

1

9/4/22

108-

ცხოვრება

მეუვე გიორგი მეცამეტისა

საქართველოს რუსეთთან ურთიერთობა

K 141.852
3

~~7117~~
3

საქართველოს რუსეთთან ურთიერთობა

ა დ წ ე რ ი დ ი

პლატონ ევნაფის ძის იოსელიანის მიერ

BR

0005-5085
5085

გორელ ვამ-ცემული
ბ. კიკინაძისაგან.

თფილასი

სტამბა ექვთიმე ივ. სელაძისა.

1895

9(1922) „17“

ბუნებისმეტყველება

ქართული ენის განხილვის წიგნი

საქართველოს ენობრივი მემკვიდრეობის

Дозволено цензурою Тифлиса, 13-го Февраля 1895 г.

ბუნებისმეტყველების განხილვის წიგნი

სპობ-2000
საქართველოს ენობრივი მემკვიდრეობის

336, 8, 33, 2122, [3. 2h]

სომეხთა მეფის ზიორის XIII-ისა

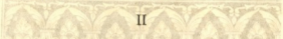
გიორგი, შირშიშო ძე მეფისა ირაკლი II-ისა; დაიბადა ქალაქ თიფლისს, 1746 წელს, ნოემბრის 10-სა დღეს, რომელსაცა ქართულთა ეკლესია დღესასწაულობს წმიდის გიორგის სასწაულთა, დედა მისა იყო ანნა, ასული თავადის ვაჟდ აბაშიძისა, რომელიცა შეირთო მეფემან ირაკლიმ 1745 წელს, შემდეგ განდევნისა შირველისა ცოლისა ჭეთევან, კახტანგ ყაფიანის-შვილისა ასულისა¹⁾. ანნასაგან დედოფლისა ჭეთევანისა ირაკლისა ძე გიორგი და

¹⁾ საფლავზედა მისა სწერია შემდეგი: „ქ. უბოთა ლობოთა გეჴნებით ყოველთა და მჴერეტელთა შენდობისა ყოფად არაჩიი ესე, რომელი ოდესმე ეიყავ ანნა, ასული აბაშიძისა, ხოლო სძალი ქართველთა მეფისა ცხებულისა თეიმურაზისა და სატრფო ფერცხალი ირაკლი კახთა მეფისა. არამედ ჩემთვის დიდება ესე ყოველივე აქა დაშრტა. დეკემბრისა ვ, ქრისტეს აჴეთ ქორონიკოსა, ჩლმთ“.

ვიეთნიმე ანნასა ამას, რომელიცა იყო ასული ზაალისა, უწოდებდენ ფხეიხედ და ვიეთნიმე მხვიძედ. საფლავსა ზედა პირველისა ცოლისა, განდევნილისა მეფისა ირაკლისაგან და დასაფლავებულისა ალავერდსა სწერია ესე: „ კახთ მეფის ერეკლეს თანა-მემკებდრე დედოფალი ჭეთევან, მდებარე ვიჴმენ მეფეთა სამარხოსა ამას შინა, რათა საცნაურად იხილვებოდეს ტაგრუეი ესე, და მრავალთა მიერ შენდობა წარმოითხრობოდეს ქორონიკოსა ულმ“. ქორონიკონი ესე არს 1744 ქრისტესილგან. იტყვიან მისთვის მონაზონად გარდაცვალებასა სახლისა მისისა წევრნი.

ასევეა თამარ. 6 დეკემბ., 1749 წელს გარდაიცვალა და დასაფლავდა მცხეთას.

II

პაპამხ მისმინ თეიმურაზ, დღე შობას მისას გარდაიხდა დღესსწულადობით: ზუწყა ეპისტოლეუბითა იძუეთის მუფესა და მთაკართი; ვახეთის და ქართლას თაკადთა, კათალიკოხითა და მღვდელ-მთავრითა; მანაზა სხუჭირა მარკელნი გელსკით, ობოლთა და ქვრითა, მერე მარკელთა მერობილთა მატეკება ბრალთა, მუფდბნკითა წარუგ ზანეს სუგეშინის-რეშითა სიმო ბოდებანი; მკობარი თვისა და მხლადელა სიბა ხინა წმინდელა მოუწოდა თეილისად, რათა ექმნეს მიმჭელად წმიდას ემხადამ მუფისა უამსს გოთგის. მსვე დროსა ანხობეს მუხობელთა სხითა და წარუგდინეს სანსეთისა ექისს სადარ-მაქს დესპანად თურქისტანის-შკალა დავით და აბრამ ზღა სომალადელა სუფთანი, ერთგულა თეიმურაზისა.

გარანა პასუხა და სსუჭირა მთართუეს არა ხადარ-მაქსისა, რამდელიც მიმკვდარიყო, არამედ გუჯუბუელის შემდეგ მისსა ზლიუღა-ხან ადილ-მაქსისა. ესრეთნივე ეპისტოლენი და მღუენი წარუგდინეს ოთხთა მართ-მადიდებელთა პატრიარხთა, სინისა და სოიხისა მთათა წანამღვართა. ენა ხელხისა განმხიარულეუელისა შკაქმხ სწარულა მწიგნობრისა ხელთეხისა. დროთა სვეულობისა გამო მოლეჭენი უბღნიადეს დეჭითა ქებითა; მერხაურნი სიტუკითა წიობითა კარტლარობისათა შერითა ზედა ზღუენბუელთა სხილსტკიკითა წესითა; მჭადეკუელნი — ქადეკებთა; მუფდბნხანი-ლიცკითა, მუხბოდოენი გურთხეკითა ქართითა.

III

შემდეგ ცხრისა დღისა, ე. ო. 19 ნოემბერსა, დღეს წმინდა

იღაპრობ ქართველის, ხათულ-სცა მას კათოლიკოზმან **ანტონი I**
და მიმჭმულად იყო არჭიქვისკობოსა სპბა ხინო-წმინდელა, ამსსკე
დელსა აღუყანდილი მუფისკან მიტროპოლიტობისა სარისხსა.

წესა ემზახადგან აღმოშობისა აღსრულდა არა სსსხლესა ში-
ნა, არცა სსხლას წმინდის კვართისა კველესიასა შინა, არამედ მცო-
რესა კველესიასა წმიდისა გიორგისა, აღმუხებულისა სვიმონ ზახი-
შინისკან, რომელიცა იყო მძა კახტანგ მუფისა და რომელმანცა
დასდუჯა სსსხლასა თვისისა კველესიად და უყანსუხელთა მუფისა
დროებაში იყო სსხლას კველესიად თვით მუფისა გიორგი XIII.

ცხოვრებისა მისისა წელსა მეოთხესა მიუჩინეს მას ლაღად
თავადი კახეთისა სვიმონ მუაშვილი და ქართლიდამ სინ ბარათაშვი-
ლი, რომელიცა მალე გარდაიცვალა და გარდა სვიმონ მუაშვილისა
არღაჯინ დაუშთა ყრმსა ჟურეთ გიორგის.

ქართულისა ანახნის მსწავლებლად ჰყვა ისე მწიგნობარი, რომელიცა იყო შემდეგ კანდელაკი სიონისა სუფელისა კველესიისა და აღმწერელი სურგოთად მრავალთა წერილთა, მეცნიერი და მცოდნე მკვლესა, ვითარცა იტყოდენ ფილოსოფიისა. თათრული ენა ისწავლას კარის მოხელეთკან და სომხური სომხთა მღვდლის ტურ-და-ვითის შვილისკან შაიკოვისა და უათმზაშვილისკან. ბერძულისა ენისა მსწავლებლად იყო თეოდორე კვისკობოზი ბერძენი ცხეთის ყოფილი კათოლიკოზისა კარზედ; კარნა ვერ სრულჰყო სიკვდილისა კამო მსწავლებლისა და დროთა გარემოებათკამო. მსწავლებლად ქართულისა ენისა მიუჩინეს მყოფს ძესა მუშვიდესა ცხოვრებისა მისისა წელსა დეკანოზი იოანე. 1751 წელსა მოვიდა იერუსალიმით დროებით მუნ წარსრული დეკანოზი ესე იოანე, მე გარსკვანისა დეკანოზისკე მოძღვრის-შვილად გაარ-წოდებულა. ესე იყო ვაგი კახსწავლელი, დიდი მწიგნობარი, მწერალი წიგნთა და მცოდნე დროთა მით, ფილოსოფიისა და ღვთისა მეტყველებისა მკვლადგან ქართველთა შორის ხაჭონთა. ბეტრიარქისკან იერუსალიმისა ჭბითისა წერილთა მოსრული ვუდრა კათოლიკოზისა ანტონის

წირველსა რათა მიუბოძოს მას ადგილი დეკანოზობისა კათოლიკოსისა
კლესიასა, იერუსალიმისა კუარის-მამათა სადგურსა. კათოლიკოსისა
ანტონი ამისთვის უბოძა მას გრამოტა შემდეგი:

III. ჩვენ უოკლესა სკაითლიკოსისამ დიდძან მწუქმს-მთავარძან, მი-
ლალთა მუფეთა შარაკანდუძან, კათოლიკოსმან პატრიარქმან, მქმან
ჭართველთა მუფთისმან იუსესმან, პატრიარხმან ანტონიმ. ესე უყუნი-
სამდე ვამთა, ხსითა და დროთა გამოსადეკი სამკვიდრო და საბო-
ლოკო წყალობის წიგნა და სიგელა შეგაწყალოთ და გაბოძეთ თქვენ
კუარის მამის მონასტრის დეკანოზს იოანეს, ასე და ამას ზირს-
ხედან. შენ უსარსოობას და უსამწესოობას ქსნიადით. მოხკვადით
კარსა, დარიაზ-პალატისა ჩქენისასა და სამწესოს ბოძებსასა და გვე-
პუენით; აწ ვისძინეთ აჟს და მოსკენება თქვენი, ვიგულოთ და ვი-
გუდსმოდგინეთ. ვითაც უსარსოკო და უსამწესოკო იუაკ ჩვენც შე-
გაწყალოთ და გაბოძეთ ქალაქში ვინცა ვინ უხუცოულა და მოსუ-
ლა ვანი იოს, ან უხუცურომ სსკას მკედელს არ ეხუცებინოს და
მისსა არა გველოს, შენთვის წყალობა გვიქმნია და გვიბოძებია.
ქსუელიყრის წესით ქმწესადე და ასწაკბდე. და ამის გარდა შენის
სახლას ხუცობაც შენთვისვე გვიბოძებია, და წყალობა გვიქმნია.
არაოდეს ამის მოცილე და მოდავე არავან გვეკანდენ თვინიერ დუთის
მერა. აწ ესე ჩვენგან ბოძებულა წყალობა; გქონდეს და გაბედნიე-
როს დმერთმან ჩვენს დიდით ურთავულობაში. არ მოკუმალას არცა
სსხვთა შეპატრომსეთაგან, არც მუფეთა, დედოფალთა და უფლას
წყლთაგან, არც დიდთა და არც მცირეთაგან. და რამდენმანც იძისა

დაშლად და დაქვევად ხელ-ჭეოს ჩვენთა კანონთა ქვეშე განხორციელდა. ხოლო დამტკიცებულნი ამისნი ღმერთმან აკურთხოს. აქ შემდგომად ჩვენისა თქვენცა უოკლად სახსტრელსო კათოლიკოს პატრიარქნო, თქვენცა ისევე დაამტკიცეთ და გაურთკეთ, რათა თქვენცა გავებულა და გარბეულა ღმერთმან უოკლეკე მტკიცე და უნაკლელა ჭეოს. არან ამისი მოწამენი და მხედველნი, და ნებას დამრთველნი ერთობით მცხეთელნი, დაიწერა ინდიკტიონსა კათოლიკოს პატრიარქობისა ჩვენისა. თ. ქრისტეს განხორციელებიდაგან კიდრე აქამომდე წელნი გარდასრულ იყუნეს ჩონბ ქორონიკოსს უმ თვესა დეკემბერსა ია. ხელის კარისა ჩვენისა მღვდელ-მდიან-ქადაგ მალაღამის ნიკოლოზისათა. დასაბამიდაგან კიდრე აქამომდე წელნი გარდასრულ იყუნენ შვიდ-ათასი ორას-სამოცა“.

ესე იოკანე პირველ სხვათა იყო მომღვარე მეთვისა ირავლისა და დედოფლისა დარეუჩისა. ამის ჭეენდა ქალი ერთი და რადგანც მამისწელნი ჭეენდენენ მრავლად, დედოფალი ექმნებოდა მომნთველია შვილთა მისთა, კათოლიკოსი ანტონი I იოლიებდა მას ვითარცა მეგობარს და თქავთანა მარადის თანა-მზრანსკვლად.

ამი დღიდაგან იყო პტკეცემულად მიღებულია უოკლეგან და მოძღვრად თვით კათოლიკოსისა და მისისა კრებულისა ქ. თბილისსა მყოფობისა მათისა დროსა. ვითარცა მღვდელი განკრძალული ცხოვრებითა და მოხუცი ბრძენი და მსხე გონებითა, ექმნა მოძღვრად კათოლიკოსსა იოსებსა და მთავარ ეპისკოპოსსა ვაიბილეს, მეფის ძე გიორგი დიდად პტკეც-სცემდა მას, და ვითარცა მორწმუნე სსოკებით აკედრებდა თავსა თქავისა ღოცვათა მისთა. გარდაიგვალა ღრმად მოხუცი 1782 წელსა და დასაფლავდა მასკე ჟვარის ეკლესიასა.

IV

ჟერეთ ურმისა მეფის ძეს უუარდა დიდად და ტრფიანებით

კითხვა მსოფლიოთა შიშთა ცხოვრების; იცოდა ზეპირად და ლაწლხა წმინდათა მარტვიდთა, მუუდაბხოთა, მღვდელ-მთავართა და ესე კითხრთა დიდთა კვლევისის სვეტთა. დიდის დაწვლილებითა ესმოდა ლეთის-მეტყველებს მართლ-მადიდებლობისა, ისტორია ქართველთა, ე. ი. ქართლის ცხოვრება უწყოდა რეცა ზეპირად.

დიდად ეტრფოდა მოღუქსეთა ძველთა და ახლთა. ცხოვრებითა ხაზლი განკრძალული, ჭეშმარიტი, უტყუველი, სიტყვად რელიგი; ზნეობითა ზრდილი მღვდელ მუუურად, მოწყალე, უხვი, მდაბალი, რბოლთა და ჯალსკათა შემწყლებელი, ჰურადი; არა წმინდების მოძულე; სიწმინდისა დამცველი, კითხრად მუუდაბხო, ქრისტეს მოყვარე, კვლევისათა მოყვარე, სამღვდელთა ზეტოვის-მცემელი, უცხოთა შემწყნარებელი, მეტადრე ბრძენთა მართლ-მადიდებლობა თურჭთა დამონებულთა და შეწრებულთა; დღე-უღველ-ცისკრისა, წირვისა და მწუხრისა მოამსმენი დაუზარებელი. უკურთხებულ სუფრისა არა მამრთმევი არცა სადიდისა, არცა კახშმისა.

ჯერეთ რვისა წლისა, ძველთა დროთა ჩვეულებისა გამო, დანიშნეს ზურჭებს ბეტონის ირეი რძისა (?) ჭლხედ, რომელიცა ახლად მეუეს ირავლის თვისთა, კითხრცა მეკობარი. განსასწავლებლად ჭლისა წარუკვლინეს მას თაკადი შარიდან შადიკაშვილი, ნ მოახლე ჭალი და ახაურ-შვილის ქვლივიძისა ქვრივი ნინო სოფლისა კაკთისკვიდგან, დედა-კაცი მწიგნობარი, ძლიერი სიტყვიითა და ბრძენი ჭეუითა. დიდი ცხენოსანი იყო, ბრძანებდა სადმე თვით მეუევი გიორგი, და ეუღოვნობის-თვის მისისა დიდად ზეტოვი-სცემდნენ მას სასახლეშია.

ჭალი ესე ზურჭითა, დანიშნული გიორგიზედ, შემდგომად ოთხისა დღისა მზადებისა, ჯერეთ მოუნთლავი, მოკვდა უკავილისა სენითა სამშობლოსა თვისისა სახლსა და უკუშტეული ნინა შედგა მონაზონად და მწუხარე თვითცა მოკვდა სამღვდელთა-მთავრისა მრავლისა კვლევისისა კარზედ სოფელს რუისს.

V

14 წელსამ შამხალთა საქართველთა: ქართლი, კახეთი, სომხეთი, ფშავი, ხევისურეთი, თუშეთი და ახლან მას-დროს განმტკ სომეხთა კველესიანთა მარტველთაოთა ახუ კათოლიკოსთა ავობა V (1759—1763) უკრთუე, მეფეთა ამასჲე დროსა მონარქია განჯისა და ერუჯისა ხანსა.

განყოფილი მეფეად საქართველო ორ-სამეფოდ ე. ი. ქართლად და კახეთად დროთაჲს ხანა-შჲისა, აქმს რეჲა შეერთებულად, რდეს გამეფენ კახეთსა ირაკლი და ქართლსა მამ მისი თეიმურაზ. კარხა კახეთისა ირაკლი აწოდებოდა არა მეფედ, არამედ კახ ბატონად და ქართლსა მეფედ. რდეს, დროთა გარემოებთა-გამო, წარვიდა რუსეთად (1760 წელს) მეფე თეიმურაზ, მამის მეფისა მესა გიორგის, ვითარცა შვილი-შვილსა უბოძა სკანტრა ქართლსა მეფობისა, გარემოდ და მას თვისა სამეფო ხრძელი, დაჲკიდა მას ბელი მორწმუნეთა ჟვარი ძელ-ტყმძროიტთა ცმული, აქროს ჟუჭვითა სკანდარი და თელ-მარგალიტთა შემეული, მცხეთის კველესიანსა შინს, თანს დასწრებთა იასუბ კათოლიკოსისა და ეპისკოპოსთა, თაჲდათა, აწხურთა და კარის-კაცთა. აწურთხა რეო ლეთის-მშობლის მცირედიოთა შემეულითა ხატითა (დეს მე მატეს ესე) და აწურთხე ვითითა სიკვითა და ცრემლითა გამოუთხოვა შვილსა ირაკლის, შვილის-შვილსა გიორგის და სხვათაჲს სხელისა თვისისა წკერთა და წარვიდა დუშეთისა აწინჯელისა გზით რუსეთად.

სანტ-პეტერბურლის არხივადამ (1760 წელსა სჲქმე, № 202) ესწინს, რომელ მეფესა თეიმურაზსა II მიჲყვა რუსეთსა ეპისკოპოსი იასუ რუსთველი და ამისსა ამლანში (სკიტანში) იუენენ დეკანოზი დიმიტრი და სკიმონი, ძელჯელი ამბროსი, იერო-დაკონსნი ზირთხი და შიო; და მორჩილი აბრამ.—მასჲე დროსა მივიდა მას-თანჲე წილენელი მიტროპოლიტი ქრისტეფორე, რომელსა თანს ჲევა ბოლორჩის არხიმანდრიტი ფილიპე.—მეფე და ეპისკოპოსნი დასა-

ქართული ენის ინსტიტუტი

დგურდნენ ნეკსკისა მონასტრისა ქეთი-კირისა შალატუბისა იქმნა კრება, იდუმალ განათლებულისა კათოლიკოს შატრიაშვილისა ანტონისა, საქმსჯეოდა მიცემულასა, მამინ კრებისა განხიზებასა ზედა დაქსდგეს ბეჭედიცა 9 წლის ურმისა მეფის ძის გიორგისა. ჟურეთ ურმამან დღიდგან განდევნისა მისისა რუსეთად (1756 წელსა 4 აპრილისა) და დანიშნისა მოადგილედ მისა იოსებ მროველასა²⁾ შეიძგა ანტონი I, და თუმცა მამისა მისისა ნებითა უგუ-მოქცეულცა იქმნა თვისსა ქვეყნად და შატრიაშვილად, გარნა არა უგუარდა იგი, კეროთო კეთილ-განწობილი მისთანა დღემდე გარდაცვალებისა მისისა.

VI

1767 წელსა შერთოა ცოლად ქეთევან ქალა შაჰუნა ქახეთის მოურავისა ანდრონიკაშვილისა 13 წლისა. ქორწილი გადახანდეს ქალქსა თბილისსა დიდისა დღესასწაულობითა ეხვეწისთვის 20. იტყვიან ქალისა ამისთვის რომელ, ოდეს მეფის ძე მოვიდა კასეთსა და ეწეა სომეხელსა კეჭისსა ანდრონიკაშვილს რეკაზსა, მამინ მოხდა დეკან ლკეთა, რომელნიცა გამოხნდნენ ალაზნისა გაღმა. რეკაზ და სხვანი თან დაძსწრენი ომისა ლეკებთა თანა, ესრეთ მხნეთ გამოხნდნენ, რომელ მეფის-ძე თვით, მუნ დაძსწრე, გაჰკვირდა ოდეს იხილა რეკაზ ანდრონიკას-შვილი მეხლსა მძიმედ დაჭრილი მოვიდა რა სხლსა, მამინ გამოაცხადა დაჭრილობა თვისა. განკვირებულმა მეფის-ძემან გამოუცხადა მას ვმირისა რეკაზს სურვილი დისა მისისა ქეთევანისა შერთვა ცოლად. დროსა ამის, ქალისა ამის არა ჰქეცნდა მამა ცოცხლად. ამბავსა ამის მოუთხრობდა ხშირად აზნაურთა ბერო შავლაშვილი, რომლისთვისცა დაქსწრე და დაბეჭდვებ სი-

²⁾ სხვანი მკონებენ მას რუსთველად და იტყვიან მისთვის იყოო ზვართო ჯანდიერისშვილი.

ტყვა გარდაცვალებისა გამო მასისა, ეთარცა რედაქტორმან ვურჯაძისა²⁾ თისა³⁾.

18 წლიდამ ცხოვრებისა თანა-ჰუკა მამასა თვისისა სადაცა წარვიდის ანუ სომარად ანუ მოსახლეველად სმძღვართა. 1770 იყო ასპინძის ომში და დიდად უსამოკნოდ მოუჭრა რუსეთისა ღებურალის ტოტლებუნსა, ოდეს არა იხება შეხმოდა ოსმალისა ჯარისა, და გაიმარჯვა ოსისა ამას თვით მეფემან ირაკლი თავისისა ჯარითა.

„ღებურალა! სირცხვილია ამისთანა დროსა დაღატი მეფისა, ჰჭრე მეფის ძემან.—არა მჭეს ბრძახება, უბასუსა ღებურალმან, იმპერატორისა რომ შეგებ ჯარითა ესრეთ მვირითა მტერისა დიდსა უსარგებლოდ.—მაგითა, ღებურალა, არცხუენ რუსეთისა ჯარსა,—ეგრეთა მეფისა-მე გიორგი.—და უტეს სახელსა დიდსა რუსეთისა. იმტერთა ჩვენკენ იჭმნება, ჩვენ შეგებმით, გაგამარჯვებთ და მოკასნესებთ იმპერატორიცასა შესსა სიმხდაღესა“.

მამასა ირაკლისა მოასსუნეს ესე საუბარი მეფისა მისა ღებურალისადმი; არ მოაწონა ზდილობითა ესე, და უმეტეს გამოცდიდა საჭმეთა შინა სომართა კრადებოდა რუსეთისა წყენსა, კვალადცა სამეფოსა ქრისტიანობისა გამო იტყვიან მტერსა მეფისა მისა გიორგისა, არ მიაშველა ჯარი 900 კაცისა მამასაო. რაზედ აფუძნებენ თქმულობასა ამას? არ ვიცი. დროსა ამას ასპინძის ომისა, ჯერეთ არ იყო შფოთა მეფისა ირაკლისა სახლში და არცა მძანი მასნი, დედისაჩველისაგან შობილნი, იყვნენ სარულსა ჰასანსა მოსულნი. ერთობა მეფისა სახლისა იყო მტკიცედ დამყარებულა საეკარულისა ერთისა მეორისადმი ერთობითა.

მეორესა დღესა, მიმაკლმან საქართველოდან იმერეთსა ზადნადისა გზით ღებურალმან ტოტლებუნსა ქსციო დიდი გამარჯვება ირა-

²⁾ ესე ბერო პავლიაშვილი, მსლებელი მეფის რძლისა და მზითველი მოყოლებული, გარდაიცვალა ქ. თბილისს, 15 აგვისტოს, 1845 წელსა, 107 წლისა. მისთვის დაუმეჭდე მასვე წელსა ვითარცა რედაქტორმან ვურჯაძისა შინა: «Закавказский Вѣстникъ», 1845 годъ, № 18, часть неофиц.

კლისა ოსმალისა ჯარსკედ, და მართლად საირცხვილეუკად და მალე გარდავლო მთა, და გარდავიდა იმერეთისა. მეფის ბეჰან თვით ითხოვს მეფისაგან ნება, რათა წარავლინოს რუსეთად და მისისა უღმრთობითა მოახსენოს ყოველივე საქმე საქართველოისა დიდსა იმპერატორიანსა. მეფემან არ იხუბს და ნაცვლად მისსა წარავლინა სხვანი.

VII

კიტევი კვლად ქუთუაჩისათვის. ესე ქუთუაჩი იყო თვით იგი, რომელიცა შიმაკლამან ქართლად 300 ცხენოსანითა ღართის კარისა ვაწროებაში, ჰქმნა სახელოვანი ძლევა ლეკთა ზედა, რომელნიცა იუენენ ხუთასნი. თვით მიუძღვა ჯარისა და გატეხა სამ-გზის გამაგრებულნი ლეკნი. უეუ-ტაქუელი, შემდგომად თვისა ერთისა, მუსონითა, მიიღო ირავლიანს გმირი რძალი თვისი ქ. თბილისს დიდისა დღესასწაულობითა, ზარბაზნითა ცხინდამ სოფლითა და ჩიარლითა. ესე იყო 1778 წელსა. მეფის რძლისა ამის კმეხეს შვილი:

ძენი: დავითი, იოანე, ბეგრატ, თეიმურაზ. ასულნი: ბარბარე, სოფიო, ხნო, რიფსიმე, გაიანე. 3 ივნისსა 1782 წელსა მშობიარობისა გამო თეიმურაზსკედ, მეფის რძალი ქუთუაჩი, გარდაიციკლდა და დასაფლავდა დავით გარსევისა მონასტერსა იოანე მახარებელისა დიდსა კბეღასიაში წინაშე ჯლსაჯლისა კარისა, მუნ სადაცა მარხია აღეჭანდრე მეფე კახეთისა *) მუნვე მონასტერსა ბერად იხუ

*) საფლავი ესე არის დიდსა და ვრცელსა გამოკვეთილსა კლდესა შინა იოანე ლეთის-მეტყველის ეკლესიასა. დღესა არღაა მუნ წირვა, თალი 1830 წლიდამ ჩიქცა და დიდნი კლდისა დანახეთქნი ლორლად აწვეს საფლავსა ამას და კახთა მეფისადა აღეჭანდრეს გარდაცვლილსა მუნ. ზედა წარწერა პირველისა არ ვიცი რა იყო, და მეორისა არის შემდეგი, აღრიდვი ჩემსა ქალღმრთულსა შინა შენახული: „ჩვენ აღეჭანდრე მეფემან, სახელსა ზედა ლეთისასა, აქა შეგვიარდი საფლავსა, ღირსისა დავითისასა, სიყვარუ-

მონაზონად შემდგარია და გაზრდაცვალებული. მუფუშნ არაგვის ხარკმან საკედილას გამო ამდღის თვისისა, წარსთქვა რხეთით შემდეგი სიტყვა: „ახლა დაიღუბე ჩემი რჯახია“. გამეგონა თვით მუფუშის თეიმურაზის: „მომკვდაემნ დედამან ჩემმან ქნს სატყეითა ახდუბი, კვარცხლეული წარუკლანს იურუსადამისა პატრიარქსა მასსსენებელად და აღასრულესცა ესე“. — ესეთ მტკარედ იყო და განთესული სეუაკელთადა, სსიუა იურუსადამსა ზედა ქართუკელითა შიარას! შუქა სთღასა ლეთას ქლავით მხთიბით მელითა ზევაძე, მგაესადე სამოთხისა და მეოზ-გვეყოს და მფარველ, წინაშე შეფისა“.

საქართველოსა შინა მყოფი 1772 წელსა მეციხეთი გულდენ-შტეტი მწერს: „გორგი 1772 წელსა იყო 28 წლისა. მეუღლე მისი არის ქეთევან კიზიყის მოურავისა, თავადის პაპა ენდრონიკაშვილის ასული, შვილი მისი დავით 4 წლისა; იოანე 2 წლისა და ჰეენან ორნი ქალნი“. (Reizen durch Russland und im Caucasischen Georgie 3. P. B. 1787 уасть I стр. 337.

აქვე იტყვის, რომელ დროსა ამას მეორე შვილი ირაკლისა ლეონ ანუ ლევან იყო 20 წლისაო, რომელსაც ჰეენანდა ცოლად ქალი დიამბეგისა ქიზიყისა ენდრონიკაშვილისაო, იულონ იყო 12 წლისა, ვახტანგ 10 წლისა, თეიმურაზ იგივე შემდგომად კათოლიკოსი ანტონი მეორე 8 წლისა; მირიან 7 წლისა; ალექსანდრე 2 წლისა და ლუარსაბ ექვსის თვისაო.

ქალნი ირაკლისა:

- 1) თამარ, ცოლი სალთხუცისა ორბელიანისა.
- 2) ელენე, ცოლი არჩილისა, რომელიცა იყო ძმა სოლომონ მეფისა დიდისა;
- 3) შარიამ ცოლი ქალაქის მოურავისა დავით ცოცხვილისა;
- 4) ქეთევან ცოლი მუზრანის ბატონისა;
- 5) ხორეშან 4 წლისა და
- 6) ანასტასია 3 წლისა.

ამასვე დროსა ცხოვრებდაო დედინაცვალი ირაკლისა და ქერივი თეიმურაზისა მეფისა ანახანუმ თაქალთოიანი, ამისი ასული მოკვდა ვითარცა მეუღლე მეგრულთა დადიანისაო.

დაი ირაკლისა არს ქერივი ეშიკაბ-ბაშის დიმიტრი ორბელიანისა. დაიბადა 1722 წელსა.

ფეთა სახლსა შინა და გლეხთა ფეცხათა ლექსი მსკობდა ჭართველთა კრისა კულთა და გონებათა შინა.

VIII

დიდად დღესასწაულობითა იყო დასაფლავება გვამის ამის ღირსისა, სანატრელისა სამეფოისა სასლავისათვის და სასიჭადულო ჭართველთა კრისათვის. — მეფის ძემან იხუბა დასაფლავება გვამისა დაკით გარესჟვისა მონასტერსა, თუ იყო ივნისსა. მწუხარებისა ხმა- მან შექსმირა ჭართველთა. ნინო წმინდელი საბა ბავრუითა თვისითა და დროშითა, დაკით რუსთველი და დახიილ ბოღბული მიტროპო- ლიტო შეკრთდენ და მიეკებენ ღოცვითა და კედრებითა ღვთისა- დი წინარუს (აწ თაქლა), სადაცა იწეება სივრცე და სიგანე თება- დისა ანუ გარესჟვის უდაბნოთა სადგური. 1,000 რხენოსანი და 500 ჭკვიითა მიუძღოდენ მცველებულსა: საშში, ნინო-წმინდა და ბოღბე გველეხიისა სოფელნი და უმანი უმისნიხილებდენ მიმავლთა უდაბ- ნოდ ჰურიითა, ღვინითა, სავლავითა, თევზითა და ესე ვითარითა მო- სახმარითა. — ხათლის-მცემლისა უდაბნოსა და დაკით გარესჟვისა ღა- კრისა წინამძღვარნი ონოფრე და სერაპიონ მოეკებენ შორს მრ- ვალ მთისა ამის კალთებთა, სადაცა ძველად იყვნენ სამხოლონი მა- მათა მეუდაბნოეთა (სეიტნი) ხმათთვის და ხმოკანთა მხოლოდ ჭურ- ციკთა (ჟეირანი) და ზირუტყუითთვის. ხეშტნი სიკვდილისა და სო- ფელისა ამის სარწინილებსა, — მეტყველებდენ ადგილთა ამით არა მე- ტყველთათვის დახიშნულთა. ენა მეტყველი აჭა, იყო ენა სოფელისა მის მერმისა. მეუდაბნოეი არ-მნახავნი სიყრმითგან ჭლავისა და სო- ფელთა, იხილავდენ აჭა მოჭლავობისა მათისა ჩუულებათა, მათთვის საოცართა, გაუცებელთა, განუმარტებელთა. სხვაობა სანოკავეთა მი- ლებისა, სხვაობა ძიღისა მოიუჯანდენ განციფურებასა შინა შემსო- ლოეთა მოსულთა აჭა, რათა წარიკითხონ წიგნი იგი ამოუბისა; და სიკვდილისა ხედვითა, შეისწავლნ სიკვდილი, რომელიცა მოკლავს

თვითუღესა მოსაპოებულად უკადავებისა გარეთ სოფელისა ამის სარწმუნო-
ლებადისა.

შემდეგ ათისა დღისა, დადუმდა ხმა სოფელისა მუშვითისა,
უდაბნოთა ზედა დაწუნარებულთა. უკუკლნივე უკუ-იჭნენ თვისთა ს-
დგურთა და დაძთა მუნ მსოლოდ ნემტა მეფის-რძლისა სახსენებ-
ლად საუკუნოდ.

XI

მასვე 1782 წელსა მეფის-ძემან შვირთო ცოლად ციცი-შვილის
გიორგის ქალი 14 წლისა მარამი, მშენიერებითა ქალთა შორის
ბრწინვალე. მეფისა ირაკლისა გურთხვეითა დასწერეს ჟვარია არა
დღესასწაულობითა იოანე ნათლის-მცემლისა გველეხისაში, რომელიცა
იყო მეტოქე უდაბნოსა თბილისში. ჟვარის-წერა იქმნა შემდგომად
40 დღისა და ამისთვის დიდად ზრახვიდენ მეფის-ძესა ესრეთისა
დაშურებისა და აჩქარებისათვის. უკუკლნით ჭკობდენ უგონობე-
ლობისათვის, რომელ დაჯარვა ცოლი პირველი მხნე და გონიერი,
და დამტკეპული ძეთა და ასულთა და არა იგლოვდა საკმაოდ, სხვა-
ნი ამართლებდნენ და იტუოდნენ: „მეფემსცა თეიმურაზმან, პაპამან
მისმან ჭქმნა ესრეთთა, ოდესცა შვირთო შემდეგ თამარისა ცოლად
ახახანუმ დედოფალი“. ამა ჭორწინებიდამ ესვნენ მას ძენი: მისილე,
ჯიბრაილ, ილია, სვიმონ, (ეს ორნი მოკვდნენ ურმად) ოქროპირი,
სვიმონ (მოკვდა ურმად) ირაკლი. ასულნი: თამარ, ანხა (7 წლისა
შიიცვალა) ანხა მეორე.

X

სიმრავლე ძეთა და ასულთა მეფის-მისა გიორგისა და ესრე-
თივე სიმრავლე სამთა ცოლთაგან ძეთა და ასულთა ირაკლისა, იყო
მიზეზი სამეფოსა სახელისათვის კეთილისა და ბოროტისა. ნყოფი
კეთილი ესრეთისა შვილთა სიმრავლისა იყო ესე, რომელ და-

შორებულა ბეკლად ქართლი და კახეთი შეერთდა უფროსი მთავრობის
სასახლეძნ მეფისძინ მოათხოვა ქართლიდამ რომელიცა უწოდებდა
:ქამდე მეფეს ირაკლის კახთა-ბატონსა, და არა მეფესა, სასძლო-
ნი და მეფის ასულნი მოადიებდენ თვისდა საქმითა ქართლისა
თავადთა სახლთაგან. დაი მეფის ირაკლისა ახნა იყო ცოლი დიმი-
ტრისა უაფლანის-შვილისა; მეფის ასული, დაი გიორგისა, თამარ
მოათხოვეს სარდასს დაეით ორბელიანსს; ქეთევან მეფის ირაკლის
ასული შენახნის ბატონსა იოანეს, მეფის ირაკლის ასული მარამ—
დაეით ციცი-შვილისა; მეფის-ძის გიორგის ასული სოფიო—თარს-
ნის-შვილისა დიანისძისა; მისაკე ქალი რაფსამე—ხოლანუაშვილისა დი-
მიტრისა. ესრეთვე მიიყვანეს მეფის-ძეთა ცოლად—თეიმურაზძის ოთარ
ამილახურის ქალი ელენე, ფანაოზძის ელიზბარ ურისთივის ასუ-
ლი ახნა.

ესრეთ დაეკვირდა ქართლი და კახეთი ერთობით თავადთა და
სამეფოსა სახლისა მძახლობით და მოუკრობითა. ამან ეკვირდინ
დაეიწვა ქართლისა მეფისა გვარა და მოიხილია რუსეთისა 1724 წლი-
დამ; ამნ ერთობაძინ ნათესაობითძინ მოსპო თქმულობა ქართლისა
კარისა: ირაკლი მამა კახეთისა და მამინაცელი ქართლისა. მე-
რის მხრითა სამრავლებინ ძეთა და ასულთა დაბადეს შური და მტე-
რობა ურთიერთისაძმა. დაქუვეს ოჯახები და დაბადეს უმცბა და
მედიდურობა სახლისა მწკროთ-შორის, სადაცა იყოფოდა მეფის ასუ-
ლი რძლად და ახუ რომლისაგანცა წარიყვანდნენ მეფის-ძენა ქალთა
სასძლოდ თვისად. თავადნი ესენი, დამოკიდებულნი მოყვარობითა
მეფეთა თანა, არღა ემორჩილებოდენ მეფისა მოსვლეთა, რომელს-
ცა იუენენ მდიან-ბეკად, მდიანად, მოურავად, ცისეთა მცველად და
სხვად სამეფოსა საქმეთა განმკედ. დასუსტდა ჰარია და მნიშენ-
ლობა პირმშობისა; ეცილოდენ მემკვიდროებასა; არა პატარა-სცემდენ
პირველობასა და თვითიული წვერა სამეფოსა სახლისა ჰგონებდა
თავსა თვისსა მეფობისათვის განმწადებულად. სწული არღა ქსრუ-
ლობდა სამეფოში, სადაცა უფლებდენ მეფის-ძენი და კარის-კაცნი მათნი.

საქართველოს
საქართველოს

147.852

განმარტებულია ძეთ თვისთა დაუნიშნა საცხოვრებელად და
განსაკუთრებად ადგილნი და თქმნი შეფის-ძეს გიორგის ბორბლო
და კასხისა სწილი; აუღოსნა ქსნის ადგილები (ადგანს ერის-
თიანთ მიდლოთ ქსანი); კასტანკსა ანუ აღმსა-სსისა ანაგვი და სსკა-
თა სსკანი ადგილნი. თვით მიწეა შეფის-ძისა ალექსანდრესი დტო-
ლეილისა სწარსეთად, ჟუკოთ ზირკულად მძმისაჲ თვისა დროსა,
აუთ ესე, რომელ უბრძ მამამს ირავლი სსკმა საცხოვრებელად ს-
უფელისწულო.

ესრეთსა უსწოროსა განწილვასა შეუდგნენ უწესობანი, შეფოთ-
ნი და დიდნი აღრეულობანი. შეფის-ძე გიორგი, ვითარცა შემკვიდ-
რე, მორადებულია შეფოთთა, მიენდობოდა მამისა სსკსა და შორით
სკდეიდა მძთა სასუსტესა მიტაცებისათვისა შემკვიდრობისა და აღ-
რეულობათა მთ, რომელნიცა ამწარებდნენ მოსუცისა მამსა, თვით
ირავლი მოსუცებისა გამო და დედოფლისა-გამო დედინაცვლისა ზარ-
მშობისა გიორგისათვისა აუთუებოდა მერუეობასა და ატრილებდენ
გულსა მისსა გიორგისადმი. ესრეთსა მდგომარეობასა შეფი შე-
ფის-ძე გიორგი, დაშორებული მძთა, ცხოვრებდა ცალკედ და შეუ-
დროდ. მშთავანებითა დედოფლისა და ძეთა მათთა, შეფიცა ირავ-
ლი მიავკანეს მას მდგომარეობასა, რომელ სიძესა მისსა სარდალ-
სა და საღოთ-სუცესსა დაკით უაფლანის-შვიდსა, თამარისა შეუღლეს,
მოუღო შეფემან საღოთ-სუცობა და მიუბრძა ესე ძესა თვისსა შეს-
რანის-ბატონს იოანეს⁵). ესრეთმს შეფისა მოჭკეკამს მოსწულო
გული შეფისა ასულისა თამარისა, რომელიცა მწყნარებისა კლდითა
გარდაიცვალა 1786 წელსა.

*) მაშინ ისინი მწიგნობარმან შუა მღვიმელმან უქმნა მუხრან-ბატონ-
სა იოანეს ზედა-წერილი ბეჭდისა:

ერთი მრწამს ღმერთი,
ერთი ბატონი
სარდალ-სალოთხუცესი
მუხრან-ბატონი.

XI

ტრაქტატის ძალითა შორის იმპერატორის კატერინა II და ირაკლისა, მეფის-მე გიორგი დამტკიცდა მუშკიდრედ საქართველო-სა; მიიღოცა ორდენი ალექსანდრე ნეველისა. ამ ტრაქტატს სრულად აღმღვრია გული მძათა, დედოფლისა და კარის-კაცთა, მეფისა ირაკლის მხლებელთა. მტერნი განმღვიურდნენ; ირაკლი დედაკდა; დედოფალი ქსოქობდა. თვით გიორგი იშვიათად ხედიდა მამისა თვისსა. 1789 წელსა მოვიდა იმერეთით მეფის-მე არჩილ. გიორგი თვით მივიდა და ხას. არ იამ ესე მეფესა და ეძიებდენ მიზეზსა, რომელმანცა განაღობა იგი მისთანს სამეგობროდ. — არჩილმან სისხლიდამ ქსნა თოფი მოღასა, რომელიცა დაჭკიოდა მქათიადამ მოკლასსა სამეფოსა, შესწუნსა მეფე დიდად; ხოლო გიორგი არა, და იტყოდა სიტყვითა არჩილისადმი სანუგეშოთა. ამხნა უფრო განარისხს მეფე, და ბრძნებდა სიტყვითა მკვახეთა გიორგისთვის.

XII

შემდგომად გარდაცვალებისა მეფისა სოლომონ ჰორეკლისა, ოდეს გამეფდა იმერეთს დაკით, მოვიდნენ იმერეთით კეთილი გენათელი, დოსითეოს ქუთათელი, სარდალი ჭახოსრო წერეთელი, შაატა მიჭელაძე, საღთ-ხუცესი ზურაბ წერეთელი, სენხა წულუკიძე, იოანე აბაშიძე, იოანე აგია-შვილი, ჭახოსრო ჯავახიძე და ფინისკანი — ლორთქიფანიძე, იოსელიანი, ავლანი და სიკანი. ესენი ითხოვენ, რადგანაც არა-ქსურს მეფესა ირაკლის მეფე დაკით, მიტარებულა ტახტისა, იხუბოს და შეიერთოს თვისად სამეფოდ იმერეთი, ვითარცა იყო ერთ მთავრობისა დროთა. დესპინი იმერეთისა არწმუნებდენ მეფესა, რომელ ყოყლადან სამეფო იმერეთისა მოკლას სიჭადღელით და შიარრულებით სიჭმისა ამის დასასრულსა; თვით მთავართა გურიისის და ოდიშისის ქსურთ და ქსურებდნენ ესე

მცხოვრებთა გლეხთადა იგიან ესე და უსარისთ ბატონობა მძევლისა
 იმერეთისა, მტკრთაგან ჰკარისთ გაოსრებულსა. მუფეძან უგლო უწრის
 და ნაგლეზად მასუხისა ზირად ბრძანს იქმნას რჩევა სეჭმისა. დანიშ-
 ნულსა დღესა კათოლიკოზი, მღვდელთ-მთავარი, თავადნი, სარდალ-
 ნი, საღთ-სურესნი, მდივან-ბეგნი ქართლ-კახეთისა, შევირიბნენ სე-
 მუფოსა ზალატში და შევიდნენ განსკესას. ზირველი და ძრეული ხმა
 ერთობისათვის იყო ჭაბუა ორბელიანისა. მას შეუდგნენ კათოლიკ-
 იკოზი ანტონი, სარდალი დაკით უაფლანის-შვილი, სოფლომონ ღო-
 რანძი, ზაქარია მოურავი ქიზივისა, ანდრონიკა-შვილი, ვარდან ჩო-
 ლაუა-შვილი, იოსებ ბარათა-შვილი და სხვანი. მუფე ქსდუმიდ და
 ბრძენი ჭაბუა ასმენდა ჭუხილისა სიტყუებითა დიდსა სეჭუქოსა სე-
 რებელობას; აკურთხეულა ჭაბრთა აძით, ზეკარდამო შთავრებულ-
 თა დესპანთადმი და იმერთა ერისა. ნუ ქოჯნი, მუფეო! იტყოდა
 ჭაბუა; მუფე ერისთავის და არა ერი მუფვისათვის. ერი იმერთა თ-
 ხოკდა ერთობას და კაპშირისა. ვითარ ეტყვის მუფე უარს? რის-
 თვის არ მიიღებს თხოვნას? ვიცი და მესმის ჭაბრთა თქვენი, მუ-
 ფეო! ვითარ მოუღო მუფობა შვილის-შვილსა ჩემსა? ესრეთი ჭა-
 რი უეჭველად არის უბედურებითა იმერთათვის, უსარებლო ქვე-
 ნისათვის, დამღუპავი ქვეყნისა.— ვითარ მოუღო მუფობა ქართლისა,
 ქართლისა მუფეთა და რა დაკარგა სეჭართველომან დაკავშირებითა
 ქართლისა და კახეთისა? ვითარ მოუღო მუფობათა არაგვის ერის-
 თათა სეპრისთავო არაგვი? ვითარ მოუღო სეუუენოდ ქსანი ქსანის
 ერისთავთა? ბედნიერობა ერისა თხოვს ერთობას. მღაერება მუფო-
 ბისა არის ერთა დაკავშირებისა.— ბატონო მუფე, მოახსენა წერ-
 თელმან, უკეთუ კერ დამტვირდებს ერთობა და შეუდგება უწესობა,
 სეხეო ქართლისათვის და მუფობისა თქვენისათვის,— მამინ დატე-
 ვთ იმერეთისა მუფობა, მამინ თქვენც უბოძეთ იმერთა ნება იყო-
 ღონ თვისად მუფე თვისა. აძითა არა დაშეჯება რა. სეცადეთ რა
 შეუდგება, მიიღეთ გვირგვინი ჩვენიცა, განმდებრდით ჩვენით და
 განკავშირეთ თქვენით.— იწმუნეთ, მუფე ბატონო, ხომ სეცნობს

ამს მტერი და მიეცემა შიშს და მორიდებასა. მუხრანის მთის მთიანეთის მეფისაგან, მუხრანის ბატონის იოანე მოახსენა კრებას: და-
კვეთილება იმერეთისა დახეო ძველია. ჩვენ ქართველთა ვერ მოკვი-
ვლად ჩვენთვის, ვითარ მოკვიროთ იმერეთსა? რათ ვეჭმნად ბატონ-
სად ქვეყნასა, რომელსაღ ჰქვას საკუთარი ბატონი, შეიღოს-შეიღო
მეფისა? — სარდალმან დავით განრისხებულმან წარმოსთქვა სიტყვა:
მართლად აღიარებს მუხრან-ბატონი რომ ვერ მოუვლის იგი დღეს
ქვეყნასა თავისის ხრამლითა და ბიარლითა. მოკა დრო და მოჰს-
ცემს იმერეთი სხვასა მუხრან-ბატონსა, რომელსა ხრამლია უფრო
მტრელა იქმნება. — სიტყვამან ამან დაბადა ამოხი, აწეინა მეფესა და
წყინებულა მეფე წამოაგა და შეკიდა სხვასა ოთხსა. დაიშალა შე-
კრებილება წირველი.

ესნოა დედოფალმან დარეკან საუბარი ესე უოველი, განრისხ-
სა და მიაწერა ჰესრი ესე მეფის-მესე გიორგის, რადგანაც სარდალი
დავით იყო დაიწყულა მისი სიუჯარული და მტრეა მუხრანის-ბატო-
ნისა. დაიბარა ჰებუა და მრისხინედ უბძნა ეუკდრებითა სიტყვითა.
არა! ბატონო დედოფალი, ვერ შევიქმნება ორგული, იტეოდა ვა-
ბუა: მეფისა და სამეფოსისა ჰესრი ჩემი დაიწება უცვლელბედად, მტრე-
ლად და უგეოე არ აღსრულდება, ჰმთავიტან თან სიფლავსა. რად
მაბრძნებთ — არ ვიყო ერთგული მეფისა და ქვეყნისა. ვინც რასაც
ვიტევი. არ ესედავ კეთილად საქმესა და ესე ვარჩევი. ვიყო და მტრ-
ტვას მინეველი მეფისა და ვურჩევე რასმე ბოროტსა? — ვკვირებ
იქმნება საქმე კმძვისა, ბოროტისა კაცისა და ქვეყნის მტრისა. მამ-
ბაბითა სისხლია დაუღვრათ ქვეყნისათვის და მეფეთათვის. ვარ შეი-
ღოა ქვეყნისა და ერთგული მეფისა. ამისთვის ვბედევით ვიტევი და
უმაბრად მოახსენებ მეფეს ჩემსა და თქვენ ბატონს ჩემსა დედო-
ფლის სიტყვითა ამით.

მეფის-მე გიორგი, მორიდებულია მამისა და დედი-ხსენვლისა, არ
ინახებებდა არცა დესპანითა და არცა კარის-კაცთა, რათა არ წარმო-

სიტყვან რამე სიტყვა და არ მივიდეს ჰაზრი რამე ხსენებად მის-ზედ გაიჭვიანებულას.

ჭუთათელი და გენათელი, აბაშიძე და სხვანი დესპანნი მიუთხრობდეს დედოფალსა იმერეთისა მდგომარეობასა და სრულად დაღუპვასა, უკეთუ არ მოხდებოდა ერთობა ქართველთა თანა. დედოფალი ბრძანებდა უნისა და იტყოდა ვერ გამოწირვას იმერეთისა გვირგვინსსა შვილის-შვილის სელთაგან.

დღესსა მესამესა, შემდეგ ზირველისა, იყო შეკრებილება მკორე-ჭბუთ კვლად იტყოდა მასვე; კათალიკოზი ჩიტონი ამტკიცებდა მათსა ჰაზრსა. მამინ შევექმნე უბრძანა მეფის-მეს გიორგის; ოს იტყვი გიორგი, შენ? — „სულმწიფეო ჩემო! სიტყვა ჩემი ვითარცა უხედავ, იქმნება მრავალთათვის წინააღმდეგო და მანც გავუბედავ მოკახსენო: შეერთება იმერეთისა ქართლისადმი არის სამტკიცე შეფობისა; თუ გნებავსთ უმღვეკვლად ჭკუებისა ჩვენისა მტკერთაგან, უნდა იქმნას ერთობა. რა არს უკეთილეს, რა არს მშვენიერ ვითარ ერთობა მძთა, — იტყვის წინასწარმეტყველი დავით. სამეფო ისრაელთა დაეცა მამინ, რომელსაც განსჭდა ორად შეფობა სოლომონისა. დაეცა საბერძნეთი, ოდეს განიყო ორად და სამად. შეფობა განყოფილი არს დაადგურეს, ბრძანებს მაცხოვარი“. სიტყვანი ესენი მოიწონეს შეკრებულთა მსაჯულთა. ჭბუთ კვლად აღამაღლა ხმა და მოსთხოვა მადლად, რათა თანახმა იქმნეს შეფე ერთობისა ჰაზრისთვის და აღასრულას თხოვნა იმერეთისა დესპანთა. მამინ შეფე აღსდგა და ბრძანა: „თხოვსა ამას ვერ მივიღებ; მტკერი მადგას ვარსა; ვერ გავიხდია ხსენას მტკრისა, რომელიცა უნდა იყოს შვილის-შვილი ჩემი იმერთა ტახტისათვის განმზადებული. — დესპანნი წარვედით და იმერთა ერსა გამოუცხადეთ, რომ დასკვამ იმერეთისა ტახტზედ შვილის-შვილისა ჩემსა და ესრეთისა კავშირითა თავითთვისით იქმნება ერთობა იმერეთისა ქართლისა თანა“. ესრეთ დაბოლოვდა დესპანობა და ჰაზრი ერთობისა. მასვე წელსა 1790 წარუდგინეს ჯარი ქართველთა 4000 და თანა-ქვეა სარდლად მესხინის

ბატონი იოანე, ქიზიურის მოურავი ზაქარია ანდრონიკას-შვილი, სტეფანე და სტეფანოს-ბაში ჩოლაყას-შვილი; ანდრონიკას-შვილი რეკაზ (ნოლის-ძმა მეფის ძის გიორგისა), და მეფის ძე იულან; გარდაადგეს მეფე დავით და განამეფეს სოლომონ მეორე ქუთაისს.

XIII

ესრეთ დაბოლოებულია საქმესა ამის შეუდგა 1790 წელს მხოლოდ დაკავშირებითი ტრაქტატი შორის ქართლისა და კახეთისა, იმერთა და მთავართა ოდიშისა და გურიისა. აჭა ნამდვილი ესე ზირობითი მათ შორის წესდება *).

1.

„ტრაქტატი იკურნელთა მეფეთა და მთავართაგან დამტკიცებულნი ქართლისა, კახეთისა, იმერთა ოდიშისა და გურიისა, აღწერილი სამეფოსა ქალაქსა თბილისს 1790 წელს, კახიადგან უოკელთაჲ იკურნელთა მსახლობელთა სამეფოსა შინა ქართლისა, კახეთისა, ოდიშისა და გურიისათა აქესთ ერთ-მორწმუნება, არიან ძენი ერთისა კათოლიკე ეკლესიისაგან შობილნი და ერთისა ენისა მქონებელნი, აქესთ მკაცრსელობითიგა სიყვარული ვითარცა სისხლით ნათესავთა და მოყვრობით შეკრულთა ურთიერთთა-შორის.

„ამისთვის ჩვენ ზემოხსენებულად ჰქუქანთა იკურიისა და მეფენი და მთავარნი დამამტკიცებელნი სუგუროსა ამის ზირობისა სხელებითა უოკელად მღაერისა ლკოისათა აღუგსთქვამთ მტკიცესა ამის ერთობასა, რომელთაგა თვითოკულად შემდგომთა შინა ჰაზრთაგან იქმნებას.

* ესე ვპოვე აღეკსანდრე ონიკოვისა ქალღღებში, რომლისაჲცა მამა ნიკოლოზს კიკელა დიაკნად წოდებული, ახლად მწერლად მეფესა გიორგის იყო, მერეთ დეპუტატად რუსეთშიაჲ და აღწერაჲცა მოგზაურობა თვისი, არა მოწვეწული დროთა ჩვენთადმი, ვითარცა მიამბო შეილმან მისმან აღეკსანდრე.

საქართველოს
საქართველოს
საქართველოს

„უფლისა იესო ქრისტეს მონა მეფე ქართლისა, კახეთისა და
„სსხკათა, ირაკლი მეორე ქრისტანუბრითა თანამდებობითა გარწმუ-
„ნებთ უოკლისა სამეურეთოსა მეფესა შვილის-შვილსა ჩემსა სო-
„ლომონს და მთავარსა ოდიშისა და სსხკათა სამთავროთა და-
„დიანს, გრიგოლს და მთავარსა გურიისსა სვიმონს და ერთობით
„თაკადთა, აზნაურთა და ერთა ჭკემოისა ივერიისა ესრეთ:

მუხლი პირველი.

„შეარცხო უოკელი მტერი თქვენი მტერად ჩემდა და უოკლი-
„სა სამეფოისა ჩემისა, და ვიყო მტერი მტერისა თქვენისა და მო-
„უყვარე მოუყარისა.

მუხლი მეორე.

„მაჭენდეს ზრუნვა დამშვიდებისათვის ჭკუენისა თქვენისა, და
„უოკლისა შეძლებისა ჩემისაებრ ვიყო შემწე თქვენდა წინააღდგო-
„მად მტერთა თქვენთა.

მუხლი მესამე.

„ვიყო მწანჯელი ბედნიერებისა თქვენისათვის და დანჯათ მეთა
„იმეურეთისათა, ვითარცა მამა საზოგადო მათა.

მუხლი მეოთხე.

„უკეთუ აღდგეს მტერი ვინმე თქვენზედა, დიდი ანუ მცირე,
„მხედრობითა ჩემითა ანუ სსხკითა ძალითა, სიტყვითა და საქმითა
„შეძლებისა ჩემისაებრ მზა ვიყო შემწედ თქვენდა.

მუხლი მეხუთე.

„უზენაესისა მიმართ მფარველობისა საიმპერატოროსა უმაღ-
„ლესისა კარისადმი, ვითარცა მაჭენდეს შეკრულობა, ვიყო მწანჯელი
„თქვენდრც უბედნიერესსა შინა მდგომარეობასა მოყვანებად მფარ-
„ველობითა ერთბამად ერთისა უაფლუსტესისა კარისათა.

მუხლი მეექვსე.

„აღთქმითა ამათ შინა ჩემთა ქრისტიანებრითა შევიკერი თანა-
 „მდებობითა თვით ძეთა ჩემთა, თავადთა საქრთველთათა და საზო-
 „გადოდ ერთა ქსეულ უდებ, საუკუნოდ ერთგვამად შეერთებასა ამას
 „ქვეშოისა ივერისათან და კამცნებ უოკელთავე რათა მტკიცედ ეგნენ
 „ზემო აღწერილთა აღთქმითა შინა, ვითარცა ქსეულთა—ზედა ეკ-
 „გლესიურთა, იუაგნ ესრეთ. ვინც ვითარა თანამდებობა ჩუმი და კვტივ
 „მტკიცედ ხელ-მოაწერისა ამისა ჩემისა-ებორ.

„მეფე ქართლისა, კახეთისა და სსკათა ერეკლე.

„დედოფალი ქართლისა, კახეთისა და სსკათა დარეჯან.

„საქრთველთა კათოლიკოსი ანტონი.

„ვირე კანცლერი სოლომონ დიონიძე *).

2.

ტრაქტატი მეორე ნაცულად პირველისა.

„უფლისა იესო ქრისტეს მონა მეფე უოკელისა სამიერე-
 „თოსა შეიღის-შვილი თქვენი სოლომონ ქრისტიანებრითა აღთქმი-
 „თა გარწმუნებთ უმაღლესსა მეფესა ქართლისა, კახეთისა და სსკა-
 „თა, მუარისა ირაკლის, უვანთლებულესთა ძეთა თქვენთა, თავად-
 „თა, კეთილდობილთა და ერთა ზემოისა ივერისათა ესრეთ:

მუხლი პირველი.

„შეკრახნო უოკელი მტერი თქვენი მტერად ჩემდა და უოკლი-
 „სა სამეფოისა ჩემისა და უოკელი მტერი მტერისა თქვენისა და
 „მოუვარე მოუვარისა.

*) ტიტული ესე მიიღო მიზამებით რუსთა დესპანთა მინისტრობისა,
 1785 წელსა ამავე ტიტულით იწოდათ თვით მეფისა ირაკლისაგან სულხან
 ბეგთა ბეგის შვილი, მამა ისაყ მდივნისა.

მუხლი მეორე.

„მაჭენდეს უოკელავე შეძლება ჩემი დაუზოგავად დამშვიდები-
სათვის ქვეყნისა თქვენისა და ვიუო მზა ნადავ, წინა-აღმდეგომად
„მტერთა თქვენთა.

მუხლი მესამე.

„ვიუო მწანული ბედნიერებისა თქვენისათვის და უგანათლებუ-
„ლესთა ძეთა თქვენთა, ვითარცა თანა-მდება შეფე დის-წყული მათი.

მუხლი მეოთხე.

„უკეთუ აღსდგეს მტერი ვინმე თქვენზედა, დიდა ანუ მცირე,
„მხედრობითა ჩემითა ანუ სხვითა ძალითა, სიტუითა და საქმითა
„შეძლებისა ჩემისა-ებრ მზა ვიუო შემწედ თქვენდა.

მუხლი მეხუთე.

„უზენაესისა მიძრთ მფარველობისა საიმპერატოროსა უმაღ-
„ლესისა კარისადმი, ვითარცა აჭენდეს უმაღლესობისა თქვენსა შეკ-
„რულება, ვიუო თქვენთანა მჭონებელი, თანა-ხმობისა უბედნიერესი-
„სა მდგომარეობისა ჩვენისათვის, მფარველობითა ერთ-ბაშად ერთი-
„სა უაგუსტესისა კარისათა.

მუხლი მეექვსე.

„აღთქმითა ამით შინა ჩემთა ქრისტიანებრითა შეკავკირი თანა-
„მდებობითა თვით თაკადთა უოკლისა იმერეთისათა, კეთილ-შობილ-
„თა და საზოგადოათა ერთა ქსჯულ-კუდებ საუკუნოდ ერთ-გულებად
„შეერთებასა ამას ზემოისა იკერიისათა და ვაძნებ, რათა მტკიცედ
„კბენენ ზემო აღწერილთა აღთქმითა შინა, ვითარცა ქსჯულთა ზება
„კბდეკსიურთა, იუაზნ ესრეთ. ვიცი ვითარცა თანამდებობა ჩემი, და
„კბტე მტკიცედ ხელ-მოაწერისა ამის ჩემისა-ებრთ.

„შეფე უოკლისა საიმერეთისა სოლომონ.

„დედოფალი უოკლისა საიმერეთოისა მარამ.

„ვიცე კანცლერი, სოლომონ დიონიძე.

3.

ტრაქტატი მესამე ნაცვლად პირველისა.

„უფლისა იესო ქრისტეს მონა მე მთავარი ოდიშისა და სხვა-
„თა სამთავროთა დადანი და გრიგოლ, ქრისტაჩუბორითა აღთქმითა
„გარწმუნებით უმღლესსა მეფესა ქართლისა, კახეთისა და სხვათასა,
„მეორესა ირაკლის უკანათლებულესთა მეთა თქვენთა, თაკადთა, კე-
„თილ-შობილთა და ერთა ზემოისა ივერიისთა ესრეთ:

მუხლი პირველი.

„შეირაცხო უოკელი მტერი თქვენი მტერად ჩემდა და უოკლი-
„სა სამთავროისა ჩემისა და ვიუო მტერი მტერისა თქვენისა და
„მოუვარე მოყვარისა.

მუხლი მეორე.

„მეჭენდეს უოკელივე შეძლება ჩუმი დაუზოგავად დამშვიდები-
„სათვის თქვენისა და ვიუო ნიადგ მზა წინა-აღდგომად მტერთა
„თქვენთა.

მუხლი მესამე.

„ვიუო მწადნელი ბედნიერებისა თქვენისათვის და მეთა თქვენ-
„თა, ვითარ ნათესაობით თანამდება უკანათლებულესობათა მათთა.

მუხლი მეოთხე.

„უკეთუ აღსდგეს მტერი ვინმე თქვენზედა, დიდი ანუ მცირე
„მხედრობითა ჩემითა ანუ სხვითა ძალითა, სატყუითა და საქმით,
„შეძლებისა ჩემისა-ებრ მზა ვარ შემწედ თქვენდა.

მუხლი მეხუთე.

„უზენაესისა მიმართ ძვარკულობისა უმაღლესისა სამხერ-
„ტოროსა კარსადმი, ვითარცა აქენდეს შეკრულობა უმაღლესობასა:
„თქვენსა, ვიყო თქვენთანა მჭანებელი თანხმობისა ძვარკულობათა:
„თქვენთანა ერთბაშად ერთისა უკლესტკისა კარისათა.

მუხლი მეექვსე.

„აღთქმითა ამათ-შინა ჩემთა ქრისტანებრიითა შევიკვირა თანამ-
„დებობითა თვით სხელის-წულთა ჩემთა და თავადთა სამთავროსა
„ჩემისათა, კეთილ-შობილთა და ერთა ქსჯულ-უუდებ სუეუნოდ ერთ-
„გვამად შეერთებასა მას ზემოისა იკერიისათანა და ვამცნებ, რათა
„მტკიცედ გენენ ზემო აღწერილთა აღთქმითა შინა, ვითარცა ქსჯულ-
„თა ზედა კგგლეკიფურთა. იუვენ ესრეთ, ვინც ვითარია თანამდებობა
„ჩემი და გგგეე მტკიცედ ხელ-მოწერისა ამის ჩემისაებრ.

4.

ტრაქტატი მეოთხე ნაცულად პირველისა.

„მე მთავარი გურიისა სამეონ ქრისტანებრიითა აღთქმითა გა-
„რწმუნებთ უმაღლესსა მეფესა ქართლისა, კახეთისა და სხათასა
„მეორესა ირაკლის უგანათლებულესთა ძეთა თქვენთა, თავადთა, კე-
„თილ-შობილთა და ერთა ზემოისა იკერიისათა ესრეთა.

მუხლი პირველი.

„შევრანხოა ყოველი მტური თქვენა მტურად ჩემდა და ქვეუნი-
„სა ჩემისა და ვიყო მტურა მტურისა თქვენისა და მოუკარე მოკე-
„რისა.

მუხლი მეორე.

„მაქენდეს ყოველავე შემდებ: ჩემი და უზოგაკად სანხარ ყო-

ქართული
ნაციონალური
ბიბლიოთეკა

„ფისათვის საშეფოსას თქვენისა და ვიუო ნიადაკ მხ მტერთა თქვენთა.

მუხლი მესამე.

„ვიუო მწადნელი ბედნიერებისა თქვენისათვის და მეთა თქვენთა, ვითარ ნათესაობითა, თანამდებუ უგანთლებულესობათა მათთა.

მუხლი მეოთხე.

„უკეთუ აღსდგეს მტერი ვინმე თქვენზედა, დიდი ანუ მცირე, მხედრობითა ჩემითა ანუ სხვითა ძალითა სატყუითა და საქმითა მძებლებისა ჩემისა-ებრ მზა ვიუო სახმრად თქვენდა.

მუხლი მეხუთე.

„უზენაესისა მიმართ მფარველობისა უძალდესისა საიმპერატორსა კარისადმი, სადაცა და ვითარცა აქენდეს შეკრულება უძალდესობისა თქვენსა, ვიუო თქვენთანა მჭონებელი თანა-სმობისა უბედნიერებისა მდგომარეობისა ჩემისათვის მფარველობითა თქვენთანა ერთბაშად ერთისა უაღუსტესისა კარისათა.

მუხლი მეექვსე.

„აღთქმითა ამით შინა ჩემთა ჭრისტიანებრითა შეკვეკვი თანამდებობითა თვით საღისის-წულთა ჩემთა, თაკადთა, ახსნურთა და კერთა სამთავროისა ჩემისათა, ქსეულ-უღებ საუკუნოდ კით-გუამად შეკრებებსა ამას ზემოისა იგერიისათანა და კამცნებ, რათა მტკიცედ კვებენ ზემო აღწერილთა აღთქმითა შინა, ვითარცა ქსეულთა ზედა კვკელესიურთა. იფან ესრეთ. ვიცი ვითარია თანამდებობა ჩემა და კვტიე მტკიცედ ხელ-მოწერისა ამის ჩემისა-ებრ“.

ოთხნად დაწერილნი ჰირობანი ესენი, ხელ-მოწერილნი და ბეჭედ-სმულნი მეფეთა და მთავართაგან, მღკდელ-მთავართა და მოხელეთაგან, განაცხადნენ უოკელგან.—გოპილოთ მათნი წარუდგინეს იმპერატორს.

რიცას კატარინისს მეორესა. თვით სიღარიბის ღარიბად მისწრაფდა კართახედ იმერთს მეფისა და მთავართა დადინისა გრიგოლისა და გურიელის სვიმონისა, მრავლად დაშურა რათს მოკვებან ერთობას მტკიცეს ერთ-ნათესაობა ქართუელთა. მერე დინებდა შინა-კავშირითა, გაუჭმებინა გარე კავშირი. ერი დარეული გარეთითა უნხო ნათესაუ-თაგან მთავრულობითა, არის მარადის დამბადებელი. ერი სხვათა მფლობელობას შინა ქვეშე შესული არის შინა და შინა მხაკარი, დაცინებელი, მასხარად აგდებული. კათარცა დამკარგველი თვით მეფობისა, ჭკარგავს სულდის თვისისა საკუთარსა ძაღსა და ღირსებას. უმღერი სულთა ჭკარგავს სხუელისაგა ძაღსა: ენ და მტრუკ-ლეპა მისი, შვიგნობა და შვიგნობრობა მოკლებს ერს დამონებულსა უნხობისა ნათესაეისა ენითა და სკუულეებითა.

ოთხსითა წლათა განმტკიცებულნი კრძობობითა უფლებასს ზედა სამთავროანი, მოისმენდნენ ღარიბობისა სიტუკათა ერთობის-თვის. გარნა სადღა იყო ძალი დამკავშირებელი მთია? რადეს მეფე-მან ირავლი მეორემან დაკარგა ერთ-მეფობისა იმერთს ერის თხოვა, დაკარგავა ძალი კავშირისა. ხმა ღარიბობისა იყო ხმა დიდებობისა უღახოსა, ენათა რემა ჭკარისა და ამაო ბკურა ბაკეთა. იხილა ესე ღარიბიქმან ადრევე და შორს-მსედველმან კურლა ჭბოკა ღონე სხვა დარჯიანათვის მეფობისა, რომელისათვისცა, გამოგანია მძმისა ჩემი-საგან, იტახებოდა იგი. ესევე იყო მიხეზი, რომელ შემდგომად მეფისა გიორგისა, წარვიდა იმერეთისა და მუხით სინისეთისა და მოკვდაცა მგნ დამტორებელი ქვეუხისა და მრავლად დარჯიანებელი სო-მხითა კათალიკოზისა ეფრემისაგან, რომელთანაცა ჭხიკურობდა რა-ვეენსამე დროსა. საიკვდილია მისი იყო კვრახე 1810 წელსა ანუ მდინარე შემდეგ.

XIV

მეფის-მე გიორგი, დროთაგან უმწავლობისა, ვადრე 40 წლა-

მდე ცხოვრებისა თვისისა, იყო ტანით წვრილი, მალაქისა და ბრწყინველი, 1785 წელანადიამ შევიდა სამსუქნეში, განსქელდა დიდად და თუმცა ესრეთა სამსუქნეში უფრო ახოკან ჰყო იგი, გარის კვლარ ვადუბოდა ცხენს თავის-უფელად და კერცა იქმნებოდა მარდი, კითარცა ზირკელ. შემდეგ შეეჩია შინა უოფნისა, და მოთხოვნილებისა გამო დიდისა გვამისა მიიღებდა სანოკეკსა მრავლად და მადანად მარადის. ხეულებასა ამს შეუდგა მდიდრად სადილისა-მზადება და ხანგრძლივ მართმეკს სადილისა შეკლამისა წესითა. ზურა სადილისა მისთვის იყო გამტკიცული თეთრი და უოკელ დლე ცხეპბოდა სსხა ახოსა. ბრძანებისა-ებრ მისის, აქენდათ ხება უოკელთა ქალაქის მცხოვრებთა მხოლოდ სხეულთათვის და ავთ-მოყვითა წარკლით ზურა სხლად თვისისად. უოკელ-დლე სხლილისა დლეთა, მცნებისა-ებრ მართლ-მადებელისა კეკლესიისა, იკვლოდა ძროსა, ფლავი ქათმითა და ზირაშკითა შემზადებული, მიერთმოდა უოკელ-დლე; კერეთვე შემწკარი და აფხაზური. დიდად უეკარდა ზაქა წლეული ანუ უფრო მოდილო, სირბილისა, სითეთრისა, გემოვნებისათვის მისისა ხორცისა; უმეცარნი და მეშურენნი და მტერნი მისნი ჩუმი, დაფარულნი ეწონოდნენ მსს ამისათვის და იტყოდნენ სიტყვით: „მრთულსა ზაქას ქსტამსო“. წესისა-ებრ სადილობისა მკელისა და ახლისა, ზირველ მევს მიერთმოდა კერძი და რადგანც ზაქისა და საუკეთესოისა სპქმლისა ნაქერნი მიერთმოდენ მსს მრავლად აქედამ, შედგა ცილის-წამებაცა, — მრთულსა ზაქას შექტამდარ. აქენდა მსს სვეულება, კითარცა დადიანისა კარხედან მინახვს, რომელ მიიღებდა ნაქერსა დიდასა თვით, და სხვათა თვითვე დასახლებითა სტუმართა, უბრძობდა; ნაშნად ზატკის-ცემისა და სიყვარულისა. ნაცვლად ხბოისა მიართმეკდა ზაქისა წლეულისა ანუ მკტისა ხორცსა. ზაქის ხორცი არის დიდად ლბილი, ფრიად გემოვანი და ფერით დიდად თეთრი, მრავლით უკეთესია ხბოს ხორცისა. 117

ღვინო უეკარდა წითელი და აქენდა უკლეკელი ხოდაშნური და უვარული, რომელსაცა ცალკედ დიდად განმწმედლისა ქვევრში შეამ-

ზადებდენ საწვლად კარისათვის შეეესა. თვით მძირობისა და
შეკრების ერთისა ჩარევისა ანუ თუნებისა შეთანხმადი. დათრობა მას
ქსადგდა ვითარცა საბილწე, და სუძრობით და სიცილით დაუწუნებ-
და სადილსა მისსა შეინახეთა, უკეთუ ვინმე გაურგედა წყალსა და
წყალ-სხმულსა დალევდა ღვინოსა. გაავრცე რა ვიძიბო, იტყუდა გან-
გრძელბეზელისა ხმისა კალათით: „თუ გინდა ღვინო წელახნი, მდა-
ბალი ქსვი ღვინოა; კარგი ღვინო არ უნდა წასიდე წელასა შერე-
ვითა“. არაუი არ იყო ვერეთ დიდსა ხმარებაში, ვარსა ურთევდა არა
სიკან ვითარცა მწვინებელი აგებულებისა და არცა სასარგებლო, თუმ-
ცა მტკბარი თაფლითა, მურაბისა მძირობისა დროს, — ჭართველთა
ჩვეულებისა წესითა. არაგული უკვარდა დიდად და ქსწვინდა მარადის.
მეურნაღინდა აუენებდენ არაგულისა მძირობისაგან და არა ერთ-
გზის განკურნესდა წვინებისაგან არაგულისა აქან შექრვისათვის
და სუძრობითა წარმოიტყუდა სიტყვას: „ოთახისათვის დარბახი
ვის დაუქრვია?“

სადილი მისი არ იქმნებოდა თიხიურ მღვდლისა, რომელიც
მარადის მძირო ჩველისა თქმითა, აკურთხევიანება დაგებულსა სუფ-
რასა, და რადგან იცოდა მცირედ ბერძულად, ამისათვის ხმირად
თვით იტყუდა ბერძულად „მძირო ჩველისა“ და აკურთხევა სუფ-
რასა მღვდელსა. ჩვეულებრივ შეინახენა სადილისა მისისა, იქმნებო-
დენ ოცი და ოც-და-ხუთამდე კაცი დღეუროველი.

დიდოს ღვინი თთვე უოველ მძიროდამ და კვლად ზამთრამდე
მოკტკრიდენ თვისთა ცხვართა და თოხლთა, ვითარცა გემოვნთა დი-
დად და მრავლთა უკემოველსთა სხვათა მთათა ზედა ნაკვებთა ცხვარ-
თა. მეფე დასახეურებდა მათ ცხვრებთათვე სამეულად; უბოძებდა
სამელსთა მათ და ცოლთა მათათათვის. ოდესმე ზავსულსა მოსიძე-
ნიდენ მეფესა ღილოზედ, ოდესმე ქვემო ავჭალასა, სადაც ხმირად
განატარებდა სასილობითა ზავსულისა თვეთა. აქა ქქინდა სადგურად
კურამის-შვილის ზაღლის სასილო ციხე გაღავანანი მტკვრისა პირსა
ნაშენი, სიყრმიდგანვე არ უკვარდა ნადრობა. მონადირეთა დიდაც-

თა უწოდებდა „კაცთა უსაქმოთა, მოცლადითა“. — დეკანოზის მხედრობის და პირველად შახვევის მტკობისა და მესისხლეობისა, განხორბორებს გულისა“. შვიდთაგან თვისთა არ უწიკვდა ნადირობისა შეჩვევისა და მართლად არც ერთი მთიანია, რომელთაგან მე ვინცნობდი არ იყვნენ მონადირენი, გარდა მეფის ძისა ილიასა, და ესეცა შექსიკვოდა ნადირობისა რუსეთში. არ უყვარდა ვირითობაცა, რომელსაცა უწოდებდა საგანისცდელოსა რასაჲ, და ამისთვის მხდალად ქსადოჯენ მიმდღუღნი მეტოქნი მისნი. დღითა, შემდგომად ცისკრისა დღე უოკელ მოსმენისა მიართმევდა ჩასა ილიათა და დარბინით მოდუღებულსა; ჩინეთისა ჩასა რომელთაგან მოკრთმოდა რუსეთიდან მიიღებდნენ სხუელებისა დროსა სამკურნალოდ და იშვიათად უავ თურქთა წესითა. სტუმართათვის იხმარებოდა ხშირად.

შაქარი დროთა ამით იხმარებოდა უხდისა, რომელთაგან მოაქვდათ ვაჭართა სპარსეთიდან და მისიარადამ. — ევროპისა შაქრისა იშვიათად მოუტანდნენ, რადგან უძვირეს სპარსელისა იყიდებოდა. ესრეთი ევროპისა შაქარი შემოვიდა სავაჭროდ ახლდებისა გზით კერეთვე უავ და თამბაქო, თაღათინის ტუკეში, სპიონი მარხდული (ზეთისა) და სხვანი ესე ვითარნი.

XV

მეექვმის ქართლისა თეიმურაზ მეორემს, ჯერეთ შვიდის წლისა მეფის ძესა გიორგის, შვილის-შვილსა თვისსა 23 ახრადსა დღისათვის ე. ი. სხელწოდებისა მისისა, ბრძნისა მოუშზადონ დროშა საუფლის-წულა. მისისავე ბრძნებით შოილეს ევითული ატლასი და მასზედა მოქსოვეს ხატი მეტესთა ღვთის-შობილისა ფერადებითა და კილიკითა. მოქსოვი მისი იყო ამირეჯიბისა რაიხისა ასული და ქვერვი როსტომ ციციშვილისა ახსტასია, რომელთაგან ახლდა დედოფელსა ანა-ხანუმს, თეიმურაზ მეფისა მეუღლესა და არღა შორდებოდა მეფისა სსახლესა, და რომელთაგან იყო სავაჭროდი და და-

ახლოებული დედოფლის თამარის, ჰერკელის ცოლის დედადღეობის
ამჟამად შეფისა.

კათოლიკოსმა ანტონი უგურთის დროშა ესე და მხარეთა შეფის-
ქისა მეტეხისა ეკლესიისა შინა, ჰარაგელისა კარდახდითა. დღეს
ამის იყო დიდი პეტეობა სტუმართა სსახლისა ჰელატეში, ჭაღთა
და კაცთა. ამასვე დღეს აღსაწრდელად შეფის ძისა, შესწირეს მე-
ტეხისა ეკლესიისა, კითხრთა კარისა ძეგლად საუდარსა და კათოლი-
კოსისა მეტოქისა, ძვირფასა ბარბამ-ფეშხუმა, რომელაღა დაიკარგა
1795 წელსა, სამი კომლი კაცი და ერთი ხელი შესამოსელი, და
მეფობქს წინამძღვართა მისთა ოქმი შეწირულობისა.

ხატია ესე ძეგლი თვით ნამდვილი დაიკარგა ტფილისის ალე-
ბისა დღეს 1795 წელსა სპარსთაგან; ხოლო დროშა დღესაც არის
სახლსა შინა ჩემსა დაცული. ბუშტი კერცხლისა და თვით სული,
რომელზედაც იყო დამუარებული სახე ღვთის-მშობლისა, განაქარგა
მამამან ჩემმან 1830 წელსა შიშისათვის რუსთა მთავრობისა: ეში-
ნოდა, არა ჭკითონ, რად გაქვს დროშა ესეო. მძინა მამისა ჩემისა
მარადის შეფოთის ქმისა ამისებდა და კტეოდა: ორგულობისათვის
რუსეთისა გაქვს დროშა ეგეო.

მაშინ, შემანებულმან, დასწვა ხე, რომელზედაც იყო ბმული
თვით ხატი. ხასა ამის თაჯედ ნაკეთ კერცხლისა ბუშტი გაუიდა
და ფასითა ამით უქმნა კაორთა ფიცრისა დაეკვრნა დროშისა ამის სამ-
სხავად გრძელი ფოთები და ჩასდვა კაორთსა შინა მინითა დაფარუ-
ლი; დაისკენს თაყანის-სარემლად სსახლსა შინა თვისსა. ამა დროშ-
და დროშა ესე იყო ბუდეში ჩადებული, და კამდელიდა კარის წმი-
და გიორგის ეკლესიისა შინა დღითგან შეფის კარდაცვლებისა.

ხატისა ამის კობიოსა ანუ ჰირისაგან ქსნისს, რომელ თვით
ნამდვილი იყო შემზადებული დომენტა კათოლიკოსისაგან, ამისთვის
რომელ, ჭკე ხატისა ღვთისა დედისა ხატთა თვით დომენტა მუნღ-
მოდრეკით და ხელთ-განხურობით ღვთისა დედისადმი შედარე-
ბელი.

XIV

1790 წელს, ჯერეთ მეფის-ძეს გიორგის, დადიანის კაცია მოუგზავნა დესპანად ჭყონდიდელი ანტონა და თავადი ბუკნ დადიანი, რათა მოსტყეს შვილს მისსა გრიგორის, მეგრულთა სამთავროსა შემკვიდრისა, ცოლად ქალი ნინა. მეფის-ძემან არა ქსთქვა უარი და აუწვა მეფეს ირაკლის, რომელმანცა ბრძანა თანა-ხმობა. აძრილისა თთვესა, შემდეგ ათისა დღისა ჰასექქისა კვირაკითგან, მოვიდა ტფილისსა თვით საქმეო გრიგორი 50 სულთა თაკდთა, აზნაურთა და გლეხთაგან ხლებული. დადიანს დადიანთა სადმე მობრძანდა დადიანი ტფილისს. არცერთი არ დარჩა დადკრთაგანი, რომელსაც არ უბოძა საჩუქარი კერცხლისა ნიუთთა. ორმოცა და მეტიცა გამოქსნა ქარვისა და მარჯნისა კრანუსული ფასოვანი. მეფესა და დედოფალსა მობრთვა ორი ოქროს თასი, თუძმა მუნ მეგრულაში, გარნა დიან მშუენიკურად ნაკეთი. მეფის-ძეს გიორგის ეჭვისა ჟორი დადტანოვანნი, კათოლიკოსსა—ომიფორი ძვირ-ფასი.

დასწერეს ჟვარი სასახლის ეკლესიასა შინა და დადიანთა მშვიდობითა წარიყვანეს მეფის-ასული, მშუენიკურებითა სახსე ნინა, მეგრულთა ზუგდიდს. სახარულისა კამო, რომელიცა მიიღეს ესრეთისა დაკავშირებისათვის საქართველოსა მეფესთან დადიანთან. დადიანმა კაცია შესწირა საყოველწილიწადო ძლეუნი მონასტრითა დაუთ-გარესჯისა, ნათლის-მცემლისა, შუა-მთისა და სხვათა ეკლესიათა, მოსახსენებულად მათდა. ძველთა დროთა ჩვეულების-ებრ, წარუვლენეს ფულად და კერცხლეულად ოთხთავე მართლ-მადიდებულთა ჰატრიანსთა და განამგზავრეს მათდა არხიმანდრიტი სოფის-ქონასტრისა ილარიონ და მას დროს მეგრულაში მეოფე ბერძენთა მღვდელ-მონაზონი მიტროფანე, განმტკ იურუსალიმისადმი შეწირულთა მეგრულაში უმათა და მამულთა. ესრეთითა წესითა მარადის მოითხოვენ ქორწინებისათვის კურთხევასა და ეპისტოლესა ნუგეშად სასახლი-

სა. ესე მიამბო თვით მეფის ასულმან და დედოფალმან მეგრულად
 ისა, კითარცა იწოდებოდა იგი თვისსა ქუეყანასა, ნინამ, დროისა მე-
 მისა უოფნისა მასთანა დახლოებულად ს.-მეტეხურლისა 1844
 წელსა. წინათ ამის წელაწადისა მათხოვა ქალი ბარბარე სვიმონ
 ანდრონიკას-შვილსა, კაცსა მდიდარსა უძითა და მამულითა, მეფისა
 ირაკლისა საყვარელსა და კეჭილად მჯდომსა განჯას, რომელიცა ამ-
 დეჟდა მეფესა მას ხარკსა (ყოველ-წლიც 3,000 თუმანსა). მესამესა
 წელსა მათხოვა ქალი თვისი სოფი თარხნის-შვილსა ღუარსაბსა.
 დიდი იყო ღვინა და შექცევა ქორწილისა გამო მეფის ასულისა
 ნინასსა. მეგრულთა თავადთა უკვირდით წესი ღვინის-სმისა, და მე-
 ტადრე როდესაც ერთი მეორესთან მივიდოდა სხვათა და სხვათა
 სასმელისათვის მოშინადებულთა ჭურჭელთა და რა გრუოდენ „აღა-
 კურდი და იახშილი“, ნაცლად ღექსითა ამით ჭეონდიდელსა ანტონ-
 ნის, კაცსა ცხოვრებითა მიაგებებდა ჭაბუა მდივან-ბეგი, კაცი მეტნი-
 ვრი ჭურ-თასსა საესესა ღვინითა და გრუოდა: შეუდგები, ქრისტე-
 ს? ესე საიტყვა და თქმა, ვურეთ უცნობი იმურეთსა და მეგრულთა-
 შორის, შემოიტანეს მეგრულიაში და ამ დროითგან ხმარობენ ღვინ-
 ისა დროსა, ესე მიამბო მხვე მეფის ასულმან ნინა.

XVII

სხვათა და სხვათა ჭურჭელთათვის ღვინისათვის სახმართა სა-
 ქართკლოსა დაწერა ღექსად შაირი მღვდელმან ეფრემ ალექსიეკმან,
 მეფისა გიორგისა სახლობისა მოძღვრისა შვილმან, დაუყარკველო-
 ბისათვის, და ვურთავ მას აქა:

(„მიველ და ვნახე“—ამ ხმაზედ ითქმის სიმღერა ესე).

ბახუსმა ¹⁾ რანიც მოგვცა სასმური,
 ეს არს ²⁾ აწ ნახე, ლიტლიტად ჭური,

¹⁾ მარანი. ²⁾ საწნახელი.

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

ზენათ ქვე³⁾ კირიხით ნოეს დასტურია,
 ცრუმ⁴⁾ ბილწმა მხმედ, რას დროს ჭეო შური,
 ანსო ბორატი⁵⁾ კივის მცთური,
 უმხკო⁶⁾ კარგსა აძქვა სწათური,
 ხეენ გურმა⁷⁾ ფილა სმა სამური,
 ხმოას დილა⁸⁾, ქასტი, ფშავი, ხეესური
 თუ დაგვახელა⁹⁾ დაერთით ზედ შური.

მისკანვე თქმული, მარანზედ დასაწერია:

ეს ნექტარი წყარია, უოკელთ სასური.
 რას იქმს, აწ ხსე, ღიბლატად ჭური
 ამაზედ ქსეულმან მოგვრა დასტურია:
 კგოდეზ შესვი, ვინმე ხარ მწეური,
 მუნვი¹⁰⁾ ხახვიებს, სულთ მანიშნურებს,
 აჯა¹¹⁾ მისძინეთ, მეცა კარ მწეური;
 ჭკრა ბახარ-ბახარ¹²⁾ ფუშანამ უური
 ფერხთა¹³⁾ სიძლიათ იქმნა მშური.
 ქსთქვან, კვამ, თუნდ მარტუან¹⁴⁾ წიხლი კახური,
 მთლივ დასტა¹⁵⁾ ქანით, კრულ-ჭეო ხათხური
 შესე, იქმნა დრეუ¹⁶⁾ ღილად ხახული
 სმათ¹⁷⁾ არა ქსეკრა, ეს უსახური,
 კულავ მოდრეკ¹⁸⁾, თხარა ეკელა ბახური.
 ეს ქსეულია ქართულ-კახური
 რა რომ შეაქმნა მით განახური,
 მტეს ნელარ იხმეკ, მიუპეარ უური
 რომ არ გაგხადოს მან უსახური.

3) ქვეერი. 4) რუმბი. 5) ტივი. 6) კოკა. 7) ჩაფი. 8) დოქი. 9) ხელადა. 10) ჯიხვი. 11) ჯამი. 12) ახარფეშა.—ფუშანა იყო ქართველთა აზნაური ყანაელი, მეფეთა კაცი. 13) თასი. 14) დანწი. 15) ტიქა. 16) კულა. 17) მათარა. 18) კათხა.

XVIII

აქ სათქმელაჲს, რაიჯ ვიცი სიმდიდრისათვის მზითვისა დროთა გაოსრებისა სამეფოსა მტერთაგან. იკითხვენ, სად ქმეადენ ესოდენთა ოქროსა, ვერცხლსა და თვალ-მარგალიტსა? დროთაგან ძველთა მარჯლად აქნდათ ესენი შენსულად, დრომდე შემოსილასა რუსეთის-მთავრობისა, სამკაულნი განამკენებდნენ ქალთა და დედანი ქალთა და რძალთა უძღვნიდენ უხვად. მოსკლადე კ. კორონოვსა, მოადგილედ ხელმწიფისა იმპერატორისა, მარჯალნი ესე-გვარნი ძვირფასნი ნაეთნი, ვერ-დაფასებულნი რუსთა მოხელეთაგან, უგვანთა და არა მცოდნეთა მათისა ღირსებისა, მიეფარნენ. ქართველთა დაუიდეს იგინი, ქსცვალეს რუსთა ხელაგნებისა სამკაულთა ზედა და სხმარებულად უგულვებელს-ქუეს. მოსრულდნ 1844 წელსა კ. კორონოვდნ ვერა ნასა ქალნი შემკულნი ძველთა წესთა სამკაულთა, რომელთაგან ენახ მას 1803 წელსა, ოდეს ვერეთ, 23 წლისა ახლდა აქ კ. ციციანოვსა, დროთა ამით საქართველოსა განმგეს. შექსწულდა დიდად და გამოიკითხა, რად ქმნეს ქართველთა ესე? მამინ მოიძიეს კვლად სახლებში, სოფლებში, დიდთა ოჯახთა შინა და სამხნთა შორის. ეს გვარნი სამკაულნი კვლად განმკენდნენ, კვლად განბრწვიენეს გულნი, ხელნი, ზირი და მკერდი ქალთა. მხლებლნი მისნი ენახა გრიგორი გვარინი, ღრადი სოფლოღუბა, ენახა კონუბი და სხვანი, დამფასებულნი სამკაულთა ამით ღირსებისა, კვეროდენ, მოიძიებდენ თვისდა და სახლობათა თვისთათვის. წარსულსა არა ეძველებოდა რამე. ქართველთა თვით დაინახეს, რაი შეუძლიან ერთსა კაცსა, კაცად ქმნულსა. მისთანა მყოფთაგან შეისწავლეს მისგან მარჯალი, და კვლათ მისთა შედგომილი განმკე ქვეყნისა კ. ბარატინსკი ეხაროდა საზოგადოსა კავკასიის მხრისა განთლებასა, იყენენ სამდვიოდ ზატრონად ქვეყნისა, მოიძიებდენ საძველთა, უქმოდენ კეთილთა, აღამაღლებდენ სულთა, ამხარულებდენ

გულათა, ეწეოდენ მოკლებულთა, ჭკედიან-მოქმედებულთა, სუგეშსა და ჭზრუნვიდენ უოკელთა-თვის, რათა ესრეთ სიყვარულთა, ალურსითა, ღიმილთა და მითთანა დაახლოებოთა, დაეკავშირათ ჭართველი რუსთანა..... მრავალთა რუსთაგანთა არა მოსწონდათ ესრეთი მათი ჭზრი. ჭგონებდენ და იტეოდენ—ჭრუნვანს ხალხსაო. უგუნურთა მრავალთა არ ესმოდათ, რომელ შიში მონებისა დაბადებს მონათა და მსახურთა მწაკვართა და არა სიყვარულთა დამოკიდებულთა..... აწ საგნისა ამისთვის გქსდუმებ..... ვიტყვი პირველსავე სიტყვასა ჭაღთა მზითველისთვის და მოვიღებ აქა ნამდვილსა მას მზითვისა საისა, რომელიცა იპოება დღესაცა ჭენიან მანანა ორბელიანისა სახლში. აქა პირი ნამდვილისა მის საისა, საცხოვრებლად შემდეგთა დროთათვის:

- „..... გქტოეთ და აწ..... *)
- „..... და შევე კრველე ჭართლის გამეფდა.....
- „..... უძით შინა ვინებეთ და დავემძახლენით.....
- „ერის-თვის ისოინის-შვილი ბატონი თეიმურაზ..... შვილი ჩვენი
- „ერისთავი ბატონი ბაინდურ, ძმა ჩვენი ბატონი ედიშერ, შვილი
- „ჩვენი იასონ, ბიძაშვილი ჩვენი ბატონი ზურაბ, ბატონი ოტია;
- „მდივან-ბეგი: ბატონი ზაქარია: უვარის ძამა ბატონი არსენი; ხარჭა-
- „შენი. ბატონი გრიგოლ: ბატონი ვამეყ; ბატონი ვახტანგ: და ბა-
- „ტონი ბეჟან: თქვენ ორბელიანის შვილებსა საქართველოში უფრო-
- „სად დადგინებულსა, და დიდად ზატყ-ცემულსა, ბატონს ასღან-
- „ბეგს; ძმასა თქვენსა სარდარს ბატონს თამაზს, შვილსა თქვენსა,
- „ჩვენს სიმეს უულარ-აღას: სარდარს ბატონს ლუარსაბს, ტფილელ
- „მიტროპოლიტს ბატონს დომენტის, ბატონს ჭაიხოსროს; ბაზი-
- „კრთ უხუცესს ოთარს, მოღარეთ უხუცესს ბატონს მანუჩარს; მე-
- „წინიბეთ უხუცესს ბატონს რევაზს; თქვენსა ძმისწულს: ბატონ
- „სულხანს, ბატონ ზაჰუას, ბატონს მამუკას: ბატონს კრასტის; ბა-

*) ესე ირაკლი იყო პირველი წოდებული ნახარ აღიზანად.

ერეკლე II
გეორგიძის

„ტონს გოჯასძის, ბატონს რამზის; ბატონს ვახუშტის; ბატონს
 „ზურაბს, ყაფლანს, ფითანს, ნიკოლოზს. შხეკბუკს: ზურაბს; რე-
 „კაზს და დემეტრეს: რადგან ჩვენი მოყვრობა მოინდომეთ, ჩვენც
 „დაგემოყვრებით: და მოგათხოვეთ ჩვენი საყვარელი და სასაფიფო,
 „თქალთა ჩვენთა სინათლე, და გულისა ჩვენისა სიმხიარულე ჩვენი
 „მამატაოსხებელი და ნუგეშის მცემელი, სამოთხის მსგავსი, განუ-
 „შეკნებელი, ჩვენი ბატონი ანსა და გამოკატანეთ შხითკად: ზირვე-
 „ლად ხატი წმიდისა სამების; მის ნაქსოვი ბუდითა და ზირ-სა-
 „ხურავითა; კადექ ხატი ერთი ყოვლად წმიდისა, მისისა ნაქსოვი
 „ბუდითა და ზირ-სახურავითა; კადექ ხატი ერთი წმიდის მარინა-
 „სი, მისი ბუდითა და ზირ-სახურავითა, მისის ერთი ზარზაბის ფარ-
 „დითა; ერთი კარგი უმნი, მისის ზარზაბის ბოლითა; კადექ კრ-
 „თი დაუჯდომელი, მისის ღოვრეკებითა: ერთი იელჭხი, ოთხი ათასი
 „სომორის მარგალიტითა, მისის ჰატაოსნის თქალითა, აგუნდი-
 „თა, ზურმუხტითა და ფირუზითა; კადექ ქუდი კარგი და ჰატაო-
 „სანი; თაღფაქი თხუთმეტა ათასისა სომორის მარგალიტითა; ერ-
 „თის ჰატაოსნის დიდის ზურმუხტითა; მისის შეფერებულისა და-
 „ლითა და ზურმუხტითა და სამი ათასის კილიტითა; ზირის მარ-
 „გალიტი კარგი და ჰატაოსანი ოთხმოცდა-სამი მარცვალი. კადექ
 „ერთი ჰატაოსანი საუფრა ბადახშანის დალისა, ორის მარგალი-
 „ტითა, მისის: ორის ნიშაბურის ფირუზითა, მისის ჰატაოსნის
 „უინჯილითა; ორმოცის ფრანგი-ფარსანგის აგუნდიითა; მისის ფი-
 „რუზ-ჭარითა, ოთხის კაციითა, მისის ოთხის ნიშაბურის ფირუზი-
 „თა; ერთი უელ-საბამი კარგი და ჰატაოსანი ას-ორმოცის მარგა-
 „ლიტითა, თორმეტი მეტის ფრანგი-ფარსანგის აგუნდიითა, ცხრა-
 „მეტის ზურმუხტითა, თოთხმეტის ნიშაბურის მისის ხუთის ფი-
 „რუზ-ჭარის თათრიძითა, მისის ხუთის აგუნდიითა; მისის ოცის
 „ოქროს თათრიძითა; ერთი მაჭარ მარგალიტისა; უელის ჟაჭვი:
 „ოცდა-თხუთმეტის ნიშაბურის ფირუზითა და თქალებითა; სამოცის
 „მსხვილის მარგალიტითა; მისის მუშახანს ოქროს-ამბარითა და

„მისის ზატოისნის თვალუბითა; კიდეკ ოქროს ყელის ზატოისნის
„მურასა მინჭარის ამბარნითა; სამის ზატოისნის დიდოკანის ვეი-
„თლისა ფრანგი-ფარსანგის თუთრის აგუნდითა; ერთის ზატოის-
„ნის ბადახშანის ღაღითა; კიდეკ ყელის ვაჭკვი ოქროსი, მისის ფი-
„რუჭ-ჭარისა ამბარნითა; ცხრაძეკის ბადახშანის ღაღითა; თუთმე-
„ტის ზურმუხტითა; კიდეკ კარგი და ზატოისანი ბეჭკვი ღაღისასა;
„კიდეკ ოთხი ფრანგი-ფარსანგისა ღურჯი აგუნდისა; კიდეკ ერთი
„ბეჭკვი კარგი და ზატოისანი ბადახშანის ღაღისა; კიდეკ ბეჭკვი
„სამი ზურმუხტისა; კიდეკ ბეჭკვი უძრუზულის მარგალიტისა; კი-
„დეკ ბეჭკვი ვეითლის აგუნდის ღურჯისა; გულის ზირის ჩამოსა-
„კლება სამი ზათია ხომოარის მარგალიტითა; თუთმეტის ფრანგი-
„ფარსანგის აგუნდითა; თუთმეტის ნიშბურის ფირუხითა; ჰე-
„რანგის ღიღი ცხრა კარგი და ზატოისანი ფირუჭ-ჭარისა, კამის
„ღიღი ზთი მურასა, ორასის აგუნდითა; კიდეკ კამის ღიღი ცხრა
„მუშბახისა; ღანა ზატოისანი მურასად მოჭკვიღა სიმოცის აგუნ-
„დითა და ფირუხითა და მინანჭარის ტარითა; კიდეკ ერთი ზატოი-
„სანი ღანა მინანჭარისა; კიარიელეისონი: ერთი ღაღის ცილის თო-
„რძეტის ოქროს ბირკითა; კიდეკ კიარიელეისონი გიშრისა ოცდა-
„ექვსის ოქროს ბირკითა, თუთმეტის მსხვილის მარგალიტითა;
„სამის მარგალიტის გოჯრითა, ერთის ფოჩითა; კიდეკ კიარიელეი-
„სონი ჭარვისა; ერთი კიარიელეისონი მარჯხისა; ერთი კიდეკ კიარი-
„ელეისონი ჭარვისა, ერთი თმისტანი მურასა კარგი და ზატოისანი
„ორი ზათისის ხორაშმის მარგალიტითა, სიმოცის ოქროს მიღებ-
„ითა; თავსაგარეკებისაგან: ხუთი თავსაგარეკი მუყააშმისა; ხუთი თავსა-
„გარეკი ფურად-ფურადი, კიდეკ ერთი თავსაგარეკი ოქროს კილიტისა;
„საზირის-ფარუშოსაგან: ერთი კურცხლით მოჭკვიღა გოდორი,
„ერთი კურცხლით მოჭკვიღა სადაფი, მისის ბროღისა გასადგეს-
„კითა, მისის ზარბაშის ბოხნითა; კურცხლის საწხარე მისის სამის
„კურცხლის წხარებითა; სასურმე ოქროსი, კიდეკ ერთი თმის საყო-
„ფი; ერთი ჩქიფი; ერთი კურცხლის ღანაჭა; ერთი სადა თასი კე-

„რცხლისა, კადექ ერთი დიდი ჟამ-თასი (ვერცხლისა); ერთე ფეხის
„მქა მოტკდილი; ერთი კადექ დიდი ჟამთასი; ერთი აჟანა დუკუს
„დასტა; ერთი აზნოს ჰერანგი; ერთი ულაძქარის უთიბა; ერთი
„დარბის ფუტა; ერთი ზირსახოცა; სიმი აზნოს ზინრანდოზი; ერ-
„თი სუზანი; მიტკურიტანებისკან; ერთი მიტკურიტანი მურასად მო-
„ტკდილი; ერთი კადექ ვერცხლით მოტკდილი და ოქროთ დაფერი-
„ლი; ერთი კადექ მიტკურიტანი; სელამხდროსი; სკიკურებისკან; სკი-
„კური ერთი სთამანდისა; მისის წირილმანითა და ხელასად შეკური-
„ლების ბოღლებითა; კადექ სკიკური ერთი მოტკდილი დიდის მიტ-
„კურიტანითა; კადექ კოლოფი ერთი სდაფუჭარისა; სწერელი ერთი;
„პარგი და ჰეტოლანი თექვის კბილისა, ოქროს რაჭებითა და მი-
„სის იარაღითა და მკურატლითა და ულაძ-თრანშითა; სუფერის ია-
„რღისკან; ერთი ოქროს თასი, სიმოცდა ათის ფულურისა; კადექ
„ერთი ფაღა ვერცხლისა; ერთი კულა ოქროთი მოტკდილი; ერ-
„თი თეფში ვერცხლისა; ერთი ჟამი ვერცხლისა; ერთი სამარილე
„ვერცხლისა; სურა ვერცხლისა; ერთი გულაბნდი ვერცხლისა, ოქ-
„როთი დაფერილი; ერთი ტაშტი-წუნწუშა ვერცხლისა; ერთი სსახ-
„თლე ვერცხლისა; ერთი თასების ზირანდაზი — ქეშეკებისკან; სს-
„ბანი ორი ზარბაბისა; ორი ხაზბაღიში ყურისა, ზარბაბი აკრავს-
„ორი ყურის ბაღაში, ზირად ზარბაბი აკრავს; ორი სსსთაული ხა-
„ვერდისა, ზარბაბი აკრავს; დომჭა ერთი, ხვერდი აკრავს; ზეწარი
„ორი, ხარბაბი ერთი დარბისა. ტანისმომოსკან; ერთი უირმიზის
„სარას ტყავი; შკეს სსსამურს აკრავს, მისის მსხვილის მარგალი-
„ტის ქურთ-ბაღებითა და სირმის ზირანითა და ფოჩითა; კადექ ერ-
„თი ტყავი თეთრის დიბისა; შკეს სსსამურს აკრავს მისის ხომო-
„რის მარგალიტითა, ოთხის გოზრითა და ოთხის მარჯუნის ფო-
„ჩითა და თითრბითა, კადექ ერთი ზარბაბის ტყავი, კურდღელს აკ-
„რავს; ტყავ-კაბა ერთი, ხელასად შეკურილი, შკეს სსსამურს აკრავს;
„ერთი ქათამი, სელასად შეკურილი; შკეს სსსამურს აკრავს მისის
„სამის ოქროს ხრეკითა, კადექ ერთი ქათამი დიბისა, კურდღელსა

„კარკის; ერთი ჭარბ-ქალა სიასა, მისის კერცხლას ხრეკლითა ერთი
 „თუთრის დარბაზბთას კაბა, მისის ცხრისა ოჭროს ჩაფრატითა; და
 „ხუთის ჟუფთასა, ოჭროს სხსელისა ხრეკითა; კადეკ ერთი ხარბ-
 „ჯისა და სიბაზბთას კაბა; კადეკ ერთი თუსტუხის დარბაზბთის
 „კაბა, კადეკ ერთი ზარბაზი შალას კაბა; კადეკ ერთი მწკანე დარბა-
 „ზბთისა; კადეკ ერთი უიეთელა დარბაზბთის კაბა; კადეკ ერთი მწკ-
 „ნე დარბაზბთის კაბა; კადეკ ერთი იისფერი; კადეკ ერთი დოღ-
 „ბანდის ზარბაზი; კადეკ საგულე დოღბანდის ალას-ფერი; კადეკ
 „საგულე მწკანე ზარბაზისა; ახალუხებისკან: ახალუხა ერთი დარბა-
 „ზბთისა, მისის ოჭროს ჟაჭკის თვალუბითა; კადეკ ერთი ახალუხა
 „უღამჭრისა, მისის ნაქსოვნის სხსებითა და დარბაზ ბოღნიითა. სარ-
 „ტულებასკან: სარტუელია ერთი ფათისა; კადეკ სარტუელია ერთი
 „ზარბაზისა; კადეკ სარტუელია ერთი შალასა; პერანკებისკან: პერან-
 „ტი ცხრა ფერად-ფერადი; ცხრა მისის ამხნაციითა და მისის ბოღ-
 „ნიითა; ჟორაბებისკან: ჟორაბი ხალარად შეკერილი ორი; კადეკ
 „ნიგინით შეკერილია ერთი; მაშა ცხრა; ჩაქმა ერთი, კადეკ ხალასად
 „შეკერილია ერთი ოჭრომკედითა; ხელსაგდება სამხურა ერთი ოჭ-
 „რომკედით ნაკერი; კადეკ რუფაკა ზარბაზისა ერთი; კადეკ კამო-
 „გეიტანება პატროსანი გამდელა, მისის სუბურითა, ოჭრო უელის
 „ჯაჭკითა; ცხრა ოჭროს დიღათა; რვის ბუჯდიათა, ზურმუხტისა,
 „იგუნდისა, და ფირუშითა და მარგალატითა; ტუკითა, ტუკაბიბი-
 „თა და შვიდის ხელის ტანისამოსითა; ერთის ორხოკითა; ერთის
 „ხალანითა, ერთის ჟუფთის ფარეშითა, ერთის ზანდუკითა; კერცხ-
 „ლის თასითა; ცხრის ვიღენძის ჟამითა და თეფშითა; ერთის სვი-
 „ღენძის სურითა, ერთის სათბობის თუნგითა; ქვაბითა, ტაშტითა
 „და ალთაფითა და ფისაროსითა; კადეკ პირის ფარეშა პატროსანი;
 „ხუთის ხელის ტანისამოსითა; ტუკითა, ტუკა-კაბითა, ცალის მათ-
 „რშითა, ზანდუკითა და ზანდუხნითა და სიმის ჟამითა და თეფ-
 „შითა; გამოგეიტანება კადეკ პატროსანი მოღარე ხუთის ხელის
 „ტანისამოსითა ტუკითა და ტუკა-კაბითა და ერთის მათურაშითა და

„ზანდუკითა; კადეკ მდღოშკე მატოასანი; ოთხის ხელის
 „მოსითა, ტყუკითა და ტყუკებითა, ცალის მთერაშით და ზანდუ-
 „კითა; კადეკ შირის ფარეში სამის ხელის ტანისამოსითა, ტყუკე-
 „ბითა და ტყუკებებითა, ცალის მთერაშით და ზანდუკითა; კადეკ
 „შირის ფარეში სამის ხელის ტანისამოსითა, ტყუკებითა და ტყუ-
 „კებებითა; კადეკ ერთი გამდელის გოგო: მერქიფე გურბი-შვილი;
 „სუფერაჟი მტკრიშვილი გიორგი; სთერაშოს იარაღისაგან: ორ-
 „ხოკა ჟუფთი ერთი; ზანდუკი სამი; მთერაშ თაღათინისა, ჟუფთი
 „ერთი; სუფერა ყაღაშქრისა ჟუფთი ერთი; კადეკ სუფელა ბურაჟის
 „წითითა, ჟუფთი ერთი; ფანარი ერთი; ფისოსი ერთი; ფიდანა
 „მისის კოჭათა ერთი; მანღალი ერთი; სთობობა თუნგი ერთი; ს-
 „აბანოე ქება ერთი; კადეკ დიდი ქება ერთი; ტაფა ერთი; ღანგა-
 „რი მისის ზარფეშითა ორი; სუფერა უაშული ერთი; ცხრა თეფში;
 „ცხრა ვაში; ცხრა ღანბიქი; ერთი სანახოე ტაშტი; კადეკ ერთი მო-
 „მრო ტაშტი; ერთი ფარეში, ერთი კარგი ცხენი რახტით შექმე-
 „ლი, ოზბეგურის უნჯირითა; ერთი მისი შათირი
 (ბოლო წერილისა ამის არღა იყო).

ამიღასკვირანთში არის ამითზე უფრო მდიდარი მზითვის წიგ-
 ნი მეფის ასულის ბანგუსა⁹⁾).

XIX

მოხუცდნ 75 წლისა მღვდელ-მონაზონდნ ათანასა შიო მღვი-
 მელდნ, გვართა ამიღასკვირდნ, 1846 წელსა მომითხრო ამბავი მე-
 ფის გიორგისათვის შემდეგი:

მეფის-მე გიორგი ეჭქსის წლის წინათ ქალაქის წახდენისა
 (1789 წელსა) მობრძნდა შიო მღვიმეს და თან-ჭყენენ კათოლიკო-
 სი ანტონი, მთავარ ეპისკოპოზი ბესარიონ გარსეკანაშვილი (8 თთვე

⁹⁾ თვისსა დროსა ესე ვითართაცა შეეგროებ დაუკარგველობისათვის.

იყო კათედრას) და თეოდორე ბერძენი, წინამძღვარი ღმრთისმეტყველების კვადრისა, მცხეთის კველესიასდმი მიდგმულისა. — მიუბნებენ მთადამ ჩასაკადის ბილიკის შემოსილნი მხტობითა წინამძღვარნი უდაბნოსისა და მონაზონნი ხატობა, ვუარიობა და სიანზობითა მისრული უდაბნოსა, შევიდა და თაყუანი ჰსნა წმინდისა შიოს სიფლავსა და წმინდათა მისთა ხაწილთა. იწყეს მწუხრი დიდა გლობითა იოანე ხათლის მცემლის კველესიასა შინა, და მურეთ შემობინდა განმზადებულსა მისთვის სუხასა. აქა მიართვა ვახშამი სიყველიერო და უბოძა შეკრებულთა მლოცველთა ღვინო თვითონ, მკვამლეს თვითა ხელადა. — მხარულმან მეფის ძემან მოუთხრა ცხოვრება წმინდისა შიოსი ესრეთისა დაწვლილებითა, ესრეთითა ტკბილთა ხმითა და მოთქმითა, რომელ მოაყვანა განცვიფრებდას ბერნი, მსმენელნი და თვით ბატონი კათოლიკოზი და მრავლისა არა მცოდნე მთაგარ-უბისკობისა. წინამძღვარი თეოდორე მოხუცი და ოდესმე მასწავლებელი ბერძნულად გიორგისა, ბერძნულისა კიდობთა ხმარად დაუმტებდა მეფის ძის სიუბარის სიტყვასა: — გაკურთხოს ღმერთმან! გიორგი განმხიკვებოდა და ესამოიკებოდა ტრფივლებსა მას, რომელსაც კამოიხსებდა თეოდორე, და თვით დროთი და დროთი დამტებდა კვლად აღტარებისა გრძობასა ღვქსითა ბერძნულათა: კიორიელიონ. დღეს სუთშაბათის თვით შემობინდა კველესიასა ჩისკრად და წირვისა ესმის თვით წარაკითხს სიმოციქულო. თანამწირველი თეოდორე იტყუდა ასამღლებულს ბერძნულად, წირვის შემდეგ სდილისა ესმის მკალობელთა თანა კათოლიკოზისა, რომელნიცა უკალობდენ სძილის ზირთა, დღის ვინდაეთა და ტროზირთა და წმინდისა სიკალობელისა მუხლთა, თვითცა კალობდა მეფის-მე. მეორეთ მოითხოვა სიკალობელნი, რომელნიც ენას მას სიყრმისა თვისისა დროსა, ოდეს იყო აგი 18 წლის თვით ამას მონასტერსა შინა ჭინლი და თხზული არსენი მღვდელ-მონაზონისაკან დაუფლებულისა, რომელიცა ჰსცხოვრებდა როსტომ მეფის დროსა და ახლდა სიყრმით დედოფელსა მარიამს მეფის ძის მეუ-

დღესა. იყო გურული, ეძიეს და ვერ ჰპოვეს. რაკდენიმე მუხრანის
 თვით მას ახსოვდენ და წარმოსთქვა, და რაკდენიმე ახსოვდა სეზი-
 რად მღვდელ მონაზონსა დომენტის, მოხურსავე 70 წლისა, კვარით
 გურამისშვილსა, კაცსა რუსეთშიაღ უოფილსა და განსწავლულსა.—
 სადაა ესე საგალობელი და ვითარ მიეფარა, არ ვიცი, მეტეოდა ათა-
 ნასი. მასვე დღესა მწუხრისა წინათ, გამოკთხოვა მეფისა მე გიორ-
 გი მეუდაბნოეთა და წარვიდა მცხეთად. დროსა მას იყვნენ ერეკუ-
 ლად 28 მამანი, 4 მწიონი ბერნი, 10 საბერონი, ოცდაათხუთი მსა-
 ხურნი და 30 მეთოფეანი მცველნი. ლექნი ერეკდენ გარემოთა მცხო-
 ვრებთა, და ვერ უძლო უდაბნომან. ამისთვისა მუორესავე წელ-
 სა დაიწალა უდაბნო, ბერძენნი წარვიდნენ სსკათა მონასტრებში
 და სატნი და ჟვარნი წარიდეს, ამიღახვარაინთა ჭაღასა დასაცუ-
 ლად. დღესაცა მისნი მცველნი სატნი და ჟვარნი მუნ აბოკუ-
 ბიან, თუძმა უდაბნო კვალად გაშენდა და შვეიდნენ ბერება 1802
 წელსა.

XX

მოსრული სრულსა ჰკაცსა მოსურვებდა ფილოსოფოსთა ძველ-
 თა ჰსწავლას მოსძენსა. კათოლიკოზი ანტონი, კარდომღები რუ-
 სულით ქართულსა ენასა ბაუმეისტრისა ფილოსოფიისა, განუმარ-
 ტებდა ჰაზრთა და ლექსთა მნიშვნელობათა. მიუთხ-ძეს უნებდა გა-
 გება მათი და ვერა რა გამოჰსწერა თქმათაგან მათთა ძალადთა, ს-
 განთათვის ძალადთა.—დაუტკვა სწავლა ესე და იტეოდა: „არა მე-
 სმის ესე; ვნაუჲ წყალსა.“ ჰსწავლასა და საბრძენსა, საჭიროსა ს-
 ხმარსა, სსსარგებლოსა და ებიღსა ჰპოვებთ ქრისტეს მცნებთა
 შინა ნამდვილთა და განსკვნებისადმი გულსა და გონებისა მიმუჯან-
 თა და სულსა დამატებოქლთა.—მუუდგნენ მცნებთა ამათ და გვე-
 კმაება.—ესე ვითარი მისი ჰაზრი იყო მიზეზი, რომელ არა უეკარ-
 დენ მას არცა ფილოსოფოსად წოდებულნი, დროთა მისთა ზაქა-

რია გაბაშვილი, ამბროსი ნეკრესელი, იოანე ოსეს-ძე და სხვანი წმინდა სტეფანოს მათისა კანნი, * დალაღულნი ვატილორითა, დალაღუტითა, ტოპიკებითა და სილღოგიზმებითა. „ქსწავლა ესე თქვენი“ — უბრძნებდა მათ სმირათ სიცილითა, — ვითარცა ენული, ხელში დნება, და გასდის, ვითარცა ფლავის სწურავს წყალი. ესრეთსა მეფისა ამის თქმასა შვილნი მისნი და მძანი მოიგონებდნენ და მეტუოდნენ ჰეტეროდოსს, სიდაცა ექსწავლობდი მეცა ფილოსოფიასა მეფისა მძანი მირიანს, ფარნაოზს, და ძენი მეფისანი ბაგრატ, თეიმურაზ და მისხილ.

XXI

ოთახი სწოლისა მისისა იყო მალაღი და გრძელი და ვრცელი. აღმოსავლეთით დიდსა ოთახში ესუენსენ ხატნი შემოკობილნი ძველად მდიდრად, წმიდანი ხაწილნი, ხელი იოანე მოწყალისა და წინაშე მათსა სამნი ოქროსისა შანდანი. ამთგან ერთი მეცა მინახავს მეფის-ძეს მისხილთან. ს. ზ. ბ., რომელთანაც ვსადგურებდი 1843 და 1844 წელთა. ესე შანდანი ახუ სსახითლე იყო 48 მისხილისა წონისა; ზედა წარწერილი ძელისადმი ჭეშმარიტისა შეწირულობისა ესრეთ: „შენ, ძელი ჭეშმარიტა, შემოგწირე სსახითლე ესე; ეს ძელი ჭეშმარიტა გაემე ამილახვარძან მითრთვა დედოფალისა თამარის და მისმა სიძელემე მეფემან არაელემ ძეს თვისისა გიორგის მიუბოძა. წელსა 1778 მისხილი არის 48“. სამხრეთის მხრით კვიდნენ სახენი ახუ ზორტრეტნი ჰეტრე დიდისა, იმპერატრიცა ეკატერინა II, ჰაელე სელმწიფისა, თეიმურაზ მეფისა, თვისისა ზაზისა, მამისა არაელისა ჰერლამენტოჯე სახტი. ესე მსუქა მე თვით მეფის-ძემან მისხილ და მე მიჯართვი გნახსა მ. ს. ვორონცოვს. ბუხრისა თავსა აღმოსავლეთითე იდგა ზარისა სსათი, მორთმეული რუსეთით ვოჯალესკისაგან.

ჩრდილოეთით იდგა სწოლისა მისისა ტახტი ვრცელი და

გრძელი, მდიდრად მორთული და წითელის ხავერდით მოდებული კედლის საგრძობედ იყო მიკრული ხავერდით, წინარე ტასტის საწოლის იდგა გრძელი სტოლი ხავერდ-ფენილი და იდგნენ მას ზედა საწერელი და ქალღებები და შუაზედ უეთი, რომელშიაც იდგა ბუქები თვისი ოქმითა სხეულები, ფული სასარგო, ლაქა და საიდუმლონი მიწერ-მოწერისა ქალღებნი. გასაღები ამ უეთის კაბეზობად თვით მარჯვის ვიბეში. დასაჯლეთით იყო გრძელი ტასტი ხალისი და ქეხი ფენილი, მუთაქებით მოდებული, მშვენიერი ნაქსოვისა ფარებითა გადგურდნი. იატაკი იყო დაფენილი ერთისა მრთელისა, თვით ოთახისა ზომისა მშვენიერისა ორხოლისათა.

სხეულებისა გამო აჭა მიიღებდა მხლობელსა საქმისა და მომსენებელთა აჭავე ულოცავდენ ცისკარსა და მწუნოსა. მორკესა დიდსა ოთახში, რომელსაცა აჭენდა საგრძობე ნ საყენი და იყო მდიდრითვე დაფენილი, მიართმევდა სადილსა.

დედოფლისა სადგომნი უმეტეს იყვნენ მორთულნი მშვენიერად და ძვირ-ფასად, — გარემო-ოთახებისა, თახჩებისა, იდგნენ მარჯალნი სსკათა და სსკათა ნაკეთითა ჩინურნი ჭურჭელნი და კერცხლეულნი მრავლად. ზემოისა სახლისა ნაჭერნი სადგურნი იყვნენ 22 და ქვემოისა საკლისა, სადგურად მსახურთა და მსღებულთა ზირთა 22 კე, ქეშიქთა ანუ მეფის მცველთათვის ცალკედ ნაშენსა სახლში იყო დანიშნული კეპისი ოთახი. მეფის ქეშიქნი უოკელ დღე იყოფდნენ 25, მეფის კარის ხარჯითა და უღუფითა, გარდა სასახლის მსღებულთა, გარე სასახლისა სასახლისავე ოჯახსნი დღე უოკელ მიიღებდენ ხორცსა, ზურსა და ღვინოსა, და მარხვისა დღეთა ხცვლად ხორცისა, ღობიოსა, სისიოსა და სსკათა სამარხოთა, — სახლსა ჩემსა აჭენდა დანიშნული დღე-უოკელ ერთი ლიტრა ხორცი, ერთი თუნგი ღვინო, 4 ვივარი და 3 ლაქაში. — ესე იყო მიზეზი, რომელ შემდგომად მეფობისა ზამსა ჩემსა მღვდელსა ონისიმეს დაუნიშნა იმპერატორმან ალექსანდრე ზირველმან ციციანოვისა წარდგენითა

200 მანეთა და იღებდა მას დღემდე გარდაცვალებამდე
წელს¹⁰).

XXII

აღზრდილს სიყრმით მართლ-მადიდებლობის მჭადაგთაგან უე-
გარდა ტრფიალებით კეკელსაის დღესასწაულნი, დღეთა რომელთაჲ,
ვითარცა თვით იტყუადა, ქვეყნისა ცად გარდამქცევლნი. ესრეთ ჭრის-
ტეს სიყვარულთა დამთორღი შეფე იხარებდა და იშკებდა სუღითა,
ოღეს დაქსწობდა თვით კეკელსაის ტაძრისა დღესასწაულთა, ესევე
ტრფიაღა სუღისა წმინდათადმი ხატთა, მოღვაწეთა მათთა გამოძღ-
ხადებულთა და პირველ-სახისადმი აღმწვეხელთა იუო მიზეზა, ოო-

¹⁰) ამა ნამდვილი მოწმობისა პირი: „ჩვენ, ქვემოზე ხელის მომწერ-
ნი ხელის თხოვნისა-მებრ მოხუცებულისა საქართველოსა სამეფოს-კარის
ეკლესიისა მღვდლის ონისიმესა, ვმოწმობთ, რომ ეს ხსენებული მღვდელი
პირველად ხლებია განსვენებულსა მეფესა თეიმურაზ მეორესა და შემდგო-
მად განსვენებულსა მეფესა გიორგის, და ნიადგ ჰქონდა ამას მეფეთაგან
წელიწადში პური კოდი ორმოცი, და ფული ვერცხლისა თუმანი ოცი.
რომელსაც დანიშნული ესე რიცხვი პურისა და ფულისა მიეცემოდა მიუ-
ცილებლად: პური სოფელზედ და ფული თვით მეფეთაგან ხელდახელ,
გარდა სხვათა შესაწვეწელთა ნიეთთა. 2 იანვარს 1804 წელსა. კათოლი-
კოს პატრიარხი ყოველის საქართველოსა ანტონი.

არზიმანდრიტი ლოდბარი გერასიმე.

არზიმანდრიტი და წვერი დიკასტრიისა ტრიფილე. (მეორე სვეტზედ)

თავადი ორბელიანი იოანე.

თავადი ბარათოვი ზაალ.

თავადი იოანე ჩოლაყაყვი.

თავადი ორბელიანი გიორგი.

თავადი ესტატე ციციანოვი.

თავადი სულხან თუმანოვი.

მოწმობისა ამის ძალითა და კნიაზის ციციანოვის წარდგინებითა მი-
ეცა მას ონისიმეს 20 თუმანი პენსია.

მელ შემდგომად წიორვისა თაუჯისა ჰსრუქდა სტოთა, ამბორისა მთა დიდებით მთა ზედა, ლეონისა მადლისა მეჭონისა, მუნღისა და თვალთა და ოდესმე ძაღლად დასვენებულთა ხატოთა, ერთისა წვერისა უკარუჩისისა გომელისა, რომელსაცა მიართმევდენ მუევეს დასაყრდნობელათ, ემთხვეოდა თვით, და მეორესა წვერისა შესხებდა ვრძაღვითა თვით ხატისა წმიდასა.

ესე მრავლითა, არა განმტკთა სარწმუნოებითისა მისისა მხურვალეხასა, ეჩვენებოდა სჭმედ უშუროდ. ესრეთისევე მხვალთისა შეუდგა შვილიცა მისა მასიად და დღე უოკელ ვხედვიდა ესრეთ მლოცველად და ამბორის მუოველად წმიდათ ხატთა.

დღეთა ამათთვის დღესასწაულითა, ზედაშედ ღვიხო მეფისა და სხაბაზოდაძე მეფისა სუფის-გვერი მიერთმეოდა მღვდელთა და მწიროველთა ეკლესიათ მთა, სადაცა იჭმებოდა თვით მეფე მდელესასწაულითა შორის მლოცველად, ეგრეთვე სახთელი და სეკმელიცა, — მკედლისა აქამომდე ადგილ-ადგილ დაშენილსა ქართველთა ჩვეულებისა გამო.

XXIII

განმასლებულმან წმიდისა გიორგის ეკლესიისა, აღშენებულისა სკიპონ ხანიშინისაგან; დასდგა იგი ვარის ეკლესიად, მას შინა დაასვენს დროშა თვისა და შექსწირა ბარძიმ-ფეშქუში ევსელისა შემდგვისა ზედა წარწერთა: აქ შენ მოწამეთა შორის მხნეს და ღაწლით შემოსადისა; უმღეველს მთავარ-მოწამესა წმიდისა გიორგის შემოგწირე მცირე ესე შესაწირავი ბარძიმ ესე უოკლად უღარსმან და ცოდედმან ბატონის შვილმან გიორგომ, რათა მეოხ მეჭმინ სხ მინელსა მას მეორედ მოსვლასა ქრისტესა მეფისასა. ამინ. 1768, ქრისტეს აქეთ ჩდამს, მისხალი ტ.

ესრეთივე ზედა-წარწერა არის ფეშქუშხედ, რომლისაცა წონხ არის დანაშნული: „რ-ა. მისხალი“. ბარძიმ-ფეშქუში ესე დღესაცა ჭვიც

ეკლესიას აძის შინა, წოდებულს დღემდე კარის სახელით და დღესასწაულის დღეთა შინა, მოსმენამდე საღმრთოთა ლიტურგიისა, არა რასა მიართმევდა. შემდგომად წირვის მოართმევდნ ეკლესიას მსგე სეფის-კვირსა და ზედაშესა. ესრეთ იყო ჩვეულება ძველთა ქართველთა და მრავალთა შორის ჭკაეს ესევე დღემდენ მრავალთათვის. ვიტყვი— „მრავალთათვის“ ამისთვის, რომელ შესრულა რეცა კროზიის ჩვეულებათა და განთლებულად სტანებულთა არა დაიგვეს კანონი ესე შერყეობისაგანო სარწმუნოებასა ზედა.

XXIV

არან განკვირებასა, რად დასუსტდა მოწმუნობა ესე რუსეთისა მართლ-მადიდებელთა შორის და რად მოადკა სენი ესე ქართველთა ურმათა. განებისა განკვირებასა მათსა კენიბი. ნუ უბეე კერ ხედვენ მიზეზსა? მთავრობა რუსეთისა აღიწვეს ზედა მხედველად და მსწავლელებად მართლ-მადიდებელთა სსწავლობათვის კართა არა მართლ-მადიდებელისა სარწმუნოებისა, მერუვეეთა ქრისტიანობასა ზედა, არცა ღიზოთა, არცა შატობრიანთა, რომელნიცა ფილოსოფიითა არა ქრისტიანობენ ანუ ქრისტიანობითა არა ფილოსოფოსობენ, და გონებისა მადლისა მოარულობითა. ისტორიითა შინა მსოფლიოთა: და ეკლესიისა დაწვლილებითა პირუთხელებითა ძიებითა არა ხედევენ სარწმუნოებისა ნათელსა. — ესენი და მათგან აღზრდილნი ურმათა, წარმოითხეველნი ბუნებითა ისტორიისა, ჭკანებენ საღმრთოთა წერილსა არა რაობასა. არა ჭყავსთ ჩამგონებელნი და მთქმელნი, რომელ მეცნიერებისა ნამკდილ თვალთ მხედველთა არა რაი უთქვამსთ (კუვიესა სტეფანესა და ესე ვითარითა) წინაღმდეგეი არცა მოსეს წერილთა ზედა და არცა სსხარებისა მცნებათა და დოღმტათ ზედა. უასილი დიდი და ღარიკანი და გრიგორი ნაზიანზელი და სსხანიცა ღრმად იყენენ მცოდნენი ბუნებისა დროთა მიხედვით. მეცა ვარ წარმოითხეველი ახლთა წერილთა ბუნებისა გამო შეძიებულთა და კერსად კერ კვლოკე რაიმე

სწორი ყოვლადი და მტკიცე, და მარღვეველი სახარებისა. — ამგვარი სიტყვიანი. ესე რენანი დიდად სუსტი მტკირაა ქრისტიკა — სხვანი ნემეტთა მწერალნი ვითარცა შლეიერმახური და შემდგომელები მისნი, უმეტეს ღირსნი არიან უურადღებისა გარნა გონიერად და ზუნჭარებულად გამომბეებელნი წერილთა მათთა შესწუხდება, რად ქსთჭვა ესე და ესეო.

გარნა ესე ყოველი სათნო და არა სათნო გონებისა და მეცნიერებისა, ღვთისა შემოქმედისა და ღვთისა სოფელისა მხსნელისა საჭიროა სამტკიცისათვის თვით სარწმუნოებისა. უფრორე ნათლად განბრწუნდება ქრისტიანობა, უმეტეს დამტკიცდება იგი კაცთა ნათესავისათვის, ვითარცა იყო შემდგომად არიონისა, შემდგომად იკლავნესსა მდკენელისა, შემდგომად შეფეთა ხეტთა მბრძოლთა, შემდგომად ფრანგეთსა მწერალთა ქრისტიკს სახარებისა და ჯუარისა რეცა კაცთა გონებისათვის და საკდემელთა რათმე, რომეს ჰეარისეგან დამარხულთა მიწასა შინა. ნუ ივიწებენ იოანე მხარებელისა სიტყვათა: „ნათელი ბნელსა შინა ჰჩანს და ბნელი იგი მას ვერ ეწოა“.

XXV

დიდად დატკებოდის მეუის-მე მამთ ცხოვრებისა ვითხვით უდაბნოთა შინა სადილისა და კახშმისა ემისა მამთა სეტრანჰეოსთა, რაოდენ ჯერმე განმამორებინა სიტუვა ხტონი დიდისა მეტეპტელისა, მეტეოდა მოძღვარი ჩემი მღვდელ-მონაზონი გაიონ, მონური გარდაიგვალა ტფილისს 1864 წელს: „თეგზი მიიძინებს, რადეს აღმოიყვანს მას წელადამ: ესრეთვე მეუდაბნოე უძღურებს, რადეს შეკალს სოფელსა და ჭტებეს ქალაქთა შინა: ვისწრეთოთ და კრბიოდეთ მათადმი ჩვენთა სამონაზონთა ვითარცა თეგზნი წელთადმი“ — მეფე განამხეკებდა თვით მეუდაბნოეთა კეთილ-მსახურებითა თვისთა, მარხულობითა თვისითა აჩვენებდა მარხულობისა სიტკიცისა; ღორციითა თვისითა ამრბობლებდა ღორცასა და კედრებ-

სა მათსა ღვთისადადმან; ცრუდესა თვისისა შუაბრებდა და სარწმუნოებისა თვისითა განმტკიცებდა მოაწმუნოებასა მათსა. ვითარცა შერცხლავა უდაბნოსა, შერუღავა ბუდეას შინა თვისისა, გაღობდა ღვთისა გაღობასა. ვინ იტყვის უწოდებდად ბოროტსა მუუდაბნოეთათვის: არაბნო უსარებლოა. უმანა ხეხნა, თავადთა აზნურთა და გლეხთა ქსნაჯლობდეს აქ წიასა, ვითხვასა, გაღობასა, ღრმადრავასა, რიტორებასა, ფილოსოფიასა და ღვთისა მტყუდებასა; აქ იხსებან რბოღია და გდახეხია; აქ იტყუნებან სხუუღნა; აქ იტყებებან მძიურნა; აქ სხუღნა სუღათა მიაღებან სომართელესა; აქ მწუნარენა, ვითარცა სხსნუღელისა, ხუგემ იტყებებან და ქმობენ სიხარულსა, და შუასა, რომელსადა ხშირად დაგნტრით სოფელისა მდიდარნი და ხეტარად ხაგანებულნი, ბრძოლისა უმბსა, სიტყვითა და ვართთა შუგლან ქვეყნისა; სიმძიღისა დროსა გვიდებან ბურსა და ღვინოსა, სავდაესა და ცხესა, ურემსა და მუდმეთა. — სუ უმე გვლად იტყვის ვინმე უსარებლობასა მათსა ქვეყნისათვის. მუუდაბნოენა სძულთ მხილოდ არა წმინდითა, მრუშთა, მშარავთა, მტანებულთა, მქმეოთეთთა, რომელთადა ქსდებან იგიონი თვისითა ცხოვრებითა, ეზნსტოდებითა და ქადებითა. ეშინის ბოროტსა მათა, ვითარცა ეშმაესა ღვთისა; ვითარცა ცუდთა მონათა უფელისა თვისისა კეთილისა; ვითარცა ქსუღელის გარდამკვლსა მსაუღელსა ჭემშირატისა. მუუდაბნოეთა მუუგებულთა სიმხილოთათა შინა, არა არა აქვით სავუთრებად. სიმდიდრე მათა არა არის დათარულთა ხეხნას; სავუგე მათა არა არის ხეხნავის უხიდავი. ესე უთავდა შემადის ხეხნეს, ვითარცა ხეგანა წყაროა, უთავდას მამდინარე. ხათელა სწავლისა მათისა, მთავინებთ ხეხნდა, ვითარცა მუქა მხისა. ხათელა ხმარობითა მათთა ხეხნავის არის უმურველი. რომელთა არა განსწავდეს მათ? რომელთა არ განმდეს მათ? ვინ არა განუწინეს? მისარულთა მათთა სამკურნალოდ? რომელთა დაუბშეს ვარა სტუმართ-მოუკარუნისა, უცხით მწუნარებისა, მტრითა სიკვარულთა? მოძულენა ჭრისტენისა და კვედებისა წესდებისა ქსდუ-

მენით; იკუმდით და ირიცხვენდით კანდაკრად მოუბარხო წინამძღვრისა ქრისტეს სასარკობისა¹¹⁾.

¹¹⁾ დროთა ამით იყვნენ გამოჩენილად და ბრწყინადენენ ვითარცა მნათობნი უდაბნოთა.

საბა ბერი მწირი, მოსული დავით გარესჯას, იმერეთით საყვარელი მეფის ძის გიორგისა, მზნე სულითა და ხორციითა. ესე იყო ნათლია ანუ მიმრქმელი მეფის ძის მიხაილისა.

სერაპიონ, ნათესავით იმერელი. 22 წლისამ დაუტევა სოფელი და ისწავა მორჩილმან უდაბნოისა ნათლის მცემელისა, წერა და კითხვა. მეფემან თეიმურაზ უბოძა წინამძღვრობა და 120 წლისა გარდაიცვალა 1762 წელსა მოღვაწეობასა მისსა ამგავსებდნენ ძველთა თეთაიდისა და პალესტი-ნისა მეუღაბნოეთა.

დღესა ერთსა ბერი სწული მიიკვალებოდა და მოისურვებდა წინამ-ძღვრისა თვისისა ნახვასა. მოაზსუნეს ესე სერაპიონს, და ამან არ განუტე-ვა კითხვა ლოკენათა და ბერი გარდაიცვალა, იქმნა დრტვინვა ძმათა, მა-შინ შევიდა სენაკსა მას გარდაცვლილისა ბერისა და ხმა მალლად უბრძანა ბერსა. „სახელითა უფლისათა აღხდეგი“. აღდგენილსა მკედრე-თით, აღუთქვა, კვალად სიცოცხლე ერთსა წელსა. ესე მომიტხრა მე მო-ხუცმან მღვდელმან ლაზარემ საგარეჯოელმანო, — მეტყოდა მე მეფის ძე მიხაილ.

ვაბრიელ ნათლის-მცემლის უდაბნოისა მოღვაწე. ამით 1779 წელ-სა უანდრძა მეფის ძეს გიორგის ხატი სასწაულთ-მომქმედი ღვთის-მშობ-ლისა ოქროთ მოკედლი. ესე ხატი შემდგომად მეფისა გიორგისა აქვნდა მეფის ძეს მიხაილს. ვის დარჩა ესე შემდგომად მიხაილისა არ ვიცი.

გეენნადი 140 წლისა მწირი ბერი ნათლის-მცემლისა გვართ თულაშვილი, დიდი მოღვაწე. კვირის-კვირადმდე მმარხველი, სალთ-ხუცეს ყოფილი დავით ერისთვისა. 60 წელი არ ენახა სოფელი, არც არავის ეჩ-ვენებოდა მოსრულთა მონასტერსა შინა, გარდა ოდესმე ეპისკოპოსთა და მეფეთა მუნ მოსრულთა, გარდაიცვალა 1721 წელსა.

ილარიონ ხვესურელი, კაცი მართალი და წრფელი, მღვდელ-მო-ნაზონი. 80 წლისა მიიკვალა დავით გარესჯას.

დანიელ ბერი, მოწაფე სერაპიონისა, 4 წლიდამ უდაბნოს შეს-რული.

XXVI

ბერძენთ სინა მთისა წინამძღვარნი ძველადვე ეკუთვნოდენ მეფე-სა, მისცენ და შთაბარონ კეკელესა გუშნეთიანი აზნისა, ტფი-ლის გზასა ზედა დაფუძნებული და სომეხთაგან თურქთა დროსა 1728 მიტაცებული ფაშისაგან და მისთა კარას-კაცთა, მოსიდეკითა. მეფეებს ირავლი მეორემან ვერ აღასრულა ესე, რათა არა აწყენინოს სომეხთა მოძავლთა ტფილისად, საჭიროთა ვაჭრობისათვის. მეფე გიორგისა ეძსა დანიშნეს, როგორცა ქსნანს საქმიდამ, მეფისა გიორგისა ემიკვლამა ასლან უაფლანი-შვილი და სხვანი მდივან-ბეგნი განსახილველად საქმისა. საქმისა განხილვისა დროსა ცნობილმან კათოლიკოსმან სომეხთა დუგა და ემბაწინისა კრებულთა, მოსწერეს მეფესა წერილი და თხოვა კედრებითა არა მოკლესთ სომეხთა კეკელესა, რომელსაცა ჭფლობენ აღრიდგან სომეხნი, შესწუხდა მეფე და უნუდა რათამე და როგორმე დააკმაყოფილოს ბერძენთა წინამძღვარი. განსა საქმე ესე ცხადად აღმოსწინდა სსსარკებლოდ ბერძენთა, რომელ მეფეებს ბრძანა წარუყვლინოს საქმე და მოხსენებ-მდივან-ბეგთა მარჭარ ვარდაპეტის სელითა და ასიას თვით კათო-ლიკოსმან დუგამ ჭქმნას განხილება სამართლიურა. მისრულმან მარჭარ ვარდაპეტმან განუმარტა დავა ბერძენთა. დაგვიანდა მასუსა და

გ ა ბ რ ი ე ლ ბერი, მოწაფე სერაპიონისავე, 120 წლისა, პირველად, დოდოს მონასტერსა ყოფილი, მოკლეს ლეკთა 1802 წელსა, ამან იმარბვა 40 დღე. რათა კპოვოს ხატი ღეთაებისა წმინდის ანტონის მარტო მყოფის მონასტერს.

ვე ნ ე დ ი კ ტ ე ფალეღენის შვილი, მოკლული ოსთაგან.

თ ო მ ა გარსევენა შვილი წინამძღვარი დევით გარესჯისა, ამას წაართო წინამძღვრობა დევით ბატონის შვილმან, და მისცა ილარიონ ბებურ-რიშვილსა, და გარდაიცვალა 1802 წელსა. 120 წლისა; მასწავლებელი მრავალთა თავადთა და აზნაურთა.

გარდაწვევტ კათოლიკოსის: მეფე გიორგი გარდაიცვალა და კეკელისა დედამე სომეხთა.

XXVII

ამჟამად დროს წინათ გარდაცვლულების მეფისა იყო დაწყობილი და ათონის მთისა წინა-მძღვართაგან დაქცეულისა შაბაზისა დროდგან 40 მოწაფეთა კეკელისაისა. კეკელისა ესე იყო თვით იგი, რომელსაც მოახსენებს ცხოვრება წმიდასა მოწამისა აბოსა. კეკელისაისა ადგილსა დასაქცევთა ამით, ედაკებოდა თბილისელი თათარი... კეზიროვი, მეფეს უნებდა მიცემა მთა ათონის მთისა მამათათვის; გარნა სიკვდილმან უსწრო მეფეს და კერ გდაწუდა სქმე და სხივარი. რუსთა მთავრობისა დროს 1840 წელსა სენატისა უქაზითა ჩაბარდა კეზიროვთა და ესენი ფლობენ ადგილსა მას და აღმუწეულთა მას ზედა სავაჭროთა დუქანთა დედამდე.

XXVIII

ჟენის მოსკლას წინათ თბილისს მეფის-ძესა გიორგის მიენდუა ქაზიეის ჟარისა შეურა. წარგზავნილმან სიღზღს, ქსინო დახარება იმურთადაჲ იმურთა ჟარისა. დედოფალსა დარეჯანს არა ენება, რათა მეფის-ძისა გიორგისა დროშა შირველობდეს სამეფოში. მეფის-ძეს თანა-ახლდეს ჟამთა ამით ქაზიეისა მოურავი საჭარია ანდრონიკა-შვილი და ცოლას-შმა მეფის-ძისა რეკაზ ანდრონიკა-შვილი, რომელსაც მეფემან ირავლი დედოფლისა დარეჯანისა რჩევითა, ადრევე მოუღო ქაზიეისა მოურაობა და მიუბოძა საჭარიასა, რომელსაც ქუეხდა ცოლად ასული მეფისა ირავლისა ელენე. ესრეთ არა კმაყოფილმან რეკაზ და მარადის მდრტკინანკმან მეფეზედ, თუმცა შეუყარა ჟარი ქაზიეისა, გარნა არა ქსურდა შეერთებულ-იყო მეფისა ჟართან, თბილისსა შეგროვილსა. — უშუკლოს საჭარია მოურავმან, იტყოდა რეკაზ, ჭკუანასა; როცა გაუჭირდათ მამინ მომიგო-

ნეს?“ მეფის-ძეს გიორგის არა ქჭონდა ბრძანება არაღიანისა არცა ვარისა შეგროვებისა და არცა მოსკლისა თბილისად. ესე ხამდვილი არის და არც სჯულოა. იოანე მადნახის-ძე ანდრონიკოვი (ლენინად ლეიტენანტი დღესაც ცოცხალია) სმირად მოაგონებს საქმეს ამას და ეიფი ესე მისგანაც ზირუთსეულობით. — რეკაზ განვიდა მტკვრისა ზირის-ზირ აღსტაფისა და დაუხვდა ყარაბაღის და შამშადილისა საქონელსა, რომელნიცა მოჰყუანდათ ქართლსა დასახიზნავად; მოსტაცა იგი და წარიყუანა გახეთსა და ვითარცა აკური განუწილა ქაზიყელთა. მეფემან ქსენო ესე და იწეინა, გარნა არ იყო დრო საქმისა განხილვისა, სპარსთა განხილეს ხიდი გატეხილი და მახლოვდებოდნენ თბილისსა. ზაქარია მოურავმან კაცმან მხნემან და არა ეგოდენ ძლიერმან სძიით და ღირსებითა ვითარცა რეკაზ, მართუოფის სოფლიდამ ქაზიყამდე შეგროვილითა ვარითა 600 კაცითა მოვიდა თბილისს. რეკაზ და მეფის-ძე გიორგი დაარწნენ ქაზიყსა, — და ქსენეს მხოლოდ დამარცხება იმერთა ვარისა, უნაჭობა ზაქარია მოურავისა, აღება სპარსთა თბილისისა და გაქცევა მეფისა ვაიშაურსა.

მეფის-ძე გიორგი მწუხარებდა უფრო ამასთვის, რომელ აზრად ებდნენ მას მოკლადობასა და ეერცა გამოაცხადებდა მამისა თვისისა რადითა მას, რომელ არა ქჭონდა უფლებს ვარის შეყრისა უბრძანებლად. კვანთ რომელ იმერეთისა ვარი და ქართლისა ეკოდა სპარსთა დასამარცხებლად, ესევე იყო მიზეზი, რომელ დღეინდელად დღემდე ქაზიყელნი ვერ მოიხსენებენ კეთილად მეფესა გიორგის, რომელსაცა ქსენომ, მტრობით ვითომც მამისა, ესრეთ სუსტად მოჭტეკვასა გაჭარკებისა დღეებში.

XXIX

1786 წელსა აგვისტოს 8, ვითარცა ქსენს ოქმიდამ აზნაურის მიჭელავისა, იყო დუშეთს. აქა ესტუმრა არაგვისა განძვესა მეფის-

თანა-ჰუკა მას წილენული ამბროსია, კაცი სათნო და კეთილი და სელოვრებული ჰსწავლათა შინა, გარნა უოკლად ტუბილი, დუმილის-მოყვარე და მშვიდი. მეფის-ძესა მამისა თვისისა თანახმობითა და მინდობითა უნებდა, ქრისტანობისა გამო მათათ შინა, გარდასკლავობსა და ვადრე დარიალამდე, სადაცა იყო სამზღვარი ქართველთა. მას აქ ასლდნენ ღალა თვისა სკამონ მუა-შვილი, სასახლის მღვდელი ონისიმე იოსელიანი, დავით სუტყესა ნათლის-მცემლისა თბილისის კვლესიასა, თავადი ბარძიმ ხიმშია-შვილი, მამა მას ხიმშია-შვილისა, რომელმანცა ჰსცა ხანჯალი და მოჰკლავ ღებურალი დაზარევი, თავადი იოანე ანდრონიკა-შვილი.

დუშეთიდან დარიალამდე სკლავ მეფის-ძისა, იყო სღვა მოციქულთა. უოკლათ ნაშთა და წმიდათა ხატთა თაყვანის-საცემლათა ადგილთა ზედა, მოკადოდნენ და გალობდენ ჰარაკლასსა, და დასკენებდენ ჟვართა, მიუბოძებდენ ბურაყთა და ადიდებდენ მცხოვრისა სახელსა. სადაცა იყოფოდა კვლესია-შერეული, აკურთხეუდენ, და შერეულთა შინა შეკადოდნენ და ასადგურებდენ მუნ, სადაცა ძველადვე აქენდათ მუკვიდრეთა მუნ ხატნი ანუ ნიშნებნი ანუ ხატისა ტუკებნი. მეფის-ძე უძღვნიდა ხატთა და ჟვართა ადგილთა ამით, მართა-ცემულთა კრისაგან. წილენული ამბროსია უკურთხეუდა ბურაყთა და ჰსსურბითა აიზმისა განსწმდდა ადგილთა და მკვიდრთა დასახლებულთა გარემო თაყვანის-ცემულთა მათგან ადგილთა. თვით მკვიდრნი ადგილთა ამით შინა მცხოვრებნი, უძღვნიდენ ცხვართა, ძროხათა და თხათა, კროხსა და ეველსა სამსაშინმლოდ ქრისტეს სასკლავსა მქადავებულთა. მგალობულნი იტუოდენ გალობათა ძილის-პირთაგან და სტუმრობისა დროსა თვით მცხოვრებნი იმღერდენ სამღერათა თვისთა მათათა წესათა.

დეკანოზთა კრისა მათგან დადგენილთა, მაეცემოდა მათგან უფლება. რათა იცვიდენ ადგილსა მართაითა, ხატთა. ჟვართა, ბურაყთა, და სხვათა შეწირულობათა. მეფის-ძე მხიარულობდა განთესისა გამო ქრისტანობისა ნაშინთა, ძველადგან არა შერეულთა, ეპისკოპოსისა

ამბროსია იხარებდა სულისა მხიარულებითა ქრისტეს-მადურ, მთავრად მთაველნი დღესასწაულობენ დღეს ამას დღისა ხეტთა თვისთა. ეხვე-
ნობას, (თავთა შინა მათთა და გუფთა შინა მათთა) მსლბეულნი მათ-
ნი კვეთრებოდენ ესრეთითა ადგილითა გზითა და დონითა და სს შე-
ლობითა ქრისტაინობისა დამკვიდრებისა თავთა შინა მათთა და გუფ-
თა შინა მათთა. დღესა ერთსა განასწავებოდენ მაცხოვრებანი ადგილ-
თა ამით ქრისტეს-მადურ ზნეობითა, ესრეთ მსუმუჭად და ადვი-
ლად, განსაკვირებლად დადთა სოფელისა ამას მეწინთა უღატონთა,
სოკრატთა, და არისტოტელთა. ესრეთ შეიტანეს მათთა ამით ქსწავ-
ლად მაცხოვრისა მეფეთა მირიან, ვახტანგ, არწილ, დაუთ აღმაშენ-
ებელმან, დედოფელმან თამარ, ღამამან გიორგი და შემდგომთა მათთა.

უკუ-ჭრეული მუნთ მეფის-მე მოვიდა დუშეთის გზით მესხანს;
მუნ ეწვია წიფენელსა ამბროსიას და აქედამ წარვიდა თბილისსა.

გომეზარ კობაიშვილი, მოხუცი, 112 წლისა, გაზდაცვალეულია
1864 წელსა, იტყოდა: „მასსოკს დღე ესე მეფის-მის გიორგის
მობრძანება არაგვზედ; უმაწვილი ვიყავ და მისხსურებდენ მათ თავადთა,
რომელნიც ახლდენ მას ბოდორნისა დღესასწაულსა. ამბროსია წი-
ფენელი ბრძანებოდა მუნ მწირველია და იტყოდენ კანნი და ქაღნი
მრავლად, არ იამა ბატონიშვილს აღმსსსსს მეფის-მის გიორგის
არაგვზედ მოსულაო. უმაწვილობისა გამო ჩემისა, მათა შინაური
ამაჟი ჟურ არა ვიციოდირაო; ეს ვი კარგად და ცოცხლად მასსოკსო,
რომ ათამდინ უმაწვილნი კანნი მოკვედეთ არაგვისა ჭაღასა ბოდო-
რნისა ძირში და დაეჭირეთ თოფით მოკლეული ხოხობნი და მი-
კართვით ბატონსაო. დროთა ამით მრავლად იყო ხოხობი ჭაღებში
გაღმბ და გამოღმბ არაგვისა. იმ დროს როდესაც გულ-ხეთქებით
აკვედით ბოდორნისა და მიკართვით ხოხობებო, მამა მთაკარმან
ბოდორნისა მოხუცმან ბესარიონ... მთართვა ცოცხალი ორავული აქვე
არაგვი ბოდორნისა ძირში დაჭერილი და მეფის ძემან უბოძა ფულა,
სახუჭარი, და ჩვენ უმაწვილებს ტკეწენა, რადგანაც არა გამოკვივიდა
წყალობა რამე.“

XXXI

ოჯეს მეთემან ირავლა დაადგანა შვილია თვისია სხვათა და სხვათა ადგილთა ზედა საქართველოსა საძეოელსა, და მისცა განსაკუბელად არავკი-შვილსა თვისისა აღმას-ხანს, — მამინ უმცირესი მე ირავლისა ფარხაოზ ერუთ 15 წლისა დარსა უადგილოდ. მეთემან ბრძანა, რათა დროადმე იყოს და ქსენოზურებდეს ესეც დუშეთს მამისა მისისა აღმას-ხანისათან. ესრეთათა ბრძანებითა წარვიდა იგი დუშეთს და აღმასხან ადრევე ცნობილია ესრეთისა მეთემან განხილებისა გამო, შექსწყხდა და ოჯეს მოვიდა დუშეთს ფარხაოზ, მან მამან იგი არ მიიღო, თანა მხლებელთა უჭადეს თათვის გაჯარდნა და აზნაურნი არავკისა, შთავანებულნი აღმასხანისაგან, იტყოდეს სიტყვათა მკვახეთა. ამისთვის მასვე დღესა უკუმოიჭტა ფარხაოზ და მოვიდა ტინის გზით მჭადის-ყვარისა და იხადგურა რამდენსამე კვირასს სანდისა დისა თვისისა მეთემან ასულისა ქეთევანისა მუქელისა თავადის ითანე მუხრანის-ბატონისა. მეთემან ირავლიმ ქსენო ესე და დიდად შექსწყხნა. დედათვლი და რეჯან მონისხანებდა შვილზედ და უნებდათ მეთემანს და დედათვლსა გამოადგანა არავკიადამ აღმას-ხანისა; მამინ ჭაბუა ირავლიანისა რჩევითა შევიდნენ შუა მდგომელობას კათოლიკოსსა ანტონი და თვით მეთემან-მე შემკვიდრე გიორგი და მათთან მხლებელი დეკანოზი სიონისა ითანე ოსეს-მე. ორნივე ესენი წარვიდენ მუხრანისა გზით დუშეთსა, წართქანეს თვისთანა მეთემან-მე ფარხაოზ და დროებით დასადგურეს აღმას-ხანთან, კქსესა დღესა შემკვირთა განატარეს მუნ დრო სთყვარულისა. აზნაურთა დამშვიდებისათვის და ნიშნად ჭეშმარიტისა კავშირისა შექმედეს უოკელთა ბოდორისა ეკლესიასა შინა დღესა 8 სექტემბერს, რომელსადაც არის დღესასწაულიცა თვით ტაძრისა ამის გუმბეთიანისა, მაღალსა ბრძვასა ზედა. აქ სწირა თვით კათოლიკოსმან ანტონი და გარემო ეკლესიისა დიდის სერისა დაგებითა თავადთა და აზნაურთა არავკისა მხიარულუბ-

დენ. შემკვიდრე გიორგია და მძინა მისნი. გარსა ფარნაოზმის თვით
ზრუნება მუნ დგომი და შემდგომად 6 თთვისა მივიდა მძინა-სას-
ღსა თთვილისადკე.

XXXII

წინათ აღა-მამადხანის თბილისს, მოვიდა კლხად წაით-ხანა,
რომელმანცა მოათხოვა მეფის ირავლისეგან, რათა წარუვლინოს
თვლი მიართესა ნადირ-მამასეგან ნაქონა, უკუდგეს რუსეთსა, აღაბრს
მივარკვლად, ვითარცა ძველად სწარსუთა და მასრეს მსკველები. შესწაწხნა
მეფე ირავლი მოსურვი. ქმნა რჩევა და გამოკითხვა მხლებულთ ვარის
კაცთა. მეფის-მე გიორგია, ვითარცა შემკვიდრე წარდგა წინაჲ მეფისა
და მოახსენა: წარავლინოს მსკველად მე მისი დავით და თეითცა წა-
რვადს შეიღოთა უკეთუ ქსურს; წარდგება უახთანა, გამოჰსთხოვს
წუღლობასა რათა არა წარახდინოს ქვეყანა. დაუტოვეს შეიღის თვისსა
მუნ მსთან მსკველად და თვით უკუ-აქვეყნა. ესრეთი ჰხროი მისი
აწეინა დიდად დელოფადმან დარეკანმან, რომელსაცა კმინოდა არა
მოვიდეს სწარსთა ჯარითა და არ გამოეფდეს სწარსთა ძლითა უკ-
რეთ საცოცხლისადკე მისისა მამისა დროსა. მეფემან უბრძნა უარი
და სსკათარცა არ მოაწონეს ჰხროი ესე მეფისა მისა გიორგისა, ვი-
თარცა წინააღმდეგეი რუსეთისა თანა შეგარულისა ტრაქტატისა 1783
წელსა.

XXXIII

მეფემან ბრძნა უარი მასზედა რაიცა მოახსენა კლქმან უახისა,
და მიუჯეს მასზედა მის უახისა კლქმან: „მრავალ უკრ კართ მოტ-
უგებულა სწარსთაგან, მრავლად მათგან ტანუფინა; საწმეფრობა
ჩვენი უკრ დაგვკავებარებს სწარსუთსა; მიმიცა საიტევა და წერა-
ღითი ზარობა ვიყოს კავშირითა მტკიცითა შეგარული რუსეთისა ხელ-
მწიფესთან, რომელიც არის ერთისა საწმეფრობისა ჩემთანა მექონ-
ნი, ერთისა კველესიისა შეიღი, ერთისა ხმითა მადიდებულა დვითი-
სა. თვით სწარსუთმაც ირისი ესე ზდრითუ და წინა მოადგილეთა უკ-

საქართველოს
ისტორიის
ინსტიტუტი

ჭაღთა (უახთა მართველთა, რომელნიცა ნადირშაჰის შეხვედრის
გებდენ სმითა სპარსეთისა ტახტითა და არა ნამდვილთა უახთა
სპარსეთისა) მე მუჰს ტაჰერდით ჟარი ჩემი და ჟარი რუსეთისა.
მანამ ერკენიდამ აქ მოჰა ჟარი უახისა, ჟარი რუსეთისა უფრო ად-
რე შემოჰა თფილისს.“ ესრეთა იყო რჩეჰა და ჰასუხი მუჰისა კლ-
ჩისადმი აღამაჰმად ხანისა.¹

XXXIII

ოდეს განჯაზედ გაილაშქრა მეფემან ირაკლი, მამინ მეფის მე
გიორგი განჯებდა სამეფოსა. დიდად ბეჯითად აშეელებდა ურმებსა,
ტყუი-წამდსა და კაცთა ცხენოსანთა. იტყუიან დამსწრენი, — გან-
კვირჰა სარდალნი და თვით მეფეო. აქენდა მიწერ-მოწერა კალკრიან
ზუბოკიანს, რომლისა თხოვნითა წერილითა 30 სექტემბერსა 1796
წელსა № 367 (ბანაკითა თეუსლათის მდინარეზედ) მოუშინადა
რუსთა ჟარისათვის ჰური და სკლავი. დაბრუნებულმან განჯით მე-
ფემან მიუძღვნა დიდი მადლობა და ბრძანა სხალხოდ; „შეილი ჩე-
მი გიორგი დიდი მეფე იქნებო“. ამასვე წელსა გარდაცვალების
გამო ნოემბერსა იმპერატრიცასა კატერინასა ბრძანებითა მეფისა
ირაკლისა 23 დეკემბრით ჩაიგჰა თვით შავი და დასდჰა გლოჰა 40
დღით სუფელის-წულოთა თვისთა და სამეფოსა თვისსა,

XXXIV

გარდაიქალა მეფე ირაკლი თელავსა 11 იანვარს 1789 წელ-
სა. დროსა ამას შემკვიდრესა ჰორშმოსა ძეს მისსა გიორგის აც-
ნობეს ესე ბორჩალოს და ყაზახს სადაცა იყო წარსული თათრები-
სა კლჩისა სანიურისაგამო. აქავე მოულოცეს მას მეფობა დიდთა
თავადთა და მოხელეთა ქართლისა და ვახეთისა. 22 თებერვალსა
მიბრძანდა მეფე თელავს და თან ახლდა 130 თავადი და აზნაური
ქართლისა და ვახეთისა. იტირა მეფემ მამა; გარდაახდევინა ჰანაშვი-

დი მღვდელ-მთავართა მუნ მეოფთა ბოდბელს იოანეს, რუსთველს სტეფანეს და ნინოწმინდელსა მიხაილს. შემდეგ შევიდა დედოფელთან დარეკანთან, თვისსა დადინაგვლთან და მოახსენა სიტყუანი გლოვისა; მურთ უბრძანა მღვდელ-მთავართ. და კარის კაცთა დაჰსდგან კველესიანი სწავლებ და მასწავლ ვჰარი, სახარება და ფიცის ფურცელი. აჰვე კველესიას შინა ესვენა გჰამი ირაკლისა და შეჭვირეს მას წერილითა ვითარცა მეფესა და სჯულაირსა შემკვიდრესა, ღამტკიცებულსა ზირმშობითა და რუსეთისაგანცა, — ძლითა არა, იტყოდა მეფე: ვისაც სურს ჭიფიციონ და აღმადრონ ერთგულად მეფედ.

მეფის ძე ბაგრატ, განაგებდა საქმეს ამას. ჭიფიციონ მღვდელ-მთავართა და თჰადთა და აზნაურთა. დარეკან დედოფელი, ცხადად არ აღიარებდა მას მეფედ: მე მინდა, იტყოდა იგი, მეფობა, ვითარცა კვტორინის იყო დედოფლად რუსეთში. მეფემ ჰსწინა ესე და არ ათხოვა უური. ფარნაოზ მე მეფისა ირაკლისა აღიარებდა ხმლითა მიხდომასა, გარნა მეფემან შეუთვალა ტუქსეა და უბრძანა დუმილი. მივიდა მეფესთან ამაგი, რეცა ამიღახუარი დედოფლისა უორღანი-შეილი გაბუდეთა იტყოდა უჰეროთა სიტყუათა მეფისათვის. განრისხდა მეფე და ინება შეზურობა მისი. ანობეს უორღანშეილსა ოსკეას და დაიძალა დედოფელთან. მოახსენა მეფესა მიძალა მისი მუნ. მამინ ბრძანა: რა ეჭმნა, გამოკატრევინო დედოფლისა სადგომადგან მურალი უორღანშეილი, შესწუხდება დედაჩემი, მოხუცი განრისხდება და იტყვიან მეფე გიორგი ნურიანი არისო: ჯედა შეურაცხჰეო, უტეკეთ, იყოს მუნ ჰერობილად.

დედოფელმან მიუგზავნა მეფესა ელკეთური სიტყუითა: კველესიანი მოხსენებითა შემდეგ მეფისა მე მომიხსენონო. შესწუხდა მეფე და ბრძანა მოახსენონ დედოფელსა: მეწალე და ცოლი მისი, მეჭედე და ცოლი მისი ერთნი არიან ქარაწინებითა: არა შეიძლება მათი დაშორება, და ნუ ამფოთებს კრსა მას და თვისსა თავსა უსამართლოითა თხოვითა. ჰსდუმნა დედოფელმან და დაწუნარდენ დრო-

თა შიგონისა, დღეთა ამით იყო ჭირი დიდი ქალაქსა თბილისსა და
გარეშო სოფლებთა.

XXXV

მეფის ძეხა იუღან, კახტანუ და მირიან მარტისა თთვესა მი-
ვიდნენ თელავსაჲ და შეჭვიცეს არა სიწირველითა. თვით დედოფა-
ლიცა დარეკუნ, კათოლიკოსისა საგონებათა, კელარსა ბუჯუდა. ჭი-
რი დაქსცხრა და ამისთვის შემდგომად 40 დღისა წასკენეს გუბი
მცხეთას დასასაფლავებლად და თვით მობრძნდა ქალაქსა თბილის-
სა, სადაც არღა იყო ჭირი, დაბინავდა მუნ. შემდგომად ერთისა კვი-
რისა მობრძნდა დედოფალიცა დარეკუნ და დასდგა აუღბორისა
სასახლესა, რომელსაცა აწ ეწოდებინა ფერის-ცვალებისა მონას-
ტერი.

დედოფალი დარეკუნ და შვილია მისნი, არა მოსურნენი მეფის-
სა გიორგისა, შეცადებუდენ იდუმაღ რათა სიბრველითა და სსქითთა
აღაფურთ შიგონთა, ამბოხი, ურჩება და უწყსოება და გარემოსდკან
მეფისა გიორგისა ტახტისა ცეცხლი და სასხლი განსაფიცებლად
მეფისა, გაჩნა ბუნებითა და საბრძნითა აუწყარებელისა.

გამოსთქვეს სიმღერანი, რომელსაცა შინა ცრემლითა და გო-
დებთა იქებოდა ირაკდა და იგდოკებოდა მეფობა ახალი, არღა
რეცა შექრხნისა ძალისა, ჭყუისა და გონებისა. ესრეთისაჲე ქაზრითა
დედოფლისა დარეკუნისა და შვილითა მისთა სურვილითა დაწქრს
და განათესა ქართლსა და კახეთსა მრავლად გადწერილი, გდოკისა
ესე სიტყვა, არა სწყენად მეფისა გიორგისა დაწქრლი.

მეფემან გიორგი ქსცხრა ესე და რათა არცხვიბროს მონარულნი
მწერლობისა ამის, თვით ანება ქონება მისი და აქსოანსა მისსა სო-
ლომან დიონიძეს უბოძა სკაბე მთუდისა და სახახლოჲე ფარისისა.
მაშინ ქალაქისა ქუჩებსა სამწესროად მეფისა მტკრითა იწვეს შემდუ-
გი სიმღერა თრ მუხლანხა.

„აისთვისაც კესწერე, ისა მტერად მომეჭრა; ვინცა კლანძვე ის შეგობრად მომეჭრა.“

აჲ თვით გლოვისა სიტყვა:

მოთქმით ტირილი საქართველოს მეფის ჰერკულესს, ნეტარებისა ღირსისა.

„დღეს ქვეყანა აღსული გულის წურომისა ტახტსა ზედა, ცხუბული სისხლითა ცესარიაისა, დიდისა კეპტიონისითა დღეს იცხებს ვითარმედ უფასოსა სისხლისა სახსარსა აკურაელთ გვარისასა. დღეს ციურთა საკვირველება, მკმჟურნე ექმნა ქვეყანასა საკვირველსა. ცამან მისტარა ქვეყანასა სიმდიადე, ძლიერთა ძალი, ბრძენთა გონიერება; ერთა გვირგვინი, მხედართ მთავართა სარდლობა და თვით მწურობელითა სახელმწიფოა ზრდილობა.“

„დიდნო მფლობელნო, დიდნო იმპერატორნო, ქსტიროდეთ ახლა ქვეყანისა დიდებასა, ქსტიროდეთ სახლსა უაგლესტესსა თქვენსა, შერაცხეთ წუდად სოფლისა დიდება, ისმინეთ ესე სასსოვრად სასმინარი: მოვიდა ჭერკულესი, უძლეველი შეფეთა. და მწესა ქვეშე იხილეთ, რამეთუ ყოველი ამაო.“

„თქვენ მტორღნო ნათესაზნო ქართლოსიანნო, სარკინზოსთაგან უძლეველნო მხედარნო, გიძლოდათ შეფე მოსკებრ ისრიალითა, გესმოდათ ხმაი ჰესტიოსნისა თქვენისა მხარებლად თქვენდა იყო ბიბლია; არა მოაკლდესო მთავარი იუდასაგან, იუდას ღომი. სახლსა სადავითოსა ზარის სახდელად მტერთა თქვენთა შეირავლი. დღემდე ლაშქარიდა სამთა იმპერიათა: ოსმანთა, სპარსთა და კავკასიისა ერთა დღეს გაილაშქრა ციურთა ურიცხვთა ზედა, ერთმან მარტომან უძლეველმან რაინდმან: ბეკლია ჭერკულესი ბეკლის ახილესითურთ იუენენ ძლიერნი ქვეყანისანი; მოკვდა, ესე უკვდავი შეფე პატრონი თქვენი ციურთა ძლითა, უკვდავი ძლითა ქსდლეკდა და განვლია სამყარონი ცათა.“

„თუმცა დააკლდათ საზოგადოსა მძისა და სასსოვარსა შეუქესა და ჰესტიოსნისა, გარანა კმა იყო ესე დიდებად თქვენდა, და ვიდრემდის

ყოფილი იგი და სიჭაბუკე, აქა დაიბადა სახელი, ადვილი გვარისა, დაიბადა
სამხსენ თქვენი ქართველთა ცამდე და აღვიდა ახლებლთა ღვთისათანა.
გარნა აჭრე და შენ ცოცხალ არს იგი, რად სტირით, ძენო ობო-
ლნო, მამისაგან!

„შენ შესაგრებულა, სახლო ივერთელთა ნათესავთაო, ტაძრო-
თორმეტისა სვიბტრისთა, რად სტირია სანდავითოვო სახლო, დიდის
მეფის აღექსნდრესაგან დიდებულა სახლო, თეიმურაზ ზირკელისაგან
ამღლებულა სახლო, წმიდისა ქეთევან დედოფლისაგან სახლოთ ცხე-
ბულა სახლო, სადაც ხმა იყო სიხარულისა და ცხოვრებისა? თუენ
საყოფელი მართალთა, რომელმანც სანატრელი შეგე თეიმურაზ, და
დედოფელი თამარ მეფის ირაკლის შობაზედ იხარებდენ: რომლისაგან
საწოლში მეფის ირაკლის სადღესასწაულა შობა იდიდებოდა; და სადა
სახსრად ქართველთა შეგე ირაკლი, ღობა იუდასი დაკითის სახლში
იხრდებოდა, რომელმანც ჩვეულებ იყო ტაძრობისა; სადაც ხმა ისმოდა
დაკითის ქნარისა აჭამდისის შენ მეჯლიშში. მეფის ირაკლის სახსოვ-
რი ემაწვილ-კანობა ქვეყნისა ავეირებდა, რომლისაგან სიჭაბუკე ქვეყ-
ნისა ძლიერსა სიხარავდა. აჭამდის შენს მეჯლიშში მეფის ირაკლის
ტახტზედ ვდომი იხილებოდა, ამისა ხელწიფური დარბაისელთა
სუმრობა მიმოითქმოდა, მეფის ირაკლის მრავალ-საგალობელი სა-
დღეს რომელი ისმოდა.

„რად სტირია სანდავითოვო სახლო? თუ ოსმინთა დაიბურეს საუდა-
რი, მეფობისა შენისა საკვირველი წმიდა, ღვთის შეგე ირაკლი სი-
მართლით ბრძანდებოდაც, რომელიც ხერთვისის დამპყრობილისა და
ასნინისა მტრისა სახლში გამოცთომილისა ხმლითა ხვანთქარს
სწარსეთისა ხელმწიფეს ქარიმხანთან სანიკარა მთაწერინა; შეგე
ირაკლი სარათის ქვეყნებს მართმეკს და შენ დაუშალეო. ქარიმ-
ხან ეტყუა: შეგე ირაკლი ასეთი რამ ბრძანდებოდა, რომ ხვანთქარი
ჩვენი სანიკელად დაამუხლაო“. მამინე უძლეველობისა ნაშნად
სახ: ღმერთო სმალა იოართუა.

„რად სტირია სანდავითოვო სახლო? თუ სმარსთა დაიბურეს შე-

ნი უმადლესი ტასტი, შეხვან წინაშართა შობილი, მეფე შარტავისა, მეფე ირაკლი წარცხლებდინ საუკუნოდ. რომელმაც საქართველო ხადარ-შასიგან გამოიხსნა და ფათალისანი აქმარის მეფე აზთხან ათასის ერთმა წარიქნია, რომლისაგა დადება, მეორეს აღექანდრეს ზრუსიის მეფემ ფრიდერიკოს მეორემ დააწერა: კეროპში მე კარო და აზიაში ქერგულეს უძლველი საქართველოს გიორგიანთ მეფეო.

„რად სტორია სადკითოეო სახლო? ვინემდის ახლო მოსუ ასრადლოთ მეფე ირაკლი საქართველოს მხედრობას წინ-უძღვის, და საქართველოს რად ვამბობ? ამ სახელოვანსა სახელს დადის რასიიადამ გამოქუეს დაშქარი, რიმბირიადამ მოქუეს სიმხედრო გუხდი. ვის შუქდლიან შენი დამდაბლება, როდესაც მეფის ირაკლის ბედნიერი დროშა გაიშლება დაღისტნელნი დაშქარად მორბიან, ოკსნი და სერქენი მეფის ირაკლის წინ-სისხლის დათხუას საღისობენ.

„რად სტორია სადკითოეო სახლო? რომელსაც მეფის ირაკლის ბედნიერის ტასტყედ ჯდომს გელირსოს ეოკელს წინა-საუკუნყედ უფრო იდიდე, ამაღლდი, უფროს გბედნიერდი, რანი ქუხილით გრგვინიკადენ ძღლსა შესსა, სიერა ქუეხანისა გებწოდა ფერსთა ქუეშე. მაგრამ ვაი თუ დადება ესე შენი ლერგულეს მეფეს საფელაჟად მიერვლოს? ვაი თუ საქართველოს საფარველად გადახურვილი მეფის ირაკლის ბედნიერის დროშის კალთები ატეკხდა? ვაი თუ ის უმადლესი თავი, რომელიც აკობის კიბედ ზეწას მისდგომოდა და შჩესსა ქუეშე ქუეხანყედ არ ეტეოდა, საფელაჟისა სიღრმეში დაეფაროს.

„ის ბღიერი თვალები, რომლისაც ზეით ასედაც რებს აქვერდა, და ლთაბების საუფარს მიეგებოდა, რომელიც სამსხვერპლოს ზედა აზრამისსა განკვირებით მდგომარე მუსსას ქუეშე სემებას ასტუმრებდა, რომლისაგა დახედა ქუეხანსა განხსნიდა და უფსკრულში ლთის საკვირველობას უუურებდა. სჭერა ქუეხანისა, ერთ გუჯაში გარე შეიერვა და რასა და ქუეხანსა ორს ფურცლად კითხულობდა, — ვაი თუ საფელაჟად დაურულოს? ვაი თუ უძლველი ხელები, რომლისაც ხმლის

კადრად დადებს, საკვდილს მხსრობლობდა ტრფივლია
ტულზედ დაკრუფილ იყოს?

„კაი თუ ის ძალი და ზეცის ანკელისთან სამწიგნობრო
სახელი მეფე ირაკლი, რომელიცა წისა კალთებზედ იწერებოდა, და
ქვეყნის მწურობელთა ხელმწიფეთა ფხიზლად ამხნებდა და მძინარეთა
სამაშრად ესაზმრებოდა ამ სადღესასწაულის სახელის მოხსენებასა,
საქართველოს კეკელესიები მოჰკლებოდას?

„მაგრამ რა და ქვეყნს მეფის ირაკლისა მხსოვანია არიან:
მზე და მთოვარე ამისა ბედნიერის დაშქრობაში ხანდაზმულნი არიან
დღისით მზე იყო მქონარე სადრი და ღამე მთოვარე, ესენი მეფის
ირაკლის გამარჯვებულს დროშას წინ უძღოდას; სისხლით მტერ-
თათა შეკლებილი მთა და მინდორი მეფესა ირაკლის მოუთხრობენ:
ვის შეუძლიან დავიწყება? ვის მოსულა კვიართაგან ტახტი, გვირ-
გვიანი, ზორფირი და ბაკრევი.

„მაგრამ ხელმწიფე! რად გვიხაროდა შენი ხელმწიფედ ცხე-
ბულება, თუ კი სამკვიდროსა ზეთს იცხებდა? რად გინდოდა სა-
ხელმწიფო ზორფირი, თუ კი დასამწებელს სუღარას გარეს მოა-
ხვევდი? რად გინდოდა განსაკებელი სკამეტრა, თუ კი სკამეტრის-
მწურობელთა ხელთა ტულზედ დაიკრუფდი? რად გინდოდა ქვეყნის
მანდილელები დროშა, თუ კი მტერზედ გარდახურვილსა შენისა
შიშისა ფარდას ახდიდი? რად გინდოდა სახელმწიფო ტახტი, თუ
კი დასამწებელს საილაკს იმეხებდი?

„იგლოვადი ქვეყნაჲ, რომელიცა უძვირფესესითა სპეკალითა
ამდიდრებ სიტყვიერთა, გარნა სიმდიდრე გრძნობათა და საცნაურთა
მეფე ირაკლი, შენს სიღრმეში დაჭვარე; განკრთი, განცვიფრდი,
სტროფდე ცაო, რომ შენის სითაღბისა და კარსკვლავთაგა აბრძო-
სებრ განკვირუებით მხედველი მეფის ირაკლის უმაღლესი თვადება
საუკუნოდ დაბნულდა; დაბნულდი მზეკე, რომელსაცა გაჭეს მოსასწა-
ვებელი. დაბნულებული ჭირის-უფლება, რომ მზე მიაციერი, ღამიანის
ჭართლისა მეფე ირაკლი შენს ბრწეინვალებას კვლარ ჰხედავს.

„ზეციურთა ძაღვთა! აჭმდის თქვენს დაღესასწაულობას, მისევეა ზინძლია, ახად-ჭკუენისა სკლამთა სტუმარი, მთვე ირავლი გვერდითა. თუმცა სამეფოსა დიდებითა კვლარ ხსნეთ, საფლავისა ტუსალი გვერდებთ, მარამ თქვენ, როგორც თავის ბუბის ქუთუნი და დოფლის სისხლი ასე შეიწეხართ, ასე ისტუმრეთ, როგორც დიდს კონსტანტინეს, ასე მიეგებნით.

„ძაღვთა და ძლიერთა ღმერთთა, დაეკლდით ერთი ჭრასტანებისა შემკვიდრეს, ზატრამისა, სწოვადისა მამისა, ძლიერისა და მხნესა მამაკაცს: ნუკნ ესტორით და მთვე ირავლი ერთთვის განმგებელი, ხელი შხრდელი ობოლთა, მკლავი მომტვრებელი მტერთა და გავსი შრომისა მოყვარე მის საფლავში ირღვევა. შენ გვერდობით, ავსოს სისხლით ცხებულსა მთვის ირავლის კნთ-მოყვარეს სულსა ნუ შეაწუხებ, და მისგან დაობლებულსა სჭართუელთა მოხედე.

„სად დაჭხედ, მწეო, სამეფოთა სიწათა და ზინტრით გვერითთა, რომდისა დისკოსა ხათელს-იღებდნენ გონიერნი? სად არის, ხელმწიფე, შენა ხელმწიფური განგება? რად შემოახსენ ხმელი, რომდისადა საღესასწაულთა გამარჯვება რიცხვით ხსოვნას დიდოდა? რად შემოსწევრ სახელთაგანსა დრომის, რომდისადა ჰერში მომტვრავი კალთები ქვეყანას აწრდილებდა, და მესისხლით განსტომულის ზორტებით რის კალთებს ესხებოდა და ღერეულესის მთვის უძლეველობის სტამა წყნას იბეჭდებოდა?

„რად ადიდე სხელი უძლევსა, თუ ვი საუკუნოდ დასცლიდა? რად მიერ სიძალე დედაოფლობისა შენს უძლევსს იფრცხლდს, თუ ასე დაქსნავრავი? რად გაწეინა დედაოფლისა დარეჟანის დიდებულმა სამშობლომ? რად მოსტარე დიდება დადიანის ოჯახსა? რად ადიდე შენს უძლევს ტანტზედ? და თუ ადიდე რად დაძიწე? რად უღალატე ხელმწიფეს ჭმრითა და შეიღებითა ბედნიერს? რად სტორებ? რად დაჭერივე უწყალოვ? რად მოუვალ ხელმწიფე ჭმარი უწყალოვ? რად აძიწებ კვისროთავან გვირგვინსა შენს უძლევსსა თაგსა? რად გი-

წყობა უჭმად კვამლიანი ხელები, რომლითაც თავებს შემადგენელ
 ბუღის გამარჯვებულ მფრინველნი საცოცხლეს მისტარებდნენ? რად ასე-
 ვლე სიყვარულს ქალებსა საქალაქო კრძალულებს, თუ ვა თავ მოხდით
 ატირებდით?

„რად გათამამე გული დომებრთა მემკვიდრეთა, თუ ვა სიმ-
 უარე უძლეველი მოუშლებოდა? რად გასწავლე ზრდილობა მხედრო-
 ბისა ვაეკარობითურთ, თუ შენს წინ სასხლას არ დაგაქვქვინებ-
 დი? ჩემ გულისად, შენგან მოწყვლევით გაზდილი, შენის კარის
 ბატონ-უმობის ტლავალი სოლომონს აქმდის რად მაცოცხლე, თუ
 ასე ოხლად დამკედობდი? ხელმწიფე! რად დაგეკარგაკს ხელმწიფე-
 თაგან სსურველი ზრდილობა, ამ დუმილ-ბატონ-საწყემელს სახლში?
 რა ამბავია უჭკველის ხმის შემადგენა? რას ნიშნავდა ამისთანა უბ-
 დური საღამო? გარდამოხედე ხელმწიფე რად შენს მეჯლისში მკინ-
 ხეთ დარბაისელთ სახელოვანთ სარდლებსა.

„ხელმწიფე! ვიცი, რომ საქართველოს ხალხნი მეფის ირა-
 კლის ტახტზედ ასულით გულ-ამუხი არიან. ქვეყნას უკვირდა, სო-
 ლომონის გული მწუნარებამ კერ შესწავლაო, არ დაინგროს! ჩემი
 საიმეუე ზირველად სამართლე, და მეორედ მეფის ირაკლის სამართუ-
 ლე იყო. მეფეს ირაკლის ცოცხლს უყურებდი. მტერი და განსი-
 დელი სთამაშოდ მიმანხდა. ასლამისა მტრის გული დაინგროს,
 როგორც მეფის ირაკლის საკვდილით სოლომონის გული დაინგ-
 რა. ამისა ტბილი ბატონ-უმობა ვიტყვი, თუ თავის უნებურად
 ჩემის შეწუხების შესახებ, რომელიც თავისის უმადლესის ხელით
 მომწერა და სოფელმის აღარ დაჩაღა.

„ხელმწიფე, დედოფლო და მეფის ძენო! გაფიცებთ მეფის
 ირაკლის დღევანდელსა, სამართლეს და გამარჯვებს, ორში ერთი
 მოწყვლევს მოიღეთ: ან მომკვლევინეთ და მეფის ირაკლის უმად-
 ლესისა ცხედრისა ფიცრად დამდეკით, რომ ამისა სახატრელი კუ-
 ბო ჩემს გულზედ იდგეს; მეფის ირაკლის ძლიერი ტანი ჩემ გულ-
 ზედ ირავკოდექს. ჩემთვის ის დღე იქნება, რომ დღე და ღამე, ათი

და თხუთმეტი საათი სახსოვარს შეეყვანა ნიადაგ მარტოვან სოფელში. იქ ბატონ-უმობა სადღა იყო. იქ გაუქვლელი ბატონ-უმობის საკეთე როგორღა დაიჩქობდა. უღრმესად იფიჭრეთ უმღლესნო და ისე შემიბრალებთ:

„ან ამ ქვეყნიდან დამკარგეთ, რომ სადაც შეთვის ირაკლის სანდობაზედ თვალი დამრჩენია, სადაც იმისა გამარჯვებული დროშისათვის მიმსახურია, თუ სადმე იმის წინ სისხლი დამიჭრეკია, სადაც შეთვის ირაკლის ბედნიერი საღამო შემეკარება, და იმის სახსოვრად მეკვლიშში, ჩემთვის უღირსის სელმწიფურის აღერსით, ჩემგან სუმრობა ჰქვარება, და თუ სადმე სასელმწიფოს მსდღათით მიმსახურნია, ის ადგილები აღარ ენახო და ამ წუნსლებით არ დაევიწყა.“

„სელმწიფევე მფლობელო, საზოგადოვო მამე, შეევე ირაკლი! ვის მიკრე შენის უმღლესის თავისა და უმღეკელის ტანისა უზომო ტრფიანლება? ვის დროშას ვემსახურო? ვინ შეკევიარო? ვისთვის მოკეკედე? ვისთვის კიდონხლო შენს უკან საცონახლე საზრახვად განმწარებულმან.“

XXXVI

თვესა მეოთხესა შემდგომად გამეფებისა მოხდა ამოხა ძმთაგან შეთვისა გიორგისა მეორისა დედიდან. იულონ, გამეფებული ქართლსა, აღიარებდა უფლებასა თვისისა მეფობისა ტახტისათვის, ანდერძის გამო შეთვისა ირაკლისა. კახტანგ, ანუ აღმას-ხან. (ორ სახლოკანი) არაგვის განმგე, ჰგონებდა თავსა თვისისა არა დამოკიდებულად შემევისაგან, ვითარცა ბატონი და ერისთავი ძველთა წესთა არაგვსა. მირიან გაბატონდა მარტყოფსა და ფარნაოზ სურამსა. აღეჭინდრე იელტოდა სპარსეთსა და შეკეკდრა ვეგნსა, რენა მტერი რუსეთისა. ანდერძისა ძლიათა ნამდვილ-ხელმოწერილითა შეთვისა ირაკლისაგან ოთხისა დღითა წინათ საკედლისა, თხოვნისა მებრ

დედოფლისა. — უკრ იყო, რათა ემეფა ზირკელად ზედა მისსა გიორგის, შემდეგ მისს მისსა თელახს, შემდეგ ამას მისსა მისსა მარიასს, მერეთ ვახტანგსა, მერეთ ალექსანდრეს და მერეთვე ფარნახოს. შემდგომად ფარნახოსა მეფობითა უფლებას გარდავიდოდა მეფის გიორგის შვილსად დაუითხედ, მერედ იანსუჯად, ბატონსად, თეიმურაზად, მისაიდ და სხვა. შემდეგ ამითას მოვიდოდა უკრა მეფობის თელახის შვილსად და შვილთა ხუდა შემდგომთა მისთა მითა და სხვანი. — ერთმან უტკახმა ანდროძემ, დაწერილმან უარლახ-შვილისა ოსუფსაგან, აღჰსძირა შიგითა მითა შირისი. მეფე გიორგი იძულებულ იყო მისვლადმდე რუსეთისა უარისა, მიუღო ღონე დამშვიდებისათვის ქვეყნისა. ძლიერა სულთა განსაკება სჭმეთა კეთილად მიხედობითა ღვთისადმი, კითარცა სძირად იტყოდა თვით. მოითხოვა უარისა ხანადამ 3,000 ლევი ფასითა ნაქანი. ესენი დაჰყენა მგველად ქალქისა ავლახარსა და მტკებისა ხიდას კარეთ. დღესა ერთსა პელაგი მათი მურად, მარადის მეფესთან მყოფი და ერთ-გული იტყოდა მეფესა: „ბატონო მეფე, თქვენი მშობი მერადინებენ მომისვიდონ მერა და უარცა და გილვარტოთ თქვენ.“ განრისხდა მეფე და დიდის სძითა ბრძანა შეპურობა ტუსადად დედოფლისა დედი-ნაცვლისა თვისისა, სდაცა იქმნებოდა რაჟა ესე ღვლარობისა. სძამან მეფისა მტუსავისა, შეპირწუნნა თვით მხლებელნი მეფისა. გარსა ღვთის მოშობი მეფე შედგა და შეჰყენა მსუჯურა თვისი. მძამან ბრძანა მეფემან: „გმარა! მოახსენეთ დედოფალსა! დაწუნაროს ღვლავა შიგითისა, შექცეულა მეფემან, წარუკედ ელკეთურა! და თბილელსა არსენის აუწეე სიტყვა ჩემი და ერთად მისთან მოახსენეთ დედასა ჩემსა, ნუ გამოძიევენს მათ მიხეობამ; შეპირალოს ქვეყანა, ქრისტანობა და კებარალეოადე მერა კითარცა მეფე და ზატონი ქვეყნისა, რომელსაცა მჭკს უღვი ზრუნვისა და სძამრთლისა მეფობისა გამო, ზეკარდამო მონაჭებულისა ჩემდა.“ წარვიდენ და მოახსენეს დედოფალსა, რომელმანცა მოისადა ბოდიში, კითარცა შეშინებულმან ხამდეილ, და ითხოვა მხოლოდ,

რათა შეიღოს მართა და მშობა თვისთა განუსვენოს და დაეწყოს მისი
 ღონე სასწრაფო და სიტყვა-ცემითა ღირსებითათა. მოსამბინა შევეძინ
 ესე უოველი და ბრძანს: „მადლობა ღმერთსა, რომ დამცნოა სა-
 ცუტეაჲნი ღვდისა ჩემისა.“ ასეა ვაჩრუნოთ მშობა თვის ჩემთა,—
 ქსოქვა შევეძინ. დაიბარა შეიღონ თვისსა დაჯით და იახე. უბრძანს
 მთ, რათა ქართლისა უარითა სვალეკე წარუდით სურამისაჲნი და გა-
 მხვრებულსა სურამისა ცხენში ფარნაოზს, გამოუცხადეთ და მოკადეს
 და იეოს მოარბილებით,—და თუ არა ქმნის, იდეო უთოვოთ ცი-
 ხე, გამოიყვანეთ და დასთხარეთ თვალეობი. ესრეთ სურამისა ცხენსა
 შემოადგინეს მასისა 20 და შეუგზავნეს ამირკუბობი დაჯით მოციქუ-
 ლად ფარნაოზს. შემხებულეი გამოვიდა ცხენიდა და წარვიდა ქსან-
 ზედ ცოდეულთან, მიმცემა სიტყვისა არღა შეფათობისა ღირს-ღირ
 შეთვისა და მოსუღისა შევექთანს მადე ქალაქსა თბილისსა: სამ თვეს
 ტრიალეობდა ფარნაოზ სურამისა ვარსემო და აქა შეგროვებდა უარ-
 სს და ლეკთარა მიაწოდებდა ასაღრისის მხარეთგან. მე თვით მინ-
 ხავს მცირე ოქში სურამს ნბომები ფარნაოზისაგან, სადაცა იწო-
 დებოდა ბეჭედიოთ სმულათი: მეფე ფარნაოზ, და სხვა ბეჭედი შე-
 მდეკითა წარწერთა: დედოფალი ანნა. ესე ამბავი ბეჭედისა მოვა-
 ხსენე ფარნაოზს 1844 წელსა ს.-პ. ბ. და იცნოდა კურთხეული
 ამისთავის: ჩემო ზღაღონ, მიბრძანს მან: „ღროება მარჯავს რასმე
 ათქმევენებს კაცს!“

1803 ანგლიის სასახლეში ბეტრელაფეს, შეურიღონი შეთვის ძე-
 ნი და შევეთა ასუღონი მიუთხრობდენ სადმე წარსულთა დროთა შე-
 მთხვეკათა. მუნ იეო დროსა ამის სიმამრო შეთვის გიორგისა გიორ-
 გი ციციშვილი (სათა გოგად წოდებულეი) და ოდეს იტეოდეს ამ-
 ბოხისა და შეფობისა დაცემისა მაზენთა, მაშინ ვაეთინამე ბრადისა
 დიდსა მაწყრდენს ფარნაოზსაგან შეთვის-ძესა, მშობა შორის უნეროს-
 სს, რომელიცა ექებდაკე ტახტსა და შეფობასა საუბედუროდ ჭიქენი-
 სს. მაშინ გიორგი ციციშვილი იტეოდა: რას ჩაიცადით თქვენ კურ-
 თხეულხონ ფარნაოზს? რას ბრადის ქსეღთ მას: ფარნაოზი იტეო-

და მას: მამის ჩემის ანდუბითა, ხომ უნდა ვიმეფოოა მუ ჩემა წილი ეხლა მინდა ვიმეფოა! — ესრეთ სიცილით მოიკანუბდენ საქმეთა წარსრულთა ქართველნი და მხარულადით განაზავებდენ მეფობის ღირსებათ თვისთა და ბატონის დავარკვის სიმწარესა!

XXXVII

შეგოთის დღეთა ამთ მიგვარეს და მიულოცეს მეფესა გიორგის თელავსა 8 წლისა მოწინადილი შვილის-შვილი მეფის-მისა იოანესა გიორგი 12 მარტსა. მიმუკანებულად იყო გაცხადილი თვით მეფის-მისა იოანესაგან, რომელიცა იყო დროთა ამთასა სანსურესსა თვისსა სიმამრთან ზურაბ წერეთელთან, და არა ქალაქსა თბილისსა, — ზნაური გიორგი ფიცხელაური. (ქუთაის მეფულე მეფის-მისა იოანესა გარდაიცვალა ს. ზ. ბ. 10 მარტსა 1823 წელს) მამან მეფემან იხუბა და განუხლა ჩამორთმეული ჯარევე ერისთავთაგან ქსანხედ ისროლას ხვეისა მოურავისა სანაილის-შვილოდ. ბოძებულია ოქმი 13 აპრილსა 1798 წელსა, დღესაცა აქვსთ მეძვედრეთე მისთა. ოქმსა ამას მანა მოახსენებს მეფე შვილის-შვილისა გიორგის: „წუღობითა ღვთისათა ჩვენ მეფე ქართლისა და კახეთისა და სხვათა გიორგი, და შვილნი ჩემნი დავით, იოანე, ბატონი, თეიმურაზ, მისაღ, ჯიბრიალ, ილია, ოჭროზირ და შვილის-შვილნი გიორგი.....“ რადგანაც დიდად უყვარდა წიგნი „გიორგი ნოსელისა“ ამისთვის ბრძანა უწოდონ სხელად ახალ-შობილსა „გიორგი“ და ისურვა მიძქელად რომელ (წმინდისა ემანუელისა, კქმინსა გამაღვილი წინა-მძღვარი აგორთისა) — ესე ყოველი მამამო თვით გაბრიალ ფიცხელაურმან, მოკვდა 1837 წელსა თბილისს, რომელიცა იყო მის ანჭებესკოპოლისა დონსიოქოსისა (ერის კანობში დიმიტრი).

ღკეთა ჯარმან დაქუო თბილისსა 4 თთვესა. მთა კძღეოდით

უღუფად ზურა, ხრები, თვითო სული ტან-საცმელი და მკვების
თთვეს, მისაღლოდინებულს რუსისა ჯარისა დაბარებულისა მოსკ-
ლისა დროს უნდა მისცემოდით თვითოსა კაცსა თთვეში 30 მან-
თი. იტყვიან მოსურენი, მხსოვარნი დროთა ამით, რომელ ლეკნი
ქსტარებდენ ჭელაქისა მცხოვრებთა ქუდთა, ოდესმე იფუძელ და ოდეს-
მე ცხადად; — გარნი იყენენ მოაზილნი ბელადისა და ემინოდით მა-
სისა სამართლისა. უკანსკენელთა დროთა ზაფხულისა თთვესისა,
გიორგი ციციშვილმან მეფისა ბრძანებითა წარიყვან 500 კაცი ლე-
კი ჯარისისკენ მოსხვილველად ვითამცა სამძღვართა. ქსენეს ესე თა-
თართა და ოსმელთა და განქმზადნენ სომხრად, მოკვებნენ ჯარისა
ჯარითა. ოდეს შკვიდა ჯარისისა სოფელში ბრძანა აკლეს სოფელი-
სა აკლელურისა სადაცა იყენენ 200 მკომური მცხოვრებნი და კა-
ჯარნი უფროსი ერთი თათარნი და მცირედ სომეხნი. ღამეს ერთ-
სა აკლეს სოფელი. სპილენძიუენი, ოქრო და კურცხლი იშოვეს
ათასისა თუმნისა; ცხენი და ჯორი მრავლად, ცხვარი და ძროსი
მრავლადვე. დავსა მესამესა დაბრუნებულსა ლეკისა ჯარისა და მთ-
სა სარდალსა გიორგი ციციშვილსა მოეწივნენ 700 ოსმელი; და
დაესხნენ მძინარეთა და ჭქმეს დიდი მუსარვა ლეკთა. გიორგი ცი-
ციშვილი ჯერეთ ფხიზელი გამოიქცა და თან მიჰყენენ ქართველნი.
ლეკნი სხვად ბანაკად დაბანაკებულნი დამთენ თურქთა ტუვედ და
მთი ქსტარეს მრავლად თაზნი. გიორგისა ოსმელი კვლარ მოეწივნენ
და დაეკვდრეს ახარი მთი, გარდა ფულისა და ხავითა, რომელნი-
ცა ეშოვნა სარდალსა. მეფემ ქსენო ესე, დიდად შესწუნხა. გიგავ!
რა მიუვ ესე? — უბრძანა განგრძელებულითა ხმითა მეფევან. — შე გუ-
რთხეულთ, მოახსენა თვითოსა ლეკის თაჲში უბოძებ თვითოსა ოქ-
როსა და მე 500 ლეკსა ერთსა დავსა მოკვტრევენი თაჲი. რა და-
შავდა ამითა? ჯიღდოც მერგება. მამი უბრძანა მსვე სარდალსა გა-
ისტუმროს ლეკთა დანარჩენი ჯარნი. ამს მისცა თვითოეულსა ზი-
რობისამებრ კუთხილი ჯამბგარი და ბელადსა მურადსა უბოძა თო-
ფი კოთილი, წველი დამანა, ხმალი, ათი თუმნი ფულად, ტან-სა-

ცმელა და ერთიან ცხენი აბოა. რუსთა ჯარა მოსულენა ქაქუცის
 ვითარცა ზნობეს ესე ძევეს და არღა ეშინოდათ მტკობთვან, რა-
 მელთარცა ზღერებდენ იდეშელ განივანტულენა ძევეს მისნა ქართ-
 ლის და კახეთის მხრით.

XXXVIII

აღსავსებათ მოთხრობათა ამით ძევესა გიორგისთვის, კოსთო-
 ვე მოსულეს ბანბარე ოთარ ქობულის ძეუღლეს და ომან ხერხეუ-
 ლუბის ქალსა, მარნობეს წერდით, რაიცა იცის დაძმწრე დროთა
 მათთა, ქალა ომან ხერხეულიძის მდივნისა, რომელმანცა აღსწერა
 ცხოვრება ძევესა ირაკლისა (ციციანოვისა თხოვნითა 1804 წელს)
 და თვით გასწავლული ქართულად მრავლთა წიგნთა წარკითხვითა
 მწერს შემდეგს: „ძევე გიორგი და თამარ ბატონის-შვილი ძევესა
 ირაკლისა შვილები იყვნენ, აბაშიძის ქალის ბატონი რძლობაში და
 შემდგომ შერთო ძეგობაში დადიანის ქალი დაიქუან. მისგან მარ-
 ვალი შვილი მიერა ძევესა, მაგრამ გიორგისთან არც ერთი იყვნენ.
 სხვათ მშუქნიანი და ტანადი ძალი და ბრვე სანსხუი, ჭეუით და
 სხვათ სჭებელი, კაცობით ცნობილი. ბერგან სწერია იმის გამარ-
 ვილები ოსმალეთზედა. იყო დიდი მლოცვა და მარსვის შემსახ-
 ვი და შემარსულე, ყოჯლის ბიწიერებისა მოშორებული. უყვარდა
 მდიდარი სადილი, თუძრც სძრახმდნენ, რომ ვითომც ბერს სჭმელს
 მართომკესო, მაგრამ ხუმი ქმარი თეცით ამობდა, რომელიც სადი-
 ლად სულ იმის სანლში იყო, რომ რაც ერთის კაცის სიმყოფეა,
 მეტს არ მართომკესო; მაგრამ გრძლად უყვარს რომ სადილი ეშ-
 ლოს და ღვიხოს უფრო მომეტებულსო. მაგრამ ისრეთს ღვიხოს
 მართომკედა, რომ ესლა სადღა იშოება იმისთან ღვიხო. ამითა ს-
 სმელას ღვიხოს კენხა უნდა აბნხარი ყოფილიყო, ე. ი. დაუბარავი
 და შტივი დაუყრელი, ამისთვის რომ ძალიან ცოტა გამოკიდოდა
 და კარგი. უცხებოდა ხუთი რაგი შური: მურასა, საგარეჯო, შო-

თი, ზღირ-გატრილი ჰური და კაკალა ჰური. ამ ჰურის ხორბალია იყო მოტანილი ბადრიდამ, სიდაც უკეთესია უკვლახად. მაჭარა ზნაურია შიშინაშვილი იყო მეგობარე და იმის ებარა ხორბალიცა და სიბახე-ბიჭა და გამოცხვარიცა ჰურიცა. ამ მაჭარას ხიხინი ასხდნენ და თითოთი ანსეკდნენ ხორბალსა; მერე დაღერდნენ და ქერქს გადაბრობდნენ და ასე დაიფქოდა. მერე ბეერჯელ მიქშია ეს ჰურია, რომ ეს-ღა მასისოკს იმისა სიკუთე. მე შეახნა დედიდა გლასა შლიეკვის ცოლი, ეს იყო ნაზირი მეფის გიორგისა. როდესაც ნაზირის თავ-დგომით სიდაღის მიართმეკდა, მეფე მერე უკვლასა სსქმლიდამ და უკვლას ჰურიდამ ნაზირის სსხლში მოიტანდნენ. მაგრამ რა ქება ვთქვა იმ სსქმელებსა.

„მართალია ბედამსეკები არ იყო, მაგრამ ჩინებულათ მსაღით და გემრეღათ კაკეთებულეები იყო და არ შეიძლებოდა იმათი სიდი-ღი, რომ შემწვარი ხბო არ ყოფილიყო. ეს ხბოც განკებ გასუქე ბული უნდა ყოფილიყო. გაატრძელებდა სიდიღს, და რომ არ განი-კებულყო უკვლას დაკაში კვარა, მერე დაკამ ქვეშ შექვოფდა ხელ-სა და უკვლას სსქმლიდგან თითოს ან ორს ღუემას აიღებდა და ვინც სუფრასზე დაბახისელნი უსხდნენ თითო თითოთ უბოძებდა კისაც უფრო სწვლობდა. და ეს იყო დიდი მოწყულება და აძებოღით და მერმე მოისვენებდნენ, და როდესაც გაიღვიძებდა, სამეფო სსქმეს განატებდა და კასმამს არ მიართმეკდა. ეს იყო დიდი ფეჭაზობის მოყვარული, ასე რომ ზომასზე მომეტებული საფენს და სსხდს აწ-კალებდა ბეერის ბერტეთითა და დაკვითა, უღერსებს დღეში ათ ჰურ ხელს დაბახინებდა. როდესაც ფული შემოვიღოდა სამეფოდამ, ვინ გაუბეჯდა რომ გაურეცხელი მიერთმეკინათ.

„საზინადარი მეფისა იყო ქახოსრო სუშმათოვი. ის სულ იმ სსქმეში იყო, რომ ჰურ თეთრის მიწით გასეხდა და მერე სანით და ისე მიართმეკდა. ხუმს ქმარმა მითხრა: ბატონმა მანდომმა აბახში წასვლა. ფარეშებმა ჩაღაკეს აბახის იარლიო, მე და იოსებ მელი-ჭოკისაც კვებობხან წაყოღაო და ეს დიდი წვლობა იყო; შემოღითო,

ქართული

მაგრამ როგორ მივეყარებოდათო, მეპახნოემ რამდენ ვინაგანადას და
 ის უმსახურებოდაო. ბატონის გამოსვლის დროს იასკებ მელიქოვი
 ადრე გამოვიდაო, ეგონა რომ იმსახურებდაო. გაბძინდა ბატონი და
 თვითონ ჩაიკვია, სარტყელი უნდა შემოერთეო, მივიდა ეს დოსკებ
 და სარტყელი ხელში აიღო რომ მიართვასო. უბძინა: რომ შენი ტა-
 ნისამოსი შენ ჩაიკვი ეკვლიო და ახლა ჩემი სარტყელი აიღე გა-
 მოხლებითაო. დაუბძინა ფარქმის: წაიღე ესლავ ქვა მახბი და მტკვარ-
 ში გადაგდეო. თუ არ გადაგიგდია თუოოთ თავს მოგჭრი. ეს
 იყო მშვენიერი ხარგაზი თირმა შალი. თავსაც დაესწერე და ესლავ
 კსწერ. დიდი მლოცვაი იყო და მისთვის დიდად ეწუხებოდა, რომ
 დავით ბატონიშვილი არ იქნეოდა ისე, როგორც მამას ამებოდა.
 (მეფის სასახლის ღვინის ქება რა დაესწერე ის ღვინო იყო ზემო
 ხოდაშნისა ზუარისა, რომელიცა რუსებმა გჭვიდეს და კოთმა გამ-
 ყრელიაქმ იფიდა.) თუ გხებავს ესეც დაწერე, რომ მეფეს კრკელეს
 ზირკელს ცოდთან გაიარე და თამარი უყანდა ორივე მშვენიერები.
 მე გამიგოანია თველა ბატონის-შვილისაგან, ჩემს დას თამარს ისე-
 თა მშვენიერი თვალემა ქჭინდაო, რომ ადამის გარდა ღმერთს იმის-
 თანს თვალემა არავისათვის გამოუმეტნაო და არც მიუციაო. რად-
 განც დავით მეძვეადრე რუსეთში იყო გაზდილი, მარხვას სჭამდა
 და სარწმუნოებაზედ სუსტად იყო. გავუზახნა მეფემ მორიქულად
 ელიაზარ მდივანი ფალავანდის შვილი და ელეკთორი¹²⁾ და შეუთუ-
 ლა, თუ ჩემი საიმოვნება გინდაო, მარხვის ჭამაზედ ხელი აიღეო,
 და ეკვლესიაში ხშირათ იარეო. იმან შემოუთვალა: რაც მე მწამს,
 ის შენ გაგაწერესო და შენ რაც გწამს მე გამაწერესო. ამ სიტყვას
 კერ უბედავდა ელიაზარ მეფესა, მაგრამ ძალით ათქმევინა. მამინ

¹²⁾ ელევთერი გვარით ხუკაკიშვილი ანუ მერედ ზურაბაშვილად
 წოდებული, იყო მღვდელი ეპისა მეფისა გიორგისა, რომელმანცა გააზნა-
 ურაცა, შვილი მისი მღვდელი არის მონათლული მეფის ძის მიხაილისაგან,
 იყო საყვარელი მეფისა ირაკლისადა სიტყვა-ნიჭიერებისა გამო, მოკვდა
 1825 წ.

ბრძნის ფსალმუნია ეს: „დადგა იგი ყოველსა გზასა და ბრძნობა მას არა მოეწინაო“; დახუდება და აღარაფერი ბძნის. დიდის რვა სს-სათიდაძმ მოჰყუბოდა და ორს საათს ილოცავდა; რომელსაცა ხატს სამთხვევლად ვერ შესწავდებოდა, ჯოხის თავს მიადებდა, ამის კმ-თხვევდა. ათს საათზედ ზირის ბანის მოჰყუბოდა. დაბანდა ხელეის ათის კვერცხის გულთა, მსუგან სურნელის საძნითა. არძიეი აყო თავის ხელეისა, რადგანაც მშეკნიური ხელეა ჰქონდა. თორმეტს საათზედ გაბრძნებოდა და შემოეხვევადნენ დარბაისელნი და ატრუ-თვე მოარჩენი და საქმობდა სამ სათამიან. მყოთხვევად სადილს მიიროთქვდა. სამი სათა ბრძნებოდა სადილზედ და კახშამს არ მიიროთქვდა. ღვთის-მშობლის მიცვალეების დღეს წირვაზედ ბრძნ-ებოდა მეტეხში და მეტეხის დეკანოზმან ასე სულსანოკმან სთხოვა სადილზედ ამის სახლში მიბრძნება. მეფემაც აღუთქვა და ესეც უბრ-ძნის: დღეს შენი სადილის მოტანს ასე უნდა იყოს: ბოლოდამ მოჰყუკ საქმელების მოტანაო. ასეც აღასრულეს: პირველად მიიტანეს ვე-ლი, მერმე შემწვარი და ფლავით გაათაქეს. რადგანაც მეფე ირავლი გარდაიწვალა მაშინვე უბრძნა მეფემ გიორგიმ თავის სეუარელს ალექსანდრეს ეშვალბაშს მუაშვილს სტოლია დადგი, ჭალაღი, სა-წერ-გაღამი გვერთ მოუდგო და ვეკლამ ხელი მოაწეროსო ჩემს მეფობაზედ და მერმე მრისსახედ შეუძნა ვინც არ მოაწერს კარგად დაისწავლე და ან არ დამლო. ვეკლამ ხელი მოაწერა არ ვინცა მი-შით თუ სიყვარულით. ბევრი შეშინდა, რომ არ იამთ ამისა მე-ფობა და ამისთვის მეფის ირავლის ნახსლი მოხელენი თითონ აღარ იახლა და ზოგს ძმა, ზოგს შვილი გამართო და ასინი ასლ-დნენ. ვისაც რაც წყალობა ჰქონდა განწესებული ულუფა თუ ჭამ-გირი არავისთვის არ მოუშლია და დაბნ რიგანად მეფობდა, თუ სწეული არ ყოფილიყო. ძმები მტრობდენ, რადგანაც რომ ერთის დედის შვილები არ იყვნენ ამისთვის. მირიან ბატონის-შვილმან მო-ინდობა, რომ მეფე გიორგი მეფობიდან გამოიყენოს და თავის ძმა იულიან დასვას მეფეთა; დარეჯან დედოფელს ქსთხოვა შვილმა მი-

რანხმ, რომ კახეთში უნდა წამოაბრძანდეთო, იქ უნდა
 იუღონ და გიორგი დაეითხოვოთო. დედოფალი არ ეთანხმ: და არ
 წაჭყვ. ეს შუაღუო მეფემ და ბრძანა: მე რომ ვართ და ისე მტრო-
 ბენო, ჩემს შვილებს სულ დასოცკეხო. დაწერა ჰევე ხელმოწივეს-
 თან და მართოა ქართლი და კახეთი და როგორც კწერა ეს უგელას
 ცნობილია აქვსო. გაატანა ეს წიგნი გარსკვან ჭავჭავაძეს, კლიაზარ
 ფელავანდის შვილისა და გიორგი ავლოკის. მანც სამეფო არავის
 იყო და ჩემს ემწივლობაში გამიგონია დარბაისელთაგან, რომ მე-
 ფობა არავის არ შეუძლიანო, იოახე ბატონისშვილის მეტსო; ამის-
 თვის რომ კია ვაუკვჩი იყო და ბუნებითი ჭეუჭ დიდი ქტონდა,
 ისე რომ არც ძმებს და არც ბიძებს იმდენი სამეფო საქმე და ქვე-
 უნის მოკლდა არ შეუძლიანო.

„შლატონს! ეს დაესწერე ამის მეტი არა ვიციოდა რა და შენ
 გაასწორე, თორემ წინ და უკან არის დაწერილი. მამა ჩუმი იყო
 დაშტარნივისა, მეფის არაკლის, მკრამ რადგანაც კია კია მწერალი
 იყო წერაში იმარებოდნენ მეფეები. როდესაც უკუნი მოვიდა და
 ქართლში კახეთიდან გადაკასლდით, ჩვენს მამულში, იქ იუღონ ბა-
 ტონის-შვილს ახლდა ერთი წელიწადი. იუღონ სერასითოში იყო
 მეფე? ერისთავიანთ წართკა და შვილს მისცა. იუღონს არაფერს
 სარჩოს აძლევდა და წამოვიდა მეფეს გიორგისთან. შირველს ნახ-
 ვაშავე უბრძანა: ომან მდივანო, შენ მოასსენე ჩემს მძს იუღონისო,
 რომ ქართლის გორის ციხე დავიჭიროთო: ქართლი ჩვენი შეიქმნე-
 ბო. არა შენი ჭირიძე, მოასსენა, კე მტრისაგან განდევნო: თორემ
 ქართლში ბეერი გორის ციხეზედ უკეთესი ციხეებიანო. მამ კარგი,
 და წერილით მომხსენე მამის ჩემისაგან რაც წყალობა გქონდაო.
 დაწერა და მართო, უკელა უბოძა, ვამაგიორც და უღუფერც კქსა
 დიტრა ხორცის ბართიდა უსაბს რაზაულაზედ.

შლატონს ჩუმი ქმრისაც ეს უნდა დაწერო, რომ ქობულანთ ქტო-
 ნით მამ-შაბით კახეთის მდივანობა, ჩუმი მამითილი დავით მდივანი
 იყო. მოელი კახეთის განმევე და სეუარული მეფის არაკლისა, და

იჭერ ხომ დაეწერე რომ მამის ხახლები აღარაფერს იხსნის შეფხვნი
 თვის უბრძანა: დახით მდივანო! შენ შინ მოისვენო და შენი შეი-
 ლი მახლე და ახლა დაგიმტკიცებ მდივანობასო. იმხანც ახლა უნ-
 ცროსია შეილი ხეში ქმარი ოთხარი. ისიც ხუ დაგაგიწყდება რომ კა-
 ხეთის მდივანობა რა იყო. (რუსებს სეკულატობა ჰქონათ, ¹³) მაგ-
 რამ მარტო არა ვახეთივამ, რაც სამეფო შემოსავალი იყო ასის
 თავი მდივანებისა იყო, და სამეფო სოფლებივამ თითო მსახური
 უნდა სვებოდათ... „უნებან ბარბარე ქობულთისა“.

XXXIX

განვის-ხანი და შეფის-ძე გიორგი იყვნენ მეგობარნი. განვის-
 ხანი, აღზრდილი თბილისსა, ხშირად მეოფე სასახლეში არ იეიწყებდა
 შეფისა მის ბურძანადსა. ამისათვის მამისაკე დროსა აქნდა მოუ-
 წვეტელი მიწურ-მოწერა მსითან. დროსა მას, როდესაც მოუძღვა
 აღამაჰმად-ხანს ასალებად თბილისისა, დაიწვა მან ბოროტმან რეცა
 მეგობრობა: და არ გადაწვეკინა სასახლე მცირედი, სადგურა შეფი-
 სა მის. გამეფებისა დღეებს, სცნა რა მან საკვდილი ირაგლისა,
 მოსწერა წერილი სუტეშინის-ცემითა, აჩაქდათ მთავართა ხეულებ-
 რივი. შეფემან გიორგი მიუგო მასხუნი, განა არა კგოდენ ტყბილია,
 რომელსაც მოელოდა მისგან ხანი.—ხანსა ეშინოდა შეფის-მისა მ-
 რადის; ელოდა დანქმასა განჯაზედ ჯარითა, ამისთვის ხანმა, მო-
 გებისათვის შეფისა გულისა, საშისისა მურობლისა, არა მიხედა წყე-
 ნასა, კვლად მოჰსწერა წერილი, წარმოგზავნა ორი შეკმარული მძი-

¹³) მდივან ბეგობა იყო ვითარცა რუსთა შორის სენატობობა, მდი-
 ვანსა აქნდა საქმის გარდაწყვეტისა და სოფლებთა მოვლისა ძალი. იქმო-
 და ყოველსავე და პასუხს უკებდა მხოლოდ მეფესა, იყო ნამდვილ განმგე
 სამეფოთა საქმეთა, მცველი ქვეყნისა ჰაზრითა, რჩევითა და მოქმედებითა;
 თანა მზრახველი შეფისა. იყო ძალითა და მნიშვნელობითა ესევე რუსთა
 შორის ნამდვილი Государственный советник და არა член. Госуд.
 совета.

მედ ცხენი, 20 ჯორი, 40 აქლემი, 4 ძვირფასი შალისა და მანქანა
 თოფი ინგლისის მანდი, — ითხოვა განსხვავებულ მეგობრობისა და მი-
 ტვეება ბრძლისა, დროთა წარსულთა. — მეფემან მისწერა მადლობა,
 და აუწყა გამოცხადებით, რომელ რუსთა ხელმწიფე მფარველია მი-
 სი, და იტყოდა, ვისაც ქსურს მეგობრობა ჩემი, უნდა ქსურდეს მას
 კავშირიცა რუსთა ხელმწიფისა და მფარველობა მისი. ესე იყო უკა-
 ნასკნელი ხანთან წერილი; მას ხანთან რომელიც შემდეგ შეთვისა
 მოაკვდა რუსთაგან თვით განჯის ციხესა 1803 წელსა.

XI

8 აპრილსა 1798 წელსა წარაკლიანა შეიღო თვისი და მეშვი-
 დრე დაკით და მეფის-მე შეიღივე თვისი იოანე კახეთსა აღსაწერად
 კომლექსად მცხოვრებთა სოფელთა შინა. მათ ახლდა დეკანოზი
 იოანე ოსეს-მე, კენტე ოსელიანი და დაკით დაიკონი მარტყოფი-
 სი, ვითარცა მწერალნი. აღწერეს ამით და მოართვეს სია შევიდო-
 თა, რიცხვი სახლთა, საკვლეუსიოთა და საბატონოთა ემათა. მასვე
 დროსა წარგზავნა აღსაწერად სომხეთისა მოახრებულისა ესეც ბეგ-
 თა ბეგის შეიღი, სულხან და დიმიტრი თუმანის შეიღი (პირველი
 სომხისა და მეორე ქართველი) და ესეც ახლან ეფელანის-შეიღი. იუ-
 ნისის თთვეს მოერთო მეფეს სიანი და აღმოჩნდა 42,000 კომ-
 ლი კახეთისა და თათრებისა ელითა; 2,600 სომხითსა; — მან
 ბრძანა მეფემან: შექსწერდეს კომლექსად ექვსი შური ფულად აღსა-
 შესებულად სასახლისა, მეფის სადგურად თბილისს. რიცხვითა ამით
 შეგროვებოდა საქმარ ფული, იეფობისა გამო შენობისა მსაღათა.
 ქართლი და მთა აღწერულად და რადგან მეფეს მოყრია უძღურება
 და გახუმრებულად შოთათი მშათაგან და აქმნა აღრეულობა, კერლს
 მოაკვანა ესე ქსერი აღსრულებსა. მოგროვებული კახეთისა და სო-
 მხითსა ფული ბრძანა მოხმარდეს ეკვლეოსათა. ვერ აკანშენოთ სას-
 ლი ღვთისა, ბრძანებდა მეფე, მურეთ ვაზრუნოთ სადგურისათვის

ხეხნათ. მაშინ დააკეთეს მრავლად ბარძიმნი და ფე შუშმინი და მან
 ნიჭეს მათ სოფლის კველესათა, სადაცა არა იყვნენ ესრეთნი სა-
 ხმარნი ნიკონი.— მოჰქადაგეს მერედ გამბრციელნი წმინდანი სატნი; შე-
 ამზადეს შესამოსელნი საკველესიონი და მოასუიდაეს წიგნნი დაბე-
 ჭდილნი, სადაც აგულეებდნენ მათ სახლსა შინა კერძოთა. ელევთური,
 იოსებ სასახლის დეკანოზი, სოლომონ დეკანოზი ანის-სატისა,
 ალექსი შვილი იერომონახა იოსტონ და სხვანი იყვნენ განსაკებუ-
 ლად საქმეთა ამით დანიშნულნი. დედოფალი და მეფის რძალი და
 ქალი სასახლისა, მხლებელნი მათნი გამდელნი და გამდელთ მოახ-
 ლენი ჰქუროდენ დღე და ღამე შესამოსელთა. მეფე ამხნეკებდა მათ
 და მღვდელნი, მოძლოდენი მეფისა წყალობისა, მხარულეებდენ და
 აგურთსეკდენ ქრისტეს მოყვარებებსა მისსა, თბილისსა შინა არ დარ-
 ხა სახლი არცა სომხისა, სადაცა არ იყურებოდნენ ოღარნი, საბუნ-
 რები, დაფარხნი, თელიონნი და სატისარნი ფარხათა მღვდლისა ფსი-
 სსა და დაბადოს სოფელთა შინა მოსახმართა. ოქრო-მჭედელნი თბი-
 ლისისა და თავად მათთა სიონისა გაბრიელ ბასხაროვი დაამურებდა
 ბარძიმ-ფეშუშმისა და ვკართა კეთებასად.— მრავალნი ესმარებოდენ
 მეფისა კარისა უღუფესა ღვინითა, ხორციითა და პურიითა, და მრ-
 ვალნი არ მიაილებდენ ფულათა სასუიდელსა. ქრისტეს კველესიისა
 დიდებამან, ესრეთ აღსძარ გულნი სელასხნთა, რომელ თავადნი და
 აზნაურნი შეუდგნენ მეფისა მაკალითსა და აღსასრულეებლად მეფისა
 სურვილისა თვით თვისთა კველესათა განამშენებდენ სამკაულთა
 და აღსეკებდენ მათთა ხელეუფლობათა. რა თთუეს იყო ესრეთი მე-
 შობა. „დაფარცურდომ, მეტეოდა დეკანოზი ანის-სატისა დიმიტრი
 ალექსის შვილი მესხიკვი: მრთელი სამეფო ამჟ ღვთაე-მოსაწონსა
 საქმესა ზედა. დიდა მეფე იყო გიორგი, მამაშვილობამ, მეტეოდა
 იგი მრისხანად: ტუუიან და სცოდვენ შემობელნი მისნი. მეორე
 დავით აღმაშენებელი აქმნებოდა იგი, უკეთე მისცემოდომ მას სი-
 ცოცხლედ. სიკვდილი მისი უბედურება იყო ქვეყნისა. მისის ღონი-
 თა და ცრემლითა, პურს ჰსტამს დღეს ქვეყანა, ასე იცოდე და ასე

იგოდნენ უოკლეთ ვითარედ“ იტყოდა მისისხნითა სხილდებინაჲს
 დეილ ვიტუი მერა მისედაითა მის ცხოვრებისა, რომელ შეიქმნა
 აგი ძირად ნედლისა ხისა, რომელმხინა დეკარგა შტოხა, გაანა ვითარ-
 მედ აღმონაგნნა ასეად და განხლდა აგი სანამოდ თუელთა და ხეოთეი-
 სა მოცემად. ხმა მისი იყო ხმა კველესიისა და კვეროთხი მისი კვეროთხ-
 მოსკია განედლებულისა, აღჭყებულისა და ხეოთეისა გამოძეგმისა.

XLI

მეივესა გიორგის ბოინადოს ვითრულაში ესტუმნა და კმის-
 ზინძლა განჯის მოლა, ავიძმადილა, მროდნე არბთა წერადლისა და
 მკმადის სარწმუნოებისა. შეიქმნა ზარი მს ზედ, ვითარ იტყვიან
 ქრისტიანენი მს ზედ უშეკრისა თქმისა. „ღმერთი იმუა მუნელის-
 გან ქალწულისა?“ მეუთის-მემხ უმასეს: ავილად და მსუბუქად კვტო-
 ნებ თქმისა ამს მალღისა, და რეცა მიუწომელისა გონებისათვის.
 კნთა გავქეს თუელი. მისედე აღმოსკულეთისა და იხილე რაოდენ
 შორის არს მთა აგი ზირის-ზირი;—და კვტონებ იეოს აქედამ დღის
 სკვლია; მისედე დასკულეთისა, სამსრეთისა და ჩრდილოეთისა—ვითარა
 შორს სედაეს თუელი მინდართა ვრცელთა და მთათა განემოადუ-
 ბულთა. აღიხილე ზედად და განიდადე საიარცე ვარსკვლავთა სადგუ-
 რისა. თუელმან შეხმან მვიარედმან დაიტა სიდიდე და არ გიკვირს.
 რად გიკვირს ესე რომელ ღმერთმან იხება და კვირ ჰმოვა შესადლე-
 ბულად დატკენილიყო მუნელისა შინა ქალწულისასა? უოკლისა შემ-
 ძლებელსა წისა და ქვეულისა შემოქმედსა, ხეთუ არ შეკდლო ექმნა
 მუნელი ქალწულისა უვრცელესა წისა? სადგ იხებებს ღმერთი ქსნელისა
 და ქსნელეს ბუნებისა წესისა, ვითარცა მისგანვე დაწესებულისა და
 დამტკიცებულისა. მსმუნელმან მოლაძმან ქსნდუმნა. ესრეთი იყო ღმერთ-
 განკარგებულისა სიდიდუმლისა ამის განმარტება, და რაიცა შეიძლება
 ავილ გავტონებ დახლოებით ჰზირისა ესრეთ მალღისა გონებისა-
 თვის კანისა.

XLII

უკვდავებისათვის სულის იტოვდა ტკბილის მითხრობითა შემდეგს: მხედვე სხეულისა ჩვენისა უბლებობა და შუამგზავსე გონებასა, რომელიცა არის თავლი სულისა. სხეული არის მდებარე ანუ მოძრაჲ ერთსავე და მასვე ადგილსა სულისავე შეწყვნითა, ხოლო თვით სული ერთსავე და მასვე დროს არის აქა, მივა ინდოეთს, მოავლის საფრანგეთსა, განულის ჩინეთსა, ჯერინავს ცასა სამფროსსა და არს ერთსა და მასვე დროსა აქაჲ და აქაჲ. რომელსა დაბადებულსა აქეს ძალი ესე მიმოსვლითი? მხოლოდ სული კაცისა ღვთისაგან ჩაბერულია აქის ამსა; მას მხოლოდ აქეს მიცემული ნიჭი ესე უოკუღან მყოფობისა, მას ვერ იტყოს ვერცა საწინაჲ წოდებითა და კედელთა, ვერცა სიძალე ცასა სიურცისა, ვერცა სიღრმე მიწისა, ვერც გარესგნელი უფასსგნელთა ჭეუხისა სამძღვართა. შეწოდებულია თვით სხეულისა ბადითა, ვითარცა ტყვე ზერობილი, არის თავისუფალი ბუნებითა და ჯერინავს გონებითა, ვითარცა ქსურს. ესრეთისა ძალისა შექონა განჭრადება? არა, იგი განმდვიურდება, შეიჭრება უმეტეს მობრინალი, უადვილეს მფრინავი, უმხნესად ცხოველი, უმეტეს ნათლად მხედველი და განმსუკელი, როდესაც განმობრდება სხეულსა, შემაკაწროებულსა მისსა და დამბრკოლებულსა. ეს არის ერთი და დიდი დამტკიცება სულის-უკუდაობისა. მაცხოვარძინ თვით გვიჩვენს ადგილისა შემდეგ თვისისა მკედრეთათ, რაი არს სული, ოდეს არღა ამის სოფელისა სხეული და სული ესე იგი კაცი სხეულისა და სულისა შექონი ავიდოდან ცად და შთავიდოდან ჭეესგნელთა ჭეუხისა, და განვიდა კართა სშუელთა და კჭეუბოდან მოწაფეთა და სხვათარცა მრავალთა.

XLIII

დროსა ამის მოახსენეს მეფესა, მეფის ძეხი დავით და იოანე დიდად დახსლოდნენ იულონსა და აღმას-სანსო, მძათ მეფისა და

მეტოქთა მისთა. უწყოდა მეფეძინ, რომელ ესრეთა მათა მათთან დასხლოება არის საგნო თვით შეილთათვის თვისთა „შვილსა ჩასა დავითს, შეატონენ გულარძნაღნი ძმანი ჩემნი, იტყოდა მეფე, და კერძა იგი, და კერძა შვილი ჩემი იოანე ნაყოფს კეთილს კერ იხილვეს მეგობრობითა მათთანა“. — მტერნი მათისა მამისა, როგორ შეაქმნებან შვილთა მისთა შევარკებლნი. — აჲ ნაშინა ეს, — იტყოდა ვითარმედ მეფე, ოდეს ღმერთი ქსუის მამსა ვითარცა მე, — მშინ წინაღუდგეს შვილთაცა მისთა. ჩემს სახლს დასრემენ კგენი ესრეთითა მამსადმი მოქცევიითა. მეფის-მე იოანე ოდესმე კახლებოდა მამსა და იამებოდაცა მას მისა ნახვა. გარნა მეფის-მე დავით მე-მკვიდრე არც ერთ გზის არ ნახავდა მამსა, გარდა დროთა მით, როდესაც თვით მეფე დაიბარებდა მას საქმეთა თვისა. — მეფე განი-სხებულა მასზედ სსნილისა ჭამისათვის მარხვის დღეთა და არა მო-მსმენი სშირად წირვისა და ღორკვისა წესისამებრ მართლ-მადიდებუ-ლისა ეკლესიისა, ქსთხოვდა სშირად საიდუმლოდ ქმთაგონის დავით სიყვარული ქრისტესა და ეკლესიისა. მეფესა დიდად უყვარდა შვილი თვისა დავით, ყოველთა შვილთა და ძმთა შორის უუგონი-ერესა, რქვიტი, ფხიზელი და მარჯვე სიტყვიითა და საქმითა. მე-ფის-მენი ორნივე დავით და იოანე იყენენ გონიერნი, მსენი და სა-ქმისა კანნი: თვით ირაკლისთან დიდად თამამად და თავის-უფლად შევიდოდნენ და დიდად უყვარდენ ესენი ჰანას მათსა. ყოველთვის ორთავეს ტკურდით მოსკამდა თუშმა დავით მამსა მათსა გიორგის არ ნახავდა ხოლმე. სხვანი შვილნი მეფისა იყენენ არა კგოდენ ვარ-გისნი და არც სამეფოდ აღზრდილნი, ვითარცა ორნი ზემორე სხე-ნებულნი.

XLIV

დავით მოსრული რუსეთით, კერ იქნოდა სურვილისამებრ მამსა. ამისთვის ქსწუხდა ურწმუნობისათვის მისისა წესისამებრ წმი-

დასა კველესიას. აჰ სუბარი მისთვის მეფისა პატრონი, **პატრონი** რა ხლდა მას ვითარცა მეგობარი და მხლობელი:

პატრო ნიკოლა! სადაა ესლა დიდი სარდალი ბონაპარტე? ებრძვის რუსთა და კეისარსა, მოასსენხა პატრომან. ესენი ცდილობენ დაიწყან ფრანგისტანში ქრისტიანობა. არაა მუნ აკერ მრავალი წელიწადია არცა წირვა, არცა ღოცვა, არცა ქორწინება, არცა მღვდელი და ეპისკოპოსი; 25 მილიონი წარაართად არიან გარდაქცეულნი, ვინ ჰქმნა ესე? უკეთურთა მწერალთა ვოლტერმან და სხვათა, მეფე!

მეფე: ვოლტერი? მეგობარი ჩემის შვილისა დავითისი, ჩემის მეგობადრისა. ვაი შენ გიორგის, რუსეთში მყოფმან ჩემმან შვილმან შეისწავლა მისი ურჯულთა ჰსწავლა; მოიტანა აჰა მისი სისე, რომელიც სამართლად დაესწია ცეცხლსა. ღმერთი წარუშრთებს რუსთა და კეისარსაცა. თვით მცხოვარი ჩემი შეეწევა მთ. ქრისტეს გარეთ რადაა კანი? უკეთესსა ვინ გვასწავებს. მეორე არიოს უოფიდა, უნდა იყოს ის შეჩვენებული.

პატრი: წმინდასა პაპისა ღოცვითა კერა გაიმარჯვებს მტერი.

მეფე: კველესიასა ქრისტესსა ჩემო, პატრო! კერა ჰსძლევს ბჭე უოჯოსეთისა.

პატრი: მრავალი უნახვსთ დეენა ქრისტიანეთა.

მეფე: დოკლეტიანუმან, ნერონმან, ივლიანუმ და სხვათა კერა ჰსძლიეს ქრისტესსა, რას იქმს ვოლტერი ბოროტითა სიტყვეებითა! თვით ბონაპარტე რადა, პატრო?

პატრი: დიდად მორწმუნე კათოლიკეა, გარნა აღწრდილი ფრანგისტანში, კარსიავანელი თუ არა, ქრისტიანე არ იქმნება. ჭიფიჭრობის აღადგინოს ტრამპეზი ქრისტესი. პატრი-ჰსცემს დიდად პაპისა წმინდასა.

მეფე: ღმერთმან წარუშრთოს და დაუთრგუნოს მტერნი და განუბნოს იენი. ჩვენ კლოცულობთ მათთვის.

პატრი: აკერ 8 წელა, რაც უკეთურთა ფრანგისტანელთა დაფუქს მიწაში ჟვარი და სახარება ქრისტესი.

მეფე: წყუღიმღ არის მთი სსხელი. ღმერთთა და მსხვერპლთა
 ჩემო, შენ ახტე შეიღსა ჩემსა დაუთოს დანაშაული მისი. ხუ ჭკით-
 სავს მას. შენ მოაჭრე ჭეშმარიტს გზასედ და დაამკვიდრე შენსა
 სიყვარულზედ. ამინ, ამინ.— რა იქმნება მეფე არა მორწმუნე ქრის-
 ტესი, მოძულე ღვთისა დედისა, წმიდათა და წამებულთა. ვაი შენს
 მეფესა გიორგის. მამაშვილობას ჰატრო, შეყვარე ქრისტე შეიღსა
 ჩემსა, გამოიყვანე ცოდეიდან; ამცენ, შენ უფრო დაგიყვარებს.— თუ
 არა ვერ იძუებს, დაჭკარავს ტახტსა და სამეფოსა ღვთის-მშობლი-
 სსა წიღვ-ხდომიღისა. ქრისტანობითა გუჰქვს ჰატრეა და დიდება ეს-
 რეო, ჩემო ჰატრო, ჩემო მეგობარო. ვაღიღა გაქვს, ქრისტესთვის
 სიტყვასა იტყუადე, განმხვედი. მეც მამე და მცნებარა ქრისტესა
 აღასრულე. მოიძეე ცხოვარი წემენდული და შეკერთე ქრისტეს სა-
 მწყისას.

ჰატრო სიყვარული იყო დაუთისადა მეშვედრისა, უამბო უო-
 კელი დაუთოს. ხმდეილი ვერ ვსწნან კართა მედროკეთაგან. მეფეთა-
 თანს საუბარი საიუთხილითა უნდაო, მეტყოდა ხშირად მეფისავე ქა-
 მა ითანე იოსუბის მე უარევი, მომთხრობა ამაგათა ამით და თვით
 სარწმუნობით კათოლიკე: თვით მამა შენა ეგნატა მინეული მეფე-
 სავან, მამო ჩვენოს თქმით შევიდოდა მსითხხო.

XLV

1800 წელსა აღდგომის დღეს, წამრძანდა მეფე სიონის სავა-
 თედრო ეკლესიაში. მუნ იყვნენ შეკრებილი შუალამესა ღებურალე-
 ბი რუსთა დაზარევი და კვალებსევი, მინისტრი რეზიდენტი რუსე-
 თისა და მეფის მოხელენი. ცისკრის წესი და წირვა დღისა ამის
 გარდაიხადა კათოლიკოსმან ანტონი, რომელსაც ჭეუხანდენ თანამ-
 შწირველად არსენი თბილელი და მისაიღ ნინო წმინდელი, დროთა
 ამით თბილისსა მცხოვრები, და სხვანადა სამღვდელთა.

ოღეს შემრძანდა მეფე ეკლესიად და მოაკითხა რუსთა უა-

რისა უფროსნი, წინათ ცისკრის დაწეებისა ზეუღებებისა-მტყუანდნენ და
 აღნითა სხითელი კვლევტარი უთელისა სანთლისა წინაჲ სიონის
 ღვთის-მშობლისა სტისა და მამინ მოულოდინებულად ერთაგანა ხმა
 ჰყო ძლიერად: ღვთის-მშობლო, ქრისტე აღსდგა! — ესრეთი აჰქნდა
 ტრფიალება ქრისტეს სიყვარულისა მოაწმუნესა მეფესა, და ესრეთ
 მან მისმან ხმისა ბერამან, რეცა ზეგარდმო მოღებულმან, შერევი-
 ნა გონება და სსუელი მუნ შეოფთა. ჰგონებდენ, მეტყოდა მუნ შეო-
 ფი დროთა ამთ ბიძა ხეძი ღებურად-მაიორი ზაქარია იოსელანხი
 86 წლისა ს. ზ. ბ. გარდაცვლილი 1865 წელსა, თვით ხმა ასმა
 ღვთისსო! შეძრწუნებული, ვითარცა სიყვარისა ხმითა, დღესაც კისბრწი
 და ვლმობიერებ დღესასწაულთა თვის ქრისტეს კვლევსიისა, ესრეთ
 ბრწინებულად თვით მეფისაგან გარდახდილსა.

დღეს ამის მარკალი სტრანპეზო დორიკდა ქალაქისა მცხოვრებ-
 თა უბლებელთა თვის, ჰქრივთა და ობოლთა. წირვისა შემდგომად ვა-
 თოლიკოსი და თანამწირველნი მიბრძნდენ მეფისა სადგურისა და
 მუნ განახსნილეს ერთად ქალთა და ვანთა, მეფემან, დედოფალმან
 მარამ, მეფის ძეთა და რუსისა ღებურდთა და მხლებელთა მითთა.

XLVI

თთვეში ერთხელ უყვარდა აბნოში წასულია, სასულიდობრ სიო-
 ნის აბნოს, რომელსაცა მამინ ეწოდებოდა სამშაბათისა, — რადგა-
 ნაც დედა-ვანთათვის იყო დღე ესე დანიშნული. — მოკმზადებოდნენ
 დიდისა მზადებითა და ჩრდილოეთის მხრით ზატარა აუზი დღედ-
 მდე შეოფთა, იყო მისთვის დანიშნული. — აბნის დროს ერთს სა-
 ათსა განატარებდა დუმილისა ღორციითა დედისადმი ღვთისა, რომ-
 ლისადცა სტო იყო ძველად მეფეთაგან შეწირული. მუაბნოე თათ-
 რი მამადი, დღესაც ცოცხალია 98 წლისა, ახლდა მას და უყვარდა
 მეფესა აღერსითა მასთან თათურულად საუბარი. აბნოს შემდგომად,
 ჩანმულს მეფეს მიერთებოდა შაქრანხი წყალ ღვინო: ეს სიყრმიდ-

განვე აქენდა მის ჩვეულებად და ბრძანებდა ნადირ-შაჰ-ყაენს^{მისწავლან} ესე ზანას ჩემს თეიმურაზს და მე მისგან მაქვს გავიხილო. ეს-
რეთ იტყოდა მაშადი, მაღიდებელი მეფისა და გურთხევით მომსუ-
ნებელი მისი. მეფობის ზირველს ორსა წელსა მიბრძანებოდა აბ-
ნოსა ცხენითა და მესამესა წელსა, ვითარცა სხუელსა, მიიყვანდნენ
ტრახტკანიითა. ტრახტკანიითვე მიბრძანებოდა ხარების კველესიასა,
სადაც სშირად უყვარდა მოსმენა წირვისა, და თაყვანისცემს და
ჭერეტა წმიდისა ხარებისა ხატისა, — რომისა ქალაქსა ნახატისა, და
მუნთ მოსკვენბუღლისა ტაძრისა ხატად თბილისსა ღათიანთა კველე-
სიასა. ხატსა ამის ეწერა ჭკეპითა ღათიანურად წელიწადი კველესი-
ისა მის აღშენებისა და გამოძიებით დღესაც დაშთენილისა ქვას
ზედა წარწერთა ქსიანს 1714 წელსა.

XLVII

მეფეს არ უყვარდა სიარული და შექცევა ბაღებში. — მხოლოდ
პატრიარქმისათვის მის თვისისა დაჯიბისა, სამეფოისა თვისისა
მეძვედრისა, — ეწვია მის ბაღში, სადაცა ქართუელთა და რუსთა წე-
სითა ჭჭინს სადილი დიდი და მიიწვია რუსისა ღებურალი, ჟარისა
თბილისს მოსულისა აფიცერნი და ჩინებულნი ჟარისა და ქალაქისა.
მუზიკა რუსული და ქართული და მოძღვრალნი ამხარულუბდნენ შე-
კრებილთა. კათოლიკოსი და ეპისკოპოსნი და სამღვდელთნიც იყე-
ნენ მუნ მიწვეულნი, — ქალბა არა.

ბაღი იყო ორთა-ქალას. შემდგომად მეფის-მისა, მიერა იგი
დასითეოსს არხიკეპისკოპოსს გვარით ფიცხელაურსა, და შემდ-
მად ამისცა შეისუიდა იგი სომეხმან თბილისელმან მოქალაქემ^ს ტერ-
შმოკანოვამ; — დღესაც მეძვედრეთა მისთა უნუროესთ ცოცხალად
და არა საღებნოდ, ესრეთი ცვალებადი არის სიფელი ესე და უო-
ველივე სოფლისა.

XLVIII

მუხრანის მოხილვისა დროსა, მტკვარისა ციხიდან კვირებოდა ადგილთა მშენებარებასა, ქსნისა ურთის მხრით და არაგვისა მუარით მდინარეობასა, კენახთა სამრავლესა, მინდორთა მრავლითა სავსეთა, კვლესათა და კომკეთა და ნაშენობათა ძველთა და ახლთა ადგილ-ადგილ თვალ-საჩინდა მდებარეთა. დიდად დამტკბარსა ესრეთითა ხილ-ვითა მეფის-მესა, მუხრანის ბატონმან იოანე სამეძან თვისმან, გარ-ნა არ სავყარულმან, მოახსენა: ეს რასაც სუდავთ ქსნიდამ არაგვამ-დინ და ამ მთიდან ამ მთამდე ჩემიაო. მაშინ, მსწრაფელ უბრძანა მე-ფის-მეძან: ნუ, ნუ, მუხრანის ბატონო, ნუ ბრძანებ მაგას, კვ გპო-რი თქვა სიტანამ, მოახსენა მაცხოვარს: ესე ყოველი ჩემიაო, მოგ-რემ შენ სამეფოსა მას, უკეთ თაყვანის-მცემო? ნუ ვიჭადით სახე-ლითა ჩვენითა; „არა ჩვენ, არა ჩვენ, არამედ სახელსა შენსა კვ მპო-ტიუი.“ მსდებულთა გაკლიმათ. მუხრანის ბატონმა კსდუმბ და სხვა-თა მეცნთა კაცთა და წილგნულმან აშბროსია განიკვირვეს მარჯვე მპო-სუხა წმინდისა სახარებიდამ მარჯვედვე და თვისსა დროსა სთქმე-ლად მოღებულა.

დასამტკიცებლად მუხრანის ბატონისა, თვით ბრძანა ქებითა სიტყვა: მუხრანისათვის სამთავროსა. „დიდა საუფელის-წულო შე-ხვათ მუხრანის ბატონთა. მეფეთა ტომთა, იტუოდა მეფე. მუხრან-ის ბატონი ჭეშმარიტად არის მთავარი მდიდრად მექონი პური-სა, ღვინისა, საკლავისა, ტყისა და ნადირთა. მეტადრე ორა-გულთა, მცურავთა მარჯვნივ და მარცხნივ მისისა სახლისა. არაგვი და ქსანი,—ორი აქენ ორაგულისა, თვეზთა ბატონისა მდინარე მუხრანის ბატონისა; 1,200 კომლის ბატონსა და ვითარცა შემარ-ჯვენეს ემორჩილებას 6,000 მეომარი. ეპისკოპოსია წილგნული და წინამძღვარი შიო მღვიმისა მისთვის ილოცვენ. ძვალნი წმინდისა შიოსა და საფლავი წმიდისა ესე წილგნულისა, აქენან მას საფარვე-

ერეკლე

ლად. აი, ბატონო მუხრანის ბატონო, საიდადრე თქვენს მთაწარეს
ლი და სსსოება მტეინე.—აინივე ესენი არიან კველესისა სეკტნი
და მეფეთა გვირგვინისა სმეკულნი.

ამსავე დროსა ზირკელისა წელაწადისა მეორედ ქორწინებისა მე-
ფის-ძისა და მან მისძან მეფის ასულძან ქეთევან მიიბატონა მუხრან-
ნისა რძალი თვისა მარიამ, მიღებულა დიდისა ჰატეითა და თქვეს-
მეტითა ქალითა დიდთა გვართავან, დახვდებოდა, ვითარცა მთი, კე-
რთვე მეფის-ძესა გიორგის, ცოლის-ძმისა თვისისა. მომთხრობა ამ-
ბავთა ამთ საად გურამის-შვილის ცოლი ნინა, დღესაც ცოცხალი,
თვით იყო დამსწრე წვეულებისა და დასასჯელა შვიდნი ქალნი სხე-
ნად მოართულნი, მშენებულებითა ბრწყინებნი, ტკბილად მოუბარნი,
საოცრად მუროკველნი. ესენი იყვნენ: ჰატე ციციის შვილის ქალი
სოფია გასათხოვარი 13 წლისა; თუმანიშვილის ცოლი ქეთევან
დიდად კველური; შავაშვილის ქალი ნინო, 14 წლისა დახამული.....
ანდრონიკას-შვილზედ, გარნა გათხოვებზედ გარდაცვლილი, სეკე-
რული მეფის-ძისა გიორგისა, რომელსაც დიდად კალერსებოდა თვით
მეფე ირაკლი; თინათინ ქალი ამილახვრისა ამირანდოსი, გასათხო-
ვარი და დედა-ძისა თამარ მშენებური და მეფეთა აღურსი; კლენე და
მისივე, თინათინი ცოლი ახლად ვუარდაწერილისა მას ზედა აბაში-
ძისა დავითისა; ბარბარე ყაფლანის-შვილი; ელისაზედ ბარათაშვილის
ცოლი, სატევა მარკვე, და ზომთ მოქმელი შესაქვევით მრავალთა.

ათი დღე დაქვეს მუნ;—გარკებით იყო საესე მუხრანისა გა-
რემონი. 300 ვანი შეჭურვილი ახდდნენ სტუმრად. წვეულება ესე
იყო ენკენისთვის 8 რიცხვსა თვესა მას, რომელსაც არის დღესას-
წული ტაძრისა აღმკნებულისა ლუთის მშობლის შობის სახელზედ;
დაჰატეითა თვით წილენკელძან, ჰქმნა სახელოვანი სტუმრობა და მე-
ნითგან, კურთხევათა მღვდელ-მთავრისა ამბროსისა წარუადენ მცხე-
თისა გზით ქვემო აჭაღას და მივიდნენ მეფის-ძე გიორგი და მე-
ფულე მისი მარიამ ქალნი და კანნი მხდებულნი მთინა და ასადგუ-
რეს მუნ 4 დღე და, აქ მასწინდლობდა მთი საად გურამიშვილი,

მეფის მის განსაკუთრებით ერთგული და ცოლი მისი ნინო ნიკანორიძის ნიკანორი ქალი. ნათესავი ზირველის მეფის-მის ცოლისა ქეთევანისა და მამთხრობი ამბავთა ამთ. ამისგანვე ვსრან მრავალნი ამბავნი, აჭ მოსსენებულა მეფისათვის. თვით მოსურა 103 წელსა ურ მიგებდა და მსუსსს უსმენელობის გამო უურთა მისთა შვეითსათა ჩემთა; ამისთვის გარდასცემს მას, შვილის-შვილი მისი კნკინა ოღვა ჭაჭაშვილისა, ქალი თ. თადეოს გურამოვისა და ცოლი თაუ. ილასი ქართულთა ზოგისა, ჩაბურთათ მდლად მოხურვისა უურთა და ესრეთ მეტეოდა მსუსსსა და მამთხრობდა მლაურად, გონიურად და სრულთა მქსნიერებთა. არისო წელსა შინა ამბავი ჩემგან ნახულასა, იტეოდა მოსურა, და ამბავი გაგონილასა ჩემგანვე. მისტორიე ფროხილად უნდა სწერდესო.

XLIX

მოგზაურობისა ამის დროსა შემდგომად ოთხისა თთვის 1787 წელსა ვახილე ერთი მისგან მეფის-მისა მიწერილი ბრძანება მთიულეთის მოხელეთადმა; ბრძანებთა ამით უბრძანებს, რომ სხამ კობია შვილის მოურავსა მთიულეთისსა, განდევნილასა მათგან, და მორჩილდეს; — მხოლოდ სხამ სხამ ცოცხელი იყოს და მისსა მძათა და სხლის კაცთა ხელა არ ქმნდეს თქვეთახლო. ოქმი ესე იწეება: „ბატონის შვილი გიორგი, დეონ, იულონ, ვასტანგ და თეიმურაზ. ეს სხელი კათალიკოსისა ხატონისა ურის კაცობაში) გიბრძანებთ მთიულეთის მოხელენო და ერთობით მთიულენო დიდნო და მვირენო“ და სხვანი, ახვარს 21. (1784 წელსა).

აქვალას მოახსენეს გლეხთა მის დროსა მწუხარებით, წვითა და დატეით ზურის ჭამისთვის მათგან. მეფემან უმასუს: „ზური თქვენი, რომელსაც ქსტამთო არის ზური ნამდილი. კაცი ერთითა შრომითა უნდა იკვებოდესო, ძალი თქვენი უფრო ტკბილია, მხარულელებს უფრო შვებითა და სხეული უფრო მტკიცე. ადვილად ქვე

ყანაზედ ხაშოენი და მოპოებულა, არის უკეძო, კითხვით უმარადოა“.

L

დროსა ამს ლეკთა აქენდათ შვედურელი ზედაძმის მთა-ტყეანა, მეფემან მოუწოდა ქაზიეულნი, რათა მიუხდენ მუნ მთისა წვერსა და მოუშალონ მათ შინა სადგური მათი. 300 კაცი ქაზიეისა, მოურავი ზაჭარია ენდრონიკა-შვილი წარვიდენ და იხილეს სიმაგრე მთი ციხესა და გალაკანი კოშკიანსა ზედა-ძმისა ადრევე გაუქმებულსა უდაბნოსა. ჭსინეს ესე ლეკთა 600 კაცთა მუნ მარადის დაბუდებულთა და გადმოუდგნენ ციხისა და გალაკებისა კერძოთაგან. ქაზიეულთა ვაჟკაცთა კერ გაბუდეს მისულა იერიშითა: იყენენ უცნობნი ადგილისა და არა ჭკობებდენ ესრეთ მიუღლად. სიარცხილუელნი უკუ იქნენ და წარვიდენ თვის-თვისად. მაშინ შეწუნებულმან მეფემან ამოიოხრა და უბრძმან ზაად გურამის-შვილსა და მკე-შვილსა ოსკრითა: მეუბნებიან ნუ მიიშვილებ რუსთაო!

ეს მთა ზედა-ძმისა არაგვისა ზირზედა დამყარებული ზირის-ზირ მცხეთისა და ღართის-კარისა ახუ ძველად კანონიერად ქართლის-კარისა, იყო კლდედ და კარად დალესტანისა, და აქედამ დაეცემოდან ლეკნი ღართის-კარისა და ტარებით ტყვეთა, — გასულიდენ ქართლსა და ავიდოდნენ ახალციხეს. დაბრუნებული მუნით, აქვე მოვიდინ და დაბანაკებინ უშიშრად. ესრეთ მდგომარეობას იყო სიჭრთველო დროთაგან მეფისა ვასტანგისა 1710-გან, როგორცა ჭსნახს წერილიდგანაგა, და უადრე 1817-დმდე, ამ წელაწიდიდამ შეწუნდა ლეკი და შვეიდა თვისთა კლდეთა შინა და სკოპათა, სადაცა ეწია მის ძალი რუსეთისა და შემდგომად გრძელ-კამითისა ბრძოლისა დაამორჩილა და დაამშვიდა, დაიმონა და შკართა კვლად ქართულთა ეპტობითა, მითანა მუშაკობითა და არს საიმედო, რომელ იქმს ერთობასაგა სარწმუნოებითა დახურკვითა მთ შირის

ქრისტიანობისა, გარდა რომლისა არა არს არცა სარწმუნოება და არცა მოქალაქობა და არცა კაცობრიობა.

LI

მოახსენეს მეფის-ძესა წიგნისათვის ამილახვარისა, დაბეჭდილისა რუსეთისა. იხება მეფის-ძემან თარგმნილისა ქართულად წარკითხვა. ქსთხოვა მთარგმნელსა მისსა, წარაკითხოს მას იგი. მთარგმნელმან პეტრე უიზლიარელმან კატაეკუმან მოახსენა არა ქონვა მისა ქართულად. თარგმნილია მიკართეა მეფესაო. მეფის-ძემან კერ გაბუდა თხოვნა მისი და უბრძანა პეტრეს სელახლად ქსთარგმნოს ქართულად. მაშინ გადმოიღო ქართულად არა მთელი წიგნი, არამედ 14 ადგილი საგომბელი მეფის ირაკლისა და სსუხანი ქუბითნი სიტყუანი მეფის-მისა გიორგისათვის. უბრძანა მადლობა მას, გარნა ირაკლი მცნობელმან, რომელ დაარღვია ბრძანება მისა, რათა არა ვასთეისმე ქაჯენებანა იგი, გაუწერა მას და განხმო თფილისით. ესრეთი იყო კაჟიორი შორის მამისა და შვილისა. მტერთა განახარეს და განმლაიურდნენ წინააღმდეგნი და მეტოქნი გიორგისა! — ესენი რაუჯენიმე წიგნისა ამის ფურცელნი ცუდათ ნათარგმნი და სომეხთა ენისადმი-ჭკუელნი მეცა მინახეან. ქსნანს იყო მთარგმნელი სომეხი, ენასუ და წარკითხუ ნიკოლოზ დავითის-ძეს ჩუბინოვისა წიგნთა საცხასა. ვჰტონებ გამოსთხოვა შემდეგ იგი ამას: მთავარმან მკერედიისა დაუთო ლეონის-ძემან დადიანმან, — დიდათ მოეკარეჰან ქართულთა მწიგნობრობისა.

ამას შინა რეკუელსა იდეა სსუხაცა ფურცელი ლურჯ ქალადზედ ნაწერი, რომლითაცა ქსთხოვა მეფესა მისცეს ნუბა ორისა თვითა წარკიდეს ემბაწინსა სანახუჯად დროთა ამით სომეხთა კათოლიკოსისა ლუკასი. მეფე ირაკლი უწერს მას ფურცელზედა უარსა დროთა გარემოებათა გამო: ოქმითა დაწერილსა, უარის პასუხსა უხის პატარა ბეჭედი მეფისა ირაკლისა.

LII

ოღეს ქსნის ერისთავთა დაჯგურება რწმუნება მეფისა და არა მანდობოდა ერთ-გულობისა მათსა სატყუასა, და აქნდათ მარადის დახლოება ღკეთა ბელადთა თანა, დაღესტანით ხსალცხედ მიმაკლთა და ხსალცხით დაღესტანსავე უგუჭგუელსა, მაშინ მეფემან ირავლიმ განიწრას მოღება მათგან ქსნის სეობისა და სრულად აღქსოცა ქსნის სერისთავოსა. ესე უნებდა მას ერისთობისათვის მეფობისა და სამტკიცისათვის ერთ მთავრობისა დასუსტოს თემთა მთავარნი ანუ სრულად აღჭფსურას ივინი, მაგალითით მით, რომელიცა დიდის სიბრძნით ქქმნა მეფემან თეიმურაზ, ოღეს განაჭირვა სამუღამოდ ერისთავობა არავისა. შეროვილთა მეფისა სხსლემან შინა მდვიან-ბეგთა განხილეს სქქე და ორ-გულება, რომელიცა შექსწამებდნენ ერისთავთა, ჭბოუა ორბელაანმან და იასუბ თემანის-შვილმან და სხვათა. სიღეს სსუათა და განწინეს სრულად უგუნიით უგუნისამდე მოკლას მით სერისთავო. სამტკიცისათვის და შეგვაღებისათვის ესრეთისა განწინებისა აქმნა კრება, დაიწრა მკელის წერა და მოსწერდა სელა დაესვათ ბეჭქადა მეფისა და სემეფოისა სხლასა წვერთა, კათოლიკოსისა და მღვდელ-მთავართა რეთა. ვირილე მთავარ ენსკოპოლისმან მისცა სმა მემეტოს მკელის წერას ესეცა: იყან კრული თვით მეფეცა, რომელმანცა გასხნას შეკრულება ესე და ქსცვადოს განწინება“.

მეფის-ძესა გიორგის არ უნებდა არც სელას-მოწერა, ბეჭქის დასმა. აქედამ სცნეს ზირველად ქსწრი მეფის-ძისა, რათა ქუეანდეს შემდეგთა დროთათვის განდკვიდნა ერისთავნი თანა-შემწედ ზირის-ზირ მეორისა დედისაგან მძათა, რომელმანცა ქსბულობდენ მას. იწყინა მეფემან; დაიბარა შვილი თვისი, ქუეედრა მას ურნება გამოცხადებულა და უბრძანა დასკას ბეჭქადა. მეფის-მე მორწილ-ქქმნას მას, გარნა გაიმკობრა ერის-თავნი და მთის მკეადრნი, რომელიცა

ქსურდათ ერის-თავნი თვისნი ვალადებულნი მათგან. ესე სწავლად
 ღია მთ შორის დაქსენსრა და განჭარდა მამინ ოდესცა ერისთავმან
 რეკაზ 1800 წელსა შვირთო ცოლად ახასტასია, ქალი ირაკლისა და
 ოდეს ფარნაოზ მეფის-მემან იდუმალევე მამისა თვისისა მიიუყანს
 ცოლად ახნა ქალი ყულარაღასის ერის-თავისა.

LIII

ესრეთივე იყო მოქცევა მის მეფის-მისა გიორგისა, ოდეს მე-
 ფემან ირაკლი დასწვა მოღალატენი მისნი შაატა პაგრატიონი, თაქ-
 თაქის შვილი და დასწროს იერსთა ძარღენი ამილახვარსა აღუქსანდ-
 რესა. მეფის-მეს გიორგის არ უნებდა ასრულება ესე ვითარისა სა-
 სტაიკისა განზინებისა. მოჭმედეებითა ამით აწვენს ქართულთა ერსა
 გულ-წილობა თვისა და ესე იყო მიზეზი, რომელ თვით აღუქსან-
 დრე ამილახვარმან რუსეთსა წარსულმან დაბეჭდა წიგნი რუსულად.

და მას შინს მკებულა მეფისა ირაკლისა, ადიდებდა მეფის მე-
 სა გიორგისა და აღსწერდა მას კაცად კეთილად, ბრძნად და სათ-
 ხოებდათ მრავალ მეჭონად. — მეფესა მოახსენეს წიგნისა ამისთვისა და-
 ბეჭდილისა და მან მისწერა იმპერატორისა ცუდ-კაცობა დაქსილია-
 სსა ამილახვარისა. რუსეთმან სურვილისა-მებრ მეფისა აღკრძალა წი-
 გნი იგი და აცნობა მეფეს, რათა მით განუსკუნოს მას, იგი იყო
 ნათესავი ათანასი თბილელისა და ესევე იყო მიზეზი არა მოსკლავ-
 სსა საქართველოდ ათანასისა, დათოომილისა რუსეთსა და მუნ მოს-
 კოს გარდაცუდილისა.

LIV

1783 წელსა იყეს საეკლესიოთა წერილთა ბეჭედა ქ. თბი-
 ღლისს, მამინ მოახსენეს მეფესა, რათა რუსთა წესითა შემდგომად
 სიტყვათა: „დროსა კეთილ-მორწმუნისა მეფისა ირაკლი მეორისა და
 დედოფლისა დარეკანისა“ დაუმტოს ესევე „და შემკვიდრისა მათა-

სა მეფის-ძის გიორგისა“. სურვილისა-შებრ თვით მეფის-ძის განსასვენებლად მძთა, რომელნიცა მარადის განიზრახვიდნენ მეფობისა მიტარებასა. იწინა ესე მეფემან და უბრძანა სტამბისა ზედა-მხედველსა..... არღა მოახსენებდეს მას ესრეთსა უშუკრსა მოხსენებასა. კათოლიკოზმან ანტონი ქსტუჭსა კვეერაშვილი მღვდელი და აბრამ ურათ-ყოფელი და..... მღვდელიკე..... მუჭდაჟნი წიგნთა. დაბეჭდილნი რამდენნიმე დაწყებითნი ფურცელნი, მოითხოვა და ბძანა მისრეს ცეცხლსა და არღა იქმნეს ესე. ტრიფილე არხიდაკონისა უბრძანა კათოლიკოზისა ჰირითა სუვედური დიდი და მოძღვარმან მეფისა ზაქარია სულხანის-შვილმან მუჭდაჟმანკე გამოეცხადა მას ტრიფილეს ბრალის მიტყუება გაბუდისათვის ბეჭედისა და დასტამბის რისამე,—არ ნება-რთულისა მეფისაგან თვით კათოლიკოზისა. ერთი ესრეთი ფურცელი ეჩახე დაკით რექტორისა წიგნებში“ გამსყიდაჟი რადენთამე მისთა წიგნთა.—არ ვიცი სად მიუფარა ეს ფურცელი დასამტკიცებლად ესრეთისა ჩემის მოთხოობისა.

LV

დღესა მესამესა შემდგომად შერთვისა მეფის-ძისაგან მარამ გიორგი ციცი-შვილის ქალისა, წარვიდა მეფე ირაველი და ნახა რძელი თვისა საესე მშუკნიერებბითა, ვურეთ უმაწვილი 14 წლისა. მეფემან მართუა ჰირის სანახავად ხატი ლეთის-მშობლისა, ამბარჯა მკირფისა, თვალებითა, მორგალიტითა და იაკუნდებითა მორთული, რომელიცა ჭყასობდა იტყვიან ას თუმნათა, ქარხანა ზეთის სანდელი მტკერის ხიდის გაღმა, მეტეხისა ძირში ავლანბრისა გზისა მარჯუნითა..... მასკე დღესა, მეფისაკე მუნ ყოფნისა მიბრძანდა დედინაცვლი და დედოფელი დარეჯან, და ამანც ჰირის-სანახავად უბრძანებლეს თვისსა მეწკიი ოქროსი და გულ-საკიდი ამბარჯა საკაბე მძიმისა ფარჩისა, შალი ინდოეთის, კრიანოსული 70 მორგალიტისა და 30 იაკუნდის თვალი.

ზრე გამოჩენილი ჭორწილი მეფის-ძის მოითხოვდა, გამოჩენილიცა უოფილიყო მიღება სსსსლეს შინა ხლეს რძლის. ამისთვის თვითოეულად მივიდოდნენ და წარდგებოდნენ სსსსლეს კანნი, თავადნი და აზნაურნი და თვით კათოლიკოზნი და სამღვდულონი თბილისელნი. დროთა ამით თბილელი ათანასი მივიდა და მართკა მეობადს თვისსა დედოფალს ხატი ლეთის-მშობლის კეცხლით მოჭედილი, დაუჯდომელი, დაბეჭდილი ჭახოსრო მეფის დროსა 1709 წელს თბილისს, დალოცა და აუერთხა იგი ჰარაგლისისა გარდახდითა მუნვე სსსლსა. ესრეთი იყო ძველადვე ჩვეულება თბილელთაგან, რადგანაც თბილელი დამსოკელნი თვისითა ეპარხებიოთა იყუნენ ძველადვე სადედოფლოთ დანიშნულნი. მამნი შექსწირა თვით დედოფალმან სიონისა კეკელესასა ბარძიმ-ფეშუმბი; აჭენდა, შთასმული სამი დიდი აღმსი გარემო გამოკვეთილისა მცხოვრისა ხატისა. ესე დაიკარგა თბილისსა აღების დღესა 1795 წელსა. ისე კანდელაკმან სიონისა, კანძან მრავლთა საკეკელესიოთა წიგნთა და გულანთა აღმწერელმან მართკა თვისგან დაწერილი მშვენიერად ხუცურად დაუჯდომელი და ჰარაგლისი ლეთისა დედისა. თავსა ხატის ლეთის-მშობლის ხატი და შთაურთო მუნ 18 სსსე ლეთისა დედისა ქებათა გამომეტყველი, თანხმად 9 ხმისა დაუჯდომელისა საგალობელთა და ესოდენისავე ხმისა ჰარაგლისისა საგალობელთა; დასასრული წიგნისა ეწერა ესე: „ისე ხუცესმან სიონისა მიკართვი წიგნი ესე მეფის-რძლისა მარამს მეუღლესა ზირმშობისა მეფის-ძისა გიორგისა. ღმერთმან მშვიდობაში მოახმაროს. ჭორწონისა 1783.“

მსატკარობები მუნ მშვენიერად ჩსსატნი რაქროს და კერცხლისა კარაუთა განხბრწუნიბდენ თვით წიგნსა, სალოცაკად მეფის რძლისათვის მომწინადებულისა, დასასრულსავე წიგნისა ეწერა ესე: „ლეთისა დედაო მადიდე სულთი მსატკარი სსსხთა შერთა ნიკოლოზ.“ — გამოკვიძე ეინაობა მსატკარისა ამისა და ექსწიან, რომელ იყო იგი თავადი ნიკოლოზი აფხაზი, კნაზად ხმობილი, რუსეთსაც მეფი-

სკან სსკათ-თან დესპანთ წარუზახნალი, მამ ბრძანებულებითა
 ობით გამოხეხნის დეხუბრ-მაიორის იან ნიკოლაინის (გარ-
 დიაცილას ხოდორითა ღორდხნის ღუბერნისა შიძუელი ენახის
 პსკეკისის მიწოდებითა ვარშკას 1831 წელს) და ორთა სსკათ
 შითა უშვილოდ ამოწვეუტითა. ესე ნიკოლოზ მარხას სიონის
 სსკათდროსა კეკლესიას, ვითარცა მამბო თვით შვილმხ მისმხ
 იანუ ნიკოლოზის ძემხ, რომელმაცა პირველად გამამკზავრ არესე-
 თად სწავლისათვის.

სატი ესე აქვთა მეფის-ძესა მიხაღს; სოღო დუქდომე-
 ლი იგი დუდოფას მარამს, რომელმაცა თვით მიხეკხ მე მო-
 სკოკს 1835 წელს დაბრუნებულის არესეთადამ სსკათუკლას,
 მსკე დროს მსითანუკ ვადმოვსწურუ ზედა წარწერა წიხნის.
 ვის აქვან აწ ესენი და რომელთა შემკვიდრეთაგნთა მისთა, არა
 ვეწუი. —

LVI

თბილელი მიროპოლიტი გერმანუ, მოხუცი და ღირსი კაცი
 აღზრდილი სიერშიდგან ითანე მხგელელისაგან შეიქმნა ავად. მეფის-
 ძე გიორგი მიბრძნდა და ხსს მწოდარე სიკედილის სწოღს. თა-
 ნ-ჰეკა მს იკონომოსი და დეკანოზი სიონის ოსეს-ძე, ¹⁴⁾ რომე-
 ლინა მოხუცებისა გამო დუძღურებისა თვით გერმანესსა, გახგებ-
 და კანრისას მისსა. ხსკამხ მეფის მისა და სუბარმხ მისმხ წმინ-
 დათათვის კეკლესიისა და თვით წმინდას გერმანესსა, რომლისაცა
 სსხელად იწოდებოდა იგი, მიიეკხ სსხული ესრეთისა მდგომარეო-
 ხასა, რომელ შეიქმნა უკეთ და განმსობილი იტუოდა: ბატონის-
 შვილი! სატეკა თქვენა ზედით მეტეკელი, შემექმნა მე სსმეურნ-
 ლოდ; ვხედავ თავსა ხემსა ცოდვილსა ვვლად მისრულად სიიველის

¹⁴⁾ ოღესმე ოსეს შვილად წოდებული.

ამს, რათა სინხული ბრალთა ჩემთათვის განგრძობდეს და კვლავ
სო დიდებას მას ქრისტესსა, რომელსაცა თქვენ მომითხრობთ მე.
ცოფილიათ ჩემით ჰიროთა, მადლობას მოგახსენებ და კურთხევას
მოგართმევ: მადლი იესოსა, უოკლისა ცოფითაცან მსხულისა, იესო
თქვენზედა და თქვენსა სახლზედა. ამინ, ამინ.“

მეფის-მემან იტორა, ემთხვია მოსურვისა ხელსა. დამწერე ჯვარ-
რი, კველესიისა ქრისტესისა მწეშსო, ქსთქვა მეფის-მემან. მამინ
წარმოქმთქვა: სახელითა მამისათა და მისათა და სულისა წმიდისა-
თა. მუარესა დღესა დილით წარუვლან: კაცი მოკითხვისა, მოუვი-
და ჰასუხად სრულიად უკეთესობისა მისისა და სიმართლისა ამ-
ბავი; განხიზარ და კვლად წირვისა შემდგომად მიბრძანდა და წა-
რიყვანა შეიღი თვისა მისილ ჯერეთათა მდინ წლისა. მოახ-
სენეს გერმანეს მიბრძანება მეფის-მისა და მეფის-მის-მისა; აღ-
დგა თვით საწოლით და ქურჭ-მოდებულა, მიეგება სენავისა კარ-
სა. განკვირდა მეფე და მალაღის ხმით ბრძანა: კურთხეულ-არს
ღმერთი მამათა ჩვენთა. (ესრეთა თქმა ხშირად იცოდა მე-
ფის-მემან ქრისტეს-მოყვარემან.) იახე დეკანოზმან ჰასუს უგო:
მადლი უფლისა თანა უვის მარადის მადლითა ქრისტესითა საესე
კაცსა. მამინ მეფის-მემან მიიყვანა შეიღი თვისა მისილ და სთხოვა
აკურთხოს იგი. გერმანემ დასდვა ხელი თავზე და ოდესაც აზირებ-
და კურთხევისა სიტუვისა წარმოთქმასა, უბრძანა მეფემან, მამამან
დაიხოქოს; მსწრთელ დაიხოქა და მამინ ქსთქვა: „წმინდამან სამება-
მან გაკურთხოს შენ. მადლი უფლისა და ღვთისა ჩვენისა იესო
ქრისტესი იესო შენთანა. ჯვარი მისი საჭურველად გექმნას შენ:
ინილაიდე კეთილსა მარადის ქრისტეს სიყვარულითა. დღე გრძელი
მოგეცნოს.“ — ესე ამბავი თვით მიხილმა მამშო ს. ზ. ბ. ოდეს
ესადგურობდი მსითან 2 წელიწადსა (1843 და 1844) და იტუოდა
ქრისტეს მოყვარე და მოხუცი 64 წლისა: „მე კიდევ კიდობნებ:
გერმანესაცან ღირსისა კაცისა, ვარ ნაკურთხი.“ მომაგონდა ესე მი-
სი თქმულობა ოდეს წარვიკითხე წერილი მოწერილი ჩემდა გარდა-

ცვალებულისათვის მისხილისა, რომელსაცა აქენდა 82 წელსა, 21 აპრილს, და უმეტესად დღემდე ვარ შკერთომილი, ოდეს გამოვიდა წერილიდან, რომელ თვით გერმანეთს, მაკურობებელი მისი, იყო 82 წლისა, გარდასრული ამავე სოფლით სამყოფელს სუკუნოსა.

LVII

1778 წელსა წარვიდა ზაფხულისა თთვეთა თვის თრიალეთისკენ და აქედამ გარდავიდა 300 კაცითა, და დაიბნეკა თაფარაკანის ტბის ზირზედ. ქსენო ესე ფაშამხ ახლქაღაქისა, მივიდა და არ ესტუმრა მეფის-ძესა გიორგის. მე განხელით გამსწინძლოთ ჩემს ქვეყანასა, ქრქვა ფაშამხ. ესრეთ დიდისა ბატაკითა მიღებული გიორგი იყო წვეული თთვესა ერთსა თურქთა წესითა. თანა-ახლდა მას თავადი იოანე ანდრონიკა-შვილი, ეგნატე იოსელიანი, თურქის-ტანი-შვილი დავით, ბარათაშვილი ანთონ და სხვანი. მღვდელნი ყოველ დღე სსახლისა უღოცადენს ჩვეულებითა ცისკარისა და შწუნისა და ოდესმე აღასრულებდენ წირვასაცა ხაყურთისსა კარაში, რომელსაცა არა მოაშორებდა თავისუფან გიორგი მოგზაურობისა დროსაცა. — მკელნი სამესხიოსა ქართულები დროთა ამათ გათათრებულნი ჭლნი და კანნი, — დიდისა ღმობიერებითა ისმენდენ ლოცვასა და კედრებასა სიტყვათა მათისა ენასა ზედა, მათგან არ დავაწყებულსა ვადრე დღეიანდელად დღედ. ერთი მათ შორის იბოებოდა უმაწვილი ლეკი, რომელსაცა მეფის-ძე უაღერსებდა; მოახსენეს, რომელ არა უკის მას არცა მამა და არცა დედა და არს ობლად დარბომილი და გამოიკვებებოდა სამადლოდ სხვათაგან. მეფის-ძემან ითხოვა იგი, მისცეს მას, უბოძა ცხენი და წამოიყვანა 10 წლისა თვისად. შემდეგ 20 წლისა მოხათლეს იგი; იყო მიმჭმელად თვით მეფის რძალი ელენე, მკუდლე მეფის-ძისა და მეშვედრისა, და ქსენოვარებდა მისთან ს. ბ. და მუნ გარდაიცვალა 1845 წელსა დამტოვებული

შეიღოთ. მას ერქვა სახელიად სვიმონ. გვარი მისი არ მახსოვს. მამამთა თვით მეფის ასულმან ელენე, ემბაზით მიამქმელმან ჩემმან 1809 წელსა, ოდეს მისულმან პირველად რუსეთსა, ვინაღუ იგი 1831 წელსა.

თავარაგანით გადმოუღო მთა სანიცინო და მოვიდა ქარელსა; აქედმ მიიწვია მირველმან ეპისკოპოსმან რუისისა; განხლო მტკვარი ტივით, დაჰყო მსთან სამი დღე. აქედმ აძლახვარმან ოთარ ისტუმრა ტივით ოთარ-შენსა, მისგან დაგვირგვინებულსა სოფელსა და სასახლესა. მოსრული გორს მანუე მიიწვია აძლახვარმან, ვითარცა გორის მოურავმან. აქედამ დამისთვეით განატარა გორის-ჟურის კვლესაში მწესრი, ცისვარი და წირვა.—ამსვე დღესა დაწინდეს მისსა ქალსა ზედა მეფის-მე თეიმურაზ, რომელსაცა არა ჰსურდა იგი ცოლად მიჰყვასთუვის მის, რომელთა იყო პირველ დანიშნული მის ძმა-ზედ მეძვეადრეულ დავით, რომელმანცა მამისა არა უთანხმობით შეართო ცოლად სომეხთა აბამელაქის სვიმონისა ქალი. შემდეგ ორის დღისა მთაზედ ყოფნისა, მეფე შეიქმნა აზად, და წარმოვიდა მუნითა არა ცხენით. დასვეს ტაგზედ და ესე მოიყვანეს ქალაქს თბილისს. ტებილია ტაგზედ ჯდობა და სიარული მტკვრისა გზითა. ვინაზმან გიორგი გაგარინმან აწ ღოძიქვისტურმან, მოინდომა წამოსვლა გორიდან თბილისს და ვიარეთ ამ გზით მე და მან 1851 წელსა სეკდემირის თთვეში.—დილით წამოსულა მოკედიო ს. გომს და მეორეს დღესა 8 რიცხვისა, ქალაქს თბილისისა. ტაგზედ მუდომელნი თავასუფლად და დაუბრკოლებლივ ვეკითხავდით წიგნთა და კსწერდით. ესე ჰქმნა მან, რათა შეჩვიოს ქართველნი ტივითა ჩამოსვლასა ქართლით თბილისად, მაკალითათა მით. რომელ ტიროლში მდინარითა აზარ, მოვლენან ესრეთ ტივითავე მუნსენში. ესრეთმან მე ზავრობამან მიჰსცა საკანი ვომედიისა მწერალსა ახტონოკსა და დაჰსწერა ტივით სიარული. კ. ვორანცოკმან, დამზადებულმან ქართულისა თეატრისა, და დაავადლოა მწერალი და მიიღო თვიანად ყოველივე დასახელებად წასაკებელია.

LVIII

ამოხონთ დიდთა დამცხრომელი მუჟე, არა დასცხრობოდა მიწურ-მოწერიოთა უოკელგან. დესანსა თვისსა თავადს გარსევან ჭკუჭკაძეს უბრძანა წერილითა აცხობებდეს მხოლოდ მას და არა სხვათა მოჭმედებათ თვისთა რუსეთისა კარსედ. აჰა ერთი ესე წერილითაგანა სცხობელად რუსეთისა გარემოებათათვის სწამსეთისა მხრით.

„მის ბრწეინვალებასა თავადს, ჩვენს სარწმუნო მეგობარს.— როდესაც ჩვენს სულეიერს სამეფო ტახტსედ აღკედით, მკათს დიდებულებასაც მოკასსენეთ და უგანათლებულეს კნაზსაც¹⁵⁾ და შენც მოგწერეთ და ბრწეინვალე ღრავს ღუდოკანის გამოკუგზავნეთ ღინაზედ, მარამ იქ აღარ ბრძანებულაიყო და არ ვიცით ის წერილები რა იქმნა და შემდგომად მისსა კვალად მკათ დიდებულებასაც მოკასსენეთ და უგანათლებულეს კნაზსაც და შენც მოგწერეთ და ჩვენს შეიღს დავითთან გამოკუგზავნანეთ წიგნები და გზავედ ასეცდენოდით ისიცა და არ ვიცა რა იქმნა¹⁶⁾ ახლა ამის გწერთ კადეკ; და აჭური ამბავიც ასე ჰსიცან, რომ ბაბახანის ბიძა სულეიმან სარდარი თავრიზს მოკიდა და თითონ ბაბახანიც წამოსულა ზემოთ ადრი-ბუქანისაკენ და იმისა კაცით ჩვენთან გამოგზავნილი ნასახნიბაში თბილისს ქალაქში მოკიდა და დღეს რომ ამ თთვის კზ, კვირა დღე არის კაცნა გამოგზავნეთ, დავიბარეთ ქიზიყს, ჩვენც აქ ჩავალთ და ვნახეთ ამას და რაც ამბავი იქმნება იმის სრულდის ამბავითაც და სხვა ამბავითაც შენს მოყვარეს კნაზ ავადოკს¹⁷⁾ გო-

¹⁵⁾ ესე უგანათლებულესი უნდა იყოს, მგონი ბეზბოროდკო, კანკლერი.

¹⁶⁾ დავით მემკვიდრე ლინიაზედ იყო ამ დროს სამსახურში.

¹⁷⁾ ესე იყო თვით გიორგი ავალაღი მოსკოვს გარდაცვლილი დეი-

ორგანის გამოკვეთვებით მსწრაფლად სიარულით და უკვლავ
სწრაფობით და თქვენი ღონისძიება რაც არის ახლაც უნდა კენადოთ.
გიორგი 18).“

LIX

ჯერეთ შეფისა ირაკლისავე დროსა 1787 წელსა კათოლიკოს-
მან ანტონი მეორემან, რწვეითა და სხობგადამის ბერთა და მღვდელ-
თა თხოვითა, იხება შვეროკება, განხილვა და დამოწმება გრამტთა
და რწმებთა დამკვლევულთა. ტრიფილე არხიმანდრიტა, ისაკ შწრა-
ლი და შწიგნობარი სიონის სკაოედროისა თფილისის ტაძრისა,
სოლომონ დეკანოზი ანისსხატისა და მამა მისი ალექსი დაინიშნენ
განსახილველად მცხეთის ეკვლესიისა გუჯრებისა. — ბუღნი და დრო-
თაგან გამწრადისა მელნითა ნაწერნი და მხელად წარსაკითხნი შწი-
რულობათა უმისა და მამულისა გუჯარნი, წარიკითხეს და გარდაწ-
რეს კერძო-წიგნად ხუცურად, უმეტ-ნაკლებად და გარკვევით. კათო-
ლიკოსმან ანტონი მართაკ ესე მამას თვისისა და სთხოვა იხებოს
და განსახილველად დამკვლევულთა ასკას თვითიუღსა სამეფო თვი-
სი ბეჭედი. შეფემან ირაკლი, განმხილველმან წიგნისა ამისა, არ იხე-
ბა დამტკიცება მათი ბეჭდითა თვისითა; მრავალი მითთაგანთა გუჯ-
რებთა უმანი და მამულნი დროთი დროთ ახუ იყვნენ სსკათადმი
გარდაცემულნი, ახუ სრულიად დაკარგულნი და სსკათა მფლობელო-
ბაში შესულნი. ხოლო სსკანი საიჭოდ და სადაოთ მისაღებულნი.
დასაცხრომელად კათოლიკოსისა თხოვითა, ბრძანა სსხელხოდ და
უოკვლათათვის გასაცხრად: როგორც ყორანსა არ დაკამტვიცებ, ისე

სტეტიელნი სტატსკი სოვეტნიკი ჩინითა, და ცოლის მამ გარსევეან ჰევეპ-
ეაძისა.

18) ნამდვილსა ამას მეფის ქალაღდსა არ ჰქონდა რიცხვი წლისა და
თვისა. მხოლოდ ჰევეპეაძის ხელითა არის დანიშნული რიცხვი დროისა,
ოდეს მიხვლია მას პეტერბურღს ე. ი. 5 აგვისტოს, 1798 წელსა.

ამით ბეჭედს ჩემს არ დავასკამო. ესრეთ დაშთა წიგნი ^{ეროვნული} ბელად და შეუწინარებლად, რომელსაცა უწოდეს სახელად და დღესაც ეწოდებინ: „როორტავი“¹⁹⁾ კათოლიკოსმან ანტონი განუყოფარა თხოვნა ესე მეფესა გიორგის ძძსა თვისსა. მეფემან უბრძანა დაუმტოს მას წიგნი იგი წარსაკითხვად. მამა-ჩემი კენტაი, მიწოდებული მეფისაგან, სძისა დღესა უკითხვდა მას და დიდის ყურისგდებითა მოისმენდა ძველთა წერილთა. 300-მდე მათგანა წარუკითხა მეფეს და ბრძანა: „მაერთოს ბატონს კათოლიკოსსა და მოხსენდეს, რომ კურთსეულისა მძძისა ჩემისა სწორე ჭზრისა ამი წიგნზედ მე კერ შეისრვლი და ნურცა ეწყინება, რომ ბეჭედს ჩემსა კერ იხილკენ წიგნისა ამისა მუხლნი. ესრეთ დაბოლოვდა მეცადინება კეთილი თაკით თვისით კათოლიკოსისა, შეკრებისათვის ერთად გრძმტთა და გუჯართა, გარნა უზრო და სკანოდ ძართა დაავით გამო, რომელნიცა აღდგებოდენ, უკეთუ დაძტკინდებოდა წიგნი ესე.

LX

მასკე დროსა კათოლიკოსსა უნებდა სკათოლიკოსოისა მცხეთისა ჰალატისა განხსლება და ოდეს გამოსთხოვდა მისთვის ნებასა და ბრძანებასა, მეფემან უბრძანა აშენდეს სახლი მუარისა შესავალისა დიდსა კართან. დაქმთესო შეუხებულად ძველთა მეფეთაგა და კათოლიკოსთაგა ჰალატნი დაჭკუელნი: ვერდებოა, ბრძანა მეფემან, ორივე ერთად და ერთს დროსა განჯახლდო ეგრეთ, ვითარცა იუხენო.

მამინ კათოლიკოსმან ანტონი აღაშენა თვისად სახლი აგურითა ჭეთ-კირისა, რომელიცა დღესა ჭგაეს; სოლო ჰალატნი სძეფონი და სკათოლიკოსოინი დაქმთენ განუხსლებელად გარდაცვალებისა გამო მეფისა. შენობანი ესენი თღადისა ჭეთა ნაკებნი წინით აღე-

¹⁹⁾ სამხუროს ენის ლექსითა.

ამისთვის მუნ 600 ლიტრა თოფის წამალი და ჩამოსწმენდი თოფე და სდამაჩუ ტუფია 300 ლიტრა. ოქმით მიწვრილითა მისდა მუფისაგან, მიეცა მუფის-მეს ბაგრატს სრული ნება თავადთა ურჩითა შეპურობისა და უკეთუ არ დამორჩილადეს კინძუ და შეეხანოს ლეკთა, ვითარცა ორგულსა მოექცეს.— ესრეთმან ბრძანებამან ძლიერმა მუფისა, დაუმორჩილან ძლიერნი, გამოცხადებულნი მტერნი: კვრცა ერთმან თავადთაგან კერ ჰბუდა მადგომა მუფის ძმითა განზრახვითა, მოსურნეთა რითა აუშვიოთარ თავადნი მუფესა.— მუფისა ბრძანებითა, თთვე უოკელ, მოხსენდებოდა მისგან მდგომარეობა ვახეთისა დაწვლილებით საქმეთა, ვითარცა ლეკთა მისთა, კეროთვე თავადთა გამო, რომელთაცა ჰგონებდა არა სრულიად ერთგულად.

ელექთერი, გამოგზავნილია თელავსა მუფისაგან, ჰმოდღარიდა ეპისკოპოსთა და წინამძღვართა საფრთხილით უოფენსა; თავადთა და სოფლისა მოთავკეთა კაცთა მშვიდობით უოფენსა და არა გარეკას არა რომელსაჲ მუფისა წინააღმდეგსა საქმესა.

ესრეთ ძმითა მუფისა, კახეთისა თავადთა თანხ მოყურობითა დაკავშირებულთა, კერ ჰპოკეს კვრც ერთთა თვისისა ჰზრისა კაცი დიდად შრიდებელი თვით საუბარისაგანცა მუფესა ზუდა და მისსა განმკეობასა ზუდა.

LXII

ღროთა ამათ თელავსაჲე ყოფნისა მეფემან გიორგიმ მისწერა გარსევანს შემდეგი წერილი.

„ბრწინებულეო თავადო, მანდატურთ უხუცესო გარსევან!

„ამას წინათ ერთი ჩვენი უმა მოჭალაჲე ილასკარ ასტრახანს მოძველარ და ამას ასტრახანში ერთი ქარვასლა და ზოგეერთი რამ საქონელი დარჩობია და ამას თავის შემკვიდრე ჰუპას და არც კურთხეულმან მუფემ ამას ჩვენი ინება მისის შემკვიდრისაგან გამოართ-

მკვამლე და ახლან ამ სჯამეზედ მისს მადლ-მსულებობას ღებუნდ. მის
 იორს სურგია ლაზარისისაც მოკსწერეთ და შენც ამ სჯამეზედ ბუ-
 ყითად გაისარე, რომ ერთი ბრძანება მოაწერინოთ ასტრანხში, ის
 ქარვასლა და მისი საქონელიც სრულიად იმის მიაბარონ, რომ რო-
 დესაც იმისი მეშვედრე გამოგვჩვენოთ; ამხედ შენს გარჯას ნუ
 დაუყნებ და ასრე აღასრულე და შემდგომად შენსა ამავს და წიგნს
 ნუ დატეპავლებ.

სრულიად ქართლისა, კახეთისა და სხვათა მეფე გიორგი.
 წელსა ჩლმ აგვისტოს ლ.
 თელავს.

LXIII

გამეფობისა შემდგომად მეფესა მოერთვა წერილი რუსეთით
 გარსეკან ჭკუჭკამისა. წერილითა ამით აცნობეს სამეფოსა რეკა-
 ლიითა წარმოკლებსა იმპერატორისა ჰავლესაგან. მამის მეფემან მი-
 სწერა მას გარსეკანს თელავიადამ შემდეგი წერილი:

„ბრწენკაღეო თავადო მხნდატურთ უხურეს გარსეკან!

„შენის ბრწენკაღეობისაგან მოწერილი წიგნი მოგვივიდა და
 რომელიც უმადლესის კარიადამ ჩვენზედ მოსასვლელი მოწეაღება
 გბრძანებდა, ყოველივე შენის წერილით კსცხით და შემდგომი რაც
 მკათის დიდებულების წინაშე ჩვენი მოხსენება არის, ყოველივე წე-
 რილით მოგვისსენებია და თვისაც თვითიველად მოგვიწერია და რომ-
 ძელიც შენს წინაპართა და შენს აჭამოდე ხამსასურობასა და ერთ
 გულბობასა შეეფერებოდეს, ყოველს სჯამეზედ ასე გაისარე ჩვენ-
 თვის და ჭკუენისა ჩვენისათვის და მოამდენიც ასე კართ, რომ რა-
 საც აჭამოდე გარჯელსართ ჩვენს ერთგულობისა და შენის მშო-
 ბლისა ჭკუენისათვის, ახლან ერთისა წილ ათას წილ გაირეკები. ვი-
 რით, რომ ყოველს სსიაკეთოსა და ჩვენისა და ჩვენის ჭკუენის წარ-

სამატეპელს სჷქმეს კედები. ამჷზედ ჩეკნგან განხმობა, რება და ახლად შენ ინი, როგორც უოკლას სჷქმის ადრე და მალე დაუუოვნებლად სისრულეს კედები და უოკელსჷკე სჷქმის სრულსა ზასუესსა ადრე გვანხოებე და შემდგომად უოკლასჷკე შენის მშვიდობის ამჷკესაც.

მეფე სრულიად ქართლისა, კახეთისა და სხვათა გიორგი.²⁰⁾

ოკტომბრის ია, წელსა ჩღ.

თელავს.

LXIV

1800 წელსა ჩამოვიდა დალესტინიდან სურ მჷმად 2000 კაცი — მარტოფის მთის სეობითა, განკლო სეგურამო, გაკიდა არაგვსა და შევიდა ტირიფონისა გზითა ქართლსა და დაეცა სოფელსა სჷტჷშეთსა დიდით წირვის ეჷმსა კვირა დღეს. შებატონი სოფელსა ამის თჷკადნი დიასჷმიძენი და გლესნი, მტრის მოულოდებელნი იუენენ ეკვლესიაჷ. ესრეთითა დაცემითა წარიტაცეს ტუკენი კანნი და ჭლნი და მთითან ცოლი დიმიტრისა და დიასჷმიძისა თინათინ, შემდეგ იუო ესე ცოლი მუხრანის-ბატონისა ბეგრატასა და დედა ჭინოსისისა გარდაცვალებულისა 1862 წელსა, — არბარე ამილახურის გიორგის ცოლი და მღვდელი ილარიონ. — ზურითა, ჭურითა, კროთითა და სეგზლითა აბარტებულა სურ მჷმად წარვიდა და დედგა მტკვრისა ზირსა დოღაღურისა ბოლოს. მდევარი ქართუელი წინ დაუხვდა და შეჷყენა. 300 კანი, რუსთა ჯარისა ჭეკეთისა, სურამს მუოფი, გამოუდგა და მისცეს ნეტხლი; — მრჷკალი დახოცეს, ტუკენი კამოიხსნეს და მრჷკლად ირტეს თოფი და სჷმლი; — თუთ მღვდელი ილარიონ ლეკისა ცხენისა და თოფის მშოგნული უკუ იქნა თა-

²⁰⁾ ესე ნამდვილი წერილი აქვს დღეს უგანათლებულესსა კნიახს ირაკლის მეფის-ძის ალექსანდრეს შვილს.

თვისსა ბინაზედ. ლეკი, რომელსა ვუკუბ ზურგით ცხენსა და იღაროან, მოკლას შტაკით სალდათმან მას დროსა, როდესაც შე-
 აგდო ცხენი მტკვარსაო. ცხენი შედგა, ლეკი წყალმა წაიღო და
 ამოიღო თოფი ლეკისა და მომცა მუო.— მივარდა მხარულმან ხელ-
 თა საკოცხელად, კარნს სალდათმა არ მიმიშვა და გამკოანა ლეკისა
 ცხენითა და თოფითა წასკლას შინა სახლად ჩემდა.

LXV

იტყოდა იღაროან, დროთა ამით მხნე იყო სალდათი რუსი-
 სო, უშიშარი მტრისა; მცირედითა რიცხვითა ადვილ დამამარცხე-
 ბელი მრავალთა. გუნდთა და წესდებით მისრული მტერზედ, დატყუმ-
 და ზარსა თვით უმხნესთა და გულოკანთა გუნდთა. დიდით მატრის
 მსცემდნენ სალდათნი და აფიცარნი მათნი ქართველთა ვაჟკაცობისა-
 თვის. თუმცა მცირედნი აქმნებოდნენ ქართველნი მტერთა ოხრებო-
 სსა გამოა ქვეყნისა, კარნს გმირულად აბრძოდნენ და უხაროდათ რუს-
 თა ჯარითა, ოდეს ბეგრდით მარჯვნივ და მარცხნივ მიუძლოდნენ მას.
 ერთი იყო დევნა მტერთაგან ქრისტეს სახელისა ქართველთა ქვეყ-
 ნისა, რომელსაცა უწოდებდა მამა ჩემი კვანტი, ქალაქად ღვთისა გა-
 რემოდ ზღვისა ქრისტესისა სახელითა, დაფუძნებულსა კლდესა ზე-
 და, კითარ შერეოდა მას მტერი? მცველნი ზღვისა ამის იყვნენ
 მართლ-მადიდებელნი ქართველნი და ერთ სარწმუნოებისა მათისა
 რუსნი, მოსრულნი ჩრდილოეთით დასაცველად სამხრეთისა, სადაცა
 ქვევობდა ხე იგი მართმადიდებლობისა, დახერგული ძველადეკე. მო-
 ნასტერნი ქართველთა კითარცა სასწავლებელნი, მოჭევენდენ ქსწავ-
 ლისა ნათელსა, მისცემდნენ სათნოებათა ნაყოფსა, სამშვიდესა, სი-
 წმიდესა, მტერთა სიუჯრულსა; ეოკლად სამეფო ქართველთა კითარ-
 ცა მამბროლი სარწმუნოებისათვი და ქვეყნისათვის ქრისტეს მოსა-
 ხელისა თვით უდაბნოსა შინა ქმოებდა ვაჟკაცთა მწერლობითა, რჩე-
 ვითა, გმირთა გონებითა და ხმლითა, კვარითა და ტომობითა, გან-

კვლეს სუკუნეთს და გამოაცხადეს მხნეობა მტერთა თანა-მარადის
 ბრძოლთა. ვინ იყო მუუდახლოთაგანი დიდი ანუ მცირე, რომელსა-
 რა არა ჭეოლოდა მოკლეული სარწმუნოებისათვის მახლობელი? მო-
 წამეობისა გვირგვინი განაშენებდენ მამა-პაპის სახლთა მათთა, სა-
 სხლა დანთხეული მათთა მძათა, მძათა და დედათა, შვილთა და რძა-
 თა, ვითარცა ააზმა ესხურებოდა მინდორთა და მათთა მათთა. ეს-
 რეთ ძველთა ზედა წამებულთა, ვითარცა კველესათა ზედა სადგუ-
 რობდენ თვითთულები. ესე არის მიზეზი; რომელ ღმერთმან დაიცვა
 ჭკუენს დაღუპვისაგან, მოკლენითა დროთა ამთ უკანასკნელთა რუს-
 თა ვართთა ერთ მორწმუნისა და მეფისა გიორგისა ყოვლად მორ-
 წმუნისა, რათა ხელთა მისითა წმინდითა გარდაქსნემს მოწამეთა
 სისხლთა განწმენდილი სამეფო და კრი თვისა შემდეგთა დრო-
 თათვის. — აქ ვიტყვი თქმულსა სიტყვასა სომეხთა კათოლიკოზისა
 ნურსესისა. 1809 წელსა, მივიდა იგი ვითარცა არჩევისკოპოსი სო-
 მხეთა საქართველოს შინა განთესილთა და ისტუმარ ელისბარძან
 კრისთვის შვილმან უფლარ აღასმან. შექსნივდა ამან მას მდგომარე-
 თა თვისა ჩამორთმევისა გამო სკურისთაოსი ქსნისა მეფისა ირა-
 კლისაგან და შემდეგ რუსთა მთავრობისაგანაც. საქმელებად სახლას
 თვისისა მიუთხრა ნურსესსა გმირობა და მხნეობა მრავლთა და სა-
 მსახური მათი საქმეწონად და დანთხევა სისხლასა მეფეთათვის და
 მიუთხრა ამბავი ოხითა კრისთავსა სასახლასა მოწამეთა შალვასა
 და ელისბარისა, რომელნიცა აღიარა კველესამან მოწამედ, დაუნიშ-
 ნა დღე დღესასწაულად და მარხიან აკრთისა მონასტერსა. ნურ-
 სესმან მცნობელმან ესრეთისა მოთხრობისა, უპასუხა ელიაზარსა:
 ნუ გეშინის წამებულთა გამო არ მოკვლებათ ქსანი და ჭკუენს თქვე-
 ნი, ამიერიდგან იუკნით დაწმუნებულნი, რომელ თქვენია ბინა მამა-
 პაპისა, იტყვის წინასწარმეტყველი: ღმერთმან გარდამოიხილა ზე-
 ნით და ისილა მენი მოკლეულთანი. — და სხვას ადგილსა იტყვის:
 არა ეხილუ მართალი დაგდებულა არცა შვილი მისი მთხოველ ბუ-
 რისა.

LXVI

შემდგომად სძმის თთვის სურ-მამამდ გამოვიდა ახლგინი-
დამ, განულო შტკარის კასნიის სოფლის ზირდაზირ. მდკარი სკ-
მო კერ შკერბეს ქართუელთა; ამისთვის უშიშრად მთა-მთა მკელი
მუნრანის გკერდზედ მივიდა სკურამოს და აქედამ აზირებდა დაღ-
სტანში მისკლას. ანხობეს კასთა და დკენს უკეს ცხენოსანთა ჟ-
რითა. 1200 ქართული დაუხვდა იკრის ზირს და მკტად მამცად
მოკქნენ ქართუელნი, დაურკეინეს ტკეკები, დაუხოცეს ცხენები და
მოკლეს 64 ლკვი. თვით სურ-მამამდ გადარინ და გკჭკეული სირ-
ცხილეული შკვიდა დაღესტანს და ამიერიტკი კვლარ ბუდაჯა მო-
სკლას და არც ლკეკები უკურბდენ. მკევის-მკ მირიან, შმა გიორგი
მკევის იკო თაკად და წინამძკრად ქართუელთა მდკარისა. მკტეო-
და თვით მირიან, „სამდინ თოფი ლკვისა კაშკინანე ქართუელთა.
30 სნიღეხმის ალთაფა მარტყოფელთა წაიღესო, დიდი დაკლა
კკჭონდაო და დიდი მსიარულება გკწკეთ მარტყოფშაო, რი კ-
ცი მოკკიკლეს და კქსნი დაიჭრნენო მსუბუქად; მკტათა ჭლანუნთ
იკუნენ ლკენიო.“

ოკეს მოხსენდა მკევეს გამარჯება ესე, მსკე დაღეს მივიდა
კაცი ქართლიდამ და მოახსენეს სსკაცა დამარცება ლკვისა. 300
ლკვი, ახლგინიდამ მოსარული მთა-მთა, დაკრა ქართლში სოფელს
ნხისა. მკევის-მკმან იოახე, დროს ამს მუნ მყოფმან, კსდკენა. მო-
კწა სციციანოს სკობაში სკედურეთისა ახლოს, და მძინარეთა შუ-
მოკრტეა. იზრინა ღმერთმხნო,—და ასი ლკვი წაკკივიდაო: სხვანი
დაიუღიტენო,—მაამო ესე მკევის ასულის მირიამის შვილმან თ-
კადმან ნიკოლოზ ციციშვილმან, თვით სოფელის ქართლისა მუბტო-
ხმან და აწ არღა ცოცხლდამან.

ძმთაგან და გარეთა მტერთაგან შეწუხებული მთვე არაა ქუ-
დაკა და ქუყანასა მტვირედ დაშინაკებულად. ამისთვის მოინდომა და
თუმცა დიდის ღელეთა, გარნა გაბედა და მისწერა დესპანთა თვის-
თა, რუსეთისაგან განშინადებულთა შემდგომა წერილითი დარიგება
და ჰაზრთა თვისი უკანასკნელი და გარდაწყვეტილებითი:

„წელსა ჩლყო, სექტემბრის ზ ჩუენ მიერ მიწკუღანი ძათისა
იმპერატორების დიდებულების წინაშე წარსუენებულნი ჰაზრნი მოხ-
სენებანი, რამელანა ჩუენგან წარუღანებულთა ჩუენს ერთგულთა უძ-
თა უფალთა დესპანთა მოგეცათ:

„უმსხკერძელთა უოკელი სამეფო და სამფლობელია ჩუმა უს-
კველითა და ქრისტიანებრითა ჰეშმარიტებითა მსხკერძელებითა და
დაუდგით არა თუ მფარველობასა ჰეჰე უდიდებულესსა დიდსა რუ-
სეთისა საიმპერატორისა ტახტსა, არამედ დახებით სრულს ნებასა
და შხორეველობასა ძათისა, რათა ამიერიდან დაიღვას სამეფო ქრ-
თლანისათა საიმპერიოდ რუსეთისა და წესითა ძათი, ვითარცა სხვა-
ნი იგი რუსეთისა შინა ჰყოობილია ჰროკინიანთა ქსარტვლობენ.

შემდგომად მსხკერძელებისა უოკლად უმდაბლესად წარუდგინეთ
იმპერატორისა დიდსა რუსეთისსა, რათა ვაჰსა მისგან საქართველო-
სა სრულს ძღვასა და ნებასა შინა თვისსა ძაღებისასა განაშხოს
ჰუნეტრა ამას შინა თხოვილია ჩუმის უოკლად უმორწყალესითა აღ-
თქმითა წერილითა ვითარმედ სხლასა შინა ჩუმსა არა აღუყნოს
მთვენი, გარნა ოდენს ამეფოსს მემკვიდრითი მემკვიდრე ვითარცა წი-
ნაპარნი ჩუმი.

ისეთივე ითხოვეთ ყოველად მოწუხდისა ხელმწიფისაგან და უმადლესად უმდაბლესად თქვენ მიერ მართმეულითა წერილითა ყოველისა რუსეთისა იმპერიასა შინა სსშესაბამო აჯარაგნი ჩემთვის და ძეთა ჩემთათვის საბოლოოდ და სამკვიდროდ, რომლისადაც ბოძება იქმნების ჩემთვის უმწკერვალესის შეკრულობის ნიშნად.

გვრეთვე ითხოვეთ ვამაგიორისადა ჩვენთვის, სსშესაბამოს ხმითა, უკეთუ ჰაზრი ესე არ მიღებულ იქმნას, მაშინ ყოველი დამოკიდებულება ჩვენი იქმნების დახსნილია თვინიერ ურთიერთისადმი მეზობლურისა ქცევისა. მეფე სრულიად საქართველოსი გიორგი. ²¹⁾

წერილისა ამის ძლითა იმპერატორმან ჰელემ დაუნიშნაო მეფეთა და მეფის-ძეთა სოფელნი და ყმანი და მამულნი რუსეთისა გუბერნიათა შინა. თვით დესპანსა გარსეკანს ჭკუჭკუაძესადა უბოძა მამულეობა. გარნა აქტი ესრეთი ხელმოწერილია თვით იმპერატორისაგან არ აღასრულა და არც ბოძებამან ამან მოიღო ძალი აღსრულებისა, გარდაცვალებისა გამო თვით იმპერატორისა. ესე მამბეს შვილმან გარსეკანისა დენკრალ ლეიტენანტმან ალექსანდრე ჭკუჭკუაძემან და მეფის ძეთა.

დიდად ჰსწყალობდა ქართველთა იმპერატორი ჰელე. აქა თბილისისა არსაჲში შინახავს მისგან ენორინგთან მთავარმართებულთან მოწერილი წერილი ნამდვილია, რომლითადაც უბრძანებს წარუყვლინოს სია დიდთა ქართველთა გეგმით და ღირსთა რათა უბოძოს მათ ღირფობა, ბარონობა და რომელთამე ორდენიცა ახდრიას.

LXVIII

დესპანთა ამთ შეცადინებითა შექსდგა და დამტკიცდა ტრაკტატი მიღებულია იმპერატორისა ჰელესაგან.

²¹⁾ თვით ნამდვილზედ არის მოწერილი მეფისავე ხელითა: თავადს გარსეკან ქავჭავაძეს, დესპანნი ამა წერილისა აღმასრულებელნი

აქა თვით აზრნი და მუხლნი ტრაქტატისა ამისა იმპერატორისა
იმოკება დაბეჭდილსა ფრანციზულად წიგნსა შინა როტიერისა.

1799 წელსა, 23 ნოემბერსა, შედგა ახალი ტრაქტატი შორის
პაულე იმპერატორისა და გიორგი მეფისა შემდეგი:

1.

მისი დიდებულება იმპერატორი ყოველისა რუსეთისა მიიღებს
ტიტულსა „მეფე საქართველოსა და შემდეგნი მისნი და შემკვიდ-
რენი“.

2.

მე მეფისა გიორგისა დაით ტიტულსა „განმკე საქართველო-
ისა“ და გარდავალს ესე შთანამჯელობითა ზირმშოდამ ზირმშოდისა.

3.

საქართველოსა კრი და მუნ მსახლობელნი 12 წლისა გან-
გრძნობასა, არ გაიღიბებუნ არა რა სარკსა, რათა დაქვეყნენ თვისსა
მდგომარეობასა შემდეგ ესოდენთა ბრძოლათა. განმკე საქართველო-
ისა მიიღებს რუსეთიდან 12 წელსა მისთვისა და სამეფოსა სხლთა
სა წესითთვისა 20,000 თუმანს (200,000).

4.

მადანი ოქროსი და კერცხლისა ახტადას და მისხანს (მიშხანს),
შეკა რუსთა განმგებაში და იმითა აიკსება ზემო თქმული ჯამი ფუ-
ღისა.

იყენენ: თვადნი გარსევენ კავკავაძე, ელიაზარ ფალაენდი-შვილი და გი-
ორგი ავალოვი.

ელიაზარ მე იესესი იყო სტატსკი სოვეტნიკი, მოკვდა 65 წელსა უშ-
ვილოდ თბილისს 1821 წელსა და დასაფლავდა ჯაშვეთის ეკლესიასა, ლე-
ნერალი ერმალოვი იტყოდა მისთვის Его портретъ нада посадить въ
золотую раму. Онъ былъ человекъ рѣдкихъ достоинствъ.

5.

6,000 რუსისა ჭკვეითა ჯარი სრულის კომპლექტითა იღებენ საქართველოში. ქართველნი გამოვლენ ცხენოსნად ამ ჭკვეითისა ჯარისათვის.

6.

ქართველნი შავროვებენ ჯარსა ესოდენსა, რაოდენიც საჭირო იქმნება დასაცველად სამხედროებისა.

7.

რუსნი წარგზავნიან ინჟინერთა თვისთა აღსაშენებლად და განსახლებლად ციხეთა მთ ადგილთა ზედა, სადაცა დაინახება საჭიროდ.

8.

ფულსა, მოჭრილსა თბილისში ექმნება ერთსა მხარეს ღერბი რუსეთისა და მეორეს საქართველოსა.

9.

საზრდო რუსეთისა ჯარისათვის მიაუიდება იმავე ფასითა, რომელიცა ექმნება დანიშნული ადგილობრივთა მცხოვრებთათვის.

10.

როდესაც მოხდება აღწერა ხალხისა, უნდა იქმნას კომდეკოდად და არ თვითო სულად ²¹⁾. რუსეთისა მხრით, როსტოფინა ღრბია.

საქართველოსა მხრით აკადოკია, ფადაკანდოკია.

²¹⁾ წიგნი დაბადებისა, პირველი ნეშტთა თავი 21. მეორე მეფეთა თავი 24. ქართველთა მეფენი მოშიშნი ღვთისა ბრძანებისა, ერიდებოდნენ სულობით მცხოვრებთა აღწერასა.

LXIX

ტრაქტატსა ამას შეუდგენენ განმარტებებები გარდად, რომელთაც ეწოდება დიპლომატიისა ევროპისა ენითა ნოტანი და დაიწერა ესენი თვით დესპანთაგან, შემდგომად გარდაცვალებისა მეფისა გიორგისა. აჴა თვით ნოტანი ესე ნამდვილნი:

1

პრობილემისამებრ ჰაზრისა ზირველისა მის პუნქტისა, რომელიცა მოცემულ იქმნა ჩვენგან ვიდრე სიკვდილამდე მისისა სამღლისა მეფისა საქართველოსა ხელმწიფისა ჩვენისა სხელითავე მისითა მღლისა მინისტრისაჲში, რომელიცა ბრძანებისამებრ მისისა²²⁾ იმპერატორობისა დიდებულებისაგან წარგზავნილ იქმნა საქართველოსა შინა წერილებითა. ამისთვის გვაჴკის ჩვენ პატრიარქ ქუეშკერდომობით მოხსენება ამისა, რომელ დიდ შემძლებელნი საქართველოსანი სამღვდელნი და სერონი ერნი, ყოველნივე მოსწრაფე არიან და სურსთ ყოფად ერთა ამითა მოქმედებითა სამარადისოსა შინა მოხებასა მღალა განდიდებულისა იმპერიისა რუსეთისასა, და შეერულყოფენ თავსა თვისსა ამით, რომელ წმინდათა აღასრდონ ყოველივე იგი, რაივესაცა აღასრულებენ მოახნი მისნი, და არა უარ-ჴყოფნ არა რომელიმე სუული, და ბრძანება რაოდენცა სამეფოსა მისგან იქმნების შესაძლო, და მცნობელცა იყვნენ ყოველისა რუსეთისა იმპერატორისა თვისად შთამომავლობითად ხელმწიფედ, და თვით მპრობელად; და ესრეთ ვინაიდგან ზემო დანიშნულნი ნოტანი იგი, და სხვანინცა პუნქტნი ყოველნი მისისა იმპერატორობისა დიდებულებისაგან ზირველვე მღალ-მხებულებობით განხილულ იქმნა, და სამეფო იგი საუკუნო ემდობით მონად ყოველისა რუსეთისა სამიპერატოროსა ტახტისად მიღებულ-იქმნა, ამისთვის ამის შედგომილებისამებრ

²²⁾ აქა თვით ბავბევაძეს დაურთავს ლექსი: სანატრელია.

ყოველად უმონებრივევრად ვითხოვთ მისას დიდებულების მონაწილის სულძვიფის ჩვენისაგან, რათა დამტკიცებულ-ჰყოს შიღ-
 ბას სამეფოსას მას დღესასწაულობითთა დამტკიცებითა ორითავე
 მხრით სამძქარტოროსას აქტსა შინა, რომელსადაც შინა ვამსა იქმნენ
 იგინი იმედოვანად ამისა, რომელ ვითარცა თვით კერეთვე შემდგომ-
 ნი ამისნი შემკვიდრენი იმყოფებენ მათ მარადის მამობრივის კეთილ-
 მსუდველობასა შინა, და სხეუთრად იქმნებანიცა მღვწელ კეთილ-დღე-
 ობათათვის მათ ერთსა, რომელთადაც ნებით თვისით მისცეს თავი
 თვისა სხეუწონსა მონებასა, და ესრეთვე მიენიჭოსთ მათ ყოველი-
 ევ წესი, სარგებლობა და ჩინებულება ესე ვითარი, რომლითადაც ძველ-
 ნი უძინა მისას იმპერატორებისა დიდებულებისანი სარგებლობენ,
 და დაუტკველ იქმნას, ვითარცა სამეფო, კერეთვე სამზღვარნი მისნი
 ყოველითა მკზობელით მათ მტერთ თაუ-დასსმისაგან, და ვნებასა, და
 ყოველითა მათთა წინააღმდეგობობათაგან და განუწყესებს ყოველსა მას
 მსახურებასა ესე გვარსა, რომელსადაც შემძლებელიქმნენ აღდისამებრ
 მონებისა თვისისა ტვირთვად, დაცვად და აღსრულებად.

2

ზუნეტსა ამას შინა კვლავდაცა აწ დამტკიცებულ კვყოფით, და
 ყოველითურთ განვრცვლებით მივიღებთ ამას, რომელ რომელიცა კე-
 თილ-ნებებულ იქმნას მისას იმპერატორებითის დიდებულებისაგან,
 და დანიშნულ მმართველად საქართველოს სამეფოსად ერთად რო-
 მელითვე მეფის-ძეთაგანა, იგი იწოდებოდეს იმპერატორისა მოადგი-
 ლედ²¹⁾, და ისენიებოდეს მეფეთ საქართველოსად, და მიეცეს მას

²¹⁾ თანაბმად ტრაქტატისა, და წერილისაჲა მეფისა გიორგისა, დეს-
 პანთადმი მიწერისა: რათა სახლსა შინა ჩემსა არა აღაყენოს
 მეფობა ე. ი. რათა არა გაუქმდეს მეფობა ანუ მოადგილეობა ზელმწი-
 ფე იმპერატორისა მეფეთა გვარშია: ესე უნებდა ამა წესითა ვითარცა ძვე-
 ლადცა იწოდებოდა საქართველო ვაღის ტანად სპარსთა ყაენე-
 გისა და თვით მეფესა საქართველოსას უწოდებდენ ყაენნი ვაღი გურ-
 ჯის ტანისა.

თანაშემწედ მარადის მუნ მყოფად ერთი, რომელამე დიდის რუსეთის დიდ-შემძღვებელთაგანი, რათა მან მმართველობას შინა მისსა განუმარტოს მას მასდამი მიცემული ამპერატორებითა ქსუფლნი ბრძანებანი, და სხვანიცა ესე გვარნი, და რათა თეინიერ თანხმობის მისისა, მან ამპერატორის მოადგილე მან, და მუნ მეფედ წოდებულ მან არა რომელითამე სახითა თვით თავით თვისით არა კანდიერ აქმნეს განწყებად რომელისამე ქსუფლისა, ბრძანებისა და რიგთა. და რათა არა მოაწიროს სელი მან მხოლოდ თეინიერ სელმოწერისა მისდამი განწყებულსა მის თანაშემწისა, ამისთვის ჟერარს რათა თვითოკუფლთა მათ ბრძანებათა ანუ თუ განწყებასა ზედა სჯულიერისა ძალისა მეჭობისას ზირველად მოაწიროს სელი დიდის რუსეთის დიდ-შემძღვებელ მან. მან, რომელმანეუ დაგდაოს ზემორე ადგილი სელმოწერისათვის მეფისა მის, და ამას მოხსენებას კიკანდიერებთ ყოველად უმონებრივეთითა სახითა.—ამისთვის, რომელ ზირველსა ამას შესდომილებასა შინა მიუწილებელად საჭირო არს, რათა ამით განმხარულეულ, და განმხნობილ-აქმნენ კრნა იგი, კიდრე ზირველ განსკვამდე. და ამას მეფეს აქენდეს მხოლოდ სასელი მეფობისა, და სხვებრ ყოველსა ჩვენ, ვითარცა სარწმუნოანი მონანი მკანდობთ უდადებულესობისა კეთილ-მონებებელობისა, და ვითხოვთ, რათა მოგვეტეოს უკეთუ ჰყუთ მეტნი და უადგილონი წინადადებანი ვითარცა ახლად ამპერატორსა სრულად რუსეთისა ტახტისა ქვეშეკრძომილებისა ჩვენისათვის კანდიერ ჭმნილთა.

ესე კალადვე განხილვებასა შინა საჭიროდ იხეებების, რათა სხვანიცა მგნებურნი თაკანნი და აზნაურნი მნებებელობითა ყოველად უდადებულესისათა განწყებულ აქმნეს სხვა-და-სხვითა სასამართლოთა შინა ადგილთა და მათ შორის იგანი იყვნენ ზირველნი, და მეორენი შემდგომნი მათნი რუსეთის მოხელეთაგანი თანამდებობითთა ამით შეკრულებითა, და ყოველსავე მას რაოდენ გზის სათანადო აქმნების მათ სასამართლოთა ადგილთაგან, მოხსენებად არა ჟერარს, რათა მხოლოდ ერთისა ამპერატორისა მოადგილესა მას,

და მეფესა მოახსენებდენ, არამედ ორთავე ზემოთქმულთა მართლმადიდებელთა, რომელთაგანცა ჟურ-არსვე რათა უოკელსავე მოახსენებდენ უმცირესნი ადგილნი უმარკულესთა, და უოკელნი თანამდებ არიან მოახსენებად სრულსადმი შეკრულებისა. ხოლო სამცირისათვის ადგილთა საქართველოსა დაქსეფით ესრეთ, რომელ საქმარა აქმნებან ხუთნი სასამართლონი ადგილნი, რომელთაგანცა პირველი იწოდებოდეს ესრეთ ვითარცა კეთილ მხებელ აქმნებან სოკეტად, ანუ დე-პარტამენტად სენათისა, სადაც ჟურ-არს, რათა ამოაფებოდეს ზემოახსენებული იგი მოადგილე, ანუ მეფე, და შემდგომად მიეცემა მისდა თანაშემწე დადის რუსეთისა დად-შემძლებელთაგანა, და სამნი მუნებურთა თაჯადთა და აზნაურთაგანა. მუნვე სათანადო არს რათა ამოაფებოდეს უმარკულესი მეფე რუსეთისა მუნ მოაფთავებისა მხედრობისა, რომელცა შეკრულ არს უფრორე მათა კერძოთა ღწვისადმი და სსკანინა მოხელენი, ვითარცა ქართველნი, კერეთვე დადისა რუსეთისაგანა წერილით მცოდნენი განწყებულ აქმნენ კგოდენი რაოდენიცა განხილვისამებრ საქარო აქმნებან.

მეორე ადგილი, რომელცა სათანადო არს, რათა იყოს ბრძენებსა ქვეშე პირველისსა, ჟურ-არს, რათა იწოდებოდეს სამეფოსა მართკელობად, რომლისაგანცა სსკანა იგი სამთა მათ პროკინციათა შინა მოფინი განიფთვებან თვითოეულად, და მათ უოკელთავე იწოდებოდეს უკეზდნი.— ანუ თუ ვითარცა კეთილმხებულ აქმნეს კანადგან სამცირისათვის სამხედროლოსა სამეფოსა მის საქართველოსა. ესენი უოკელითურთ საქმარა აქმნებან, ამად რომელ უკეთუ რომლისადმიცა მცნოკრებისა გარეგან სატანტოსა მის ქალაქისა მოუნდეს დამჭირნობა მიუცილებულად, და წარმოვიდეს რომელთა მუ საჩივრითა სატანტოსა მის ქალაქსა შინა თფილისსა, ამისთვის არა-არს ადგილი ესე ვითარი რომელცა განმარებით მდებარე იყოს უფროს ოთხისა დღისა სავალისა.

ჭაღაჭას შინა თფიღისს ჟურ-არს, რათა განწყსდეს წესი ზო-
ლიციას, და განიწყსოს ერთი მუნე-ურთა ჩინებულთაგანი ობერ-
ზოლიციმისტრად, და მას მიუგეს თანაშემწედ ერთი დიდის რუსე-
თისა ხარისხისა მჭონებელი ვინმე, ამაღ რომელ მუნებურთა მათ ერ-
თათვის დიდად საჭირო არს ესე, რათა მით ღარიბნი მუნ მოსახ-
ლენი შემდებულ იყვნენ ჭაღაჭას მას შინა განსვენებით ცხოვრებად,
და რათა გლეხთა მათ მახჭენდესთ სახმარნი ნავთნი ჭაღაჭათთვის
თვინიერ ყოვლისა სსკათაგან შევიწროებისა, და რათავე იმოჭმელონ
თვათოკულმან თავისუფლებით ხელაუნება თვისა, და არა ესრეთ
კითარება არს აზიის ჩუქულებს, რომელ რომელიცა არს ძლიერ, მას
აქეს სუკატროსა მას შინა ყოველივე მძღაურება, და მოსახლეუთადმი
ჭუოფს შევიწროებასა.

თვით მასვე ჭაღაჭას შინა თფიღისსა სთანადო არს, რათა
განწყსდეს კვლადცა ერთი სასამართლო, და აწოდებოდეს სლოკეს-
ნად, სადაც ჟურ არს, რათა იყოს ზირველად მსაჯულად ერთი ქარ-
თველთა აზნაურთაგანი, და მეორე მუნებურთა ვაჭართაგანი, და მე-
სამე ასინაფთაგანი ვინმე, რათა მათ, ოდესაც შეხვდეთ საქმე სატ-
ყვით საზიკარი მამინ განარჩიონ, განსამართლონ, და გარდასწყვიტონ,
თვით მასვე დღეს, რომელსაცა შინა მოჩივარი მივალს საზიკრთა
თვისათა და უკეთუ არ ეჭმებამს მათ ძალი, რათა განსამართლონ, და
სიყვარულითა შიარბონ, მამინ წარიგ ზავნონ ორივე იგი სამეფოსა მმარ-
თველობასა, ანუ თუ ზოლიციასა შინა განხილვისა-შემერ საქმეთასა.

მჭონებულთა საქართველოსა შინა ვაჭრობისათა მუზობულთა
მათ ერთადმი განეწყსოს სახელმწიფოსა შემოსავლათა სარგებლო-
ბისათვის ბაჟნი, რომელთაცა შინა ზირველ დელესტორად ჟურ-არს
რათა იყოს შთამომავლობით საქართველოსა თავადთაგანი, და ორნი
შემდგომნი მისნ იყვნენ ერთი მუნებურთა აზნაურთაგანი, და ერთი

ქართული ენის
სამეცნიერო ცენტრი

დღის რუსეთისაგან, და ესე საბაჟო იყოს თბილისის მითითებან სამზღვართა ზედა მთის კრთა სპარსთა, და თურქთასა დაინაშნოდეს სამყოფად თვითოკუელი ჭართველთა მოხელეთაგან, და თვითოკუელი რუსთაგან, და თუ რომელთა სამზღვართა ზედა ჟურ-არს დადგენს მთი და ზურთვე იძურეთის მხრით ვიდრემდისცა არ იქმნების უკანასკნელისა დასახისა წარგზავნა ზორტისადმი, და სხელობით განწყისება ფორმოსტთა მხნდამდის ჩუენ აწ თქმად არა ძალგეიმს მთი განწყისებათათვის. და ესრეთ ოდესცა მივიწყებთ ჩვენ მუნ სათანადო არს რათა ესრეთ გზის დამტკიცებით იქმნეს სუ-კუნოდ თანხმობით განწყისება ადგილთა მთი სდაცა ჟურ-არს დაუ-ნება რათა არა ვღონ მუნ კატართა საქონლითა თვისითა, და სდა-ცა ჟურ-არს რათა მუნ აქენდეს თავისუფლებითა სულა, რომელ ამათი სხით მიეჩნენ ერთ-გზის სამზღვართა ზედა ბაჟი, და მიიღონ ბი-ლეუთი, და მიიტანოს იგი თბილისისა, ანუ თუ რომელსამე უუზდის სსსამართლობას შინა, რომელ მქორეთ აღარ გარდაინადონ ბაჟი იგი. სოღო უკეთუ როგორმე მოულოდნელად, და უმერებთი გამოატ-რებს, რომელსამე საქონელსა მთი ადგილთა ზედა, და სამზღვართა ზედა, სდაცა დაუეხებულ იქმნების სლვა კატართა, მაშინ ვიდრე-დისცა დაეჩუოდნენ, თუ რომელთა ადგილთა ჟურ-არს სულა საქონ-ლითა ამის ზირველისა შესდომისა-მებრ, არა მიადგეს მთი არა რი-მელიმე დასჯა. და გამოერთვას ბაჟი იგი თბილისის შინა, სოღო ვინადაჲს სამყოფო საქართველოსა აწ შეერთებულ იქმნა იმპერიის-თანა ყოველისა რუსეთისა და მუნებრიანი მცხოვრებნი იქმნენ უმითა ყოველად უღესტისისა მონარხისა: და მაშინ სდაცა ამის შედგომისა-მებრ უბრძნოს ვისდამიცა ჟურ-არს რათა მომტახელთა საქონლის-თა მოხდოკსა შინა ჭართველთა და სხვათადა კატართა საქართვე-ლოზე მოსულთა, და მუნ საქართველოსა შინა გარდამხდელთა გან-წყისებულისა ბაჟისათა, მქორად მოხდოკსა შინა არაა გამოერთვას და კერეთვე მოხდოკით საქართველოსა შინა მისრულთა, ვინადაცა თანამდებ არიან განსრვიდნი თბილისით; და კერეთვე მრავალნი კა-

ჭარბი მისის დიდებულებისა, და აწ ჩვენის ყოველად მოწვევას ჩვენი მწიფისა მონხი რუსხი, ჭართკელხი, სომეხი და სსკანი, რომელ-ნიც გამოკლან რა უაზღარსა, მოზღოკსა და სსკათაცა ადგილთა, და მოაწკიან რა ორთა შორის, მამის არა თუ მხოლოდ ადღკეკნ მათ განწკებულთა მათთა მისაცემულთა სსკანულთა ზედა. არამედ კსეცა ფრად სშირად იქმნების, რომელ ისინი მოაწყურნობითა ხიკთ მოყვარებისათ, მოაკლებენ მათ ყოველსავე ნსკანებსა თვისსა და ამისთვის ვრაც თანამდებად ჩვენდა მოხსენებსა ამს, რომელ შირ-კელსა ამს წინა მოსკლასა რომელსავე დიდ შემძლებულობასსა, რომელიცა რაოდენსავე ესა დაინიშნის სამყოფად სსკართკელოსა შინა მუნებურთა განწკებულებათათვის, მისდამი სსხმარ არს, რათა მუნ განკლასა შინა ქქმნსა მათდამი, ესე, იგი თვისთადმი მტკიცე განწკებულება ამ სსკმთა თვის, და შემდგომად ამის მცირესა შინა ესა შესაძლო არს, რათა იგი მცირედ სარაცხი ერნი ძველთაგან დამონებულნი სსკართკელოთა მეფეთაგან ფრად სუბუქად მოყვანილ იქმნენ კვლადცა თანამდებობითა შორხილებსა და მონებსა შინა და რათავე სსშვალ მოზღოკისა და სსკართკელოსა სდაცა არს სსჭარო, განწკედეს რაოდენიმე ფორმოსტნი, და დაიუენოს სსმეფოხი კამანდნი.

არა მცირედრე ვრაცხთ თანამდებობადვე ჩვენდა ყოველად ქვეშე-კრდომობითსა ამს მოხსენებისა, რომელ თვითოკულნი მეფის-მეთაგანნი, თაკანნი, აზნაურნი და სსმღკელოხი ართმეკენ გამოსა-ღებთა განძულთა მათ, რომელნიც ვაჭარნი გაიკლან სსმფლობელო-თა მათ ზედა ანუ ადგილის ფასთა მსეკასად ბაყთა და ესე სათა-ნადო არს რათა იქმნეს დაუკნებული, ამად რომელ ვაჭარი გარდამ-ხდელი ერთ ოხის ბაყისა სსკართკელოსა შინა შემდგომად სდაცა განკრცელებულარს სსმშურაბელო ჩვენის ყოველად უაღუსტკისისა, ხელმწიფისა სათანადო არს რათა მუნ იუკნენ თავისუფლად მკორედ გამოსაღებთაგან ბაყთასა; კვლად მათ სრულ-ქყოფისათვის კანხიკრ ვიქმნებით შკერთებად მოხსენებისა ამის, რომელ სსზოგადოდ მო-

ბირებისათვის ვითარცა ქართველთა კერეთუ მუზობელთა მათთა
ჭართანა განხრცვლებისადმი ბუეთასა, და განმხრობისათვის მათისა,
არა კეთილ-ხებულ იქმნების განწყისება ამისა, რათა დებულებათა ვბრ
ათამანის ჰორტიანთა აღილებდეს სამი ასისაზედა, დაფასებისა ვბრ
საქონლისა; და უკეთუ რომელამე ვაჭართაგანი დაფარვისა სახითა
იქმნების მომტანელ რომლისამე ნიკთისა საქართველოსა შინა, რომ
მლისა ნიკთისა დამფარველთა, მაშინ გადახდესთ ესრეთ, რომელ
გამოკრთვას მას ორა წილი ნაცვლად ერთისა, რათა ამით სუბუქი
თა დასკითა უმეტეს ადრე მოიქცეს კრა ახლად შემოსარული მალ
ლისა მის იმპერატორუბითისა დიდებულებისა მონებისა შინა, და
თვით ესევე ჰუოს ამს შინა, რომელ-მოიქცნენ მამულსავე შინა მო
სახელეთადმი, და შესაძლო იქმნებისცა, რათა გამგონებლობითა თვი
სითა განხურგონ ვაჭრობა თვისა ბასრას, ბაღდადს და უშორეს ან
დაისა შინა.

5

აწ ჩვენ სუსტიან ჩვენთა განზრახვითა კადმურ ვაქმნებით
ყოვლად უმონებრივსად წინ წარმოადგინებდა ამისა, რომელ ადგილ
ნი ანუ სამხურობილენი საკუთარნი მეფის ძეთა, თაკადთა და აზნა
ურთანი ყოველივე იგი შემდგომადცა მათადმი იქმნენ დაშთომილ.
კითარცა ქსჯულიერნი მათი საკუთარი, ხოლო უკეთუ რომლისამე
მათგანსა ძალითა, ანუ თუ სხვათა რომელთამე უკუროთა სახითი,
ადგილნი მიმღავრებისა ვბრ, მაშინ იგი სამართლით სათანადო არს,
რათა განჩუელ იქმნეს და მიეცეს იგინი ჰატრონთა თვისთა რომ
მელთადმიცა ეშესაბამების სწორედრე მიცემა: და ესრედ მრავალნი,
ადგილნი მდებარენი სამზღვართა ზედა მთის ერთასა სპარსეთისა,
თურქთა და სხვათასა, რომელნიცა არან მხურობელობასა ჭკუშე მე
ფის ძეთა, თაკადთა და აზნაურთა, და სამღვდელოთა ერთასა გმ
ჩვენების ჩვენ დაცვისათვის სახელმწიფოსათა უშიშრობასა შინა უმ
ჯობესად, რათა ესე ვითარნი ადვილნი მათგან გამართმეულ იქმნენ

და ნაცვლად მათსა მიეკვსთ მათ სხვა შინაგან საქართველოსა და სხვა რუსეთსა შინა, და იგი ადგილნი და შთეს სხელმწიფოდ სადაც კეთილ განხილულებით აქმნეს აღშენებულ სამკარენი გაბროხილუბისათვის შეზობელთასა და ამითიცა განურებან მრავალნი ტუფილსა ცილასა წამებასა, და შესძენასა კითამცა და მთი აქუნდესთ დაფარული შეერთებულუბა ორგულთაზა, ხოლო რომელნიმე თქმულთა მთი ადგილთა შემოხელთაგანი შესაძლო არს რათა და შთეს მასკე ადგილსა თვისსა ნინებულთა მოქმედებისა მათისა, და შესაბამად დაფიცებისათვის, და დამორჩილებისათვის თვისისა სსუფიციისა სელმწიფისადაცა, და განქვესოცა წელაწადობით ვამაგორი. რათა ამით მყოფნი მუნ კითარცა მცოდნენი ძალისა და მდგომარეობისა თვისთა შეზობელთასა, შემძლებელ იყვნენ რათა აჩვენონ სარკებლობა.

6

ჭირითა დედოფალთა, კერეთვე ჭირითაცა მეფისა რძალთაცა, და მეფისა ასულთა, რომელნიცა არ არიან გათხოვილ და წულთა თვისთა შემოხელუბით არა ძალუბით განჭორწინებად, ყოვლად მოწყალებით ებოძოსთ შესაბამი გვარისა თვისისა უფლება რუსეთს, ანუ ჭკუენასა შინა თვისსა, და მათნი საკუთარი ადგილნი ჩვეულებისად იჭურთა წესთასა სოფელნი და სხვანიცა შემოსავალნი მიღებულ აქმნეს სსარკებლოდ უდიდებულესისა კარისადაცა, ხოლო მამაკცთა მთი მეფის-მეთა, მძისწულთა, და მძის-მეთა მეფისა სხლდისათა, ყოველთა მთი, რომელთაცა სურთარა თვისისა სამართელისა ძლით, ანუ მოხუცებულუბისა გამო და შთებან ჭკუენასა შინა თვისსა ასარკებლობა საკუთარითა თვისითა ადგილთა. ხოლო ივინი, რომელნიცა თვინიერ იქვსა მიღებენ სურვილსა, და მოაწყიან და შეუარებან ფერითა ესე კითარისა თვისისა ყოვლად მოწყალისა სელმწიფისათა მიღებულ აქმნენ, მსახურებასა შინა და ნაცვლად მუნებურთა მთი ნაჭონებთა თვისთა მინაჭოსთ რაიკცა კეთილ-ხებებულ აქმნეს, და თქმულნი აღიარცხონ სსხელმწიფოდ.

სამღვდელოთა თვის კითარცა არს უპერველესე აწ საქართველოთა შინა სამღვდელოთა ერთა შორის ძე მეფისა ირაკლისა ანტონია, რომელსაცა აქვით ძველისა აჭურთა განწყობისა კბრ ტიტულად კათოლიკოსობა, კურთხეულ არს ხელმწიფობასა შინა ნეტარ ხსენებულისა იმპერატორიანსა ჰატავსა შინა არსებესკობისისა ცარსკისელის და მუნ წარგზავნილ იქმნა განრიგებისათვის მუნებურთა სამღვდელოთა წესთასა, კერეთვე დაშთეს იგი მასვე თანამდებობასა, და სახელსა შინა, — თანასწორადვე სხვანაცა კპარხითა შინა თვისთა მეოფნა მიტროპოლიტი, არსებესკობისნი, და ილუმენი, პროტოპოპნი, მღვდელნი და დიაკონნი. და სხვანაცა კველესიანსა მოსამსახურენი თვითოეულნი წოდებისა კბრ თვისისა და ადგილთა მათთა სასჯელდობით, თუ კითარნი, და რაოდენი არიან იგინი მიუცილებელად მუნ მიწვევისა ჩვენისა კბრ, უოკლად მონებრეთა სახითა ჭყოფთ მოხსენებასა. და კინაიგვან განსკვნებული იგი უგანთლებულესი მეფე, და სამეფო მისი ითხოვდენ, რათა მიეღოთ სამოქალაქონი, და პოლიტიკებრნი ქსეულნი, ამისთვის ჩვენცა მივიღებთ კანდიკრებსა, და ამისთვისვე კითხოვოთ დადისა ჩვენისა ხელმწიფისაგან, რათა მიეცეს ბრძახება უდიდებულესისა უწმიდესსა სინოდსა, რომელ წარმოგზავნოს ჩვენთანა, ანუ შემდგომად ჩვენსა ერთა სამღვდელო კინძე რუსეთისა სამპერატორობისგან მცირეს კამობით არსამხდრიტი ანუ ილუმენი, კაცი მდაბალი და მუუდრო, რათა აჩვენოსთ მათ განწყებულებანი აჭურნი საკუთარნი დღესასწაულდობათათვის საუქმოთა, და სხვანაცა სახელმწიფოთა დღესასწაულდობითა დღეთა.

ხოლო მიტროპოლიტი, არსებესკობისნი, და კპარხობისნი არა მქონებენი კპარხისანი უკეთუ კპოინდეს ადგილი მათთვის, არამედ დაშთომილად, და უქმად, მაშინ მოხსენებისა კბრ მუნებურთა მათ სამღვდელოთა, და ჩვენგან კეთილ ნებებულ იქმნების რათა

იგი დაიდგინოს მუნ კერეთვე არხიმანდრიტა და ილუმენა ოდესსა მათგან თხოვილ იქმნების, კერეთვე მიტროპოლიტთა, არხიეპისკოპოსთა და ეპისკოპოსთა, რომელნიც კეპობან უადგილოდ ყოვლად მოწყალებით ებოდოსთ მცირედი უღუფა საზრდო განსადიდებლად ყოვლად უაღუსტესისა სხელისა. და ვითხოვთ რომელ ყოველნივე იგი სამღკდელოთა წესნი იყენენ შეწყნარებულ, და ზატყენებულ ღირსებას კბრ სარისხისა მათისა თანასწორად სხეთა სარისხისა მეჭობთა რუსეთისათა ვინათგან ქვეშეუდომილ ჭმნილი იგი სამეფო თვისისა ნებითა შეერთდა სამძებრტოროსა.

8

და მითანსვე წინა წარმოადგენთ ძველთა ნეყულებათა საქართველოსათა, რომელიცა მუნ ჭკიეს თვით დაწუბითგან მათით ესე რომე უფროსლა თვითოყულთა მეფის ძეთა, და თავადთა ყოვლად სამღკდელოთა საქართველოსათა ჭუკს აზნაურნი საყუთრად, რომელთაგანითაც მათ აჭესთ მიწა მიცემული, რომელსაცა ზედა არიან გლეხნი დასასლესულნი, და მუნ ჭცხოვრებენ იგინი და არა რომელსამე შეიწროებისა მიძლებლობენ მათთა ვადათგან; ხოლო ესა ბრძოლისას წინააღდგომად მტერთა ყოველავე სრულებით თვითოყულად მსათან წარვლენ ბრძოლასა შინა და ესრეთვე ესა ნადირობისას, და თუ ესა მსპინძლობისას მათთანვე იმყოფებან სრულებით, და სახლთა შინა მათთა ვითარცა აზნაურნი ერთბამად მათთან ერთსა ზედა ტრანქისა განსცხრებან და ოდეს რომელიმე მათგანი არა ინებებს უმეტეს ყოვლად უფალთა მათთანა, მაშინ ვითარცა აზნაური დაუტყუებს მიწასა მათსა და სოფელსა და წარკადს თვისით სახლუელობით სხვისადმი, რომელიცა თვინიერ ყოველისა ნაკლუდეკანებისა თვისადმი მიიღებს და მისცემს მასვე უპირატესობასა ვითარიცა აჭენდა ზირველ მისა ესამდმე, და ამისთვის ყოვლად უმონებრივესად წინ წარმოდგომილ ვსუოფთ მთ აზნაურთა, რომელიცა ყოველისავე შინა საზოგადოდ გამოსადგენი არიან და

უფროსად სამხედროსა შინა სამსახურსა, რომელსაცა შინა-
დაჩქეუდ და ესე არს კეთილ ნებებულ იქმნებისა, რათა უოკელავე იგი
ჩამოკრთვით უოკელთა მათ მებატონეთა და აღიარებენ იგინი საუ-
როთა აზნაურთა წესთა შინა, და ნაცლად ჩამოართმულთა მათ მი-
ერესთ თანასწორივე სამკვიდრებელი, იგინი ხმარებულ იქმნენ ღვი-
სა შინა უდიდებულესიხა მსახურებისასა.

9

ხოლო რაივეცა შეეხების თქმად მადანთათვის საჭართველას
შინა მყოფთა, რომელიცა არს ოჭროისა, ვერცხლისა და სხვათა
ნებითა ესე არს რომელ წინა-წარუდგენთ ნებასა ჭკუქე მისის იმჟე-
რატორების დიდებულებისასა, რათა გამოცხადებით მუშაკობისათვის
მათისა კბრძნისთ წარმოსულა განსწავლულთა კაცთა, და მუშანი
გამოცდილნი იპოუბინ სამეფოსა მის შინა საკმაო რიცხვნი, რომე-
ლიცა შესაძლო არს რათა მოახმარებოდეინ სამუდამოდ თეთრის მი-
ცემითა.

10

კითარცა მეოთხესა პუნქტსა შინა მორთმულსა ჩვენგან სა-
სელსა ზედა მეფისა და უოკლისა საჭართველასა სამეფოსა უმაღ-
ლესის მისის იმჟერატორობის მინისტრისადმი ხოტია, იუო ესე
რომელ კითხოვეთ ჩვენ სამეფოდ საჭართველასა შინა ექვსი ათასი
კაცი მაღალ დიდებულსა რუსეთის იმჟერატორის მხედრობა, ესრეთ-
ვე აწცა კაღნიური ვაქმნებით უოლად უმონებრიველად მოსხენებად,
რომელ აწინდელისა ამის მდგომარეობისაშებრ ჰირველსა ამას შეს-
დომილებასა შინა რიცხვი მხედრობისა საჭირო არს²⁵) კითარცა
საზოგადოსა განსვენებისათვის კერეთვე დამუფდროებისათვის აღ-
შფოთებულებთა ჩვენთა მეზობელთასა, ხოლო შემდგომად ოდესცა

²⁵) ი გ ი ვ ე თ უ უ მ ე ე ს ი მ ი უ წ ე რ ი ა, მიუწერია თვით ვარსევან
ბავჭავაძეს, რათა არა დაუშვიძონ რუსთა მფარველობითი კავშირი.

განწესებულ იქმნების მუნ შესაბამი მუედროება, და უფროა უკანების შესაბამიას შინა, მაშინ თუ რაოდენი რიცხვი მხედრობათა ვერ-არს, ამას მიკანდობთ სრულებით განხილულობას მისის იმპერატორების დიდებულებისას, რომელიცა შესაძლო იქმნებისა, რათა სახელდებით საიმპერატორისა აქტსა შინა დაინიშნოს, და უკეთუ კეთილ-ნებებულ იქმნების, რათა ზემოსხეხულისა ამის მდგომარეობისათვის აწ მყოფის მას საქართველოს შინა მხედრობასა მოემტოს, მაშინ ყოელად ქვეშევრდომობით ვითხოვთ, რათა უმუნქრევისათვის სიძვირეთისა მოსყიდვას შინა ზრუიანტისას, ებრძნოს მუნ მყოფის რუსეთისა მხედართ მთავრის განმზადება მთი კეთილ-ქამიურად მუნ მყოფისა ბაზრის ფისისებრ.

11

რაოდენიცა შეეკების დაწეებას განსწავლულისა მხედრობისასა საქართველოს ერთასა, რომელიცა შეკრებად შესაძლო არს ესე, არს რომელ ზვენ მოხსენებად არა რა ძღვეკიმი, და ოდესცა წარიგზავნების უდიდებულესისა მისის იმპერატორების უმაღლესის კარისაგან რომელიცე გვამი საქართველოს შინა, და იგი ქყოფს მუნებურისა ერთს სამხედროსა აღწერას, მაშინ დროსა მას წოდებულთ მუედრობითხოვს, რაოდენიცა სახმარ არს მოხმარებას შინა მსახურებისას ერთბაშად რუსეთისა ძლევა შემოსილისა მხედრობისათა, და სადაცა იგანი თანამდებ იქმნებან წარსულად, და მსახურებად მისის იმპერატორების დიდებულებისა, თვისისა ყოელად მოწყალისა, და შთამძელობით სელმწიფისადმი უმწკერვალესითა ძლიითა მსახურების თვისისათა, ვეროთვე განწესებულისა ვარისიცა შესაძლო არს ოდეს-მე აღმსუბუქებისათვის რუსეთის საიმპერატორისა მხედრობასა მოხმარება მარტოდ, განხილულ იქმნების საკმაოდ აღსრულებისათვის საქმისა და ვეროთვე სამხლვართა ზედა მოსახლეეთა არა ძვირად შესკდების თუ-დასსმდა და ოსიება მტერთაგან სხვა და სხვათა; და ამის დაუქებისათვის არა კეთილ-ნებებულ იქმნებისა, რათა მუნ უფროსად

მყოფად დანიშნულსა კბრძნოს, რომელ ყოველთა მთ, რომელთაჲცა მღ-უძსთ მსახურებას სსურველითა აბუღოსთ მთ რათა იქონიან იგინი, და ამით საკუთრად თვისთა დარცვათა თაჲს იყუნენ შემძლე-ბელ მარადის მზაყოფად:

აჲ ჩვენ ჩვენითა სუსტითა განზრახვითა კადნიერ ვაქმნებით ყოველად უმონებრივკსად წინ წარდგინებად ამისა, რომელ მყოფნი გლეხნი სხვა და სხვა სამეფობდელსა ტყვედ წარუქანიდნი, ანუ გან-შენებულნი სხვა და სხვა მიზეზით სძარსეთს, ანუ თუ თურქს, თი-საკე მამულსა მოტყვეულ არა სათნო აქმნებნისა, რათა საკუთრითა მ-ღღას მონარსობითისა მოწყალებისათა კბრძნოსთ სხსადსოდ გამო-ცხადება ამისა საქართველოსა რომელ ყოველნი, რომელნიცა მოაჭ-რეკიან შირველსაკე თვისსა სამკვიდრებელსა აქამდე განმორებულნი, იგინი დაშოენ თაჲისუფლად, და აღირჩიონ წადილისამებრ თაჲისისა საცხოვრებელი ადგილი, რომლისადმიცა ენებოს აღრიცხვა თაჲისა თაჲისისა სახელსა ზუდა სახელმწიფოსა, ანუ სხვისა უფლებისა ქვე-ჲ და რომელიცა მსგავსაერთა სურვილითა თაჲისითა, სდაცა აქმ-ნებოს აღწერილი საცხოვრებელად იგინი მუნ სმარადისოდ დაშოე-ბიან თაჲინიერ უცხოს ქვეუბნის კაცთა, რომელთადმიცა თაჲისუფლად მყოფობს ესე, არა შეხებით, რომელნიცა დაშოებან შირველთა მებრ თაჲისუფლად, მის ვამადის ყოველაჲე აღაწერებოდნენ, და ესე არა მიეხდებოსთ ესე ვითარისა მოწყალებისათა, რომელ არცა ერთი მთ-განი არ დაშოებან, და ყოველაჲე კვლადცა მოსურნე აქმნებან, რ-ათა მოაწიენენ სამკვიდრებელსა შინა თაჲისსა, და მისკან ექმნებანს ს-მეფოს მის არა მცირე სარგებლობა.

ესრუდეჲ ყოველად ქვეშე ვრდომებით წინადადებულ ვყოფთ გლეხთათაჲს საქართველოსათა, რომელნიცა იმყოფებან სამეფობე-ლოსა შინა თაჲისსა მებატონეთსა, რომელთადმიცა გლეხნი იგი ძვე-ლადვე მუნებურითა სუჲლითა ვერ განმორებებან ესრეთ, რათა იგი-ნი აიყარნენ, მისკან და მივიდნენ მეორისადმი. და ეგრეთვე მება-ტონენი იგი ვერ მიიღებენ მთ, და ეჭვანებთ ესე აქმნებანს შემ-

სტაკსებულა წესთადმი მალად დიდებულას უოკლას რუსეთის მსა-
იმპერატორსათა, რათა ვითარცა აწ სამეფო საქართველოსა მკურ-
თებულ აქმნება ამის იმპერატორსათა და ამისთვისცა კადნიერ ვაქმნე-
ბით უოკლად უმდაბლესად თხოვნად ამისა, რომელ მიეცეთ ბრძანე-
ბა უდიდებულესობისა, ვითარცა წალადემდრე, კვრეთვე შემდგომად-
ცა იგი გლეხნი, და კაჭარნი, რომელნიცა ინკუებანს მიწრილად,
რომლისადმი მებატონისად ან თუ ქალაქისად მუნვე სამეფოსა შინა
დარჩეს და დაუქნოს, რათა მუნადგან არა წარსულ აქმნას თვისისა
სურვილისა-მებრ სხვისადმი და რათა არცა გადმოსახლებულად შემ-
ძლებელ იყუნს რუსეთსა შინა, ესრეთვე მსგავსად ამისა დაუქნებულ
აქმნეს, რათა გლეხნი რუსეთისანიცა არა ვადოდენ, და ესე დაუმ-
ლოსთ მით აღთქმითა საშინელისა, და თვინელისა დაჰსჯისათა.

ესრეთვე ვიდრე ამ დრომდე იყო საქართველოს შინა ჩვეულე-
ბა, რომელ მუნებურნი მებატონენი გლეხთათვის ჰუიდნენ ვინ რა-
გორ რაოდენსაცა ინებებდა, და ამისთვის არაკეთილ-ნებებულ აქმნე-
ბისა, რომ ესე ვითარი მსოფდკვლობა აწ დაუქნებულ აქმნეს და ებრ-
ძნისთ, რათა განვიდონ არა სსკა გვარ, არამედ ერთბაშად სახლე-
ულობით, და უძრავით მძულათ თვისითა, უკეთუ აქვით მათ; და
კვრეთვე არა მიჰვიდოს თუ არ ქართველთა და დიდის რუსეთის მე-
ბატონეთა და კვრეთვე ტყუენი, რომელთაცა თურქთა, სპარსთა და
სსკათაცან ერთა საჭურველითა სახელმწიფოსათა ბრძოდანა შინა
გამოხსნილ აქმნებანს, მათადმი მოაქრნენ ესრეთ, ვითარცა ეს გვარ-
სა შემთხვევასა შინა იტყვიან რუსეთისა ტყუეთადმი, და რომელნიც
ესე გვართაცან გამოხსნილ აქმნების ვისკანძე, და ზირველი იგი მე-
ბატონე მისი ინებებს მისა თვისადმი კვალად მიღებასა, მაშინ იგი
თახამდე აქმნების, რათა უკუნს ზღოს დახარჯული იგი თეთრი გა-
მოხსნისა ზედა, და ამის წინა-აღმდეგომსა შემთხვევასა შინა სათა-
ნადო არს რათა დაშთეს უფლებასა ჰკეშე მისსა, რომელმანცა გა-
მოხსნისა, და აქმნეს ნება მისუიდაკად ამისა სსკათადმი შინაცან სა-
მეფოსა შინა, და არა მუზობელთა უცხო ჰკუენისა კაცთადმი.

13

კითარცა შეფის ძეთა და მის-ძეთა შეფის ფაშიდიასთან, რომელიცა მდგომარეობასა შინა თვისსა ჰირველისა შებრ დაშოქიან კერეთვე თაკვადნი და აზნაურნი, ეჭმხესთ სარგებლობა უოკლითა ამათ ჰატაკითა და ჩინებულებითა, რომლითაცა სარგებლობენ აზნაურნი რუსეთისა იმპერიისანი, და მიიღონ ეგვიპტივე სახელსა ზედა თვისსა ღრამატა და ღირსებისათვის დიდლომა, და იმპერატორისა მსახურებასა შინა მიღებულსა ჩინისათვის ჰატენტი, კერეთვე სამღველოთა წესთა მჭობთა ეპარხიისა და მონასტერთა აჭენდეს იგივე ჰატაკი, კითარცაღა სარგებლობენ რუსეთისა სამღველოანი ურნი.

14

ვაქართა, მედუჭხეთა და ხელასნითა ერთა აჭენდეს იგივე სარგებლობა კომერციასა შინა, ესე იგი სრულსა ვაჭრობასა შინა, და შემატება მოძრავითა და უძრავითა საქონლითა თვისითა, თვით რაიცაღა აჭესთ სარგებლობა მისა სხვათა ამათ იმპერიითა შინა მყოფთა; ხოლო ძველთაგან მოყვანილნი შეიწროებისაგან მტერთა მათ მეზობელთასა სიღარიბესა შინა, რომელთაცა არა მცირედი მიუღიეს შეიწრება მათგან მათ ჰირველსა შესდომილებასა შორის აქმსუბუქოს რომელსამე განწყსებულებასა ჰირის ჰირ ზემოხსენებულისა მის რუსეთის მეშვეიდრეთა;

15

უოკელივ სახელმწიფოსი სთხოვარნი აწინდელნი ან თუ შემდგომნი, და კერეთვე სხვათა მებატონეთა გლეხთა გამოსადებნი სხვა და სხვანი სახელმწიფოდ თვინიერ რომელსამე საჭიროსა სახმარისა მხედრობათასა წარუდგენთ დიდსა მონარხობასა განსიღვულობასა, და უოკლად მოწყალებასა მნებებელობისა ჩვენისა ხელმწიფის იმპერატორებისასა, რათა მხერესთ თავისუფლება, რაოდენცა დროსა

საქართველოს

კეთილ ნებებულ აქმნებს, და ესრეთვე კბრძნისით მებრძოლებს უწყობს ბის კბრ ყოვლისა რუსეთისა იმპერიისა ქსუფლთა ზედა განაწესების რიცხვი მით მხედრობათა, რომელთაგანაც შესაძლო არს, რითა განსწავლულთა ზედინათაგან, და რიგოვისაგანთა ისწავლან სმხედრო ებ ზერციანა, და დისინაღლინი, გარნა ზეინ კადნიერ ვაქმნებით თხოუნად მისის იმპერატორების დიდებულებისაგან სსხელის ზედ ყოვლისა სსქართველოს კრთისა, რომელთაც თვისისა ნებით შთავრდომილ ჭუკს თვია თვის მონებსას მს. რითა ყოვლად მოწულებით თავისუფლად კგნენ იგინი მსუბუჭ გონებობისა კბრ მითის რეგორუტისა მოკრებისაგან და კგრეთვე არა იმპერებოდენ იგინი მსხურებისა შინა ამს მსარეს აქეთ კაკასიისა მითისსა, ესე იგი შვეინარიანსა, ზრუსიანს სსმხლკართა ზედა, სსდაცა დუწვეკელის კრის ძლით თვინაურ დიდისა შრომისა იგინი მსხურებისა განგრძობად არა შემდეგებულ არიან, და იმპერებოდენ იგი მხედრობანი შვეროთებით მითთან, რომელნიცა იმყოფებოდნ სსქართველოს შინა რუსეთის ზოღვით თან უდიდებულესისა მსხურებისა შინა მსარეს მს წინა აღდგომად ყოველთა მკობებლთა მით მტერთა თათართა, სსმარითა და მითის კრთა და კგრეთვე გამოზრდათათვის შინაგან სსმეფოსა ზაკეტთა და ყარულთა და კგრეთვე ყოვლად უმონებრიკესად კადნიერ ვაქმნებით თხოუნად ამისა, რომელ შემოსარულნი ამს ხლად მოკრებულსა მხედრობასსა შინა თაკადთა, და აზნაურთა მენა ყოვლად მოწულებით მიღებულ აქმნენ ობურ და უნდურ ოფიცრობის ჩინით და უკეთუ რომელნიმე მეფისა ფემილისაგანა მამაკაცისა ახუ დედათაგანისა მენა მსუკე რიცხვსა შინა მსხურებისსა მისურნე აქმნებან შემოსვლად, და უიჭოიან ჭყოფენ ამს, მამინ იგინი ყოვლად მოწულებით ზეტრავის-ცემისათვის გკართა მითთან მიღებულ აქმნესა მტაბ-იფიცრობისა ჩინითა, და მიღებისა კბრ მტაბ-ობურუნდურ ოფიცრონი ქართველთაგანა, რომელნიცა მხედრობასსა შინა აქმნებან მსხურად მით მოკმატებოდეს ჩინი განწესებისა კბრ იმპერიისა ამისა, ხოლო ყარის კაცთა ყოვლად მადლისა მიხარობა-

თავის მოწყვლადობისაგან დაეხიშნოს, რაოდენიმე დრო მსახურების
 რათა მათ კეთილ-უამიერად იცოდნენ, რომელ მსახურთან რა 10 ანუ
 15 წელს მისის იმპერატორების დადებულებასა წინააღმდეგობად
 მტერთა რუსეთისა, და ქრისტიანობისა სახელისათა. ესე იგი ზო-
 რის-ზირ სწავისათა, თურქთა, ღვეთა და სხვათა ესე კითართა, შემ-
 დგომ შემძლეულ იქმნებან, რათა მოაქცენ სახლად თვისად, და
 წინაშე ერთ ქვეყნიერთა ერთ თვისთა თანა განადიონ ქუა მისის
 უმადლესის დადებულებას მსახურებითა, ერთგულებითა, და აღა-
 სებს მათ მონებრებისა ქუეშეურდომობით, ტახტისადმი უოკდასა
 რუსეთისა, და ამით არა თუ მხოლოდ შემძლეულ იქმნებან უამი-
 სებრ რათა განამრავლონ რიცხვი კაცთა სამხედროთა, არამედ ესე
 დაადგინეს მათ მხარულებით წარსულად უკეთუ ებრძნებინ თვაით
 ვადრე სამხედვრანძვე იხდიის. ხოლო უკეთუ მდგომარეობა საქმისა
 მოითხოვს, რომელ შემდგომად მოკრებისა საქართველოსა რეგულა-
 სს ჯარისა, ანუ კვლადვე თუ შემდგომად დამჭირებობასა კვლადცა
 შემოკრებისა რაოდენიმე ქართველთა განუსწავლელთა ჯარისა, მა-
 შინ შესაძლო არს რათა მუნ მყოფმან შევემან აუწეოს ესე ხელ-
 მწიფისა მოადგიელსა და სამღველოთა, რათა ემსგავსონ ამას ში-
 ნს დადისა მონარხისა სიმდასლით მოქცევისა, და სამხლვარ უღონ
 მოკრებისა მს თვისთაგან გამოსაღებთასა, და მუძეობასა მსახურე-
 ბისა მათისასა, რათა ამით მოწყვლებითა მოკვანებულ იქმნენ იგინა
 სრულს გლეხეცობის მდგომარეობას შინა.

უოკდათა სასამართლოთა ზირკელთა და უკანასკნელთა ადგილ-
 თა შინა განმკეთა და მოხელეთა ქართველთა, და რუსთა დირსებო-
 სსა და თანამდებობისა მათისა ებრ განქვესოსთ შესაბამი უღუფა მუნ
 მოკრევიდისა სახელმწიფოსა შემოსავლისაგან, ხოლო ესრეთვე უმ-
 ცირესთა მოხელეთადა მთენეს უღუფა მისვე შემოსავლისაგან განქ-
 სებუდისა სამეფოსა მისგან და განსრულთა სახელოსა მისგან, და
 ნებით თვისით მუნ დაშობილთა.

კითარცა მრავალ გვარნი კნიაზნი, და აზნაურთაგანი საჭაბოტუ-
ღოსათა იმყოფებოდენ აჭამდე მსახურებასა შინა კართა ზედა მეფე-
სათა და სხვათადა ადგილსა შინა სამეფოთასა, და აჭენდით სხვა და
სხვანი ადგილნი სამოხელონი, რომელთადა სარტებლობენ თანამდე-
ბობითა ჰატეითა, და მსახურებდენ მეფესა და ქვეყანასა თვისსა
გუდსმოადგილებით და ერთგულობით, ამისთვის უკეთუ მათგანთა
რომელთა აწ მოხურებისა გამო წელთასა და ანუ სხვათარე მიზე-
ზითა კვალადცა მსახურებასა შინა არა იხეობან შესვლა, არა კეთილ-
ნებებულ იქმნებისა, რათა ჰატეი ეცესთ ჰირველთა მათთა მსახურე-
ბათა, და მოხურებულებასა, და რათა დაშეთნ ჰირველსავე მას ჰა-
ტეისა შინა, და მიერესთ მათ ჰატეი თანად-სწორად მათ თაკადთა,
და აზნაურთადმი, რომელნიცა დიდებულებისა მისის იმპერატორების
მსახურებასა შინა იმყოფებან.

მოვესებებისათვის მეოფეთა მუნ უშიშოებისა მდგომარეობასა
შინა, ჰირველ საჭმედ კარცხეთი ამას, რათა მივილოთ სახმარი გაბ-
თხილებს მეზობელთა მათ ქარელთაგან, რომელნიცა შთანამკლობით
თვისით არიან ძველნი კახეთისაგანნი და ადგილი იგი, რომელთადა
ზედა დაშენებულ არს აწცა კახეთისა, გარნა მათ მეურარც-ქვეეს
ქსუფლი ქრისტანობისა, და კმორნილებიან მხმადის ქსუფლსა, და
საშვალ მათსა არს დასახლებულნი ლეკნიცა; ესე ერნი არცალა მდი-
რედ არიან საშიში და არც რიცხვითა არიან უმეტეს საში თოსიდე-
გან კიდრე ოთხი თოსადმდე: გარნა კნება მათგან არს ესე ჰირვე-
ლისა-შებრ, რომელ კახეთისა ზედა არიან დიდად მხლობულ და ცხო-
ვრებენ ჰირის-შირ თვით კახეთისა სამეფლობელისა ჭლახისა ქისი-
ვისა, და საშვალ მათსა არს მდინარე აღაზანი, რომელსადა შინა გა-
მოდან ცხენიანნი და ქვეითნი, მარადის მდგომარეობენ ერთი მე-

ორისაგან ქვეითისაგან ერთის დღის სავალსა და ადგილსა მისი ძინა თვინიერ მოხსენებულას მის წყლას არა რომელიმე მთა და ბოცვა არ იძოვების ესრეთ, რომელ თვით მძიმითა ურმითა მსუბუქად შეიძლების სვლა. ესე ჭარულნი არიან ესრეთნი, რა იყოს საშინელ საჭართკელასთვის, არამედ წარმოადგომოდ არიან შესაყდრებულად, და სადგურად ყოველთა ღკვთა ავაზკეთა და თვით ოძირხან ჭკარისისაგა ესრეთ, რომელ ოდესცა იგინი განიზრახვენ მორბევას საჭართკელას მიწათას, მძინ მოიწვევიან ჭარულთადმი და მიაღებენ თვისადმი მოსვიდვით მათგან სავალთა; და ყოველივე სხმართთა ნივითა, და თვით მათცა თვისთან შეიერთებენ, და ამით განიმრავლებენ ჯართა თვისთა, და წარიყვანენ მათგან გზის-მცოდნითა, და უკლავ უკნითა, რომელთაცა მხლობლად მოსახლეობითა უწყუიან, სადა ანუ თუ რომელსაცა ადგილსა სცხოვრებენ ქართკელნი გაუფრთხილებულად, და მოულოდებულად თაუ-დასხმისა მის მტერთასა, და ესე არა ურნაურ არს, რომელ უკანასკნელი იგი შემოსუდა ოძირხნისა საჭართკელას შინა იყო იძთსუდ გამოვლით, და მხედრობაცა მთი იყო მასთან. ესე თვით მცირე სამყოფი ჭარულთა მოქმედებს უძეტეს ამსცა, რომელ შემწინარებლობას ორგულთა ქართკელთა სამართლით სსიკედიწოდ დასასკელთა და სსუათაცა, და კერეთვე ყოველნი იგი ღკენი, რომელნიცა წარმოკლენ საჭართკელას შინა მორბევას, და აობრებისათვის ოსმალოს მხარედგან, მძინ იგინი ზირველ მოიწვიან ჭარულთადმი, და მუნითგან სწორედ მიგულენ ახლადისს.

19

სსნისათვის ამის სუსტისა და უმატიოსა ერისაგან ვითხოვთ ყოვლად მოწყალისაგან რათა მოკვეცეს ნება ჩვენ, რომელ წარვიდეთ სსიკედიწოდ შინა მათთა და აკუროთ იგინი, და დაჭკუოთ სსუათადა-სსუათა შინა ადგილთა საჭართკელას მოსახლეთა შორის, და რწმუნებულ-ეჭუოთ, რომელ შეერთებით ერთად უძლველთა იძისის

ქართული ენის
საქართველოს
საქართველოს
საქართველოს

იმპერატორებს მსჯდრობათა თანა. ამას აღკასრულებთ მსჯდრობათა
 დროსა ზმითრისასა, და ადგილთა მათთა დავასხლებთ ქრისტიანებო-
 თა ნებით თვისით მოსურნეთა, რომელთაგანცა თვინაურ იტვასა
 მოაძოვებს მრავალნი მოსურნენი, ამას მიხეზასათვის, რომელ ად-
 გილი იგი არს ნაყოფაურ, სადაცაო მოდის პურა მრავალ გვარა და
 უმჯობესა სხვათაგან, და ბრინჯა, და ესრეთვე ხალი, და პირეშუ-
 მის ხე, რომელთაგანცა ხელოსანი საკმაონი რიცხვით აკეთებენ ხა-
 რეშუმსა, და ესეცა შესაძლო არს, რათა თვით, მათ ჭარბდეთ აღ-
 ვიორესხით და დაწინარებულ იქმნენ, გარნა ვინაიდგან დიდი ხნადგან
 შთადეკადენ მახმადის ქსეულსა შინა, ამასთვის, კრაცხთ უმჯობეს
 ვითარცა ზემო ვსთქვით, რათა განიუენენ სხვა და სხვათა შინა ად-
 გილთა, რომელ ვნება რამე მთვან უოფად შესაძლო იყოს, არა
 არს იტვი ამას შინა, რომელ, ოდესცა მიაწვეის მთადმი ზმითრისა
 დროსა შინა რუსეთისა, და საქართველოსა მსჯდრობა, რაოდენაც
 წარავლანებდის კეთილ-განჯისამებრ, მამან იგი უოკელავე და თვით
 უბირატესნიცა მათნი არა დაუტკეპენ ამას, რომელ არა ჭყონ აღთქ-
 მა ფიცისა, ამასთვის, რომელ იქმნენ იგინი მონად ქართველთა უკე-
 თუ მხლოდ მაქცესთ მათ ნება, რათა დაშთენ იგინი ადგილთა მა-
 ნა თვისთა, გარნა ესე პირთა რომელადა არა ერთ გზას მათგან
 ქმნილ-არს, არამედ დიან მცირედ აღუსრულებათ, და უფროსდა
 უოკელთა თვის გარდახდომილან რჩევასამებრ ზემოთქმულთა მეზო-
 ბელთასა, თურქთასა, და ამასთვის ვითარცა არა მოსანდობელთა არს
 საჭირო რათა გამოეკანიდ იქმნენ და დავასხლენ სხვა და სხვასა
 შინა ადგილსა; ხოლო რომელნიმე უმეტესნი მათ ერთა კეთილ-ნე-
 ბეებულ იქმნეს წარმოგზავნად უმაღლესისა კარისადმი, ესრეთ რომელ
 გამოკლან მათ მოზდოკსა და უარლარსა ზედა, და განხილონ მდ-
 ბარენი იგი ადგილნი. და უკეთუ მოეწონოსთ მათ იგი ერთ თვი-
 სით დასახლდენ მუნ, და ამასზედა უკეთუ თანხმა იქმნებან იგინი,
 ჩვენ ვითარცა მონანი იმდისი იმპერატორების დიდებულებისანი ნოტსა
 ამას ვაყოფთ მოხსენებასა, რომელ შემდებელ იქმნებან ფრად მცირესა

ქმისა, რათა ექმნა კეთილია. ხოლო ბრეშუმისა, ვინაღუან ჩვენ რამდენა ვაძა
ესე ამის საქმისადმი უფროსლა გამოსადგეა არა ან ვიდრელა სხვასია.

20

„ხოლო ჩვენ ვითარცა ხელად შემოსრულნა დადისა ამისას
იმპერატორებითის დიდებულისა მონუბას შინა, შესაძლო არს, რომელ
უცნობელობათა რუსეთისა განწყებულებასა და ჩვეულებისათა
საკუთრად ქვეშევრდომობათა ჩვენითა კსთქვით რამე ნამეტნავი და
უშესაბამო ამის უკვლად უმონებრიკესად ვითხოვთ შთამომავლობა-
თა ჩვენის დიდისა ხელმწიფისა იმპერატორისან, რათა მოგვეტეოს
ჩვენ მისითა სარწმუნოთა მონათა, რომელნიც შემოსრულნა აღსრუ-
ლებასა შინა უკვლად მოწყვლებით აღიჭმულისა მმართველობისა
უდიდებულესისა ესე უფლთა უკვლათ თურთ კრანხთ საქმედ, რათა
კანკილოთ მოსწრაფება ჩვენა თვით საქმით. ხოლო ვირველსა ამს
შენდომილებასა შინა არავისგან არს შესაძლო უკველივე განჩივეით
გამოცხადებად, და უფროსლა ჩვენგან თქმად, თუ ვითარ არს სარ-
გებლობა სხელმწიფოსა, და ესე გვარივე უკვლთათვის სანმართა
სამფოსა საქართველოსათა ან ქვეშე კურთხეულისა ამისას იმპერა-
ტორების დიდებულებას მწურობელობისა შეერთებულა იმპერატორის
უკვლისა რუსეთისა. ხოლო რდეს მივიწყით ადგილთა მათ მისის
დიდებულებას ვარისგან წარმოგზავნილია თურთ, მამან უცილებუ-
ლად ნაკლუნიკებას ჩვენგან მოხსენებულთასა შეასრულებთ, დაშ-
თომილსა მუნ ნამეხნიკისა ანუ მეფისათა რუსეთისა უფროსად მყო-
ფისადმი არა დაუტკეპთ; უკვლთა მათ ნაკლუნიკებათა, ვინაღუან
მყოფინა ადგილთა მათ შინა უფროს სუბუქად შესაძლო არს დანა-
შენად მისიდა რაივეცა იქმნების ნაკლუნიკება, და სხვებრ ვითხოვთ
რათა უკველივე ესე ღირს იქმნეს მადლისა მონარსობისა მისისა იმ-
პერატორობითის დიდებულებისგან კეთილ-განხილვას²⁶.“

²⁶) ნოტანი ესენი, ელიაზარ ფალავანდის-შვილის ნაწიური აქენან
დღეს უგანათლებულესსა ირაკლის, მეფის ძის ალექსანდრეს-ძესა.

ესეთი იყო დაწყობილება ქვეყნისა სურვილისა-მებრთველისა მუფისა. მუფის-მეთა დაკით და ითანე განიხილეს და დაამტკიცეს წეს-
დებანი ესენი. თავადთა ვითარცა თანამშრობველთა მუფისა (უძმითთა
არა რასა საქმესა საქვეუროსა არა იტყუდნენ მუფენი, რეცა ფეოდალ-
თა მთავარნი) მიიღეს და დაინახეს კეთილად მფარველობა რუსეთის-
სა, კანონთა ზედა ამით დაფუძნებული მხოლოდ მუფის ირაკლისა-
მენი იულონ, ვახტანგ, ანუ იგივე აღმასსან, მირიან და ფარნაოზ, —
მრისხანებდენ მათთვის ვითარცა დასაღუშვათთვის ქვეყნისა. მუფის-
მე აღეჭრანდრე ადრევე იყო ლტოლვილი სპარსეთსა და მუნით ეჭ-
დოდა, სპარსთა ძალითა, მათ დაბრუნებასა.

ზირი ესრეთისა წესდებისა წარუვლინეს იმერეთის მუფესა და
მთავართა, კათოლიკოსსა ანტონის და რაჯდენთამე მღვდელ-მთავარ-
თა. ამით ესე კერ მიიღეს სიამოვნით, თუმცა ზესუხი ჭიდავდით არ
აჩნობეს, გარნა მოკსმით მამინეკ სიტყვით უსაფუძვლობა საქმისა.
ვაითინამე იტყოდენ „ჭართველნი სტყუეუდებიანო; ვაითინამე ერთ-
მანეთს ღალატობენო და სკანი იტყოდენ; ვითარცა წყალ-წალღებულ-
ნი ხავსს ეკიდებიანო.

მითა მუფისა აჩნობეს ესე ქსნიას არაგვისა და კახეთისა მცხო-
ვრებთა. განთესეს უაჯღგან ჰაზრი ესე, რომელ დასაღუშვად მე-
ფისა ირაკლისა ოჯახისა, ჰქმნეს ესეო; განსუიდეს ვითარცა გაცე-
მუდთა, ქვეყანა და მეფობა და მოკლანო სასუიდელსა განსუიდე-
ლისასა, — სახარებისა სიტყვიდან იტყოდენ ესრეთ მტერნი მუფის-
სა გიორგისა და მოხელეთა მისთა მდივანთა და დესპანთა!

LXX

მოვიდეთ პირველისადმი საგნისა.

ქსნო ჰეტერბურდისა იმპერატორმან ჰაღლე აღსკლას საქართუ-
ლოსა ტახტზედა მუფისა გიორგისა. გარსკვან ჰაუჭავაძემან აუწუ-
მინისტრისა, რომელ გვირგვინი სამეფო ბოძებული იმპერატორისა

გუბერნიის მუხარისხიან ირაკლისადმი, დაიდგრა თბილისის გუბერნიის ბისა და ბისა სმარსთაგან, მამან ბრძანა იმპერატორმან პავლე უკრანს სხვა გვირგვინი და წარმოუდგინეს კოვალენსკის ხელითა²⁷⁾ და თვით ჭკუჭკავამის თანა მოსვლითა თბილისს სამეოფნი ნამხნია. აქა წერილიცა ვიკტორ კონუბეისა შეფისადმი 22 აპრილს, 1799 წელსა წამოგზავნილი:

უგანათლებულესო მეფეო,

ჩემო პატრიის-საცემო კეთილ-მოსურნე!

უგანსაუთრებოთა სიამოვნოთა კვჩავნი უმაღლესობისადმი თქვენისა, უოკლად უმაღლესის მისის იმპერატორებითა დიდებულუბისა, ჩემის უოკლად მოწყალის ხელმწიფისა გრამატსა სხვათა თანა აწკეს ტიტურისა ნიშნებითა დასამუარებულად თქვენისა, ტახტსა ზედა სამეოფისა და შემდეგ თქვენსა უგანათლებულესისა შემკვიდრისა თქვენისა. ნამხნია ესენი მოკრთიკვით უმაღლესობასა თქვენსა დანიშნულისა კარსა ზედა თქვენისა მინისტრისა ძეარ მისის იმპერატორებითა დიდებულუბისა უფლისა სტატსკის სოკეტნიკის კოვალენსკისა, რომლისა დასწრებითა აღსრულდება უოკლადეკ სიწმინდით წეს-დება მეფობას ზედა დამტკიცებისა. მსთანავე ერთად მომგზავრობს სრულისა უფლებისა მექანი მინისტრი თქვენი თავადი გასკვან ჭკუჭკავამე, რომელმანცა ისურვა რათა იქმნეს თანხიარი ესრეთისა მხარულუბითა თქვენთვის შემთხვევისა. ამასთან მოკალეობად ჩემდა მივიღებ, წერილთა გამო თქვენთა მისის უგანათლებულუბისადმი განსკუებულისა კანცლერისა კნაზის ბეზობოროდკისადმი, მოკერთვით ზასუხი, რომელ უოკლდთა თხოვთა თქვენთა ზედა სიკვდილადმდე თვისისა გამოითხოვა მისის იმპერატორები-

²⁷⁾ ესე კოვალენსკი 1803 წელსა კნაზმან ცოციანოვმან დიდის შეურაცხებითა განდევნა თბილისიდან რუსეთად.

თის დიდებულებისა კეთილ-ნებობა. ამით გამო ვაჩვენებთ მისი ნისტრისა თქვენსა და მე არა ვარც სპიროდ განვაყოლო. გულის სწორდევლით მოვილოცავ, თქვენო უმაღლესობაჲ, მიღების გამო მით, მისის დიდებულებისა უოკლად მოწყალებისა სელმწიფისა, მოწყალებათა, გარწმუნებ, რომელ განსავუთრებითისა მისის დიდებულებისა უოკლად მოწყალებისა სელმწიფისა, მოწყალებათა, გარწმუნებ, რომელ განსავუთრებითისა მისის დიდებულებისა თქვენადმო განწვობილებისა გამო შემდეგნა არა მოკლებით მოწყალებათა. დასამტყიცებელად ამისა სპიროდ ვჭხედაჲ მოკასსენო უმაღლესობასა თქვენსა, რომელ უოკლად ჭკუშკურდომობითთა ჭზრისა თქვენისა წარმოდგენითა, რათა არა განგრობდეთ შემდეგთა დროთათვის თქვენ მიერ საპირად მიწერ-მოწერათა შესამზღვართა მუხობელთა ზედა დადგინებულთა მოსკელთადმი, მისი იმპერატორებითი დიდებულება მოახდობს თქვენსა ნებასა, უფროარე ამისთვის, რომელ უოკლად მიწერ-მოწერანი თქვენი შეიძლება იქნებოდეს მინისტრისა მიერ მისის დიდებულებისა, რომელიცა იყოფებო თქვენთან.— უკანსკენელ სურვილითა ვამოწმობ სუწებელად თქვენსა უმაღლესობისა, რომელ დესპანი თქვენი ვინაჲ გარსეკან ჭკუჭკამე უოკლად დროსა უოფისისა მისისა აჲ, იქნეოდა სახითა მით, რომლისათვისცა მისის იმპერატორისა დიდებულებისა იქნა ღირსი პატრიარქისა. ამისთან დამატებელი სიისა ხავითა წარმოკლენითა მისის იმპერატორებითისა დიდებულებისა ბრძახებითა,— ვჭკიე უმაღლესობისა თქვენისა მარადის კეთილ-მოსურნე და მზა მსახურებისა.

ლრაღი ვიკტორ კონუბი²⁸).
ს. პეტერბურლით, აპრილის 22 დღესა.
1799 წელსა.

აგვისტოს 10-ს, 1799 წელსა, შემოვიდნენ თბილისსა კოვა-

²⁸) აჲ პირი წერილისა ამის რუსულად, რომლისაცა ნამდვილი აქვს დღეს ირაკლი მეფის ძის ალექსანდრის ძეს.

ლენსკი და თვით გარსკვან ჭკუჭკამე; წარდგენენ წინაშე მუფისა, მი-
 ულოცეს წყალობები და დანიშნეს დღე დაფიცებისა და წყალობით
 გამოცხადებისა. 1 კეკეშვირს სასახლიდამ ანის-ხატისა კეკელსიად-
 მდე იყო დადგენილი ჯარი ორპირად და შუა მათსა განელეს მუფე-
 მს, დედოფალმან და ყოველთა, ღვსურალი დაზარევი განატება ჯარ-
 სს. კათოლიკოსი ანტონი, მთავარ კმისკოპოსი იუსტინე, ანსენი
 თბილელი, იოანე ბოადბელი, სტეფანე რუსთველი იუჩენ მს დღეს
 ანისისხატის კეკელსიასს შინა მწირველნი. აქ დაესწრეს ყოველნივე
 კარის კაცნი, სარდალნი და მოხელენი, თვით დედოფალი მარიამ,
 მუფის სახლას-ძენი, რძალნი და ასულნი, რომელნიცა გარდა დედო-
 ფლისა დარეჟანისა იმყოფებოდეს თბილისს. თვით მუფე გიორგი
 და დედოფალი მარიამ თხოვითა კოკალისხვიას წარდგენ წინაშე ს-
 წიგნისა, წარაიკითხეს ფიცითი ადოქმა. რუსეთის იმპერატორისა
 ერთგულობისა ზედ, მოაწერეს ხელი მამინ კათოლიკოსმან ანტონ-
 ნი დაადგა მუფეს გვირგვინი, გარდაივიდა თვით ღვსი წმინდისა
 ანდრიასს. იმურს ხელსა სკაბტრს, შემოირტვა ხმელი, გარემოადგა
 ყარუშის ზორფირი და დასკდა ტახტსა მორთულს. თვით დედო-
 ფალმან დაივიდა ორდენი ზირველისა ხარისხისა კატორინისა და
 ვარსკვლავი ორდენისა; ჩაიცვა კაბა მვირფისა გარნოსტით გარე-
 მოდებული, დაიდგა თავსა ვილა გვირგვინისა მვირფისა. მასვე დრო-
 სსა შემკვიდრება დავით მიიღო 1-ლი ხარისხი ანის ორდენისა. ოდეს
 არხადაიკონამან დომენტო და მგალობელთა იყვეს ხელმწიფე იმპერ-
 ტორისა და მუფის გიორგისა მრავალწამიერისა გალობა, მამინ იქმ-
 ნა ხარაილიდამ სროლას ხარაიანთა. ესრეთ დაშტკიცებული რუსე-
 თისაგან მუფედ საქართველოსა მუფე გიორგი, და შემკვიდრე და-
 ვით წარვიდენ სასახლესა ჭკუჭკამად; კეკელსიადამ სასახლედმდე ორ-
 პირად იდგა ჯარი რუსისა და იკუროდა მუშაკა. მცხოვრებნი თბი-
 ლისისა უძლოდენ ზურნითა, დაფითა და სუკირითა. ყოველნივე კხ-
 როდენ მუფესა განმხარულეებულსა რუსთა ძალითა. მუფე ქრისტია-
 ნი ადიდებდა მუფესა ერთ მორწმუნესა, მართლ-მადიდებლობისა მი-

საყრდნობედსა. აწ განისკვნა გულმან ჩემან, უბრძანა მეფემან მეფობისა იმპერატორა მის მოძღვარსა თვისსა: მივის მგველად მეფობისა იმპერატორა მართლ-მადიდებელიაჲ. მისრულთა სასახლესა, ულოცვიდენ სარდალნი და მოსვლენი ტრიფილემან მწიგნობარმან წარსთქვა იმბიაკო ქებითა²⁹). ხელ-ჯოხანხმან თავადმან გიორგი ერისთავმან მოახსენა სიტყუაჲ ქებითა³⁰). მეფემან გიორგიმ უბოძა თვითოას სალდათსა ორი ახალი და მასკე დღესა თვითვე უბოძა სადილად, მირხვისა დღეთა გამო, ერთი ურემა დოშა და ზურგაქლია და ერთი ურემა ღვინო; ათი კოდა სასიორი და მრავლად წნილია კომბოსტოსა.

მეორესა დღესა მინისტერმან რუსეთისა გოვალესკვამ მოათხოვა რათა ფიციითისა აღთქმისა ზედა მოაწიროს ხელი სარდალთა და კარისკაცთა, კათოლიკოსმან და მღვდელთ-მთავართა. ჭქმნეს ესე უოკელთა თანხმად ბრძახებისა მეფისა, ვერეთ 26 ნოემბერსა ამასკე წელსა, თფილასს კარი რუსისა და ღენარად ლახარკვი იყენენ მგველად მეფისა და სატახტოისა ქადაქისა. კვტონებ ამავე დროსა

²⁹) ტრიფილი, დიდი მწიგნობარი, გარდამწერავე მრავალთა წიგნთა, მეგობარი გერასიმე ლოდბარისა, რომელიცა ნიშნავს „სული მგალობელი“ მოკვდა 1808 წელსა და დაასაფლავა დომენტიმ ნათლის მცემლის მონასტერსა.

თვით გერასიმე იყო გურული გვარით ანთაქე. ამან და ძამან მისმან ოთარ და შვილმან მისმან გიორგი, შემოიტანეს იმერული ეკლესიური ვალობა საქართველოს, ესენი მეფემან ირაკლი მოიხმო თბილისად და კათოლიკოსმან ანტონი პირველმან უბოძა მათ მამული სოფელსა აღიანში, და ესრეთ დაასახლა იგინი აქა. გერასიმე გარდაიცვალა 1805 წ.

³⁰) ესე სიტყვა ქართულად ვერ დაიბეჭდა თვისსა დროსა; და მე ვსთარგმნე რუსულად და დაბეჭდე 1846 წელსა (Закавк. вѣстникъ № 1 за 1846 годъ. რომლისა რედაქტორი ვიყავ მე) ესევე დაბეჭდე მეორედ იკორთისა მონასტრისა აღწერაში, დაბეჭდილსა ცალკე წიგნად: Описание Ивортскаго въ карталинск. монастырь. Тифлисъ 1865 года და უერნალში საქართველოს სასულიერო მახარებელში.

იმპერატორმა მხოლოდ უბოძა კათოლიკოსს ანტონას თეთრ
უფლა ანუ კუნძულა შემეფელა ძვარფასად სერაბაი ქერუანებათა.

LXXI

მტერნი მამუდნენ და იღუპელ დარტყანიდნენ; მაშინ გაიქცა
აღუქსანდრე მკორედ სპარსეთსა და ბაბახანას შვილსა აბაზ მარზანს
და სარდარს მისსა სულეიმანს ეახლა უარბადსა. აქა იღვა ჯარი
სპარსეთასა და კოქენას ხანას მჭიმად ხანას დასაძურობად საქარ-
თველოასა. მეფემან აცნობა ესე რუსეთსა და ესე იყო მიზეზა, რომელ
მელ მოვიდა თფილასს სხვადა ჰოლვი რუსეთასა, რომელსადა განა-
გებდა დენურაღა გულააკოვა. ხოლო თავით და განსტედ უკველთა
საქმეთა, შემდგომად მეფასა განმხსენებულასა, რუსთა ჯარასა მის-
თან უოფნითა, ნაცვლად მოწოდებულასა რუსთად კოკულჩისკასა, იყო
დენურაღა ღაზარევი.

სპარსთა, დროთა ამათ, აღრეულთა თქვისსა ქვეყნასა შინა, ვერ
იგდეს დრო საქართველად შემოსვლასა, და რუსთა განდევნასა. ბა-
ბახანი განმხადებულა ჯარებითა უკუიქცა ხოლოთ დანარჩენათა, რა-
თა ქსილთა მკამოხესა მძისა თქვისსა ქუსეინსა, გაუენებულსა ქვე-
მო სპარსეთსა. ესრეთ უკუქცეულსნ შემპურა მძა თქისა, დასთხა-
რა მას თვადნი და საქართველასა მადეა დრო განმტკიცებისა რუს-
თა ჯარასა მფარველობითა.

LXXII

ამასვე დროსა მოვიდა იბრაიმ ბეგა ახალციხისა თეშისაგან გა-
მოგზავნიღა თხოვითა, რათა მეფე შევიდეს ხონთქარას სელამის
მფარველობასა და აღუთქმად ახალციხისა და სარულად სამცხისა-
და შეერთებისა სამეფოსათანა მეფასა, კითარცა იყო ბეკლად. მეფე-
მან აწყინა და უბრძანა სარულად უარი. რუსეთასთავის გზასა გა-

ქართული
ლიბრარი

საკეთებლად დარბაზიდან იყენებენ გავსახილნი შინსუ კონსტანტინე შვილია, გლახა ბაბახანს შვილია და ნაცვლი ქალაქის მიკაორტუმ სურგუნა-შვილია. მამის ჩურქეზულმან კანმან სიტუვა-მარჯვემან და ასლციხას ფაშის მახლობელმან მოახსენებ შეფეს: ბატონო მეფე და კარახ-კაცნო დარბაზისელონო: რომ აღებთ კაცკასიის კარსა, შეიძლებთა თვისსა დროსა დახშეასა მისსა? დახშეა კარისა ამის, უბრძანებ შეფემან, აქმნება დახშეა ქრისტიანობისა კარისა: ამისთვის ჯვარი ქრისტესი, რომელსადა ვესავთ, აქმნება თვით მცველად კარისა, რომელსადა თვით ჯვარბული მასზედ დახშეას და განსლებს დასწველად მეფობისა და მეფეთა, ოდეს თვით ჯვრ იყენს სეჭიროდ.

LXXIII

რუსეთის ჯარის მოუძღვა ლენინგრა-მაიორი დაზარევი სსხელით ივნ ზეტროვიაი. ოდეს ისილა მან მინისტროი რუსეთისა კოკაღენსკი დაახლოებულად მეფისა, შესწესდა შურიით და არ აღასრულებდა არა რომელსაშე მისსა ბრძახუბასა და არც თვით მეფისა სურვილსა. სულგრძელებით სსხე შეფე მეტადინებდა აქმნის უოკელივე სთნოდ მისსა, უგზავნიდა სსხეჭართა მს და დედოფალიცა მირიამ უმაწვალსა 20 წლის ცოლსა მისსა ქსენია სტეფანოვიჩს და ორსულსა, მეფის ასულნი მივიდოდნენ სსხასზედ და დროისა განსტარებლად მისის ცოლისა, და ესე გულ-გრილად მოქტეოდა მათ. 24 ნოემბერსა უოლბ ცოლსა ქალი, მეფემან თვით იხება ექმანს მს მიამქმულად. უბრძანებ განუცხადონ სურვილი ესე მეფისა თვით დაზარევისა და ცოლსა მისსა. გარნა ცოლი მისი დეკემბერსა გარდაიწვლა და ქალსა ხსალშობილსა ექმნა მიამქმულად არა მეფე, არამედ დედოფალი მირიამ და უწოდეს სსხელად ალექსანდრა, რომელიცა სსხედეუროდ მამისა, ხსიათით დაუწყნარებელისა, მოკვდა 7 დეკემბერს.

მრავლად მეტადინებდა მეფე მისსა ზეტოვის-ცემისა. ბრძანებ და-

სსიპ-საფლავის გავრცელების და ჭაღვის მისთვის სიონის კვლევის-
სა; აღსანიშნავი ყოველივე სსიპ-სთვის მისი მსწრაფი და დაუყო-
ნებელი. რაოდენივე მეტი მეტადინებდა მისთვის დაკმატებას, კოდაც ღე-
ნარაღი უზენებდა უსამოძინებლს მეტივეს და მხლებელთა მისთა. გა-
მოიყვანს მოთმინებდამ მხლებელნი მეტივის დარჩიბა მეტადი, სულხან
თუმანიშვილი ჭაღვის მოურნავი და თვით მინისტერი კოვალენსკი.
ვერ ახჩანს ვერავინ სულ-გომელი მეტივე გიორგი.

მეტივეს უჩებდა წარვლენს რუსისა ვარადაც 400 კაცისა გარსს,
დასისურვებლად მიუნი მეტივის-მისთა იულონისა განმდარებულთა. ურ-
ჩებამდ დაწარვივის ვერ მოიყვანს აღსანიშნავს კსრეთი ქსრთი მე-
ტივის დასამშვიდებლად აღრულებლთა. უჩებდა მეტივეს ჩამორთმევა
საუფლავის-წილთა, რომლითაც იყო დაგვავილი სსიპ-სთა, თვით
სადათონი ვარის ქსრუხდენ ღეხერდასთა თვისისა უკანამდს და
სადათონს და დაწარვივის კქკოდაც სადათონი, ამისთვის გამოსდა
მეტივეს ბრძანება თვინელი, კოვალენსკი მეტივეს გვა გაქრუელთა სა-
დათონს.

მეტივეს მეტივეს ურმობით უკანამდ ვარის მართ-მადი-
ბელსა დამის, ზურგთელსა და ღეხინისა, დაწარვივი ყველსა იწეხე-
და. მსოლიად მეტივეს ყოველსავე მოთმინებდა და უბრძანებდა: ვარა რა
აწეხინთა გულ-თვინელი, ვარს საჭაროსთა ღეხერდასთა: არც წეხინთა
მისთა, აწეხინთა თვინელი კახარინისა და ამისთა თვით უმ-
ღელისა იმპერატორისა გავრცელების, მომდურავს ღეხერდასთა, მიუჩინს მე-
ტივეს თვისთა მეტივის-მეტივეს, და ვერც ამინ დასამშვიდა ამოხი და
მეტივესთა და მოურსენებელი გული მისთა.

კსოდაცია აჩებდა სულ-გომლებს მეტივეს, რომელ არ მახედა და-
წარვივის აღმგოთებლს და თვით დაქსრთა რაღვის მისისა
დასაფლავებლად თვით სიონის კვლევისასს მინ და უბრძანს სა-
სახლას კართარა ზურგთელს და ნუკეშად მისთვის მიუდენს და
დაქსრთენს მიუნი. დღისა ამისთვისაც კვლად უბრძანს სადათონს მი-
ისისა ვარის თვეთა და ბურთთა ხორავი მარხვისა დღეთა გამო

დეკემბრის თთვეში. მეფის თხოვით თვით კათოლიკოსმა სინოდის წევრმა ანდრეი გარდაცვალებულს ცოლს მისსა ქსენიას. კერძა ამით, კერძა მარკალკარით აღურსითა, კერძა მოავო მეფემს გული განვიცხებულისა დახარკვისა. ესე მისა გულ-ფიცხელობა იყო მიზეზი, რომელ 1803 წელსა, მოიკლა უბედურად ღვირვალა ესე დედოფლისა მარიამისა მსხვეპელისა ნეოლოზ ხიმშიაშვილისაგან.

ეს დახარკეა მოიკლა არა დედოფლისაგან, რომელსაცა მანწერეს ესე, და არც უბრძოლისაგან. დროსა მის, როდესაც დახარკემს წიციანოების ბრძანებითა შემოარტუა ჯარი დედოფლისა. სისახელსა და შუკიდა თვით დახარკეა გამოსუყანად მისსა, იყო დილა და 8 საათი დილისა, დედოფალის მოათხოვა დრო და მოთმინება: „შვილებსა წერილებსა სძინაშიო.“ დახარკემს ეს თხოვა არ მიიღო, გაუდა და სტაცა ხელსა და მრისხნედ უთხრა: ესლავ გამოდითო! ჯარი კერძოციგდისთ დიდ-ხანსაო, მაშინ, მუნ მეოფემს თავადმან ნეოლოზ ხიმშიაშვილმან მსწრაფელ ამოიღო ხანჯალი, დასცა დახარკეს მუცელში. დახარკეა წაიჭრა, და თვით ხიმშიაშვილი მეორეს ეზოს ბაღიანით გაიდა ქალაქადამ და გაიჭრა ახლ-ციხეს და მუნ მოკვდა 1807 წელსა.

შუქსიუხენ ჯარის-კაცნი და გამოიტანეს მოკლეულისა ღვირვალისა გუბი, თვით დედოფალი დაქსტრს ხმლითა მკლავში სომეხმან..... გაჭკაჭკაშვილმან ჰოლიციის კვარტალმან, ჩასკეს ტრახტრეკისა იგი და შვილი მისი მეფის-მე ხუთის წლისა ირავლი და წართუესეს რუსეთად, და დასაღებურეს სოკოროდსა. მოკვდა დახარკვისა ხიმშიაშვილისაგან ცნობილი სხვათაგანცა მრავალთა, თვით მამიო დედოფალმან მარიამ.

LXXIV

1797 წელსა გაჩნდა ჭირი თბილისის ქალაქსა. მცხოვრებნი დაიხიზნენ და მოკვდნენ სოფლებსა. განსრულთა სოფლებად, გან-

თუკეს მომსურელი სენი ჭრთდას და კახეთსა. შევედრებოდა ირანის მეფეს და
 დოფელა დარუჯან წარვიდენ კახეთს; შეფის-ძე გიორგი და შეფის
 რძალი განვიდენ აჭარას და შეჭერეს იგი უოკლის გზით. ესე
 დრო იყო სეკდემბრის თთუკეს და განსრულთა ქალაქადამ ადვილთ
 ქიოკეს ბინს ტყუთა შინს, მთის ძირთა და ხეობათა ახლო თბილი-
 სისა. დიდა იყო დროთა ამით ტყუობა და კაქა დიდთა და მცია-
 რეთა, ობოლთა და ჭირიეთა, მონასტერნი და უდაბნონი, რომელ-
 თადა წინ უძლიადა კეთიმი მოძღვარი შეფისა²¹⁾ მოეშველენ განხე-

²¹⁾ ვეთიმი, შემდგომად სერაპიონისა წინამძღვარი ნათლის-მცემლისა
 მონასტრისა გვართ მჭედელა-შვილი, ყმა თავადის გარსევენ ჭავჭავაძისა,
 ანუ მისის მამისა სულხანისა, წინანდლისა სოფლიდამ, შევიდა ბერობასა მე-
 ფის ირაკლისა დროსავე და იყო საყვარელი თვით ირაკლისა შეფისა, გარ-
 დაიკვალა შემდგომად მეფისა გიორგისა.—ვეთიმი იყო დიდი მოღვაწე მე-
 უდაბნოე, სიწმინდით სავე. გამოსული მონასტრით მისასვლელად ხაშმისა
 სოფელსა, წარიტაკეს ლეკთა ტყვედ. მასთანავე წარიყვანეს სხვაცა ბერი
 ამფილოქე, ესე ამფილოქე ტანით მაღალი, გრძელ-წვერი და მხნე სხეული-
 თა, ლეკთა მიიღეს პატივითა: ჰგონებდენ მას თავად მონასტრისა და ძვირ-
 ფასად საგონებულად. ამისთვის შესვეს იგი ცხენსა და პატივითა მიჰყვან-
 დათ, ვეთიმი ტანით მცირედი, არა საზიური და სუსტი, მიჰყვანდათ ქვეი-
 თად და იტყოდენ მისთვის უპატიოდ: მაგისტვის რას მოგეცემენო შემდგო-
 მად ერთისა თთვისა ჰსენეს ლეკთა, რომელ ვეთიმის გამოსახსნელად წარუ-
 ვლინა მეფემან გიორგი ოც-და-ათი თუმანი და მეორისა ბერისათვის ოთხი
 თუმანი: ლეკთა მოიხადეს ბოდში და ესრეთ პატივით მოიყვანეს თვისსა
 უდაბნოსა.

შემდგომად ვეთიმისა იქმნა წინამძღვრად დომენტი შანშეს-შვილი გვა-
 რით დავითის-შვილი ბაგრატიონი. იყო არზიდიაკონად კათოლიკოსისა,
 ოდეს მეფემან გიორგი მიიღო სამეფო რეგალთა.

წინათ ამისა და ამის დროსა, იტყვის დღესაცა ცოცხალი ნათლის-
 მცემლის წინამძღვრად ყოფილი არზიმანდრიტი იოანე ჯორჯაძე 78 წლი-
 სა, იყო ნათლის-მცემლის უდაბნოში 8 გადამდგარი არზიმანდრიტი, 18
 მღვდელ-მონაზონი, 6 არზიდიაკონი და 30 მსახური დმ მორჩილნიო.

თვით დავით გარეჯისა მონასტერში, რომელსაწა ეწოდებოდა ლაე-

უღთა პურათა და ღვინათა, საცმდითა და საქონდითა, ძველდანიანთა სელსა გარდაიქმნეს სელად ღვთასა და გახეკულებინა მანასა.

რა, იყენენ და 1799 წელსა მ გადამდგარი მოაუცებისა გამო ეპისკოპოსნი: დანიელ მამგლელი, ტიმოთე ნეკრესელი და კონიფანტე მოქელი იმერელი; 6 არქიმანდრიტი; 28 მღვდელ-მონაზონნი; 14 არქიდიაკონნი და 60-მდინ მსახურნი. წმინდის დოდოს უღაბნო, თუმცა იყო დროსა ამას ცარიელი. გარნა წირვა-ლოცვა იყო ხოლმე სიაბლოისა გამო გარესჯისა ლავრასთან. 1011 დასუსტდა გარესჯა თუმცა მოღვაწენი ღირსნი არ აკლდა და არცა მწიგნობარნი. ამა ერთი წერილთაგანი, რომლისა ნამდვილი მე მაქვს მოწერილი მემკვიდრის მეუღლისა კლენესთან.

უგანათლებულესსა საქართველოს მეფის სძალს

უმოწყალეს ხელმწიფასა.

მდაბლად თავყენის მცემელნი და მმადლობელნი, მლოცველნი ღვთისადმი დღევრძელობისა თქვენისანი, ვინადგან ჩვეულბარ მოწყალებისა უღონოთა და გლახაკთასა კეთილ გონიერებითა, აწ ჩვენ მდაბალთა და უღირსთადმი განცაბდა მოწყალება უგანათლებულესობისა თქვენიისა, მცნებისათვის საუფლოისა და ბრძანებისა ძველსა და ახალსა თეატრსა კვალად მიეცით მოწყალება და ამა ყოველივე თქვენი წმინდა არს" და კვალად რომელი ჰსწყალობდეს გლახაკსა, ავასიებს ღმერთსა," და კვალად იტყვი: "წყალობა მნებაეს და არა მსხვერპლი." ამათსა აღმასრულებელსა, ლტერთმან ალგისრულს თქვენს. აღნათქვამი თვისი, თქვენებრთა გვაძოთთვის განმზადებული სიბარულითა წმინდათა თანა ამინ, და ამას საწუთოსა შინაცა ალგისრულსთ ყოველი სათბოველი გულისა ნებისაებრ თქვენისა. ესე ვეწყით დამტკიცებით ნამდვილ, რომელ ყოველივე საწაღი, თქვენი, ნებაცა ღვთისა იქმნების.

თქვენი მოწყალება ფილონი და ერთი თუმანი თეთრი გვებოძა, რომლისათვისცა კვალადცა ფრიადსა მადლობასა აღვიარებთ.

თქვენს უგანათლებულესობის მარად მლოცველი მდაბალნი და უღირსნი ერთობით წმინდასა დავით გარესჯისა მონასტრის საესება.

აპრილს კვ. წელსა ჩუოა.

მუდებნოეა და მემხოლოენა, შთამოსრულნი მათგან თვისნი უფლებათა, გამოსრულნი კლდეთა ნაპრალოთგან, კითარცა მურცხნაღნი ბუდე-
 თაგან თვისთა. ეჭმნებოდენ მსახურადა და ნუგეშინის-მრეკელად ღტო-
 ლვილთა სხლთაგან თვისთა, კითარცა ახგელოსნი მივარკველნი, ე-
 კნებოდენ იგინი მათ მოკლენილად ღვთისაგან. ლოცვა და კედრება
 მათი, განწმენდდა ქრისტაიანეთა გონებასა და განამსხვედა მას, რა-
 თა უძლოს განსაჩდელსა. ესე მაძმო დედაძინ ჩემძინ, ღტოლვილ-
 ძინ სხლობითა დროთა ამათ კახეთად; სადაცა მიმართეს საფარველ-
 სა შეფას-ასულასა ბარბარესა მუელდასა; კახთა თაკადისა სვიმონ
 ენდრონიკა-შვილასა სოფლას კეკისსა, კაცისა გარდამატებულად მდი-
 დრისა უძითა და მამულათა, მებატონისა 400 კომლას კაცისა.

LXXV

ოდეს მეფე არაელი მწესარე გარდაიგვალა თელავსა, ჭირი ესე
 იყო მიხეზა, რომელ მცირედითა კახითა და არა დღესასწაულებით
 გარდაიტანეს კაჰა მეფისა მცხეთასა დასასაფლავებულად. არაგვის
 ბიძისა დადებულა კუბო მეფისა მიიღეს მცხეთელთა და დასაფლავ-
 კეს და კახნი აღარ გასრულნა არაგვისა უკუ-იჭრენ კახეთად. გამე-
 ფებულძინ მეფემს გიორგი 1798 წელსა მოიხუბა რათა მეკლთა ჩუ-
 ულებათა გარე მოსთხოვონ სომეხთა კათოლიკოსისა დეკანოზისა მოს-
 კენებთ დახურავსა. წარგ ზავეს კახნი და მოკსცეს იგი გარნა სიფ-
 რთხილათა დიდითა და შიშითა, რათა ქართველთა მეფემს არ მი-
 ითავისოს თვისად საუხუჯე ესე ეწმადწინისა. კართაპეტძინ გიორგი
 ოშაკანძინ და ათთა სხვათა მოასკენეს და დაასკენეს იგი ბირველ
 სიონისა საკათედროსა ეკლესიასა ნუგეშად ერისა. დღისით დაშ-
 თებოდა აჭა და ღამით მასკენებდენ კახისა სომეხთა ეკლესიათაში.
 ინება ღმერთძინ და განჭარდა ჭირი. მეფე ვერ ბედავდა შესკლასა ქა-
 ლაჭად და დახურავსა მომტანნი ენჭარებოდენ წასკლასა, მოვიდა
 ბრძანება მეფისა, რათა დაშთეს იგი თბილას მოკლადმიდე მისსა.

სომეხნი ქსთხოვდენ ქალაქის მღვდელსა დარჩიან უშუალოდ მის მხრით
 რეთსა გაჭირვებაში. ამან დააღონა მღვდელი, მოჭალაქენი სომეხნი
 თბილისელნი და თვით კართაბუტის მთი თბილისისა, დროთა ამით
 ეპისკოპოსი ოქანეზ თვით წარვიდა მეფესთან და ვეჯდრებოდა რა-
 თა ანუბოს დაუბრუნოს ლახვარი ემძიანისა. მეფემან დაარწმუნა აგა,
 რომელ არა რაი ჰქვს ზოროტი გუელსა შინა განზრახვა ლახვარის-
 თვის წმიდისა და უბრძახეს ჰქოიითა ჟეროკინითა, სანუჭრისა ბო-
 ძებითა და მადლობისა წერილისა მიწერიითა კათოლიკოსისადმი წა-
 რუკვლინოს თვისსა დედილსა, მშინ, ოდესცა თვით და სხედობა
 მისი სხუკენ მის, ილოცკენ და ემთხვევიან. ეპისკოპოსიმან ოქანეზ
 მოსულმან მოიტანა ესრეთი ამბავი სანუჭხრო სომეხთათვის, რა-
 მელნიცა დიდად ამბობებდნენ, თუმიცა კერა ქუდაკენ ცხადად თავისა
 გამოდებასა მეფისა რიადითა. დღედა და ღამე ქსწუხდა მღვდელი შეს-
 რული თვითცა დიდსა ეჭვსა, თუმიცა არწმუნებდა ყოველთა, რომელ
 მეფე არ ანებებს ლახვარისა მიტარებასა. კათოლიკოსი ახტონი,
 თხოვილი სომეხთაგან, რათა ანუბოს და მოსთხოვოს მეფესა მშისა
 თვისსა და თხოვნა მთი ლახვარისა, უარჰყოფითა შუამდგომლობასა
 რათა არა აწყენინოს მეფესა. ამისთვის მიმართეს არსენი თბილელ-
 სა და მხრცა კერ ქუდა მისკლას მეფესთან, რომელსაცა კერ ქსწუ-
 ლობდა. დაღონებულთა და მოთმინებისაგან დალაღულთა მიმართეს
 კეთილის მეფის მოძღვარისა და ესე მოჭალაქეთა თხოვნითა განღვი-
 ძებული წარვიდა და მოახსენა კედრება ემძიანელთა მამთა, ლახვარისა
 მომსვენებულთა. მეფე განრისხდა და უბრძანა კეთილის: უბრძანოს
 მღვდელსა ქსთაგანება კართაბუტისა, რათა შეიკადროს ერთიცა კვირა.
 შეპრწუნებულმან²¹⁾ მღვდელმან მიწწერა მეფესა წერილი თავისა თვი-
 სისა განსმართლებული, აღუწერა ემძიანელთა მოუთმენლობა და
 სულ-ქსწარაფობა მთი და დაარწმუნა მეფე, რომელ მარადის კრინის

²¹⁾ მელიქსა ამას დარჩია ბებულთაშვილსა კუზიან მელიქა დ უწო-
 დებდენ დიდსა კუზისა გამო. მოკვდა 1836 წელსა.

მთ მათს მიუხედავადობასა, რომელსაცა შეაჩვიეს სომეხნი მისევე კართა და მტყუართა სძარსთა.

სწრაფელ განვიდა სმს ყოველგან, რომელ მეფე გიორგი იდებს თვისდა ლახვარსა, შეიძირეს ეჭვსნი მრუჟენი კანნი სომეხთაგანი და ორი ერეკლეო თათარი კატარი და შეითქვენ იდუმელ წარიღონ ლახვარი ემდაწინსა. მელექმან დარჩიამ ქსენო ესე, შექსწუნდა ფრთად; მისცა სძურობილესა შეთქმულნი მუამბოხენი და უჩინა მცველად ლახვრისა ქართელნი და სომეხნი აზნაურშვილნი, და მასვე დროსა აზნობა შეფესაცა გიორგის აძმაკი ესე.—ესე იყენა შეფემან მუორესა დღესა ჭლახქისავე განმზადებულმან ტაკითა, რომელიცა ელოდა მს მტკერისა ზირსა აუტლას და უბრძინ თვით დასაჯონ მუამბოხენი ჭლახქისა ლახვრისა გამო ვითარცა სურს და ელოდეს მს. 15 აგვისტოს დღესა მიწვალებისა ღვთისა დედისა დღესასწაულსა, მომძინდა თბილისს სხლობით, შევიდა ზირდაზირ სიონის კვლესიასა და მოისმინა სხლობითა ლიტურგია, მუნ სადაც ესვენა ლახვარცა საშუელ კვლესიისა წინაშე ამბიონისა. შემდგომად წირვისა მივიდა ლახვართან, თაყვანის-ქსცა, ემთხვია დიდისა ღმობიერებითა, ილოცა მსურველებითა და მასვე დროსა ქსოქვა ჭდაგება დეკანოზმა სიონისა იოანე ოსეს-ძემან, მცოდნემან სომხურისაცა ენისა მწიგნობრობითა.

მუორესა დღესა უხებდა განემგზავრებინა, ლახვარი სომეხთა კათოლიკოზისადმი სსჩუქრებითა, გარნა მოახსენეს ჟარისა გამოჩენა ახლო თბილისსა. შეფემან ბძინა შეაყენონ ლახვარის წარკლენა. მხოლოდ მისწერა წერილი ოქკატორს ემდაწინსა, გაუგზავნა აიგუნდის ბუკედი და აღუთქმიდა ლახვარსა. დროსა მს მოერთვა შეფესა გიორგის ემდაწინიდამ წერილი შემდეგა, რომლისა ნამდვილი მატეს მე სომხურად, დაწერილი 29 ანკარს 1800 წ.**)

ბატონო შეფექ! თქვენმა უმაღლესობამ 1798 წელსა ითხოვა

**) ამა პირი თვით ნამდვილისა (35 აელია).

წმინდა ლახვარი განსაკურნებულად ჭირისა და უწმინდადესნი მკურნა-
 არქმან ჩვენსნი აღიღეს იგი საშინელისა მის ადგილისაგან. ნაკურნ-
 რისა თთვესა დაწებითს რინცხებში ხელთა სუეარელისა ძმისა
 ჩვენისა იოანე არქიპისკოპოსისა და ოდეს მოაწია მან თქვენთა-
 მდე, ჭირსტეს მოწულებითა განჭარდა ჭირი. წარსულთა დროთა
 უამს სულ განთლებულისა მეფისა მამისა თქვენისაგა რაკდენჯურძე
 იყო წარმოვლენილი იგი და შემდგომად ჭირისა განჭარებისაგა უკუ
 ქვეყლადცა მსწრაფელ ჩვენკენ. ამისთვის თქვენის უმაღლესობისადმი
 ჟურ იყო რათა ენება დაბრუნება მისა ლახვრისა შემდგომად განჭარ-
 კებისა მის ჭირისა. თუმც რაკდენჯურძე მოაწიროს თქვენს უმაღლე-
 სობისადმი სულ-განთლებულმან პატრიარქმან, და თქვენ აღუთქმი-
 დით და არა უკზაენიდით ესრეთ, რომელ აღსრულდაცა თვით კა-
 თოლიკოზი. ჩვენ დათოთიძინი ობლად, მწუნარედ და შემესრულა
 გულთა, გვეჭირებთან ვითარცა წმინდა ლახვარი, კერეთვე მტველი
 მისა ძმა ჩვენი ოპანეზ არხიპისკოპოსი, რომელმანცა ჩინებულად
 იცის უცხოთა ქვეყნათა ენება და სიტყვა ნიკებული დად სახმარია
 წმადისა ამის სადგურისათვისა და ჩვენთვისაცა გაჭირებულთა დრო-
 თა ამით გამო აკურ წელაწადი და სამი თთვეს რაც მოდთან მფო-
 რეკლნი შირის ქვეყნებიდგან და კურ მხედველნი წმინდისა ლახვი-
 სა ტარიან და უკუნ აქრეკიან. დღითი დღეთ განიფიებეს ხმა ყო-
 ველგან, რომელ წმინდა ლახვარი დატუეკვდა თბილისსა. ესრეთის-
 ანბაკისა მიხედვად არა ხართ თქვენ, თქვენო უმაღლესობავ: ამისა
 თვის, რომელ არა ეთანხმება მეგობრობასა და მეგობრელობას თქვენ-
 სა, რომელნიცა მამა-პაპათაგან თქვენთა გაჭესთ მოცემულნი ერთად-
 მი ჰაოსიანთა და წმინდისა უბიძაწინისა. ამისთვის მე მწუნარე მო-
 ხუცი მინას კპისკოპოსი და კრება სულაგრი წმინდისა მონასტრისა
 კპისკოპოსნი, ბერნი, და სხვანი ძმანი კადრებითა და ცრემლითა
 გთხოვთ თქვენ ჟვარ-გავრგვიანოსანსა, სიყვარულისათვისა ჭირსტე-
 სისა, ნუ დაგვატყუებთ ნურცა ჩვენ, ნურცა სახლსა ჩვენსა უნუ-
 ტეშოდ. სასიხარულოდ ჩვენდა კვაბრუნეთ წმინდა ლახვარი იოანე

კვიციანი მონასტრით, რომელიცა ესოდენსა დროსა ტყვეობანსა მან
 არიან. ესრეთ აღსრულებას თხოვას ჩვენასა, უოკლად მდებარე
 დმართა წყალობათა აღსრულებს თქვენსაცა თხოვნასა და დაგიცვამსთ
 თქვენ და შვილთა თქვენთა მშვიდობათა და კეთილ-ცხოვრებათათა
 მფარველობათა. იუკნით სამართლებით, დადებულა მეფევე, სადადუ-
 ბელად მეფეთ მეფასა ქრისტესსა და სსახარულად მოაწმუნეთა,
 და ნუგებად გუფასა კეთილად მაკადრებელას თქვენასა. ღვთისადმი
 უმდაბლესი მინას არსაკვიციციკოსა, ქმისსურა სათელ-მოსილასა წმინდა
 კნძაწინისა ტახტისა, 1800 წელსა, 29 იანვარსა.“

ლახვარი ვერ წარუვლანეს, წარუვლანეს ამქდას წერაღა დაუ-
 ფარველობისა საუწყისა ამის წმიდისა კნძაწინისათვის.

ესრეთ დასცხირა დროებით უოკელავე ამზოხა ლახვრისა გამო,
 რომლითაცა გონებენ, განიგძირა უფალა ვჰარსა ზედა, ხოლო მე
 უატყვი მასთვის მასვე, რასაც იტყვიან სომეხთა შეასტორაენი და
 თვით ჩამიანი თვისისა წიგნისა ტომისა მეორესა, გვერდსა 344, წე-
 რაღთა ამითაცან სხანს, რომელ ლახვარი ესე იყო თვით, იგი,
 რომლითაცა განიგძირა დავით დვიხელი 693 წელსა და არა ქრის-
 ტესი, ვრცლად დაკსწერე მას ზედა რუსულად წიგნსა ჩემსა Жизнь
 святыхъ Грузинской церкви. Тифлисъ 1850 года.

შეამეცნონ ესეცა მათ, რომელნიცა ზღაპრობით უწოდებენ მას
 ლახვრად ქრისტესსა: ოდეს ჭბოკეს ვჰარი ქრისტესა და ღურსმანნი
 იურუსალიმისა, მწერაღთა მდროეთა და თვალთ მხილველთა, აღი-
 რიცხესა ნათონი ნაპოვნი მიწისა ქვეშე და რიცხეთა მათ შორის
 არა არს მოხსენებულა ლახვარი და გარდა ამისა არცა ერთი მკელთა
 მწერაღთაგანი არა მოახსენებენ ლახვარსა ამას ლახვრად ქრისტესა.
 ხოლო მწერაღნი სომეხთა და თვით ჩამიანი აღწერენ ლახვარსა ამას
 ვითარცა მას, რომლითაცა განიგძირა და მოაკლა წმიდა დავით დვი-
 ხელი და არა თუ ქრისტე.

მრავალი რამე აქვსთ სომეხთა კვლევისასა, მაღებულა წესდება
 და არა ჭეშმარიტი წმინდათათვის მოთხრობა. არა არას-განსაკვირვე-

ლი! ესრეთ განხილულთა სომეხთა არ შეუძლიანთ სხვადასხვათა
 კბიებენ სავნითა მრავალთა დამტკიცებასა და ვერ დაუკავშირებიათ,
 რადგანაც არ არის მათ შორის ერთობა არც ეკლესიასა, — ერთასა
 მუროსაზეც დაშორებულსა, არც ხელისა ერთობისა, რადგანაც არა
 აქვსთ დგომა ერთსა სამეფოსა და ანუ ქვეყნასა. დაკავშირებისათვის
 ჭირთვლათ თანა სომეხთა მეფეებნა გიორგიმ მისცა ნება ვართაშუთსა
 მათსა, რათა იორდანიზედ განსვლად მათი იყოს ერთობითა ჭირთვე-
 ლთა თანა, ესე იყო მეფობისა მისისა ორსა წელსა. შემდგომად
 1803 წლამდენ კნაზმან ციციანოვმან განმკემან სჭირთველომან
 სომეხთა მოძულემან ბრძანა რათა სომეხნი არა აღირუოდენ ჭირთველ-
 თა მართლ-მადიდებულთა თანა და ამისთვის სრულად განაშორა იგინი.

LXXVI

ამჟე დროსა გარდაიწვლად სომეხთა კათოლიკოსი დეუკა. იწხო-
 ბეს ესე მეფესა გიორგისა იოსებ მიშვარბაშისა ხელითა, რომელმაც
 იყო მამა ვასილისა ბუბუთოვკისა დეხურად ოტინფანტურისა ჩინისა
 გარდაცვლბებულისა 1859 წელსა. ამჟე წერილითა უბრძანებდა მეფე
 სომეხთა უმთავრისა (კრებასა ძველთა მეფეთა ჩუქულებითა ჭირ-
 თველნი დაამტკიცებდენ მათსა კათოლიკოსისა) აღირწიონ იოსებ
 არღუთაშვილი რუსეთისა მეოფეა. აქა ხამდვილია წერილი სომხურად
 და თვით თარგმნილია ჭირთულად, კითარცა წარუკითხეს მეფესა
 გიორგის. ესე თვით მამისა ჩემისაგან იყო თარგმნილი და მისვანუკ
 დაწერილია ჭირთულად.

„ხოთელ აღკებულისა სსწაჟელ აღდგომულისა სუდრისა წმინდისა
 უმთავრისა მსახურთა სამღკდელოთა მოწესეთა. კრებულთა ძმთა,
 ესე იგი ეპისკოპოსთა, მოძღვართა და მოწესეთაგან დიდისა წადი-
 ლისა ჭრისტეს მიერ ლოცვა და კურთხევა უხვ-მოწვალება და დამტკი-
 ლობითი მადლი, და წმიდითა ამათ ნაწილთა შეწევნა მოგხსენდესთ,
 უოვლად უმეტროსნესო, უმღლესო მეფეო უოვლისა სჭირთველო-

საქართველოს
საგარეო ურთიერთობების
მინისტრის
სამსახურის
სტამბა

საო გიორგი, იყვნენ გურთხევა წმინდისა ამის საუფროსის ძეთა და უოკელთა სახელკელთა თქვენთა ზედა, იცოდეს კეთილ მსახურებათა თქვენთა, რომელ დასწერს ბრძენი სოლომონ: კითარმედ გულნი მუფეთანი ხელთა შინა ღვთისათა და რომლისა ძიარ გურძოსა ენკოს, ძიარ მიმსდროკოს. ეგრეთვე თქვენისა უმაღლესობისა გულნი მნებებულობას ჩვენ მტარადთა და მგლოვართა თვის ნუგეშინისცემას; ვინაღან უმაღლესობა თქვენი დამდაბლებულა ჩვენდამე და გუბობინათ ჩვენ უმეცართა მონათათვის წერილია საეყარულისა და მოწყვადების ხელთა სარწმუნოთა თქვენისა მარაშქარბაშისა იოსებისთა და ტერარაქელ დეკნოზისათა, რომელიც ჩვენ წერილია იგი თავსა ზედა ჩვენსა ძიარეუთ და სინარულათ წარკეპითსუთ და ნუგეშინის ცემა იგი მიცვადებისათვის სასტრელისა მამთ მთარისა ჩვენისა უფლისა ღვუა უწმინდესისა კათოლიკოსისა, და ფრიად ნუგეშინის ცემულ ვაქმინათ, და კითარმედ ჩაშინთ ჩვენისა საეყარულისა და ჩაშინდ თქვენისა მწუხარებისა გუბობინათ მშუენიარა ნათხა გარდასახურავა, რომელიცა დიდის მადლობით ძიარეუთ და მისთვის საკრებულად წაკითქვის გურთხევა თქვენისათვის უმაღლესობისა; რომლისათვის კითხუეუთ და კვლად კითხუეთ, რათა მუფეთანი მუფეთანთა, და უფელმან უფლებათმან მოგანჩოს თქვენ ცხოვრება გრძელა და სიცვლად ამა ჩვენდამო ბოძებულისა ჩაგისა, მოგანჩოს ჩაგა საუეუხო, მარადის გურთხევათა და განძლავრებითა თქვენითა და გოსით საშინელ მტერთა ზედა ჟვარისა თვისისათა. ხოლო რომელიც სულეარისა მამისა იოსებ არხაებისკობლისათვის გებრძინად კათოლიკოსად წმინდისა ამის საუფროსისა, ეგრეთ კითარმე მამთ-მთარისა საეყარულისა არხაებისკობლისათა მინისათა თემცა მოგეწერთ, სამართლად ფრიად კეთილარს ბრძენება თქვენი და თან კობობა არს ნებისა ჩვენისა. ვინაღან რარგზის ვაქმნებთ ჩვენ გრება წმინდისა ამის შინა ტაძარსა ვამორჩევისათვის კათოლიკოსისათა, და მის შინა აღვრიცხუთ დიდ-მატკეით იოსებ არხაებისკობლი და დარისად კსავედ საკვედ მშურობულად წმინდისა ამის საუფროსისა. გარნა შემდგომად შეშინებულთა რაოდენითმე სა-

ქართული ენის

შინუღთა მიზეზითა, კურღარს ვიკუდნიურეთ ჩაწერად მისევედ მიმართნა; მაგრამ შემდგომად თქვენისა ბრძნებისა, შეკმზადეთ მუყაღამა იოსებ არხიკისკობოსისთვისდა და კონსტანტინობოდისა: ჰატრანისისა დანიელისათხა. ესეცა ჩავსწერეთ ვითარცა დაგვეწერა მინის ვართაბერტისთვისდა, ან ქეშმარიტებით ვერ არს თქმა, რომ იოსებ არხიკისკობოსი არს გრებული წმინდისა ამის სუფდრისა, და კმდაწინისთვის მრავდსა შინა წელსა მრავალ-გზის შემატებული და ყოველთაგან აქ მოწონებული არის ძგისა კათოლიკოსობა. რომ არა აქეს ყოველითურთ ნაღვებობა რამე არც კეთილისა მოქმედებითა, არცა ასავითა და არცა გვაროვნებითა; მამა კურთხეულმან გვარმან ჩვენმან მოუწოდან მას და დაპტოგონ კათოლიკოსობა უკეთუ მასცა არა აქნდეს შიში რამე გასაღდელნი ანუ მიზეზად, მოვიდეს, იხუმოს, მობრძნდეს, მიიღოს ჩვენი სჯერნიხებობა და სხებებელი და შესაწყნარებული არის.“

უგანისებელ გვედრებით, რომ ქრისტეს შემსება წმიდა დასკარი გვე ოქნიე ვართაბერტითურთ გვიბოძოთ.“

მლორკელნი თქვენნი ქემო აღმებუდველნი მინის, გრიჭურ, სიმონს დაექსანდრე დოგ- იოაკიმ არხიკისკობა. ათურავალ; ვის დამწყებით; კისკობოსის სტეფან არხი- ასტკა- ანდრია, ბარსილ, თადეოს.

კისკობოსი წატურ 1801 წელსა, იანვრის კო, ოქტომბრისს.

მასუხად ესრეთის თხოვისა დახერისთვის, აჩნობა მეგეგმან რომელ წარიღებს მას ახლად დანიშნული ოქკარტური იოსებ კმდაწინის, რომელსადა ელოდდეს ქალაქსა თბილისის, რუსეთისა გზით ვერცა ამან იოსებ, არ მნხავამან თვისისა ტახტისა, ვერცა სხვათა, — ვერ წაიღეს დახვარი იგი. მსოფლიად შემდეგ გარდაცვალებისა მეფისა, მიხისტერამან რუსეთისა კოკადენსკიმ სომეხთა თხოვითა უბრძნა ანუ ურბივა წარუდგენა მისი კმდაწინის.

მისი კათოლიკოსობის მოქმედების დასრულების შემდეგ მისი მისევედ მიმართნა

LXXVII

ვათარცა მეფეთა ტომი და მეფისა-მე და მეფე, იყო მეფე ტაორ-
 გი ღირსებითა აღსაკუსე. მრისხანე ბოროტათკას, მძლავრი ამითკას
 და მეშეოთთა, მდეკნელი მდეკნელთა, მცემელი მცემელთა, მსკე
 დროსა ტკბილი კაცთადმი ტკბილთა, მშვიდი მშვიდობისა მოყვარუ-
 თადმი, აჩქარებელი მუდროთადმი, ნუკეშინის მცემელი მწუნარუ-
 თადმი, ობოლთა და ჭირიკთა შემწვალებელი; მცირედითანს იყო მცირე,
 მდაბალთა თანს მდაბლი; მღვდელთა ზეტკეის-მცემელი, დიდთა
 კაცთა-თანს უკლად დიდებულთა, მეტადრე მამან, რადესინცა რაკორ-
 მე განარისხებენ მას ანუ მომტკებულთა და განუზომელად თქმულთა
 თა სიტყვითა ანუ უპადრისითა ლექსითა, ანუ უზედლობითა. მოკ-
 ლედ და ძირელად უბრძანებდა სიტყვას მდაბლთა კაცთა მონიკრითა;
 ღიმილთა მოსამებნად მითთა თქმთა რადესმე უყუროთ და უკონოდ
 მოსხუნიებულთა. რისხვას მისს ესე ვათართა თკას შემეცნებანებდა
 მათ დავიქრებულთა და უძსუნთისა დუმილთა იყო ვათარცა ღიმი,
 რომელადცა არადეს არს იცვლის ზირისა სხეს თკისსა სანტკოსისა
 მეფურსა და დიდებულსა. დიდთა სკანთა ზედა სლმითთა ზედა სსტ-
 კეფითა მუბარი, სშირად გარდაკადრდა შესაქრკათა, გარანს არს უმ-
 კერთა, სსქმთა ზედა და რდეს სრულყოფდა თქმას და მოთხრო-
 ბას, თკითვე ბრძანებდა ლექსად ძელადვე თქმულსა სიტყვასა: „აი ჩუ-
 მო მანსუო, სან ასე და სან ისუო.“ მეფის-მე მინაიდ, შვილი მისი.
 სშირად მეტუოდა ამსკე და მიბრძანა ძლი მისი: თემურაზ მეორე
 სს მეფეს ახლდა ბური მანსე სხელით და მას სსდმე უბრძანებდა
 ამსიო ლექსად, ვათარცა თკით მოღვექსე.

მგოდნე ზეპირად ექსთა დღისა რომელიცა აღწერა კასილი
 დიდმან და გარდამოიღეს ქართულად ე. სკუკუნესა, და კვრთვე ეპის-
 ტოლეთა მისთა, რომელსა სრულთ თარგმანი გაქქეს გაიოზის ისტრ-
 ხნისა არხიქისკოპოსისა, — სშირად მოიკონებდა მდალთა და დიდ-

თა ვასილას თქმულობით: „ყოველივე მოკადსო თვისსა დასაძინებო, ესე მასწერს ოღამძას ვასილმან ²⁴⁾ ყუკილა გაზაფხულსა, ეკაღა ზაფხულსა, ხყოფი ხილასა შემოდგომას; ხოლო ხყოფი ზამთრისა არს საუბარი მასკე დროსაო, ბრძანებდა მეფე, მასწერს ვასილმან ხუმრობითა, დანინებითა და შექცევითი სატყუა ეპისტ. 267.) გომბოსტოსათვის, რომელას სადმე ჭამითა განაგურნს სხეულეებისკან, გარყნაღა ცხოვრებითა და არაწმინდებითა განმტე (კვანებ, პონტოას) ანტაპატრე.

დაიდად ხშირად ეტუოდა და განუმარტებდა განმარტებითსა ფსალმუნადგან იოანე ოჭროპირისა სატყუას: „აღმოსოქვას გულმან ჩემმან სატყუა კეთილი: „აღმოსოქუს გულმან სატყუა ე. ი. რათა იცოხენადეს ვითარცა საჭმელსა სატყუასა კეთილსა ოდეს ვსჭმით, ვხარამით საჭმელსა და რომელადცა ქსტამს ანუ მაიღებს საზრდოდ სულსა სუღმითოსა, მასკე ამოაცოხნას ე. ი. აღმოსოქვას ²⁵⁾ ესე ეპოვე ღათიანურსა ენასა ზედა დაბეჭდილა და მუნ სწერია ²⁶⁾ (

)—ნუ ვიჭმნებით უმაღლონა ღვთისა, ეტუოდა მოხიზონითა და კარის-კაცთა, რათა არა მიკვილოთ უკადრებითა სატყუა მოსე წინასწარ-მეტყველასა: ისრაილმან სჭამა, განძღა, განსუჭდა და ვრს წიხლი მას, რომელსაცა უყვარდა (მეორე სჯ. 32. 15) ზეპირად, ტუბილად და ხელად ესაუბრებოდა უდაბნოსა მემხოლოეთა და ეტუოდა წმიდათა თვის, მოწამეთათვის, მუმარხულეთა თვის, წერილთაგან, რომელსაცა წარეკითსა ყურადღებითა და ახსოვდა მესსიერებითა ძღაერითა. ვასიანე მიწერდას თქმითა, მაქსიმე აღსარებულასა და იოანე ვლემქისის სიანიტელასა მოძღვრებითა წარმოსთქამდა ესრეთათა ძღათა და ესოდენ მაღდა-

²⁴⁾ ეპისტოლე 13.
²⁵⁾ ფსალმუნთა განმარტება 145.
²⁶⁾ აქ დედანში აკლია.

ნად, რომელ მსმენელთა აღტრბებდა და აღინებდა ცრემლებსა. თვისი მოძღვარი მისი და მეგობარი, წიხმძღვარი სათღის-მცემლისა უდაბნოსა კეთიმი. უწოდებდა სულეაურსა თვისსა მოწაფეს მეფის-ძეს გიორგის, მოძღვრად თვისსა. განკვირვებასა შინა შეუკანალი კეთიმი ღირსი, მოასხენებდა ჰატეად მეფისა მოძღვრებათა სიტყვასა მოსხენებულსა იესოსადმი იოანე წინამორბედისაგან: მე შენგან კელი სათღის-ღებასა, და შენ მთხოვე რათა სათელი გრე შენ?

კითარცა მიწა წვიმიით დათვრალა და განზოხილია, კერეთ იყო მეფე გიორგი, იტყოდა მძმა ჩუმი კუნტი, სმღროთითა წერილებათა დაუნჯებულა და კითარცა რატორი მათთა აზრთა და თქმთა წარმომთქმელი.

LXXVIII

სტეფანესსა რუსთველსა (არსიეპისკოპოსსა) ახსოვდა წარმომთქმული მეფისა გიორგისაგან სიტყვა ოქროპირისა ღირსებისათვის კაცთა გონებისა. მე მოვიძიე ნამდვილ თქმა ესე ოქროპირისა წერილისაგან, მიწერილითა ანტიოქელთა მცხოვრებთადმი (სწავლა 2.) და აზრთა მისედეითა, თვით სტეფანესაგან თქმულთა, დაესწირე აქ მკითხველთა საცხობელად:

„მრავალნი ჰირეტუკთაგანი სწახან უმეტეს კაცისა: ღომი ბლავრებთა, ცხენი სიმწრაფელითა, არწივი ფრინველითა, გარნა კაცმან დაიმორჩილა ცხენი თვისად მოსახმარად. ხოლო არწივი? კაცმან მოიძია საშუალობა და ღონე შესაყენებელად მფრინველთა, კაცთა აქვსთ თვისნი ფრთენი, დაახ! დაახ, მე მაჭკს ფრთა ერთი უმსწრაფელსა არწივთა ფრთისა, რომელითაცა აღვიწევი არა ათსა სტადიონსა, არცა ოცსა სტადიონსა, არცა ცხდმდე მხოლოდ, არამედ უმაღლეს ცისა ადგილადმდე, სადაცა სუფევს ქრისტე მარჯუნიით ღვთისა.“

ერთსა და მასვე უკეთუ ვატყვით ორ გზას და სიმ გზას, იტყოდა მეფე, საჭიროებისათვის, რათა არა დაძვირეფდეს აზრი და

იუოს უმეტეს სიწულად და მტკიცედ გონებასა ზედა იტყვის ოქროპირისა კაცისა ანუ გვამისა სხუელსა ჯერ არს რათა აქნდეს თავი, სეს ძირი, მდინარესა წყარონი, სუბარსა დაწკებთი რაიჲ სავანი.“

თქვენ-სართო, იტყოდა მეფის-მე გიორგი ოქროპირისა სიტყვისა, მიკრუნნი რეცა ბაგეთადმი სემდა და ვითარცა მერცხლითა ბარტყნი, მათგებებთ ბუდიდგან ნისკარტსა, რათა მიმიდოთ მსწრფელ მისგან საზრდელი.

დღეს ერთსა, სუბარსა დროსა შათთვის, რომელთაცა სურდათ სიკედილი მეფისა ანუ მოკვლა მისი, დამილითა წარმოიტყოდა იოანე ოქროპირისაჲ სიტყვისა: „დღესაცა იშოებან აუზბულისა კვარისანი, იროდობდი კვლად განცობდა, როკეს და მოათხოვს თავსა იოანესსა.“ ესე სიტყვა იუო თქმული არა დაჩუქან დედოფალზედ, დედა-ნაცვლისა თეისისა, ბრძანებდა მას მეფის-უელისათვის დედოფლისაგან მიხნუელისა, და თითქმის სსახლისა მბრძანებულისა. მიბრძან ესე არა ერთ გზის მეფის-მეძნ მისაილ.

LXXIX

მეფის-მეძნ თეიმურაზ მომითხრა, მეფისაგან გიორგისა მამისა თეისისა არა ერთ გზის გაგონილი თქმითა და არა წარკითხვითა სიტყვა იოანე ოქროპირისაჲ დამითისა დოცვისათვის და სიტყვა ესე მალაღი კვბოვე სექმე მოციქულთა განმარტებაში (სწავლა 26) და მოვიღებ აქ საცნობელად მეთხველთა: დამე არა არს დაწესებული, რათა განატარებდენ მას სიწულად ძილითა და განსვენებითა, ხელოსანი, კაჭარნი და მსუიდეკლნი და თვით კველესი ღვთისა, განიღვიძებენ შუადამესა. განიღვიძე შენცა ვითარცა კველესი ღვთისა; განიხილე წყობა კარსკვლაეთა, დუმიად ყოვლადი აერისა და წესი ქმნულებითა, დამისა ეძისა სული კაცისა არს უმეტეს განწმენდილი, მსუბუქი და მოცლილი. აღიწვიის მალად გონებითა თავისუფლად. სიბ-

ნელე ღამისა და საღამო დუმილისა შეიქვანს ფიქრსა და მსჯელობასა. უკეთუ აღიხილავ რად, კარსკვლავებითა მოართულად, კარსკვლავებითა, რომელნიცა არიან ცისა თვალნი, მიერეკმი დიდსა სიხარულსა და დატკბები შეებითა, ოდეს აღიწიან აზრი შენი და გონებას ღვთისადმი. მისუდე კაცთა, რომელნიცა დღისით კვიან, როგვან, ივინიან, ბოროტობენ, მტარებლობენ და იქმონენ მრავალთა უკვანთა და უკეთურებათა, — არა რაითა არა განირჩევიან მათგან, რომელნიცა მდებარებენ საფლავთა შინა; და მაშინ შეურაცხ-ყოფ სოფლისა ამისა ამოსა ამბობებსა, მოკვდის ძალი და ესე ამთ აგონებსთ რა არიან: ძალია სხვა სიკვდილისა, სხე და მსგავსება არარისა. — განკვედ ქუჩისა და იხილე რომელ არღა ისმის არავისი ხმა. მისუდე სხდისა შესა; ყოველნივე შწოდარებენ ვითარცა საფლავთა შინა ესე ყოველი განაღვიბეს სულსა და გავიწყობსა სოფლისა ამის არარობასა..... ღამისა უამსა მღვიძარებენ: მგენარენი, და ესრეთვე სული შენი, უმეტეს მგენარეთა რეცა მფიქვინათა, მიიღებს ზეცისა ცარსა.“

სოფროს არხიმანდრიტი, არაგვის ერისთავის-შვილი აღწარდილი სათლას-მცემლისა მონასტერსა, მოაგონებდა მეფისა სიტყვათაგან კასლი დიდისა, ბრძახებსა კეთიმესთავის წინამძღვარისა, რომელიცა იყო მდებალთა კართაგანი, გარსა მადლად მადლთა ზედ გვაროვანთა მდგომარე მონაზონებისა სიწმიდითა და ღირსებითა: „გარე დიდებული და გამოჩენილი, გარსა არა მეჭონი ჩინებულთა, მამა-პაპითა არა ემსგავსებას წყლისა ჩაკადთა, რომელნიცა განდიდდებიან მაშინ, ოდეს შეიერთებენ სხვათა წყლისა ჩაკადთა; ესრეთი გარე მიემსგავსებას წყაროსა, რომელიცა თვით თვისით მოდის და თვით არის გემოვანი კეთილი და სასმელი..... იტყვიანო, არა ხარ დიდისა გვარისაო და არცა დიდებული: მიუუტე; შენ ხარ ჩარარი და მტკერო; არა ხარ უმეტესა პრინციპისა მამისა ჩუენისა, რომელიცა ესრეთ იწოდებოდა.“ ამ სოფროსისა თანა მყოფი, დროსა ამბავისა ამის მოთხრობისა, ბერძენ სერაპიონ (მოკლული ღვთაებანი 1855 წელს

ღისა. ერთისა კვირისა შემდეგ შემოუყენეს ბერად; მიეუბრუნეს ხოლმე და მიწოდეს სასულად ნაცვლად სვიმონისა სერაპიონი, სასული წინამძღვრისა ჩემისაო, რომელმანცა მალაღითა საწმინდითა განსტარა ქვეყნიერა ესე ცხოვრებისა სარბიელი.

LXXX

დროსა გამოეყებისა მეფე გიორგი ძეგლსა ჩაღატაისა თბილისისა გარეუბისა გამო სპარსთაგან და მცხოვრებთა თვის, რომელნიცა კვლად შემოვიდოდნენ თვისთა სახლთა გარდაშქვართა მისწერა თხოვითა წერილი სომეხთა კათოლიკოსსა ლუკას, რათა ასესხონ მას ფული. კათოლიკოსმან მოართვა სესხად ზთისა თუმანი, და ფული ესე განხაწილა მათზედ, რომელნიცა იყვნენ მოკლებულნი ღონეზედ აღშენებისათვის ანუ განახლებისათვის სახლთა თვისთა: — ჭაღატა თბილისი, მეცადინებისა მეღატაისა დარბაზისათა აძლეკდა ამ დროსა, სამეფოდ დღეში 18 მხეთსა, კითარცა მაიმოა ღენერდლან კასილი იოსების-ძემ ბეპუთოკმან, დიდი მოღვაწე ჭაღატაისა განახლებაზე, არა ზოგავდა არასასა ობოლთა, ჭერივთა და შუქდებულთათვის. ვაბე მისი, იტყოდენ მსლუბელნი მისნი, არის შიოს მარანიო.“

დღეს ერთსა მეფე ბრძანებულოდა ჩარდახზედ სასახლისა თვისისა წმიდისა გიორგისა ეკლესიის ეკურდზედ და იხილა მუნ უმაწვილი 15 წლისა, რომელიცა სდგას შორს და უმწერიან მეფესა, მეფემან მალაღის ხმით ჰკითხა მას, ვინა ხარ უმაწვილო? იგი წარსდგა მსწრაფელ და მოახსენა: ვარ შვილი სიონის კანდელაკისა იოანესი..... ოჰ, უბრძანა მეფემან, მოკლულისა სპარსთაგან, წამებულისა ქრისტესთვის, შენ ხარ შვილი ჩემის ნათლის-დეღისა. მოდი, მოდი, რა გჭკიან სასული? გაბრძელ, შენი ჭირამე, — მოდი დაჟუგსა და დეგხარ ესლა? მეზობლისა სახლში; — მშინ შვეიდა ოთახში გამოიტან თვით ზატარა თაღათინისა უფთა ამოიღო ვაბიდან გასაღება,

გაღღა ურთი და ლურჯის ქისადამ თვით თავის სკანდალურად
 თვლა აზრებისა, ოც-და-ათის მხუთის აზრნი მადამ და რადგანაც
 არ მქონდა სელსახოცი, თვით ამოიღო მისისავე, ურთიად ქალადი
 ლურჯი და ხსკვარ თაბანში განება და მიბრძნა: მიუტანე ეს
 ფული ჩემს ნათლი-დედასა, დედასა შენსა და უთხარ ეხლავე, ეხლავე
 გაახდოს სხელი სადგურად ობოლთა. ამა ფულათა დროთა მით,
 მეტრად სიონის დეკანოზი გაბრელ ქართველოვი, გაზრდევლილი
 1866 წელსა აღვაშენეთ სხელია, რადგანაც იყო დიდი იუფობა
 მასდასა, მუშისა, კალატონისა და აგურისა.

LXXXI

მეფის ძემან და მეძვიდრუმან დაჯიო რუსეთსა უოფნისა დრო-
 სსა გაიგნა და მოინება შერთვა ცოლად, რომელსაცდასცა ტატარსე-
 ვის ქალისა. მობრუნებულმან საქართველოად, იწყო მიწერ-მოწერა წე-
 რილთა გაზრდას ტაგჯუკის ძესთან და ვარლამ მიტროპოლიტთან
 კრისტოვის შვილთან. დროთა ამას. მ. ბ. ხელნად სინოდის მცხო-
 ვრებთან. მეფესა გაორჯის დიდად სურდა შერთვა ქალისა მისთა
 რუსთა გვარისა და ანქარებდა საქმისა ამის დაბოლოებასა, რა მკა-
 ლითით ამით დაკავშირდეს რუსეთთან თვით და კრი დაუმადვე-
 ლად, ერთი ესე კითხრთა წერილთაგანი ნამდვილია, რომელდაცა მე
 მაქვს არის მოწერილი მეფის ძეს დაჯიოთთან ვარლამისა: აჰა ზიარი
 ნამდვილიადამ ამ 1-ლისა ამის წერილისა.

„მათს უგანთლებულესობას. მეფისძეს და საქართველოს მეძ-
 ვიდრეს დაჯიოს, ჩემს მოწყალე ხელმწიფეს!

ქვეშურდომით თაყვანის მცემელია, მათს მშვიდობას ღმერთისა
 კთხილ.

ხელმწიფეო ჩემო! თქენი წიგნი მებრძა. და როგორც მმარ-
 თებდა ისე კახარე თქვენის მშვიდობის ამბის სძენისათვის, ბატონს
 მეფეს წიგნი მიკართავი. და მათს უმადლესობას მოვასხსენე, და თქვენც

მოგახსენებ: ტატაროები ჭეშმარიტს მასებს თხოვენ, რომ ბეკრნი თხოულობენ, და გათხოვება უნდათ. და თქვენ ბასს უღიან.

აჭაური ამბავი ეს არის, კერძაში დიდი ბრძოლაა. სუეორავსა შევიდარაში საშინელ მთაში უღელშეს და უკაღს ადგილებშიდ, რომ ის იმპერატორის ღენჯრალთ ცხენები დაუგვიანეს და ოთხი დღე იქ მოუხდა დგომა; ამ დღეებში საშინელი ქუხილი, ელვა, მძაფერი წვიმა თურმე იყო და იმ დროს ფრანგუხნი განწყევხენ და დიდს საიხნით და ძლიერებით იმ საშინელის ადგილიდგან გამოვიდა სუეორავი, მოკლედ მოგახსენებ, სუეორავი ასე სწერს ხელმწიფეს, ახლა რომ მოვიგონებთ ამ დღეს, ხვენი სულა შეძრწუნდება ხოლმეო. ხელმწიფის შვილი კონსტანტინე ბავლოვინი იქ ყოფილიყო. და ამისთვის ხელმწიფემ სუეორავს ღენჯრალის მუსობ უბოძა, და თავისი შვილი რუსარკეინად გამოაცხადა. ენაზ ბეტრე ბავრატონი დიან კარვა გაისარუა და კადეც დასტარეს. ბუნაბარტემ ჯარი მისიარში დააგდო და თითონ ფრანგიაში მივიდა.

სხვებრ გეგედრება მოწყალეო ხელმწიფეო, არ დამივიწყო, მისა ერთგული თქვენის უგანთლებულეებისაგანა ერთგული არხიერი კარდაძი.

გუმბორის 18 წელსა 1799.

რავდენისამე წლითა წინათ.

LXXXII

წერილისა ამის კარდაძი მიტროპოლიტისა რომელიცა იქმნა 1811 ექსარხად საქართველოსა, გარსკეან ჭავჭავაძემან აღნობა მეფესა მიწერილი ბეტრურდისა ამბავი დაკითხისათვისა შემკვიდრისა, დანიშნულისა ოთარ ამილახურისა ჭალხუდ ელენეხუდ, მეფე, მოსურნე რძლად ტატაროებისა ჭალისა, სწერს სხვათა შორის შემდგესა მასუსსა, ჯერეთ მეფისა მკობაში და შემკვიდრობაში.

„მთი ბრწყინვალეებას

ჩემს საკუთარს მეგობარს,

რა ატყდვან თქვენი ბრწყინვალეება წავიდა, მას უკან თქვენი წი-
გნი არ მოგკსვლდის და თქვენი ამბავი გასრულებით არ გვიასმენია და
თქვენმა გონებამ უწეის, რომ თქვენის წიგნის დატვირთვა და ამბავის
უცნობელობა დიდად მოგკაწეებს, და ვინც წამოვიდეს თქვენს წიგნსა
და ამბავს არ უნდა დატკეპლებდეთ სოფელში, მშვიდობა არის ღვთის
მოწყალებით პეტერბურგს რომ მიხვადეთ აქ დიანს კარგისაგან
ურჩეულესი ამოკება თეთრი კაპლია, რომელსაც ანადიანა ქვიან.
ამისა სამი ანუ ოთხი სტოლის კოვჩის ოდენი უნდა გვიმოგონოთ
და ვისი ჭურჭლით და თქვენის ბუკლით უნდა ფოტოტით გამოგზა-
გნოთ, ან ასეთათ კარის ხელათა, რომ აქ ჩვენ მოგვკვიდეს; მაგრამ
დიანს კარგისაგან ზიარველი და ურჩეულესი უნდა იყოს, რომ ცუდი
არ იყოს და ვინათ ცუდს არ გამოგვკვიგვანოთ და ამას კარდა,
სიგონებლას წამლა რომ ქვიან ამ წამლასაც თორმეტი მინა გვი-
მოგონეთ და ესეც თქვენის ბუკლით დაბუკლილება და ვისი კარის
ხელათ გამოგვკვიგვანოთ, რომ უტკეპლად აქ ჩვენ მოგვკვიდეს და ის
ორივე კი ჩვენთვის საჭირო არის და ამისთვის გთხოვთ და ვინათ
თქვენც გამოამეტებთ და კადეც ამოგნით და მაგერს თქვენს რგებას
და სიამოვნებას ჩვენც კვდებით: ჩვენთვის დოსტურსაც გამოგვკვი-
გნა ცხოვრება არსებასა ქვიან, რომელიცა რომ მათს დიდებულებას
უთარგმნინება ის წამლა და ამისა ორა რიგი თურმე იქმნება,
ერთი დიანს კარგისაგან გვიმოგნოთ ამ ცხოვრება არსებას წამლასა
და თორმეტი წრილის მინებით იქმნება და ესეც და ეს ზემო-
ხსენებულა თეთრი კაპლია: ოთხი სტოლის კოვჩი გვიმოგნოთ და
გამოგვიგვანოთ და ასეთს კარს გამოგვკვიგვანოთ ამ ჩვენა მხრისაგან,
რომ საუკვო არა იყოს რა და აქ ჩვენ მშვიდობით და უხაკლულად
მოგვკვიდეს და შემდგომად თქვენს სიკეთეს, ამბავს და წიგნს ნუ
დატკეპლებთ, რომელიც ჩვენთვის ნიადაგს სასიამოვნო სასმენელია

არის. დაკითხის ცოლის შერთვა და ქორწილის ამზავი იმასე ფეკრიაშვილმა ტკიპანობა და თქვენს გულს ამხუჯდნა ბრძანდებოდეს, რომ იკვირ დაკითხის არც ცოლია შერთოს, არც ქორწილი ეჭმნას და ესხუჯდეს დაკითხისაგან შერთვის ეტვი არის არც დაკითხისაგან იმისა შერთვა ეჭმნეს და დიდი საინრუე და ტუუილიც არის და დაჯურებუელიც ბრძანდებოდეთ, ამხუჯდ ასე შორს არის დაკითხით აჭედგან პეტერბურღი შორ არის ასე ის საქმე. და უჩვენოთ ხომ ვერ დაიჭერდა დაკითხი ამ საქმეს და ჩვენგან სარწმუნო ეჭმენ, რომ საინრუისა და ჭორის ამზავის მეტი არაფერი არ არის, და თქვენვე დიხს კარგათ იცით, რომ ტუუილის მეტი არა არის რა და გთხოვთ შენგან დაუკანუებელნი ვიუხუთ უოკელს საქმეშია.

თქვენის ბრწყინებულების საკუთარი მეგობარი საქართველოს მეფის არაგვის ზეიმშია ძე გიორგი

წელსა ჩლად. მარტის კმ.

თფილისსა.

იმერეთის საქმითა რაღა გეხვეწო ამის მეტი; ახლა შენ იცი, რომ ის საქონელი არ დაგვეკარგოს. შენა ახალა თეთრი რომ მომცე შენის ვიბიდგან, ესრე ეჭმნება.

LXXXIII

1799 წელსა მეფის-ძე და შემკვიდრე დაკითხ, ურჩი მამისა, თვით-ნება და მგონებელი ბრძანად თვისისა, უმეტეს მამისა, ვითარცა მხადკელი რუსეთისა, — შეკვიდა განსადედლსა ძნელსა. სიხარბუმან ფულისა და ნიკითა და მოლოდებამან, სხუელუებისა გამო მამისა თვისისა უკურნებულისა, მეფობისა, რომლისა ძალითა ადვილად დახსნიდა ქორწინებასა, — აჭმეკინა ესე, რომ არღა ინება შერთვა დანიშნულისა მასხუჯა ელენეს ამილახურის სარდლისა ოთარის ქალისა, არცა ტატაშხვეის ქალისა რუსეთის, და შეართო სურვილი-

სამებრ მამისა სკიპონ, აღად წოდებულისა აბი მედიქისი ქაღვიძისი ფერუან, რომელისადა ნათელ-სტუმს მართლ-მადიდებლისა მკვლევარისა წესითა *) და უწოდეს სახელად ელენე.—ქალსა ამის აქენდა ფულად 8,000 მანეთი, ფული დროთა ამით დიდ-მადი და ესოდენისავე ფულისა ნიკონი და სამკაულნი. მეფე თვით დაესწრა რძლისა თვისისა მირან-ცხებასა სასახლისა წმიდის გიორგის ეკლესიასა შინა. თანა შემწეთა აღსრულებისათვის ესრეთისა საქმისა იოანე ანდრონიკა-შვიდსა, რომელიცა ასწავებდა მას ქალსა ადრევე ჭართუღას წერასა და საუბარსა, უბრძანებდა მეფე იდუმალ დახლოვან მისდა შვილი მისი დაჯთ.

დღეს მესამესა შემდგომად ჭორწილისა მეფემან, რათა მტერთა არა მისცეს მტრად მიზეზი დღესასწაულ აბისა, დასუსტებისათვის მეფობითისა ღირსებისა,—თვით წარვიდა, ნანა რძლი თვისი ამოარს უყო, და აკურთხა და უბოძა შირის სახსავად ჭარკასდა სასაო ქ. თბილისს და სოფელი გურჯანი სახსაო უძებითა და მამუღითა და ოქმისა ბოძებითა, მასვე დღეს მეფისაგან დამტკიცებულითა. განუბდა მეფე, რომელ ესრეთითა ჭორწინებითა მე მისი დაჯთ გამოვიდოდა ცოდვიდამ და განუტკებდა ბუყლ აკურტაქს ქალსა, შეეკარებულსა ადრითვე, რომელიცა შემდეგ წაიუყანა რუსეთსა და მუნ მოკვდა. მტერთა სდუმნეს. გარნა, თვით დაჯთ მოსული განუბნა, შევიდა სინანულსა, არცა თავის გვარი დობისა, არცა სიძველე და წინებულება გვარისავე, არცა კავშირი რაიმე დიდკაცობითა ქვეყნისა, არცა მეფობითი აღზრდა აზრითა და ქრეკითა,—არა აქენდა მეფის რძლსა და მემკვიდრისა ცოდასა სადკდოფოდ ბეგრატოანის ტახტისათვის მომზადებულისა, მეფემან განსა-

*) მონათლვა კანონისა ებრ ანტიოქიისა კრებისა სომეხთა და მირონ ცხება იყო წმ. გიორგის სახაზლის ეკლესიაში. თვით მეფე სკამხედ მჯდო. მი დაესწრო მუნ. ნათლიად ანუ მიმკმელად იყო თავადი დაჯთ თარხნის შვილი მიმზაში. ესე ამბავი მითხრა შვილმან მისმან ვითარცა მამისაგან გავონილი ღენ. ლეიტენანტმან. იოსებ თარხანოვიმან. პლ. იოსელიანი.

ქართული
ნაციონალური
ბიბლიოთეკა

დიდებლად გვარისა მისისა, მიუბოძა მისსა გვარსა თავადობისა დიდი
სება²⁶) გარნა რასა კეძობოდა ესე სომეხთა ქალსა, რომლისა მო-
უვარენი და ნათესაენი იყვნენ ვაჭარნი და დაბღისა ხელობისანი, და-
იანა ერთი მისივე მეფისა რძლისა, სახელად შიან სომხადეკ დაშოე-
ნილი, უკანდა ცოლად მოქადაქეს თბილისელსა... გუდასპოკსა კა-
ჭარსა. ამილახვარი ოთარ, ეცინოდა მეფის სახლსა დაწუნებისათვის
მისისა ქალისა, შეიძულა ოთარმან აუსტინე მთავარ კმისკოლისა,
რომელსაცა შატავს სცემდა მეფის რძლი ედენე და სწყალობდაცა
დაიად²⁷). ამისთვის მეფემან ისება და შერთო უმცროსსა, პირვე-

²⁶) შაჰა მისი ალა ანუ სვიმონ ცხოვრებდა ასტრახანსა და ფაქრობდა
შვილთა შეწვენითა. შვილნი ესე იყვნენ ზურაბ, სვიმონ, დავით და იოანე,
თუმცა უხაროდათ მეფისთანა მოყვრობა და გვარის შოვნა, გარნა შესწუხ-
დენ ასე მდიდრად ვათხოვებისა გამო დისა თვისისა, შეეარდნენ ვალში და
დასუსტდნენ ქონებითა. აჰა ერთი წერილთაგანი სვიმონისაგან მამისა ზემი-
სანში მოწერილი 19 მარტსა 1800 წელსა, შემდეგ ჯვარის წერისა, რო-
მელიცა იქმნა 1799 წელსა.

²⁷) აქა ვიტყვი რაედენტთავე მთავარ-უბისკოპოსთათვის, — რაიცა გავი-
გონე მეფისძის მიზალიასაგან.

1.) კ ი რ ი ლ ე, გვართ ციცი-შვილი, ბიძა გიორგი სარდლისა სიმა-
პრისა თვით მეფის გიორგისა. დროსა დომენტის ტყვეობისასა ოსმალოსა,
მიანდევს მას კათოლიკოსობა. ოდეს მოვიდნენ ოსმალნი ასაკლებლად მცხე-
თისა და სხვთა ეკკლესიისა საუნჯეთა, ჰსცემეს მას მრავლად რათა აჩვენ-
ოს მას სამკაულნი და თაბამალითა დააყრევივნეს ფერხთა ფრჩხილები, შემდ-
გომად დაბრუნებისა დომენტისა სტამბოლიდამ ჩააბარა მას კათოლიკოზო-
ბა და თვით იწყო ცხოვრება მარტივისა ბერისა. იყო მკოდნე სპარსული-
სა და თათრულისა, საყვარელი მეფისა, ნასწავლი მკერმეთქვი და სიტყვა
მარჯვე, მიწერ-მოწერა მისი ანასტასიასთან (წიგნმან ამან არ მოაწია ჩვე-
ნადმდე) მეფისა ირაკლისა დედი-ნაცვალთან, მოწმობს მის სიბრძენსა. იტ-
ყოდა სადმე, მეფისა ვახტანგისა დაი ნათესაევი მისი მასწავებდა დიაკონო-
ბისა დროსა კმევასაო. რაედენტჯერმე ალიყვანეს ხარისხსა და გამოიძისო
დროთა ამბოზისა გამო. გარდაიცვალა 90 წლისა 1774 წელსა. მის შემ-
დეგ იყვნენ.

ერეკლეტი
შეფუძნა

ღისა ცოლიდამ, შვილსა თაისსა თეიმურაზს თვით ელენე აუოფოდა გარდაცვალებამდე მეფისა თვისა ჭმართან არა პატივრეპულად მისგან და შემდეგ გარდაცვალებისა განხილვა თვისგან და გონებდა გაშვებას. იქნა საქმეჲს კონსისტორიაში და არღარა გაშეფუძლმან მიიღო საქართველოს კონსისტორიადან, კათოლიკოსის გარდაწვეტილებითა უარი დახსნისათვის ჭარწინებისა. დაკით წარვიდა რუსეთს 1803 წელსა და მეფის რძლი ელენე, ბრძანებითა იმპერატორისა ალექსანდრესა, მივიდა პეტერბურღს 1810 წელსა და გარდაიცვალა მუნ 1836 წელსა. თვით ელენე მეფის რძლი და მემკვიდრის ცოლი აუო კმზაზით მიმქმელი ჩუმი, ამისთვის კიცნობდა მოკლედ მას, მოარული მასთან 4 წელს ს. ჰ. ბ. (1831—1835); აუო პატიოსნებითა სავსე, მოშიში ღვთისა, მოარწმუნე ჭრისტანე, კარნა არა დამტკეპული სრულიად რომელთა სარწმუნოებისა: საუბარი მისი, მიტკეული სომხურად, არა აუო დიდ კარგური ჭართული; ქრევა არა ჭართულთა დიდთა გვარისა ქალთა ჩუუღებრიაი; არა მოყვარე მეფისა სხლასა წკერთა და არცა მათგან ყვარებული; — უნებდა მას დასაფლავება თვისა... სოფელსა *)... მდე-

2.) ტ ი მ ო თ ე.

3.) ი ო ს ი ფ ყ ა ფ ლ ა ნ ი ს - შ ვ ი ლ ი, ძმა დავით სარდალისა.

4.) ბ ე ს ა რ ი ო ნ გ ო ს ტ ა შ ა ბ ი ს - შ ვ ი ლ ი, აღმასზან ბატონის შვილის ნათლია (ძმა დავით სარდალისა) რომელიცა კიტრისა ჭამითა დაირჩო და განიოქო: ეშმაკებმა დაარჩესო.

5.) პ ა ი ს ი ო ს გ ა რ ს ე ვ ა ნ ა - შ ვ ი ლ ი, ნამღვდელავი, რომელსაცა, ჰსწამებდენ ფრანგობასა; — მეფე გიორგი არ მიენღებოდა მას ფრანგობისათვის.

6.) ი ო ა ნ ე ქ ა რ უ მ ი ძ ე, ონოფრე ბერის-შვილი, კაცისა დიდად წმიდისა და მოღვაწისა, გარესჯას გარდაიყვანეს წილკნიდამ.

7.) ი უ ს ტ ი ნ ე მ ა ლ ა ლ ა - შ ვ ი ლ ი, უკანასკნელი, გარდაიყვანეს რუსილამ.

*) მგონია პულკოვო ერქვა სოფელსა ამას, მუნ არის ეკლესია ბორცვა ზედა. აქა უნებდა დასაფლავება.

ბარეთა შეტერბურლით ცარსკია სელასა, ამისთვის მოჰკვდა მან მჭერ
 რუკისა ოჭროთა ხატი ღვთის მშობლისა და ამკობინებდა მან მის
 კლიათა თვალიათა და მარგალიტითა და ნებუდა დადუბულიყო ხატი
 იგი თვით მისკე კვლესიასა კრძალვით მისდა დანიშნულთა. მიბძ-
 ნა და გაუგებო რუსულად და ქართულად ზედ წარწერა. წარმოსულ-
 მან რუსეთიდან, კერ ესრან, სხდა დადგა ხატი ესე; რადგანაც თვით
 დასაფლავდა ნეკესის მონასტერსა.

აჲ ორიცა მისი წერილი, მოწერილი მამისა ჩემისადმი:

მაღალ ღირსო, უფალო ეგნატი, წელსა ჩუგ ღვინობისთვის
 კვ. სანკტ-შეტერბურლით.

ჩემო სულიერო მამაე!

მერმეთ ჩემს მკურთხეველ მარჯვენას ამბარს მოკახსენებ და
 თქვენ მშვიდობას და თქვენს ცოდშიდლის ღმერთსა კთხოვ. ვიცით
 რომ ჩემსა ამაჲს იეთხვით, ესრეთ იცოდე ჩემი ამაჲვი. მარამო-
 ბის თოთხმეტს აქეთ, მე ჩემს მშ დაკითთან ვარ. თავისის ხსენ-
 ბას რჩევითა ისრე იხება ჩემმა ქმარმა. ასლა ვი დიდად სწუხს და
 დიდათაც მეხვეწება რომ შეურიგდე, მაგრამ არ ურიგდება. ამ
 დლით მოციქულების გზანით და წიგნების წერით ილაჲვი აღარა
 მჩქეს, მაგრამ მე არ კერიდებო, ღვთითაც, თუ ხელმწიფე მშვიდო-
 ბით მობძინდება, ღვთით ჩემი სუქე უკელა კარგათ მოხდება. ამას
 ვი თვისა ხსენები ვეღარას უშველან. ესრეთ იცოდე ჩემი ამაჲვი.
 ამასკედ მტრს კერას მოგწერ, მერეთ გთხოვ, ჩემო ეგნატი, დიდა-
 თაც დაგვიადდე: კვ ჩემი ოცი თემანი ბატონიშვილს თველეს გა-
 მოართვი, და დუჭების ქირა კანელ გუურქას მივეცი მანდ და იმას
 აქ თუელი აქეს არტემ ბუღდანიანთან, ის მე აქ მომცემს თავისის ან-
 გარიშით, როგორც მანეთი გადის. ხომ იცი და მომიწერა ვიდეც
 მე, რომ აქ კალი მქონდა ოთხსა თემანი, ზოგი მივეცი და ზოგი
 ვიდეც დარჩა მისაცემი. ვიდეკაც ამას გეხვეწება რომ დუჭების ქირა

და კვ ოცი თუმანი გამოართო და გუორჭას მისცე და მოაწერინო, რომ მე აქ არტემ ბუღდანიოკიანისაგან მიმხარდეს. ამას მაგისი თუთრა აქვს აქ და მალეც მიმცემს. ამას გარდა კიდევ ამას გესვეწება, რომ გუორგან ბეგასშვილეს სტეფანეს კვ ჩემი თამასუქი და გიორგის თამასუქი გამოართო და გამოგზავნო.

ორკეცი ფასა მიეცა ფომტისა და არ დაიკარგება. თუ სტეფანეს სხლში გაკლადლის თვეების ქირაც გამოართვი, ისიც გამოგზავნე. ახლა შენ იცი როგორ გაიარება ჩემს მიმუღებზედა გუორჯანზედ ან ქარვასლანზედ როგორც კას ფასათ გასცემთ. ამ ანკარში უნდა ეცადოთ რომ კას ფასათ მიიღეს, რომ არ დავიღუბო. ჩემი სიცილსლე მაგაზედ კადაა თუ ცოტად გაიციმა აქაც ის იფიქრე ამ ანკარშით მომეცემა და მეტად გაიციმა იმის ანკარშით მომეცემა. ესრე იფიქრე ამაზედ მეტს ვერას მოგწერ. მაგაზედ ეცადეთ რომ სამ-ასამდინ ეგება ზვიდეს მაგისი იჯარა, რომ არ დაიღუპოთ. თუ ესრეთ არა საუკუნოდ დავიღუბები, მინისტერი მისწერს ვასილიკეს გუორჯანისთვის და ქარვასლისთვის, ახლა თქვენ იცით როგორც კარგათ მოსწერთ და ან მოაწერინებთ ვასილიკეს: იმის ცოდეს ჩემ მაგიერ შეეხვეწე რომ კარგათ მოაწერინოს თავის ქმარს. მსუკან მე ვიცი როგორც გემსახურები. ასრე არწმუნე, კვ რომ ეცადოს კარგათ მოაწერას, ახლა შენ იცი როგორც გაიარება მეტადრე ქარვასლანზედ, რომ ცოტას ფასითა არ გასცეთ და არ დაიღუპოთ საუკუნოდ. თქვენი ქრისტეს გულისთვის ჩემი სიცილსლე ხომ იცი მაგაზედ კადაა; ახლა შენ იცი, ამაზედ მეტს ველარას მოგწერ ახლა და ამის იქით სხვას წერილით მოგწერ ჩემს ამაგას.

თქვენი მშვიდობის მოსურნე მეფის რძალი ელენე.

მადლო ღირსო უფალო მღვდელო კენტა ონისიმო

ჩემო სულის მამა!

მერმეთ დიდა ხსნა თქვენი ანბავი არა შემიტყვავ. მგონია რომ შემდგურებით. ვუარი გეთხოვნი არ გამოგვჩვენეთ. შენც იცი რომ ერთი დღე შესვენება არა შემიტყვავ. გამო ჩემის მუდღე-საგან: ცოცხალი იყო შტანჯვად; მკვდარი უარესად მტანჯავს. მგონია რომ შენც შეატყობდი კატაკტოვის ჩვილსა, აქ მინისტრისათვის მოეწერა ერძღოვს; რომელიც იმის ზსუხი მოუ. ახლა აქ მნება კადეკ სსსმართლოდ შეაქმნას. ჩემთვის დიდად საჭიროა, რომელს წელიწადში დაიკარგა ან რომელს ჩისლოში ერთ თით ქალღმ-სე დანიშნე და გამოამიგზავნე, რომ ჩემთვის დიდად საჭირო არის; მინდა ლათინოვისაგან მოწმობა მოკატანხო. საჩქაროდ მომწერე. მათ გარდა კატაკტოვმა რომ წიგნი მომცა ის წიგნიც გამოამიგზავ-ნე. მე რომ ასა თუშნის თამსუქხედ ხელი მოეწერე თავებობი-სა, მინამ იმან ხელწერილი არ მოგცა მე ხომ არ უწერდი. მას უკან იმან ერთი წიგნი მომცა, რომ თუ ამ ასა თუშნის თამსუქს თეთრს მე ვინმე მითხოვდა იმის უიზღარის კენახი უნდა გუიდეული-ყო და ამ თამსუქის ფული აქიდამ უნდა მისცემოდა. თუმიც ამ წიგნის ზირიც მე მაქვს. ის რომ შენ გუდაკებოდა შენს საჭიროდ გამოგვჩვენე, იმისა ასლი ვინც ის გადალო თარიღი დავიწყებია; თუ ქრისტიანი ხარ, ეს ჩემი თხოვნა საჩქაროდ ფოშტით მიბოძე; რომ მადლო ლათინოვისაგან მოწმობა მოკატანხო. ის ცხესში დანძის უზირებდა და მე დაკისსენ და ახლა ამის მკაერია რომ მიიციას. ლეთის ძლით მკავს სიმტყუნე მადლო გამოჩნდა. სხვა რაღა გიხუ-რო, ჩემი სათხოვარი შეისმინე; სხვა იყავ მშვიდობით.

თქვენის მშვიდობის ამის მოსურნე ვლენე.

დიდათ ავით ვარ. ეს წიგნი ავით-მყოფმა დაკისწერე. ამ საჭი-როებისათვის თორემ არ შემიძლო წერა.

დეკემბრის 6-ს, წელსა ჩუ-ს.

LXXXIV

თვით მეფის-მე დავით ესრეთისა ჭირწინებითა ჭკონებდა და-
კუპშირებასა სომეხთა მდიდართა, ჭრთველთა-თანა, და მოყვანასა
მათსა ერთობისაჲში კველესიასა, გარნა შესცდა. სომეხნი განხე-
ულნი სძარსეთისა, ოსმალისა და სსკათა ადგილთა არიან ყოკლად
დაცემულნი ზდილობითა;—უჭონელნი მამულსა არიან, უჭონელნი
სიყვარულსა თვით კეთილის მოჭმედთაჲში მამისა; დაშვიწკებულნი
თვისისა ენისა და მოსაუბრენი სსკათა ზედა ენისა, რომელთა იგი-
ნი ემორწილებიან, ვერ სცნობენ რასათვის არს მშვენიერება ლექს-
თა და ლირთა გამოხატვისა; არს უწყიან, რა უყვარდეს, ვინ უყვარ-
დეს; რად უყვარდეს, რას ეტრფოდეს: განჯარდნილნი ერთობისაგან
სარწმუნოებისა აღმოსავლეთისა და კვლად შეხანხული ლათინთა,
კველესიასა არს უწყიან თვითცა რასა შინა მდგომარებას მათი კე-
ვლესიას ღირსება. მიღთობიადგან განხეულსა სომეხთაგან ერისა
ენილად ნახევარი წარიტარეს ლათინთა; დანაშთენი ერთ ნახევარნი
დაცინებულნი ყველგან, განებულნი სძარსითა და თურქთაგან, არიან
სრულად ციკად მსუდრელნი გულ-გრილნი, სახლი მათი სსკათა ად-
გილზედ, ვაჭრობა მათი უცხოისა ნათესავთა, მეგობრობა სიღრუი-
თა, შესამინებულად რისამე; ვერსად განიზრახვენ მეფობასა თვისსა,
ვერ ვისთან იტყვიან მეფეთა თვით ტახტისათვის; თვით მწერლო-
ბა მათი, ლათინთა მოძღვართაგა ნამუშაუბა, არის მათთვის ანუ ვერ
გასაგანი, ანუ სახილად მათის კველესიას მისაღება. სომეხთა კე-
ვლესიასათვის იტყუდა ბესარიონ კათალიკოსი, —სარსცხვილიც არის
ვისაუბროთ და რადა კველესია ესე და რა ღირსება უნდა აქნდეს
მას, სადაცა ორი დადი კველესია აღმოსავლეთისა და დასავლეთისა
საუბრობს, და შესამეცა კველესია დადი ლუტერისა ჭუკუის მეტო-
ბითა მათეკ ორთა დადთა კველესიათა, თვით გონიერნი სომეხნი
ხშირად სადმე მოიხსენებდენ ანუ მართლისა გულათა ან ცბიერობით

თავით თვისთათვის: ნუ უკვე კინცა სკანბოსა შინა დაბნეულია
ზრის იგი ცხენა? ესრეთ სძაგთ სსკათა-თანა თქმა, რომელ არს იგი
სომეხა.

LXXXV

მეფის-მესა გიორგის არ უყარდა სომეხნი, ვითარცა დამკარ-
გველი ძველადვე მეფობისა, ვითარცა არღა მეჭონი მამულისა და გან-
ბნეულნი ქვეყნად, ვითარცა ენისა არღა მეჭონი და სსკათა ენათა ზე-
და ცუდად მოუბარნი, ვითარცა განბნეულნი ადრითვე მართლ-მადი-
დებულის კველესიადამ, ვრი ესე ახალ ისრაილად წოდებულ იქმნა.
გაჭარი მსუადავი, ცრუ, მტყუნა, უბირო და უბურო, ერთგული
მისა ვისგანაც აქვს გამოსარჩენი და რომელიცა მის შეიუადვის ანუ
ფულათა, ანუ პატავითა, ანუ სსკათა სასწქრითა. დავით აღმაშენ-
ბელი, რომელმანცა შემოიხიზნა იგინი და დასასხლან გორსა, თვით
ინახო და ოდეს იხილა გარეუნილი თესლი, მეფობისა დამკარგვე-
ლი. — ერუბისა კახიანთა შინა, რომელიცა იქმნა ჭალაქსა მცხეთას მის
დროს, იტყვის სსკათა შორის: რათა ვრი მისა ქრისტანუ იუოს
მომბულე ცოდვისა მის სოფამულთა, რომელმანცა წარწყმიდნა ბბა-
ლონი და რომელმანცა დაუყარგა მეფობა სომეხთა. თამარისცა დრო-
სა ქართველნი. გონებდეს ერთობითა სარწმუნოებისა, მოკვანათ სუ-
ლისა ერთობასაცა ქართველთა თანა.

აზრსა ამას გამოხატავს მოლექსე დედოფლისა თამარისა შუ-
თელი... ოდეს იტყვის:

სომეხთ მეფენი, მტერთ სასხლ მჭეფენი,
ღმერთმან არ ღირს-ჭყო უფლებათასა.

(მუსლი 85)

LXXXVI

მეფის-მე გიორგი სშირად იტყოდა ორგულობით მოჭკვეას

ყორღანიშვილისაგან, აღწერილისა ვასუშტისაგან. მწუხარებისა მწუხარებისა
 მოუთხრობდა, ვითარ განსცა მან მეფე სკიპონ და შთაგდო თურქ-
 თა ტყეუობასა, და ვითარცა მეშვედრემან მისმან ამოწვიტა ყოვლად-
 დი გვარი ყორღანიშვილთა დიდით მცირემდინ, და ვითარცა ერთისა
 ურმისაგან, მამასთან გაბარებულისა კვლად გაბეკრდა გვარი ყორღან-
 ნიშვილისას მილახურის-გამო, და რეჟან დედოფალი იტყოდა შედეგ-
 სს: გაიგონე რა გაიმბო! დღეს ერთსა გროკამან ათასმან მკელთა
 მშაერთთა, კერ ჰხოვა სსზრდელი, ერთმან მათგანმან ჰხოვა მძოვრი
 მინდორსა. — წარვიდა და აცნობა მმთა მკელთა. შეშინებულთა მკელ-
 თა და ფრთხილთა გაგზავნეს ერთი გამედავი თვისგან ცნობოს
 რა არის ეს მძოვრი მურალი უმაგალითოო უჩვეული მათდა. მისულ-
 მან მკელმან ახალა მძოვრი, დასუნა და სსს მძოვრი კაცისა მურღა-
 ღა; უკუმოაქტა და უამბო: ეს მძოვრი ყორღანიშვილისა არისო. გა-
 ექტნენ მკელნი და მოერიდენ მძოვრსა ცუდსა.

LXXXVII

სომეხთა შეაწერდა სარჯსა ოდესმე მძიმედ; და ოდეს გაახსენ-
 ნებდენ შეუძლებლობასა მათსა, მამან ეტყოდა: გაიგონე რა გაიმბო!
 სომეხსა შეარჩინე ერთი ბასტი; ერთს თვეზედ გახდას ერთ თუმ-
 ნად. ერთსა ბასტსა, როგორ? ბატონო მეფეუო? ჩვენეუ, იტყოდა
 მეფე, მოკვატყუებს და ჩვენითვე გამდიდრდება.

LXXXVIII

ვითარცა მართლ-მადიდებლობისა მოყვარე, ერთობისათვის კე-
 კლესიასა, მრავლად შეცადინებდა მათს მოქცევას. არა ჰსძახდა კე-
 კლესია მათი, არცა წესი მათისა გაღობისა. — მოქცევა მათი სსჭი-
 როა, ეტყოდა რუსეთისაგა ელნსა კოვალენსკისა, ჭვეწისათვის. აღ-
 ვილად გამცემა ჭვეწისა სომეხა, ერთს გროშზე გაჰვიდას მეფეს

და შეფუძნა. აქა და სხვათადაჲ ქვეყანაში არა აქვს რა შებენიანობა
 გულის, არცა კოშკი მამა-პაპათა, არცა ციხე ძველი, არცა ხმალი, წი-
 ნაპართა, არც დროშა, არც მატური შეფუთა. დღესაც მოსაწოდებულად
 სძარსთა და თურქთა, სადაცა არიან განხიზღილი მათნი რომელნივე,
 მარადის მოვისუიდათ ვაშუშად სომეხთა უნებურთა, და თვით სძა-
 რსნი და თურქნი მოვისუიდათ ჩემთა სომეხთა. ასეა მათი ბუნება.
 დიდად საჯნოა ჩემის სამეფოსათვის თესლი ესე განხიზღილი და მო-
 შორებულა ჩვენგან სარწმუნოებითა, ენითა, ზნეობითა და უცხო-
 თა ხათესობითა.—კითარცა კაჭარნი, საჭირონი არიან. ქვეყნის
 მცხოვრებნი დიდად საშიშნი და მოსარბილებლნი; არა მომარნი,
 მსდალნი და მხურებელნი სწუთროასა, სადა და ოდეს დაეგნენ და
 ვისა მიემხრონ: ოსმადსა ანუ ეიზიდებსა. თვით უმატივეკულებსა
 მათ შორის ჩემს კარზედ, ზატაკ სტუმს ფუფსა და გამოსარჩენსა.
 ეს არის მათი ღმერთი და მას თაყუანსა ჰქემს. კველსა სომეხთა
 არის ანახეთქი რაიმე ძველად დაწყობილისა შენობისა; ნეშტი გოდ-
 ლისა დაქემულისა, რომელიცა ჟერეთ არ იყო შესრულებული.—
 დროთა მათ ოდეს სომეხნი განკარდნენ ერთობისაგან მართლ-მადი-
 ებლობისა ე. ი. რომელთა და ბერძენთა ანუ აღმოსავლეთსა და
 დასავლეთსა,—დიდნი კველსაის სვეტნი კაილი დიდი, იოანე ოჭ-
 როპირი, გრიგორი ღვთის მეტყველი და სხვანი აწუობდენ კველ-
 სიასა 318 წლიადამ განთავისუფლებულსა დეკანისგან იმპერატორთა
 და წარმართთაგან.—კველსაისა მიერემოდა წესი და რიგი, მშენი-
 კრება და სმეკული შენობათა გარე და შინაგან; მოიძიებდენ ძველად
 მოცაქულთათა დროთაგან მიღებულთა კანონთა და მცნება დღესას-
 წაულთათვის! აღიწერებოდენ მოთხრობანი მოწამეთა და ღირსთა და
 სხვანი,—ესე ყოველი იყო მიზნა, რომელ სომეხთა კველსა და-
 შთენილი გარე ერთობისა დიდ კველსაისათა თანა მღვდლისა, კითარ-
 ცა შვილი უძლები ჰბრძის კელსა ბრძად და უმატირონად, უპურია
 წესდება ძველისა დაუფუძნებელისა ჟერეთ კველსაისა, ე. ი. შობა
 და ხათლის-ღება დღესა ერთსა, მარსუათა დღენი ნებსითნი და მო-

ქართული
ენის ინსტიტუტი

კალეობითნი; და ბეჭედი მღვდელ-მთავართა ხელთა-
 აქნდათ არიოხელთა ოდესმე; უცნობთა ზედა შეწირვა, სამწიბ-
 დაოსისა ზედა კალეობის დამატება: „რომელი ჟიარს ენა ზეგნთვის.“
 ლიტურგიას არც ვსიღვისა, არც ოქრობორ ა. არც გრიგორისა
 ლეთის-მეტყველასა, დიდსა შხათისა განსხილება თვეზითა და ერ-
 ბოთი, ერთის სიტყვითა აღარ ესმით ხმა და სწავლა აღსარებათა,
 რომელთადაც დაფუძნდა კვლევსა მსოფლიო ე. ი. აღმოსავლეთისა
 და დასავლეთისა. განმორებულმან ქრისტიანობისა დედა-ჭაღაჭთა, —
 რომსა, კონსტანტინოპოლს, ანტიოქიას, ალექსანდრიას და იერუ-
 სალემსა. სომხითმა არც ისმინა რამე, და ვითარცა ერუ, დაშთა
 ბრძედ მედობი შორის ორთა: სამეფოთა სპარსეთისა და საქართვე-
 ლოისა. შემდეგ განხეუღმან ზირსა ქვეყნისასა, ვითარცა ახალთა
 ისრაილთა, არღარ მიიღეს მთი და მღოღოღ დროთი დროთ და-
 სუსტებისა გამო თვით საბერძნეთისა, — წარიტაცეს ლათინთა მი-
 სირში, ლიბანსა, ტურციასა და თვით კერობისა ხაწილებშიც, სა-
 დაცა იგინი შეინიზეს ზაბისა მოსავთა. დღესაცა ჭკალობს შარკან-
 თა შინა თვისთა ე. ი. საგალობელთა გალობასა და შეურაცხოვასა
 ხალკიდონისა ერებისა კახონთა; უწოდებს მას მეკლთა სროკად;
 ფლაკიანეს მოწამეს განებს მწკალებელად; ადიდებს და აღიარებს
 წმიდა დიოსკორესა და კეტიქისა. და რად? თვით სომეხთა კვლევ-
 სიამან არა უწვის. მაგინებელი ხალკიდონისა ერებისა, აღიარებს სწა-
 ვლათა და დოღმაცთა; მუნ დამტკიცებულთა: აღმსარებელი წმიდა
 დიოსკორესა და კეტიქისა, — არა აღიარებს დღეს მათთა წკალებ-
 თა. რომელთათვისცა განიდეგნენ იგინი და შეჩვენდნენ. — ესე ვი-
 თარნი უწესობანი აქვს სომეხთა კვლევსიასა, — ოღლად, გარედ და-
 შთენიღსა და მტერთა მთ შინაცნთა (ხსეკარ სომეხთა ე. ი. გა-
 თრანგებულთა) და გარეკანთაგან დაჩაგრულსა და დაცინებულსა სი-
 მცირისა გამო სარწმუნოებისა მათისა აღმსარებელთა. თვით რაცხ
 ესე არის განხეუღი, მიფხტუღი სსკათა და სსკათა ქვეყნისა კერ-
 მოთა, არა მექანი მამულისა და დედა ჭაღაჭისა; არცა კათედრის

ერთობისა. სხვა არის კათოლიკოსი ეზიანისა, სხვა სტანსტინოპოლისა და სხვა მისისა ადგილისა, რომელნიცა ერთი მუ-
არესა არა მორჩილებენ და არცა ვისვანმე დამოკვიდებიათ. კატეხი-
ზმოსა ანუ სისტემატა ღვთის-მეტყუველებისა მათისა ეკკლესიისა არს
კათოლიკეთაგან შედგენილი რომისა ეკკლესიისა წესდებითა, და ს-
კუთარი რაიცა აქვსთ, ანუ რუსთაგან შედგენილი, ანუ არა სრულიად
და ნთლად გამოძევილებული მათთა დოღმტათა.

LXXXIX

მეფემან გიორგი გამეფებისა შემდგომად მისწერა წერილი მე-
ფეთა ჩამომავალსა, ვასტანგ მეფისა შვიდსა, გიორგი ალექსანდრეს
ძეს გრუზინსკისა, რომლითაცა ეკედრებოდა მანსტეს და დაუბრუნოს
ჭვერისა ვჯარი წმიდისა ნინასი. წერილი ესე აყო მესამე, მიწერილ-
თა შორის მეფეთაგან თეიმურაზისა და ირაკლისა. ვაჭარსა სომეხ-
სა მიმავალსა ასტრახანს, ვასტან ავი და უბრძანა გარდასცეს მე-
ნით ნიქნა ნოკგორადსა, სადაცა სადგურობდა თვით გიორგი ალ-
ქსანდრეს ძე. ვოპიოა წერილისა ამის, დაწერილისა მამისა ჩემისა
სულითა, არის ესე: უკანათლებულესო და დიდებულო ძმად და ბი-
ძად საგულეებლყო გიორგი თანა-მოსახელოო ჩემო, (ესე ალქსი
თვით მეფეს ჩაერთო)! ღმერთმან მამათა ჩვენთა, ანუბა და მომცა
ტანტი ქართველთა მეფობისა, გახრებულისა შტერთაგან, ავლია
ახალი რაიმე წყალობა, სასოება და ხუგეში. ზნისა და მამისა ჩემ-
სა თსოკითა დაურთავ ეკედრებასა ჩემსა: მოახიჭეთ ვჯარი წმიდისა
ნინასი, — საუნჯე ქართველთა ქართველთავე; ქქმენით სახელი და სა-
ხუჭარითა ამით ეკკლესია წმიდა ჩვენი. განსუენებულმან გიორგი ზ-
ნამან თქვენმან მოსცა სატი ძვირფასი ღვთის-მშობლისა სიონისა
და გვაქვს სიჭადუნად. ხუ მისედაეთ დროთა წარსულთა და ოყახი-
სა შეფათსა: თუ ანუებთ და თვით მობრძანდებით, როგორც იწე-
რება გაიოს ასტრახანადგან, დიდად მოსხარული ვაქმნები, კენდებო

გასამოხუნო და გაამო ვითარცა ძმას ძმან და ბიძასა ^{ქვეყნის-მფლობელს} მან. ინებოს ღმერთმან ეს აღასრულდეს მობრძანებად ^{მეცხრე წელიწადს} ინებეთ ბოძება სატისა, ავურთხეთ მით კვალი გზისა თქვენისა რუსეთი ქვეყანასა ჩვენსა და განუსკვნეთ ესრეთ დიდსა დროითა მოლოდინსა. კელით ზასუსსა მეცა და სამღვდელთა და საერო და ერან. მოკითხვას მოკახსენებ სახლობასა თქვენსა, სასხდსა და ხორცსა ჩემსა, ამავე ჩვენის ქვეყნისა მტერთაგან შევიწროებულდისა, თქვენც მოკახსენებათ. რუსეთი თუ არ შეგკეწია უჭირს საქრისტიანოსა. მაქვს მიწურ-მოწურა რუსეთის ხელმწიფესთან. სპასითა კვლარ კენდობით. თურქნი ავის თვალთ გეიფურებენ. ლეკი კერ დასცხნა ავაზაკობისაგან, შინაურის მტერის არ მეშინიან. არიან მხსჯანა კატინი. როინ გედეკნის შეიღეს უბრძნე მოსკვენებით იყოს: ნუ კადნიერობს, გაიოზიც უმადური არის სადმე მისი. ამის ნურას ერწმუნებით. თქვენი ერთ-გული ძმა და მეგობარი გაორგი.

აენისის 10 დღესა
1798 წელსა.

მეფე
გიორგი

ეს წერილი იყო უკანასკნელი მეფეთაგან ჯვარისათვის წმიდის ნინასა. მეფის-მეთა მირიან, ფარნაოზ და სხვათა მიამბეს, რომელ მეფესა გიორგის სსვანა აქვნდა წერილი ზავლე იმპერატორთან მისაწერი, და წერილი ხელმოწერილი და ბეჭედ დაუსმელი, რომლითაცა ეკედრებოდა მას გამოსთხოვოს იგი უსამართლოდ დამპატრონებულთა ჯვარისა, უკეთუ თხოვითა ამითაცა არა ეშველებოდა საქმესა, მაშინ აპირებდა ექმნა კრება სამღვდელთათა და კრებისა განხუნისა ძლითა მოკითხოვნა საუნჯე ქვეყნისა. ეჭადოდნენ შეჩვენებითისა განხინებუბითისა წარვლენასა. ესე და მორადება რუსთა იყო მიზეზიო, რომელ გიორგი აღექანდრეს-მე დაეჯერა და წარუვლდის იმპერატორსა ზავლეს (აღექანდრეს) და ამან შემდგომ გარდაცვალებით

სა მეფის გიორგის წარუკვლავს საქართველოსაჲ 1801 წელს დაიღუპა საფარველად ერისა სიონისა თბილისს კეკელესასა შინა.

თაყვანის საცემლად ჟვარისა ამის წარუკვლავს ქართველთა მკვლელთ-მთავარნი მოსკოვიდამ ნიენი ნოკოგაოროდ შაჲ ს. ლახტოვოს: შაფხოტი არხიეპისკოპოსი ხოზიაშვილი²¹⁾. იოანე მიტროპოლიტი მორკველ მყოფელი, ნიკოლოზ თბილელი, ზენონ აღაპკურდელი და სხვანი. კათალიკოსი იმერეთისა მჭსიმე დიდად მოსურნე ჟვარისა ხილვისა წარვიდა მოსკოვით და თაყვანი-ჭსცა მას. მცირე დიდა ნაწილი მისა, წარმოიღო, მითხრა არხიმანდრიტმან გენათისა მოსუცმან სვიმონ წულუკიძემან.—ესე მიაშობო, მეტეოდა, ჟერეთ უმაწვიდსა სოფრონიოს ნიკორ წმინდელმან წულუკიძემანუკ გვარად, არხიეპისკოპოსად იმერეთისა გარდაცვალებულმან 1844 წელსა მე-

²¹⁾ პაფნოტი არქიეპისკოპოსი მოქვისა (სამურტაყანოს ანუ აფხაზიასა) გვართ ხოზიაშვილი, ძე მეკონდაზისა და თვითუა იყოდა ზელოზა ესე. 24 წლიდგან შედგა ბერად და ახლდა კათოლიკოსსა ანტონის დიაცნად. შემდგომად გარდაცვალებისა გიორგი მეფისა, ბატონის შვილის იოანეს თხოვითა 1802 წელსა აკურთხეს იგი არხიმანდრიტად თირის მონასტრისა, დიდ ლიახზედ, შემდგომად გარდავიდა მეგრულიაში დედოფალს ნინასთან, რომლისა კმარმან დადიანმან გრიგორი წარავლინა დესპანად რუსეთსა. ჯილდოდ ესრეთისა დესპანობისა მიუბოძეს არქიეპისკოპოსობა მოქვისა. 1811 გარდაჰყვა დედოფალს ნინას რუსეთსა და დაშთა რუსეთსავე მოსკოვის ჩუდოვის მონასტრში: აქა გარდაიცვალა 1823 წელსა 50 წლისა და მუნვე დაიფლა. მოსკოვისა არქიეპისკოპოსსა აგვისტინეს დიდად არ უყვარდა იგი მეშურნეობითა, რამეთუ დიდად პატივ სცემდენ მას მოსკოვისა მცხოვრებნი. იყო კაცი მოზუმარი, მზიარული, პურადი და ყოველთადმი სიყვარულითა აღსაესე, მთავარმან საქართველოსა ციციანოვმან წარგზავნა იგი კაიშაურისა მთიულთა დასამშვიდებულად. აქა იტყოდა თვით, 40 ხანჯლითა მხვლიტესო და დამიფარაო სიყვდილისაგან და სირცხვილისა მეფის-ძემან ფარნაოზ. 1815 მოვიდა დროებით თბილისსა და ექსარხოზმან ვარლამ ჭანის ერისთვის შვილმან არ აწირვინა სიონში მტერობითა. ესე იწყინა მან და ჰყვედრიდა მას ესრეთსა მისდამი მოტყევესა, ოდეს მოვიდა თვით მოსკოვსა. სადაცა გარდაიცვალა, ვითარცა გადაყენებული ექსარხოზობიდა.

ფისა გიორგისა, ნინისაგან, მეუღლისა გრიგორი დადანიასა მისუ-
 ლისა, ვინც ესეცა, რომელ მოსკოვისა მიტროპოლიტსა ზღაბონს,
 მოქადაგან ხილვა ჟვარისა ამის, დროსა ხილვა ჟვარისა ენება იმე-
 რატრიცა კვატერინესსა და ოდეს უჩვენეს იგი მის მოსკოვის ერნი-
 ვა მქაბროსეთათვის წარგზავნა მისა საქართველოდკუ, მიეცათ მათ-
 ცა ზირობა და ვერ გაიმეტესო შემდეგ. ეს ამბავი ვინც იონა მრო-
 ველ მიტროპოლიტისაგანსო შემდეგ დღეთა დაგვირგვიებისა აღეჭ-
 სინდრე ზირველისა. ოდეს წარუდგეთ მიტროპოლიტთან ზღაბონ-
 თან, მე და მძა ბეგრატ, მეტუოდა მეფისა-მე მისხილ, მოგვილოცა
 ჩვენ ჟვარისა წარგზავნა სელმწიფისა აღეჭსინდრისაგან საქართვე-
 ლოდ, დიდად ამც მსცცა ესრეთ სიყვარულითა მისედა იმქირატო-
 რისა ქართველთადმი.

XC

მივარველობა რუსეთისა, 1783 წლიდგა დაბტვიცებული ტრაქ-
 ტატითა, აქენდა იმედით ზირისზირ სზარსთა. ამისთვის სწერდა წე-
 რილითა უღნსა თვისსა გარსეკან ჭავჭავაძეს და მთ არწმუნებდა
 რუსეთსა თვისსა ერთ-გულებას. გარსეკან ჭავჭავაძე, სათნო და სა-
 იმედოი მეფისა გორგისაგანცა ესმულობდენ მის, მეშურნობითა
 რავდენხიმე ზირნი ვარის-ვარის; ვარსა ვერ ვაბეჯავდენ მეფესთან
 რასამე მათზედ უშეკრისა თქმისა. ელიაზარ ფადაკანდოკსა ესურდა
 დანიშნულიყო ნაცვლად მისსა რუსეთისა ვარზედ: მოახსენეს ესე
 მეფესა და დიდად შორს დააჭირა. ერთ-გულობაზედა გარსეკანისა
 სრულიად იყო მეფე დარწმუნებული. და მისისა შეიღისა აღეჭსინდ-
 რესაგან ვინც არა ერთგვის თქმულად, რომელ მამა-ჩემი გარსეკან
 იყო შემადგენელი ტრაქტატისა მის, რომლითაცა შეკერა რუსეთისა
 მეფე გიორგი 1799 წელსა. მამსა ჩემსო, მეტუოდა აღეჭსინდრე,
 ესმადგენ მეფისა მშინაო და თუმცა არ უყვარდა მეფე გიორგი, სუ-
 სტად დროთა ამითთვის გასაჭირთა სავალბული ძმითაგან, ვარსა

დიდად ესკიდა, კითარცა კაცსა სკინიადისაინსა, ქვეყნისათვის მშენებ-
ველსა და გონიერსა ჰაზროთა და მოქმედებითა. რომელმან შეფის
წერილი, რომელნიც აქწინდრეს, მიწროლი მამისა მისი-
სადმი, დიდად მოწმობენ შეფისა გონიერებასა და სამეფოისა თე-
სისა დაწვებასა და განგებასა.“ წერილია ესენი არღარ არან შემ-
დგომად ზღვრებისა წინანდალს მისისა სხდისა ლევთავან, რომელ-
ნიცა 1854 წელსა დაუწვეს სხელი და წარასხეს სხლობა ტაქტიკა-
მისა. სშირად განმხნეკებოდა შეფისაგან, რათა ჰაზრობობდეს მის-
სა სამკვიდრებელსა კახეთსა დროდმდე შესრულებისა საქმეთა რუსე-
თისათან. შეფემან დღეს ერთსა უბრძანა აკადის-შვილსა; ენადე-
ყო ერთ-გულად სიძისა შენისა გარსკვანისაო. შემწვიე მერა და ხუ
დამზოვავ, თუ ვიქმნება საჭირო შენთვის. გარსკვან ჩვენთვის ჭი-
ნასულობს რუსეთში და ჩვენ მისთვის ვიჭინახულოდ აქა. იმას იქ
არა უჭირს რა შვილი მისი ალექსანდრე, ხათლული იმპერატორიცა
ალექსანდრისა და კეთილად აღზრდილი, შვილია ჩემიცა და გამოსა-
დეგა ქვეყნისათვის. მოუწროა კვ ხანითა საქართველოდ, დიდად მია-
მება მისი ნახვა.—ეს ამაჟი მამშოო თვით გიორგი აკადის-შვილმან
მოსკოვს. იყო მეგობარი მამისა ჩემისა, და აქვდა მასთან მიწრო-
მოწრო საკვდილადმდე და იამა ჩემი ნახვა, ჩემთან საუბარი და გა-
ცნობა. იყო თვით მწერალი და გადმომღები რუსულითა ქართულად
წიგნთა მრავალთა. ამავე დროს ვნახე ზირკულად და უკანასკნელად
მასთან სანახავად შემოსული გიორგი ალექსანდრეს-მე გრუზინსკი,
რომელმანცა მხაროვა ვკარი წმიდის ნინასი იმპერატორისა ზეველს,
ალექსანდრეს და კონსტანტინე ბატონის-შვილს, მე იმერთა შეფისა
დავითისა,—შეფისა არაკლისაგან იმურეთით განდევნილისა.

XCI

მოუთმენლად ელოდა მეფე გარსკვანისა წერილთა. მეფე გი-
ორგი ეტყოდა დავით თარხნის-შვილსა: როდესაც მოვიდოდა მისი

წერილი, შეჭურბდა მდივან-ბუკთა კენატა თუძინის შეიღებულ მდივან-ბუკთა რაზ ციციშვილსა და მდივანთა, რომელთა შორის აჟო კრავ ბუკთა-ბუკიშვილი, სომეხი და დამიტრა (ქართველი) თუძინის-შვილი, მო-
ლექსე. ესრეთმან მლოდუბიდეან მარადის შეფისაგან, გარსეკნის წე-
რილთა მიღებასა, მაწორდეს სხვანი მიუხდობლობასა და შიშისა გა-
ნცემითსა გარსეკნისაგან. მეფე ფრთხალი და მღვიმარე საქმეთა
შინა, არასა ჰგონებდა ცუდად ელწისათვის თვისისა და ამისთვის
ოჯესმე დროთა-დროთ შეჰკუანდა სირცხვილსა და კდემში, გარსეკ-
ნისა პტერთა სურდათ, მეფისა მიამღულთა წინააღმდეგთა, დაქმო-
რებინათ გარსეკან მეფისაგან, რომელია'ნცა გული ვერ გაივრილეს
მისხედ, კერცა კარის-კარათა, კერცა მშათა, ცუდად მისთვის მოსაუბ-
რებმა, კერცა დედოფელმან დარეჟან, რომელიცა ჰსწყალობდა მის წყა-
ლობითა გამო მეფისა ირავლისა და ჰგონებდა, რომელ შერჩებოდა
მის და შვილთა მისთა ერთ გულად დროთა შეფოთისა და ახნობითა,
რომელითაცა ამწარებდა მეფესა გიორგის. გარსეკან, უმეტეს გამო-
ცდილი საქმეთა შინა, მეტის მნახეა და უკეთ მწრასკული, აჟო
მტკიცედ და შეურეჟეკლად თვისსა მოკალეობასა ზედა. ჰზორი მისა
აჟო ემსახურნა მამულისათვის, ჰფიჭრობდა მეფისათვის და დამშვი-
დებისათვის აღრეულთა ქართველთა, მოკლედ იცნობდა მეფის მშათ
და შვილთა; ოჯესმე ასმენდა მათ და ამხილებდა. თვით დედოფელ-
სა დარეჟანს, მწყალობდა თვისსა, მოჰსწორა წერილი მკვახე სა-
დმე შეფოთისა და უცნომელთა და დიდად არა მოეწონა არცა ან-
დერძი მეფისა ირავლისა, არცა მეცადინებდა თვით დედოფლისა, რა-
თა აღვიდეს ტანტსა და მეფობდეს მაგალითისა მებრ კვატირიანს-
სა. წერილისა ამის ზორი თვით გარსეკანმა წარუდგინა მეფესა და
ოჯეს ჰსცნო ესე დედოფელმან, დიდად იწყინა და დააბრალა ზირ-
მოთხეობასა. მხლებულნი დედოფლისა ეცნობდნენ გარსეკანსა, ჰკვე-
დრიდენ მის და ოჯესმე ურიგოდცა მოახსენებდენ.

დროდ არწივი რუსეთისა გამოაჩენს, რაოჯესს მალლად იდგა
გარსეკან განიერებითა და საქმითა სხვათა ზედა ქართველთა, რაიცა

მე ვინაი არსივისა საქმეთაგან, რომელთაგან მე აღმწერელი მტყუანის
 ცხოვრებისა არს შეკესები—ვიტყვი გარსკვინისათვის, რომელ დროთა
 ამით იყო იგი სექტად მტკიანედ შეფიანისა, ერთ-გულად შეფისა და
 მამულისა. მტკობელი მის ქსცოდავს.

XCH

გამეფებულმან გიორგი, მრავლად მწუხარებამან მმთავან შეფითა-
 სათვის, ქსცნო სიტყვა, თქმული მღვდლისა იოსებ თურქი-ტანის
 შეილისაგან სანდელად შეფე'ზედ: ეს აბაზინ უაღბია!—მეფემან მეორეს
 დღეს დღეს დაიბარა მღვდელი, მოიკითხა, გამოჰკითხა ამავე ქალაქისა
 და უბანს მიუტანოს და ძიარითოს ოქმი რაჯენთამე კომლთა კანთა,
 ბომბულთა წინათ შეფეთაგან, რათა დაამტკიცოს მანც ვითარცა
 ახალმან მეფემან,—ნეეულებითისა წერითა, მეორესა დღეს ძიარითა
 ოქმი, აიღო მეფემან ოქმი და უეუგდო ცეცხლსა, რომელიცა ეთუ-
 ბოდა ბუხარში, და დაუძტა სიტყვა მისივე მღვდლისაგანვე თქული:
 ეს აბაზინ უაღბია! მრავლნი მრავლად ბოროტად ანუ უშეკრად
 განმარტებენ შეფისა ესრეთსა მოქმედებასა. საქმე ესე იქმნა საქსუულად
 ღვთისა, უშეკრად შეფისა მოხსენებულისა. რა უწესობაა ესე დროთა
 მიხედვით? ნუ უკვე სხეებრი ქსჯულისა მეზრ სასჯელი, განვიცხვი-
 სათვის შეფისა იქმნებოდა უმეტეს მსუბუქი? განიხილონ ესე მკი-
 თსკელთა და მსმენელთა.

შემდეგ რაჯენისამე უამისა მასვე მეფესა შეეწყალა მღვდელი
 იგი თურქისტანშიაღი სუძარი და ადრითვე შეფესთან დახსლოებუ-
 ღი და უბოძა ახლისა ოქმითა უმანი და მამულნი ბეკლსა წერილში
 მოხსენებულნი. —მამის მღვდელმან გამხარულეზუმან მოახსენა სი-
 ტყვა ფსალმუნისა: „წულობასა და სამართლისა გაჭებდენ შენ, უფა-
 ღო.“

მღვდელი ეს ღრმად მოხუცი გარდაიცვალა 1820 წელსა თბი-

ღისს, და მარადის კეთილად მომხსენებელი მეფისა
ფობასს მისსა და შეიღთა მისთა.

XCIII

ოკტომბრის თვეს სვეტი ცხოველობისა დღესასწაულობისა გა-
მო მიბრძნდა მეფე ქ. მცხეთას, ჩამოსდა ცხენადამ და ახილა კაცი
ცხენოსანი, რომელიცა მოაქცნებდა შორით მცხეთასაკენ. — მოასხენეს
მეფესა, მუხრან ბატონი მობძნდებოა. შემოსხურებისა აიზმისა შე-
ვიდა დადსა კველესიასა და ხმითა ძალღითა წარმოსთქვა: სვეტი
ცხოველო! შენ მიაგე მტერთა ჩემთა; შენდა დამცხს ყოველი სასო-
ება ჩემი. — იწვეს მწუხრი და შემდგომად მწუხრისა მოვიდა კაცი და
მოასხენეს: ცხენადამ გადმოკარდა და გარდაიგულა მუხრანის ბატო-
ნოა! შესწუხდნენ მეფე და კათოლიკოსი, დაიწერეს შირკუარნი და
კვირკვირადნენ ესრეთსა უცნობსა ამბავსა.

კაცთა მოსრულთა და მოაძმეთა მოასხენეს: ფონთხელას, რომ
გამოსცილდა ბატონი იოანე მუხრანის ბატონი, დაძმეს მდევარიო.
50 კაცთა მხლებელთა, გამოუდგნენ ლეკთა არაგვის ზირზედ მი-
მალულთა და ოდეს მახლავდნენ, დაუწვეს თოფთა სროლა, უკუ
ჭრეულთა არაგვისაკენ მდინარისა გზითა. მაშინ დაბრუნებულა მუხ-
რანის ბატონი გადმოკარდა ცხენადამ, წვეთითა ვნებულა, და
მსწრაფლ განუტკეა სულა. — მუხრანის ბატონმა არა იცოდა მიბრძ-
ნება მეფისა მცხეთასა და არცა გონებდა ჟურეთ მეფისა ნახვასა,
რომელიცა მას არა სწყალობდა. მან სცნო ესე უკუნჭრეულთა კაცი-
საგან, რომელიცა წინათ იყო გამოგზავნილი მოსამზადებელად ბი-
ნისა მისთვისა მცხეთას. ზოგთა მაიწერეს ესე უმეცარი და მოულო-
დებელი სიკვდილი, ძლიერსა წყენასა, მოულოდინებელად მეფისა მი-
ბრძნებისა გამო მცხეთას, ზოგთა მეფისაგან წვეკითა წართქმულთ
სიტყვასა და ზოგთა დადაღვა დეკნისა გამო ლეკთა დასისა და კი-

თარღა ბრკესა, სასხლ ჭარბსა კაცსა, მარადის ეშინოდეს და მშობლისა.

მასვე დროსა არღა მოასვენეს მცხეთას გუამი, წასკენეს იგი მუხრანსა; თვით მეფემან მისწორა, სამძიმრისა წირალი დასა თვისა, მეუღლესა მისსა ქეთევანს და შემდგომად სამისა დღისა მოაიტანეს გუამი და დასაფლავეს მცხეთას, კითარღა საქაღეთისა მათისა. მუხრანს ბატონობა უბოძა და დაუმტკიცა შვილსა მისსა კონსტანტინეს.

შეწუხებული მეფე სამეფოსათვის დაუწუნარებულისა შინა შფოთთაგან და მტერთა ლეკთაგან გაქვლვისაგან. — ჭთაქრობდა და განიზრახვიდა რუსეთისადმი ქვეყნისა გარდაცემასა. ზატონის ნიკოლა გვართო რუსთაღანომ „(ესე განიძიეს ქართლით მინისტრის ბრძანებითა 22 ნოემბერს 1801 წელსა.) მოასსუნა მეფესა: კეროშისა მეფეთა კერ უძღვებს სამეფოა შენი ტეზილი. წესდება მათი და ჩვეულება იქმნება სამძიმო თქვენივის, დამოხებული სხვათაგან მეფობა არის უბედური და მარადის სამწუხარო. სხვათაგან დამოკიდებული ქვეყნა იქმნების დაცინებული და სკიცსკელი. უცხო ნათესავი, ზატონად ქვეყნისა მოკვანილი, შექმნის კრსა მტერად და მდევნელად, და მწუხებულად. მამაშვილური მთავრობა მეფეთა, გარდაიქცევა მამინაცლისა და დედინაცლისა სხედ სიყვარულისა უტკანისა და ბუნებისაგან არაოდეს აღსარებულისა. რუსნი შემოიტანენ ზირკვლადვე მძიმესა უღელსა და დასდებენ ქვეყნისა კისერსა; მოითხოვენ დიდთა ხარჯთა რომელთაღა თქვენ კერ შესძლებთ. მაშინ თქვენი მამულნი და ყმნი გასიყვადებან ბარბანით და მკვდარნი თქვენი დაიმარხებან მუსიკითა.“

დღესაღა სიტყვასა ამას ზატონისაგან თქმულსა მოიგონებენ თბილისისა მცხოვრებნი. ოდეს მუსიკითა უძღვიან საფლავამდე მიცვლვებულთა.

ჩემო ზატონო! უზასუნა მეფემან, დაკუსტდით, გაჭრება ქრისტიანობა აქ ურუსოდ. მეტად მოგკერიდა მტერი და რა მტერი! ქრისტიკი. თუ არ მკლავი რუსთა ხელმწიფისა კერ ვინ დაცევამს სა-

ერეკლესიის
სამეცნიერო ცენტრი

ჭრისტაინოსა. შესძინს სამძიმე რუსთა ჩემსეჲდ ბრძანებულნი ვაჟნი ვაჟნი ვას მივმართო? რა ზასუხა გავსრეჭე ქრისტესა! ვერ წავიწემედ სუფსა. შეკსწირავ ცოდშვილსა და შეუდგება ქრისტესა და ვკარონსა თაყვანის მკემელად მოკიევენ შვედ ჭკუეანსა. ესე იყო სურვილი ძველთა მამა-პაპთა ჩემთა: და ესე იყო ჰაზრი მამისა ჩემისა და მეც დაუდგრება მისსეჲდ, ჩემი ზირობებუბა რუსეთისა მეფესთან, —საკეთილონი არიან ჭკუენისთვის.“

მაშინ ათანსა ვკარის მამისძინ, რომელიცა შემდეგ იქმნა ზეტრიარქედ იერუსალიმისა, დასამტკებულად ზეტრისა რჩევითა, ბრძანს: მოიტანონ დაბადება და წარიკითხონ ისაია წინასწარმეტყველის თაჲი ვი და იხილონ რას იტყვის ღმერთი წინასწარმეტყველისა ზიროთა ერისთავის, რომელიცა ესრეთ დამოკეადება უცხოისა ხათესავისა უფლებასა. ეგნატი იოსელიანძინ, ვერეთ ერისკაცძინ და მამაძინ ჩემძინ, წარიკითხნ იგი.

ქს მეფე უფალი საპაოთ მოსპოვლას იერუსალიმისაგან და იუდაისაგან ძალსა დაურდნობელსა, ზურისა ძალსა და წყლისა ძალსა, გიორისა და მძელსა, და მსაყუელსა და მდიდარსა და წინასწარმეტყველსა და მოაზრესა და მოხუცებულსა და ერკასისა თავსა და საზინოსა თანამზრახველსა, და ბრძენსა ხუროდ მოძღვარსა და გულის სძიერსა მოძღვარსა მსხნულსა. დაუდგენ ჭაბუკთა მთავრად მათთა, და ერძითა უფლად მათთა..... ერძისა დაუდგენ რათა უბრძოდეს მოხუცსა და დრუქსა კაცსა მეწინააღმდეგესა კაცისა ზეტრიოსანსა..... შეიძერას კაცძინ ძმა თვისი ანუ სახლუელი მამისა თვისისა, მეტყველძინ: შესამოსელი გაჭკეს, იყავ ჩვენდა წინამძღვარად და ჭმადი ჩემი მინახე ვითარცა გენებოს. და ზასუხად რჭკას დღეთა ამათ: არა ვაჭმნება თჭკენდა წინამძღვარად. არცა არს სახლსა ჩემსა ზური, არცა სასმელი რამეთუ დატკეებული იქმნა იერუსალიმი და იუდა დაუცა, რამეთუ უნახი მათნი და ჭკეკა მათი არიან წინა-აღმდეგ უფლისა და აღაშფოთებენ ღვთისა დიდების თავლთა ერო ჩემო, კაცნი, რომელიცა მთავრობენ შენსეჲდა მცდურებენ შენ, დაუკარჭენ

გზისა შენისა კვალთა..... დროთა ამით უღმითო მოუღებს სამკურნალო
 და სარკეთა და შემოსავს საგლოკელსა სამოსსა, მოხსნის სარ-
 ტუელთა, მოხდის ქუდთა და ქაზლად სახილველ ჭყოფს თავისა მათისა
 თხემითა: განმსწორებს მთ მიწასთან, სწუხსა მეფე, ამოიხსნა და
 ბრძანს: „ღმერთო დაგვიფარე; ღმერთო დაგვიცვე; ღვთისა დედაო,
 ნუ მიგუნემ ჩვენ კაცობრივსა განძრახვასა, არამედ წილ ხდომილთა
 შენთა გვიქმენ ზატრონი და მფარველი; კეთილისა წინამძღვარსა და
 მოძღვარსა მოახსენეს ესე ამაჲი. მოვიდა მონასტრიდამ და კვლად
 განამხსენებდა მეფესა, რათა არა ესტკვალოს ჰაზრი თვისა ზორველი
 და მისცეს სამეფო რუსეთისა ხელმწიფეთა მფარველობასა. დაძუარდა
 მეფე მისსა რჩევასჯედ და ესტყვა: სხვა ზატრონი არა გუყავს ჩვენ
 გარდა მისთა ხელმწიფეთა.“

XCIV

შემდეგ კარდაცვლებისა მეფისა რუსთა დაივიწყეს კეთილი,
 ჭკუანდათ უზატროდ და კვრდა დაიციეს დეკნათაგან, რომელნიცა აღუ-
 დგანეს მას ძმათა. გაგზავნილდნ ჩინოკნიკმნ საჩივართა გამო მას-
 ზედ მთავად საყო და უზატრო ჭყო, ესტუქსა უშეკრად, მოახსენს
 მწარედ და განაჩინა განმორება მისა წინამძღვრობისაგან უდაბნო-
 სსა. კეთილი არ იკლოვდა ესრეთსა განხიზებასა, მოახსენებდა ზატ-
 რონსა და ათანასისსა სიტყვათა და იტყოდა: ჭეშმარიტად ღირს არს
 მუშაკი სასყიდლისა; მომეგო მე ჯერისიებრ. სოფელსა შინა
 მყოფსა, მომხელა მე სოფლისა მათრახი, ღმერთო ჩემო. ნუ მი-
 მცემ მე უმეტესსა სასჯელსა; მოქმედება ჩემი და მეცადინება
 რუსთა მოყვანისა არა იყო ორგულეობა ქვეყნისა.

1844 წელსა ს.-პეტერბურღსა, ყოფნისა ჩემსა მეფისა ძემან ფარ-
 ნაოზ არა გამოყოფილდნ, რომელ არ ვადიდე ჩემგან დაბუჭდილისა
 მუნ ისტორიასა კვლესიასა მეფე, — გიორგი მიძინეში რუსეთისადმი
 საქართველოისა, მიბრძანს: ჩემო ზღატონ, მეფე გიორგი და ძმა

ჩემი არ არის საგიობელი შენგან. შენ ჰხადი მას მიმტყველებდი...
 უნისა. არა? იგი კერ გასცემდა ქვეყანას; კერ განსვიდდა მას; კერ
 შექმნიბოდა ორგული ტახტსა და სკიპტრასა. შეიმჩნე სიტყვანი
 ესე ჩემნი და თვით დამტე, ვითარცა მეისტორიემან, ჰზორი შე-
 ნი. — სიტყვათა ამათ ზედა მე ვსდუმნე; ვიხილე რომელ, მრისისხედ
 მიბრძანა ესე...

XCv

მეორეს დღესა შემდგომად მეფისა ირაკლისა გარდაცვალები-
 სსა, მეფემან გიორგი ბორჩხალოდამ მიუწოდა ჩოლოყაშვილსა დაუთ
 ჟამშერისა-შვილსა, კაცსა სიტყვა მარჯვესა და კვლად ატრიკულად
 მწერალსა და უბრძანა ოქმისა ზედა წარწერა ბეჭედსა მისსა მეფეა-
 ბისა. დღისა მეორისა თვისა უქმნა მას წარწერა ბეჭდისა ოქმთა და
 ბრძანებთა თვისა შემდეგი: სიმდაბლით გარდამოსრულსა აქსოას ვა-
 ჭებ ღმერთ ჭკაცსა სრულსა. მუხიდგახვე წარმოგზავნა კაცი თბილისს
 და ოქრო მტკედელსსა კოსტას... ამოაჭრეკინეს კერცხლზედ. მიერ-
 თვა მეფეს თელავს და მოაწონა. ამა ბეჭდით გამოვიდა ზირკული
 ოქმი მეფისა, რომლითაცა მეფემან გიორგი მთავრთა ძღვენად თე-
 ლავისა კარის კველსიასა ორი კომლი კაცი მათის მამულთა და
 ზვარითა. მსკე დროსა უქმნეს დედოფლობისა ბეჭედი მეუღლე-
 სსა მისსა მარამს მარტოეთა ზედა წარწერთა: „დედოფალია მა-
 რამ.“

XCvI

მოსრულსა ქალაქად თბილისად მეფესა ეახლნენ თბილისისავე
 მცხოვრებნი თაკაღნი, აზნაურნი და სამკვდელონი, რომელთაცა მო-
 სვლადმდე მისსა დაუეთცათ ერთ-გულობათა ზედა სასახლისა კე-
 კელსიასა, რომელიცა იყო ნაგურთხი კვართისა სუფელოსის სახელ-

ზედა. დიდად ერთ-გულად შერხნენ მეფესა იოანე ღმრთისწინა, რომელსაც უბოძა მოურაობა კახეთისა და აჟო მასთან თან-შენ-დილა. — შემდეგ უბოძა ბორჩალო და კოტლისა. შემდეგ მისსა იუ-ნენ ერთგულად და თაგ-კამოდებულად ზაქტა ჭკუჭკაძე და სვიმონ ღმრთისწინა-შვილი, როცა უბოძა მოურაობა კელის ციხისა.

მასვე დროთა თაგადთა და აზნაურთა ცოლნი მოულოცაკდნენ დედოფელსა მარამს. მეორესა დღესა წარდგნენ სომეხთა კართაშუ-ტი ვანქისა ოქანეს, სამღვდელითა, მელაქი ჭალაქისა და სხვანი მოხელენი ჭალაქისვე. კათოლიკოსმან და არსენი თბილელმან და რუსთველმან სტეფანემ სწირეს სიონის კეკელესასა, თანა დასწრუ-ბითა მეფისა დედოფლითა, სამეფოსა სახელისა წყურთა და ჭალთა წარწინებულთა და დიდებულთა; გარდაიხადეს ზანაშვიდი გარდაცვა-ლებულსა ირაკლისათვის. მეფე სტაროდა და კათარცა აჭენდა ჩვე-ულება ცრემლითა მოსმუნა წირვისა, იტყოდნენ ვაეთნიმე არა კეთი-ლთა საიტყუათა მეფისათვის, რცა სახილველად მელოკარისა. გარნა მეფე აჟო ნამდვილი კეთილ-მისხური და მორწმუნე, მოკვიდა ღმრ-თისწინასა და გამოვიდა კეკელესიადამ მწესრე.

XCVII

მეორესა დღესა მიბრძანდა მუხრან-ბატონი იოანე, წარსდგა მე-ფესთან და მეფემან ცნობილმან, რომელ არა არის მისკან კმაყოფა-ლი და არცა მისდა კერძოდ, არამედ მშათადმი უმეტეს განწყობილი; — უბრძანე საიტყუანი ტკბილნი და დიდად დაწესარებითა, — აჟოს მისდა ერთ-გული მოკალეობისა მეტრ მისისა მეფისადმი. მუხრანის ბატონმა აღიარა ნამდვილ მოკალეობა თვისა და დაამტკიცა ფიცითა, რომელათცა მასვე დღესა თფილანსსა მოსვლასა მისცა ფიცითა ერთგულობა სხვათა შორის. მეუღლესა მისსა მეფისა ირაკლისა ასულსა ქეთევანსა, აჭენდა დიდი რაღა. მისიდაცა მეფისა მისსა სი-ხლსკად შიამკვიანებულანთა, მეტყოდა მოხუცი გიორგი ერისთავი, —

მოკვება თან ქმარსა თვისსა მუხრანის ბატონსა იოანესსა წარდგენ ჰირველად დედოფალთან და შეუტყუან კაცი მოკითხვისა მეფესა. მეფე თუით მობრძანდა და ნახა დაი თვისი, ორნივე სტორადენ და ორთავე ატირეს მუნ მოუფნი ჭაღნი და კანნი. ესრეთ ამა დროთაგან უკანასკნელადმდე ქმარიცა და ცოლიცა იყვნენ მარადის ჯუმილითა, თუთხილითა არა აწეინონ რა მეფესა, თუმიცა გულისითა არ აჭენდათ მეფისა სიუკარულაო, — იტყოდა იგივე კრისთავი გიორგი.

XCVIII

მასვე დღეს წარგზავნა ეპისტოლენი მონასტერთა და უდაბნოთა, რათა უწირონ გარდაცვალებულსა მეფესა, წესისაებრ კვლესიას ორმოცი და წლის წირვა და აღუთქვან სახუგეშოდ ძმთა თვისთა დროსა საწირავი ესრეთი ოქმი, მიწერილი ეპისტოლედ მეფისაგან ბეჭედ დასმული, სახელსა ზედა ათანასი შიო მღვიმელისა წოდებითა სოლო და არა ნამდვილ წინამძღურობითა, მჭკს მეცა. ამა ზირი მისი:

„შიო მღვიმისა წინამძღურო ათანასი და უდაბნოთა მამაო! ინებეთ გარდაცვალებულსა მეფისა კრეკლისათვის შვიდისა, ორმოცისა, — და წლის წირვა გარდაიხადეთ, თვისსა დროსა ეს ჩვენი ოქმი წარმოგვიადგინეთ, რომ ძმთა სახუგეშო აღვასრულოთ. წელსა 1798 აპრილის 30 დღესა.

მეფე
გიორგი

ესე ათანასი იქმნა შემდეგ არქიმანდრიტად; იყო კაცი განსწავლული ანტონისაგან ჰირველისა კათოლიკოსისა; გვართ მიქელის-

შვიდი კახელი. 1802 კვლად შევიდა შიო მღვიმეში ლეკთა
 თა გოხრებულსა. 1803 ოდეს მოკეკა მუშვედრეს დაეთოს ქ.
 მცხეთას ფებერელის 19 ქსთხოვა თანა წარუქეს მას რუსეთსა ათა-
 ხანსი; მასვე დღეს თანა ქუვა მას და წარიუქან რუსეთსა კერძო და-
 კონად მოძინადებული შიო მღვიმეს წაქარია იოსელიანი, ბიძა ჩემი,
 გარდაცვალებული ღენუალ-მაორის ჩინითა 1865 ს.-მ. ბ. თვით
 ათანსა უკუ-მოაქრა მუნით და დასაფლავდა კახეთს.

XCIX

დღესა მას, ოდესცა იქმნა დაფიცება თავადთა და აზნაურთა და
 ფიციითა ფურცელსკად სელას მოწერა მეფისა ერთ-გულობასკად, მა-
 შინ დავით რქტორმან თელავისა სემენარისა შემდგომ წირვის აღ-
 სრულებისა მოახსენა მეფესა იამბიკოდ ლექსი წარკითხვით. თვით
 რქტორმან წარსთქვა ესე და მერეთ აგალობა რჯათა თვისთა მო-
 წაფეთა თავადთა ჟურეთ ურმათა. კიდურ წერილობა ანუ აგრო-სტი-
 ზი იამბიკოთა იყო: „მეფეს გიორგის უგალობს რქტორი დავით.“

მეფემან ზატაი-ქსნა მას მადლობითა და ამცნო ერთ-გულობი-
 სა მოკალეობა მეფისადმი: „ცხებულაო მეფე ღვთისაგან; ზატაი-
 მრემელი მეფისა, ზატაი-იციუმბის ღვთისაგანაო. ორ-გული მეფისა
 არ იქმნების არაოდეს ერთ-გული ღვთისა—თავლი მეფისა არს თვა-
 ლი ღვთისა; გული მეფისა ხელთა-შინა უფლისათა—მეფე, რომე-
 ლიცა, კარვეი ამას უქველად, —მიენდობა ღმერთსა, მტკიცედ იქმ-
 ნება თვისსა ტანტსკედ და იურთსკვა ღვთისაგან, ვინ უნდა მყან-
 დეს ღმერთსკედ მტრი ზატრონად მფარველი მე მეფესა, რომელსე-
 დაც დამიძს სასოება ჩემი.“

კეთამე ლექსითა ამთ-თვის წართქმულთა დავით რქტორისა-
 გან, ქემეს იგი დედოფლისა დარეჟანისა მხლებულთა და შედომან
 მისმან ფარნაოზ მუნ მყოფმან თელავს ააგდეს მასხარად. მეფემან
 ქსნო ესე და ბრძანა: დედოფალი დედა ჩემია, —კალი მაქვს დუმი-

დისა. სოფელ სხვათა კანდიკონად მოუბარათ, მასუსს გიორგი — იტყოდა თავის თვისასათვის.

C

მასვე დღეს სოფლის მინამდვილი იოანე ბურძენა, თაზოს ჭაღაკელი და მხე და მომარა და ამისთვის მატყუარული გად-
ნაკლებულისა მეფისაგან, მოვიდა თელავის და მოართვა სეფის-გე-
რი. განმხიარულმა მეფემ მიიღო ხელთაგან მისთა ვურთხევა და
ჩუქულებისა მეფისა შემდგომად სიტყვათა: სახელითა მამისათა და
მისათა და სულისა წმიდისათა თვით იტყოდა და ბრძანა: „მინ“
სმითა დიდითა.

მიიწია წინამდვილი სადილად და ესუბრა მრავლად ბრძოლა-
თათვის მისგან ნახულთა ზირის-ზირ დევითა. 25 წელიწადსა სადმე
იმყოფებოდა კახეთსა და იყო ყოვლად ქართველი. მამო იოანე, უბრ-
ძანა მეფემან, იყავ კართველი ჩემი, ვითარცა იყავ მამისა ჩემისა, არა
ვინ გამოგინგალოს გული ჩემზედა; ხუ მიეტარებები მტერთა ჩემთა.

მწესრისა შემდგომად წარვიდა იოანე და ისილა დედოფელი
დარეჯან მამითა მასილი და მგლოვარე მეფისათვის. დედოფელმან
უბრძანა ყვედრებად საგონებელი სიტყვა დაეწეებისათვის მეფისა
გარდაცვალებულისა წყლობითა; და იგი იმართლებდა თავსა და მო-
ახსენებდა სიტყვათა შესაბამითა, უთ-გული მეფისა ირავლისა ჩემისა
მწყლობელისა, იტყოდა იოანე, ვარ უთ-გული ზირმშობისა მისისა
შვილისა: ბატონო დედოფელო, ხუ აღვრევთ მეფობასა, მოკახსენებთ
უთ-გულობით; მეფობა არის ზირმშობისა შვილისა, ესრეთ ყოფი-
ლა და არის ყოველგან, როგორ გნებავსთ უმცროსი მამ აქმნეს მე-
ფედ და უფროსისა წაერთვას. — მტერი გარეჯანი კარსა გადვიან და
ახლა ავირებ, მტერობა და მფოთი მინაღა დამალის: — ესენი მარტ-
ველნი არიან ცუდნი კაცნი. თხუთ და დარუქსეთ ივანი. — სუბარ-
სა მისსა ზედა იყო დუმილი ქალთა და კაცთა. დედოფელისა შეინა-

სეთა და თვით დედოფელმან არა ბრძანა არა რაიმე წინააღმდეგად მის
მეფისა გიორგისათვის.

CI

1798 წელს ივლისის თვეში ნიჭიზისა ეპისკოპოსმან ათ-
ნასია, ჭგონებენ, იმურელმან უბრძანა დაუსვენოს კველესიაში ძელი
ჴეშმარიტი, — სიადიით განთქმული ყოველგან, რათა დათვიდონ ამი-
რეკუბინი თაჯდნი და მოდაჯენა მთინი მოსხლურენი. აღიღეს ტრ-
პეზიდან ძელი ჴეშმარიტი ესე ოქროსა ბუდეში ხადებული მკლავი-
სა სიგრძე და აღაკურდისა ძელისა ჴეშმარიტისა მხედვითა ორ-
გზის და დასვენეს გარე კველესიისა სწიგნესა ზედა. შემდგომად
თვიცისა და შოგთისა შორის გლეხთა და თაჯდთა დაიპყვეს კე-
ვლესიისა მკლავთა აღება ძელისა ჴეშმარიტისა სწიგნოვადამ და და-
კრძალვა ტრპეზითა ზედა. მწუხრისა შემდეგ ქსინეს, რომელსა ს-
უნჯე ესე არდა არცა სწიგნეზედა და არცა ტრპეზზედა. მოახსე-
ნეს მღვდელ-მთავრისა, შეუდგა მრავლად მიება, გარნა კერ ქობულ-
იცი. ქსინო ესე კათოლიკოსმან და არნობა მეფესა გიორგის: აწ-
ყეს ახლად მიება; წარგზავნეს კაცი იმურეთად და ქსთხოვეს წერე-
თელთა და აბაშიძეთა მოაძიონ მათ ღვთისა ზეტვიისათვის და წმი-
დაისა კველესიისა, რომელთაგანცა საუწყნოებითა დარული აწ მათთა
მიზეზთა გამო მიუფარა, ქსწამებდენ მიტარებასა მისსა წერეთელი-
სა და აბაშიძისა გლეხთა, მუნ თვიცისა დროსა მყოფთა და მათთა-
გან მოხარვას. მეფემან მწუხარებან დაკარგეისათვის ესრეთისა ჴე-
უნისა სიამდარისა, ბრძანა გამოაქვინონ მღვდელ-მთავარი კათედრი-
დამ. გამოიყვანეს მუნით და წარუდგინეს ექსორად ნათლის-მცემ-
ლისა უდაბნოსა გარესჴას.

ძვირფასად შემეუღლსა ჴვარსა აქვნდა წარწერა ოქროსა უკან
თვიცარზედ შემდეგისა ქსრისა: „მე დედოფელმან რუსუდანი, ავსჯე-
თაგან გამარცხილი ძელი ჴეშმარიტი კვლად შეკამკეა სულისა ჩემი-

სა საოხათ.“ ესე მიაძმო სვაიმონ არქიმანდრიტმან წუღუნქმან ტა
 ლათისა წინამძღვარმან (1847 წელს). იტყვიანო დღესაც ახამიძანთ
 აქესთ მადლად სიწმიდე ესეო; რომელთა იგულისხმებდა ახამიძან-
 თა მოძთხრობა ახმავისა ამისა არა მახსოვს.

შემდგომად ნაქოზელისა ზიანისა გადეგნისა, იშუამდგომელს
 მიეცეს მას ეპარსია დიონოსისა იღუმენსა²⁸⁾ გკარით არა აზნაურ-
 თაგანსა, შეეყმან ბრძანა უარი და განმარტა, რომელს სამეფოისათვის
 მისისა სარგებლობისათვის საჭიროა გკარით განთქმულისა კანისა,
 დანაშენს და ინება მიეცეს ეპარსია ესე სხვასა, რომელსაცა ექმნება
 ხმა დიდი და კავშირი. „ბრძანა შეეყმან სამღვდელ-მთავროს ადგილი

²⁸⁾ ესე დიონოსი იყო თავადთა ციციანთა ყმა სოფლისა ზვედუ-
 რეთიდან. ახლდა მეფის-ძეს იულონს: ამისავე თხოვნითა უბოძა იღუმენობა
 მას კათოლიკოსმან ანტონი. შემდგომად წარსვლისა რუსეთად იულონისა
 დაშთა უადგილოდ და იყოფოდა მეფის ასულთან მარიათან ს. ქარელს.
 ამან დიონოსიმ მეფის ასულისა მარიამისა თხოვითა დასაფლავა ყინცივის
 წმიდის ნიკოლოზის გაუქმებულისა მონასტერსა მთავრეთისა ხეობაში მე-
 ფის-ძის იულონისა ძე ლევან, რომელიცა დარჩა საქართველოს, ებრძოდა
 რუსთა და მოიკლა ზაკეით და მოსყიდვით ოსისაგან, მისდა და მისთანა
 ყოფილისა. ესე იყო 1810 ანუ 1811 წელსა. ესე ლევან იყო უფროსი
 შვილი იულონისა მხნე, გამბედავი და გულადი; ათსა წელსა მდევნელი ბე-
 დისა და ვერ ღირსებული ბედის მოალატისა.—მეფენი არა ადვილად უბო-
 ძებდენ გლეხთა და აზნაურთაგანსა კათედრათა სამღვდელ-მთავროთა. მარა-
 დის მოიძიებდენ თავადთა სახლთაგან, დამოკიდებულთა დიდ-ოჯახობით
 დიდთა კაცთა თანა, უფრო პურადთა, უბეთა, გამცემთა და კარისა მექონ-
 თა გამოაჩენილისა პატივად მაღალისა ხარისხისა. ესე იყო მიზეზი, რომელ
 ძველადვე ითქვა ლექსად სიტყვა ეპისკოპოსთათვის არა ღირსთა გვართაგან
 და ოდესმე ვერ შეფერებულთა ერისაგან ნაკლულევანობათა გამო მათთა.
 ამა შიორი, თქმული გ(?) საგინაშვილისაგან:

თქვენც კარგათ მოგვხსენებათ, წინა-მძღვრის-შვილი მროველი,
 ან გლეხი-კაცი ნიქოზლად, ცოდნა იცოდეს ყოველი,
 ან ბეზირგანი მდიდარი, ჭიორელი და გლოველი,
 ან კარგი დარბაისელი, მაჩაბელ წინ-წყაროველი.

არის ერთი ქვეყნისათვის მისაურდნობელი სვეტი დიონისი ღირსი და მეუღახნოე, და არა მცოდნე საეროთა საქმეთა მისაგონებელი ზოსია უნდა იყოს სარდალი ქვეყნისა, ძლიერი საქმითა და მოწინა-
 ლეპასა შინა მოძუენი დიდთა და მცირედთა, ყურეთ ესრეთი გვიან-
 დანან კარნი; დამშვიდებისა დროთათვის მეუღახნოენი და მოღვაწე-
 ნიცა ადვილად განატევენ კბილესათა.

ამისთვის არა დანიშნა მან ნიჭოზელად არა-უნ და ელოდა, რა-
 თა ჰპოოს კაცი ღირსი მღვდელ-მთავრობისა; მოვიგონე დიდი საფე-
 რანგეთის ორატორი და მჭადაკებელი, რომელსა დიდმან ღუდოვიკე
XIV არ გამოუთხოვა რომისა ჰანას კარდინალობა, რადგანაც არა
 აქენდა ღირსება დიდთა გვართაგან შთამომავალთა და არცა უბოძა
 მას ჰარიისა კათედრა: რადგანაც არ იყო დიდთა გვართა შვილი.
 დროთა მისეგლით განმართლდებინ მეფე და მსლებელნი მისნი ჰაზ-
 რნი და მოქმედებანი მათნი.

შემდგომად მეფისა გიორგისა, მემან მისმან დავით 1802 წელ-
 ს უკუ-აქცია თვისისა კათედრად ათანასი, რომელიცა გარდაიცვალა
 მუნვე ნიჭოზისა და დასაფლავდა მუნვე კბილესიასა 1810 წელსა; შემ-
 დგომად მისისა კათედრა ესე გაუქმდა და აწ არის სათელისა ეკლეს-
 სიად.

CU

მეფის-ძე ილია იქმნა დიდად შეწუხებული სნეულებისა გამო სა-
 ხადისა: მკურნალთა გაპოაცხადეს სნეული უკურნებელად, მოახსენეს
 მეფეს და მან ბრძანა: მივენდოთ ღმერთსა და წმინდასა იოანე მან-
 გლელსა; გახსენით საფლავი მისი და ამთხვათ სნეული შვილი ჩემი
 შოხისა ჩემისა ძვალთა. აღასრულეს სურვილი მეფისა შემდგომად
 ჰარავლისისა და ოდეს თბილისის სიონის კბილესიასა ამოღებული
 ღუსკუმიდამ თითით ძვალი წმინდასა დაქსდვეს ზირსა და თვალთა
 სნეულისა, მასვე ეამსა, გასაოცებლად თვით მხილველთა, განაკურნა

სხუელი იგი. იხარება შეფე, დღესასწაულებდა სამღვდელმთავრებთან და
 დენ კარისა კანნი, განრეფორდებოდნენ ქალაქისა მცხოვრებნი, კვეთ-
 კებოდნენ მჭ-მადანი დაკრძალული. გვამი წმინდისა ღუსეუმსა შინა
 მდებარე კვალადგა მუარესა წელიწადსა განაღეს მისვე ბრძანებითა
 სხუელებითა გამო სუორისა შვილისა იანისა მეფისა ხუდას თათარისა,
 რომელმანცა მიიღო კურნება შირველისა-მეორ მსწრთელი და საკვი-
 რველი კართავის და თვით მეურსლთათვის არა მართლ მადიდე-
 ბელთა. ესენი იყვნენ ოსეთა უარჯევი ფრანგი, თათული ექიმი სო-
 მესთა სარწმუნოებისა და ჰატრნი ნიკოლა და შემდეგი მისი ფილიპე,
 ათანასა ჟუარის მამისძინ, დროთა ამთ აქა მყოფმან, მასლობელმან
 მეფისა და შემდეგ ჰატრიარქად იერუსალიმისა დაჯინებულმან,—
 აღსწერა ორივე ესე საოცარი ამბავი და სასიქადულოდ ქრისტეს
 ეკლესიისა წარუვლინა მოხსენება იერუსალიმსა ჰატრიარქს. ესე
 მაიმზო იარკეთილს თაბორისა მიტროპოლიტმან და აწ დღე ანტი-
 ოხიისა ჰატრიარქმან 1849 წელსა დროსა უოფნისა ჩემისა კონს-
 ტანტინოპოლეს სტუმრად მისთან მისსა მონასტერსა სილივისა ჭ-
 ლაქსა. დიდად გამაკვირვა მოთხრობამან ათანასისაგან აღწერილმან;
 ვერ კბოვე თვით ეპისტოლე ესე მუნ, სახმარი ჩვენ ქართველთა
 ისოტორიისათვის. სშირად და განრეფორებით შესმოდა საუბარი
 ამისა შემთხვევისათვის. იოკიმე ეპისკოპოსისაგან ანტაღისა, ბერძნისა
 კვირიადამ და კითარმედ შეკვარებულსა მეფისაგან გიორგისა, რო-
 მლისა დროსადა იყო დღისათვის ღუსეუმსა შინა ძვალთ ამთ წმი-
 ნდისა და კრძალვისა დეკანოზმან და მეცნიერმან იოანე იოსე-შვილმან
 წარმოსთქვა სიტყვა ქადაგებითი: „საკვირველ არს ღმერთი წმინდათა
 შორის მისთა“ და უკანასკნელ ქრქვა მეფეს: მეფევე კეთილ-მორ-
 წმუნეო, იხარებდე სულითა, განიფორთხვე გონებითა, იშუებდინ გულითა;
 აქა მე შენი რომელცა მოგანიჭა შენ წმინდამან.

„აქა სასწაული დროთა ჩვენთა, აქა უღარსებისაგან ჩვენისა ღირ-
 სებად მომეყანებელი ნიში სასწაულისა, ეჭვადობდეთ გალობათაგან
 სიონისათა და ექსკომდეთ წყაროთაგან დაბეჭდილისა და ექსტადეთ

მტილისაგან შედობილისა და მტკიცედ დაცულისა, ჩვენთან არს ღმერთთა, ქსნანთ წარმართთა და იძლიოჯენ, რამეთუ ჩვენთან არს ღმერთთა აწდა მარადის და უგუნითი უგუნისამდე, ამინ.“

განმხარულელებუდმან მეფემან, მხნედ და მალღასა ხმითა ჩვეულებისა-მებრ მისისა მოხდენილისა სახითა ვითარცა მარადის იყოფოდა მეფე ბრგე და მალღლი ძლიერისა ბაკეთა ბგერიითა ზასუს-უგო მჭედატბელისა: უტეშმარიტად, მამო, საკვირველ არს ღმერთი წმინდანთა შორის მისთა. შევაქმენით ღირსი ღვთისა წყალობისა, ზეკარდამო მოხდვისა და კურთხევისა, იკურთხოს სახელი მისა“. ამ შემთხვევისათვის შექსწირა მეფემან ხატა წმინდისა კერცხლით მოტკედალი და ოჭროთ ცურვილი ზედა წარწერიითა: განკურნებისთვის შვილისა ჩემისა... შემოვჭირე წმინდა იოანე მხვლელო სულთა ჩვენთა მუხი ხატა სახასა შენისა, წელსა 1799 თვესა აპრილას 7. ხატა ესე დაიკარგა 1804 წელსა სიონისა მხატვრობითა განახლების დროსა კნაზ ცაცინოვისა ბრძნებითა, ვითარცა მამოა დეკანოზმა სიონისა გაბრიელ ჭართველავემან, გარდაცვალებუდმან 1866 წელსა.

CIII

მეფესა გიორგის დადად უუკარდა კოკალესკი, რეზიდენტი და მინისტერი რუსეთისა თბილისში. იყო კაცი ტკბალი, სათნო და ნამდვილ ერთ-გული მეფისა, შეჩვეული ჭართველთა წესთა, ამხვე მთართა მს საძეფო რელაღა ანუ ნიშანი მეფობითნი ზეტურბურლიდამ თბილისსა წარმოკლენილი ჰავლე იმპერატორისაგან: გვირგვინი, ხმალი, ჰორავირი, სკიპტრა, ტრონი, დროშ და I სარისისა წმინდისა კატარინისა დედოფელსა მარიამს. ამისთვის აჩუჭა და მიუბოძა მს ბალი ყბახისა თავსა ჩრდილოეთით მდებარე. რომელიცა ძველად ეკუთნოდა ასე მეფესა და რომელსაცა შინა თვით ასე ვითარცა მჭმდის სარწმუნოებისა მეკონი, ქმარხაი. აწ ბაღსა ამს ეწოდების ბალი ინეხერთა. ვითარ მოკლო მს ესე ცაცინოვისა დროთა, რომელ-

მანცა განაძია იგი საქართველოდამ ვითარცა ბოროტ მოქმედებას
 თავისისა წოდებისა, — არა გუწეა. მხოლოდ მასსოკს ცოდვა მისა,
 მოხუცი ქორავი მოარული სშირად მექვედრისა დავითასა მეუღლი-
 სათანა ელენე მეფისა რძალთან 1831 და 1832 წელთა შინა ქ. ს-ბ. ბ.

CIV

მასსოკს მე საღდათი ერთი სახელით თეოდორე, რომელიცა
 იყო დანიშნული მეფის კარზედ უარყოფად ანუ ორდინარცად. ესე
 ესრეთ შეიყვარა მეფემან, რომ იხება ეოკელთვის მასა თავისთან ყოფ-
 ნა. კოკალესის სთხოვა, რათა, გამოეყანაღი ბოლქვიდამ, ახლდეს მე-
 ფესა. ესე ვერ იკისრა თვით მინისტერმან და ქსთხოვა ღენურაღს ა
 ლაზარკესა და რადგან ამხარცა ვერ გაბედა დაუკითხავად ღინაზედ
 თვისისა უფროსისა. მაშინ იყო კნორავი, ამისთვის უარი მოახსენეს
 მეფესა. შემდეგ თვით მეფემან მასწერა წერალი და მან მოსცა ბრძა-
 ნება ახლონ, ვითარცა საღდათი ორდინარცა და არა ვითარცა კერძო
 შირი. ქსურდა მეფესა ებოძებინა მისთვის აზნაურობითი ღირსება,
 სახლასა ადგილია ჭაღაქსა და შაბარება საჭურჭლასა თვისისა. თეო-
 დორე იყო უმაწვილი-კაცი 29 წლისა, ტამოკელი და ძალე შეასწავა
 ჭართულიცა ესა; იყო ცქვიტი და ფთხიღი. შემდგომად გარდაცვალე-
 ბისა მეფისა, 1824 წელსა ესედაჟედი მას სშირად ანას-სატას უბან-
 ში მცხოვრებად მოხუჯად; შემოვიღოდა წმანდისა გიორგის კარისა
 კვკლესისა და აღანთებდა სანთელსა სატასა წინაშე, და მარადის დაუგ-
 ლებღავე მოახსენებინებდა კვკთასა დროსა შესრული სამკვეთლოსა მე-
 ფესა გიორგის და დაადებინებდა მოხსენებითსა ნაკვეთისა ცრემლით
 და კედრებით ღვთისადმი. ჭართულიცა იცოდა მიქცევით რუსულის გა-
 მოთქმისა 1831 წელიწადიადამ, დროთაგან წარსულისა ჩემისა რუსე-
 თად სასწავლებელში, კვლარსადა ესანე იგი და ვერცა გამოკავითხე სა-
 დაობა მასა. წყალობასა არა მოაკლებდნენ მას ძველნა კარნი მეფო-
 ბისა ნეშტნი დავით მინაშა, სოლოჰონ მეითარა და დიმიტრი თარ-

ხნის-შვილი, დაკით და გიორგი თუმანის-შვილი, შანშე კრამისა-
 შვილი, მეფის ასულა თეკლა, ზურაბ ყაფლანის-შვილი, მესხინის-
 ბატონი კონსტანტინე, თაკადი იოანე აფსაზი³⁹⁾ და სხვანა, მეფო-
 ბისა ეპისა მცნობნი მისნი. დადად უყვარდა იოანე კნისკობაზსა,
 ავალიანსა, რომელადაცა მეფის დროსა კიხაღვიდა მას ხარებასა კე-

³⁹⁾ თავადსა იოანე აფხაზის-შვილსა, კარდანაბელსა, მეფისა გიორგი-
 საგან მიხნულსა და პატრე-ცემულსა, ხშირად წარმოათქმევინებდა ლექსთა
 ძველად გოჩასაგან თქმულთა, ოდეს დაესწრობოდა თბილისს და ეახლებო-
 და მეფეს.

1.

შანთქმულა პირველ ბრძენთაგან, სიღარბაისლე მესხისა,
 მში და შებმა კახელთა, მოსანდომია არ სხვისა,
 ჩუქება პირველ კარგობა, ქართველთა არ ეძრაბვისა,
 არიან ზრდილნი იმერნი, მტერთა მიმკემი რისხვისა.

2.

მთიულნი ცხენსა მოგპარვენ, თუ თვალი დაიხუტია,
 მიბრძანდი საციციანოს, მოგართვან ბატის კუტია.
 საამილაზერო ბიჭები, მკერდ-ზრქელნი, შიგნით ფუტია,
 დოიანთ ბარათიანთა, ხმაღზედ აცუდებათ მეტია.

მეფე ათქმევინებდა ამას გასამხნეებელად კახთა ომისა და ბრძოლი-
 სათვის, მიამება, როცა შენ წარმოსთქვამ ლექსთა ამათო, მიბრძანებდა მე-
 ფეო; მსუტქნათ იტყვი ზოღმეო და მადიანად.—ესე მოთხრობა თვით იოა-
 ნე აფხაზისაგან მაქვს ვაგონილი ჩემსა სიყრმეში. იყო მეგობარი და მწყა-
 ლობელი მამისა ჩემისა და ხშირად ებედავდი მას თბილისს მოხუცებულად
 მავალსა. იყო 78 წლისა და გარდაიცვალა 1529 წლისა შემდეგ. დაესწრო
 აღამამად-ხანისა ომში თბილისის აღების დროსა 1795 წელსა. ვითარცა
 კეთილ-მორწმუნემან კაცმან 1797 წლიდამ შესწირა ნათლის-მცემლისა უდა-
 ბნოსა ყოველ-წლივ ზედაშედ და ნუგეშად მათა-მოღვაწეთა თვითო ურე-
 მი ღვირო, შეილი მისი განაგრძობს შეწირულობასა ამას დღევინდელად
 დღემდე.

კლესიისა, სუდაცა მიჰყუბოდა მეფისა გიორგის წირვისა მონასტრისა და სუდაცა მამ ეპისკოპოსისა ამის იყო დროთა მათ შიგნითა სწავლებისა ეკლესიისა ფრანკთაგან მოღუბულისა მეფის თეიმურაზ მეორისაგან (1755 წელს).

CV

თბილისისა ოსრებისა დროსა გაუქმდა სტამბარა სიძეფოსა ზღაპრისა. მეფემან გიორგი ბრძინა განხსლება მისი: კვლად იწყეს სხდვისა სტამბისა შენება, დაიბარეს ქალაქი ოსმალთადამ ასაღოტანისა გზით და სწარსეთისა სომხლვრიდამ: შეუდგნენ ასოთა ჩამოსხმისა, დაწებებისა კეთებისა, დაშუქდაჲთა შეკრებისა. შიგითთა თბილისისა, ქართლისა და კახეთისა შინს ადგენილთა მძითაგან მეფისა, დაგვიანებამან ქალაქისა, მოურედელობამან თვით მეფისა სხუელებისაგან, რომელიცა მოკრია მს და განუძლიერდებოდა დეე უოკელ, დაბრკოლეს სჰქმე: სტამბა დაშთა უქმად და მბეჭდუნი უსაქმოდ. მეფემან ჯერ იგდო დრო, რათა შესდგომოდა სჰქმეს ამს და სიკვდილმან მეფისა მოუღო ბოლო წიგნთა-ბეჭდვისა ქართლისა მისსა. ამ სტამბაში დაბეჭდა შემდეგ მსუდრუელისა მოკლე სჰართუელისა ისტორია, რომელსაც ეწოდა ხარკვევი ქმნილი ბატონისა-შვილისა დავითისაგან და მერეთ დენერელისა კხორახვისაგან მეფობისა გაუქმებისა-გამო განცხადება ქართულთადმი.

CVI

მეფე, შხრუნჯელი მონასტერთათვის, მერადინება რათა ძველთა წესთა ზედა უოფილიაყენენ მამნი და მძანი მათნი. 1800 წელსა ფებერვლისა 7 ქსწერს მეფე შვილს თვისისა იოანეს შემდეგსა ბძნებას: წინამძღვარი იკორთისა მონასტრისა ჩივის მეზობლებზედ ეკლესიისა მამულებსა არ ეკახებუბენო. მიბრძინდი და შეიტყე ს-

დაო: გამამძიებელიც მანდ მობძინდება და ოქტებსაც და შეფუძნის რიღესაც განასილებას. გაღაჯანიც დაჭეუელა, უბრძნე სახასიო გღენ-
 თა შენობაზედ გასარჯუნს, რადგანც მათი სფლოცაჲ არის. გამა-
 ლაიდ შეუწესებთა და წინამძღუარობაზედ სულს იღებს, გამოცვლა
 ამისა არ იქნება, საჭირო კანი არის ესე და დიდად მცდელი. კენ-
 დე დაამშვიდო“. — შეფის ძემან იოანე სრულ ჯეო ესე საქმე და გა-
 ხსენებს წინამძღუარსა მადლიანთა აღვსილმან გამაღაუღმან მთართვა
 შეფეს ხატი ღეთის-მშობლისა, შეჭეული შეფისა ირავლისა მის ე-
 სტანკისაგან შობილისა შირველისა ცოლიდამ და გარდაცუდუდი-
 სა უშვილოდ⁴⁰) აქ სათქმელია ესეცა საცნობადად შეძგეტათვის.

40) ესე ვაბტაიგ იყო პირმშო ძე მეფისა ირაკლისა, პირველისა
 ცოლიდამ გადევნილისა და მომკვდარისა 1744 წელსა. ამას მოაგვარეს ცო-
 ლად ქეთევან დაი კონსტანტინე მუზრან ბატონისა რომელიცა იყო დანიშნ-
 ული თესაფესა წელსა ცხოვრებისა თვისისა, და ვითარცა მშვენიერსა ზრდიდა
 თვით თამარ დედოფალი, დედა ირაკლისა. დასწერეს ჯგვარი ოდეს შეიქმნა
 ეალი 13 წლისა და თვით ვაბტანგ იყო 16 წლისა. ამავე წელსა შეეყარა
 ყვავილი და ძორიებილია სერისაგან, წარიყვანეს აბაზოდ შემდგომად 40
 დღისა. ეთოთთაა გაუფოთილებელმან ბაივანამ, შუაქცია და გარდაიცვალა
 თფილისა. აყვე იოაკლი მიეცა დიდსა შეუუბებასა და თვიმურაზ მძეფ მამა
 ირაკლისა, ეთოდ მყარება, ოთ დაჰკოა თავი კებოსა და გაიტება, და-
 ასაყლავეს მკეთთას. თეფიდეუა დღესა ოდეს ჩვეულებისა ძებრ მიეტორეს
 ცოლსა ქეთევანს, თამო იხილა ცივი ქარისა და მტორალი მივიდა ცნებთან
 და ცივითა კრესოსა შემჯავივა თთა თაისა თვისისა გრძელი და მშვენიერი
 — ქეთევან დაოთა ქეოვად და შეძღვეგ როდესაც ვყოლა მძეფს ირაკლის
 შვილი თესათისა ცოლიდამ უფოდეს თხოვისა მებრ ქერივისა რძლისა ქეთევანისა,
 სახელი ეთისა თისისა ვაბტანგ აღმასთანად წოდებელი. ამან იმვილა იგი
 და მსკოვოეიდა მსთთან—1803 წელსა გარდაჰყვა რუსეთს და ბლექობისა
 სვიითა გაოდაიცვალა 1858 წელსა ს. პ. ბ.

ვაბტანგ აიოძმასა. ძეტუოდა ძეჟის ძე მიზაილ, მიწინეს ლაღად
 გივი გუთაიძვილი, კაცი ზრდილი და ვაყეკაცობითა გამოჩენილი ოდეს
 ზოდიდა იგი მას, დღესა ვრთთა მუშინა ცოცხალისა თეფხისა. გივი გან-
 რისადა და პოქეა: „როგორი შვილი ზარ მამისა! აღიღე თეფხი ეზღავე,

იკორთისა ანუ ვიღშისა მონასტერი მთავარ ანგელოსთა სანსონის
 წმინდათა მოწამეთა ესრე იყო ძველად მიჩნეული, რომელ მეფენი
 უნიშნავენ განმტკად წინამძღვარსა, მანინან, ოდეს ერისთავთა ეპურათ
 ქსანი და ვურეთ არ ქქონდათ მათ ჩამორთმეული ერისთავობა ქსნისა.
 არ არის დიდი ხანი კქსნან რომელ დავით უორჯამე წინათ გამაღი-
 ელისა იყო სანძმე წინამძღვარად მუნ დანიშნული, თვით იგი დავით,
 რომელსაც მისცეს შემდგომად ბოდაბელობა. ამჟე მონასტრისა მამა
 მთავარი განაკებდა ქსანსუდ ორთა სსუათა მონასტერთა, ესე იგი
 ღარგისისა და ალეკისა. ესე უკანსსუნელი დავით აღმსუნებულისა
 დროთაგან იყო სანდვარი არაგისა და ქსნისა საერისთავოთა. აქა
 ვაიწყვი მამა მთავრობისა მნიშვნელობასაცა. მამა მთავარი მარადის
 იქმნებოდა ერისკაცთაგანი და მოკაღეობა მისი იყო ძველად განგო
 ემა და მამული მონასტრისა და ეზრუნუა კეკლესიისა უნჯთათვის.
 ქმართებს მწერალსა და მკითხველსა არა აღრიოს მნიშვნელობა
 ესრეთისა წოდებისა ლექსისა თანა „ხატარარსი.“ რომელთაცა ნიშნავს
 მსკე და თთარგმანების ბერძნულიდამ ესრეთ: „მამა მთავრად“, მე-
 ფემან გიორგი რუსეთის მხრით განღებული კარი და ჭართაღისა
 ჩაბარა მეფის ძეს ვახტანგსა და უბრძანა არა ვითარცა მამამს, არა-
 მედ ვითარცა მეფემან ბრძანებულმან, იყოს მზად და ფხიზელად, —
 რათა არა აწყინონ რუსთა ჯართა გზასუდ და აძლიონ ყოველივე
 შემწეობა ურძითა და ცხენითა და კაცითა ყოველთავე მუნით მამა-
 ვადთა და მოამკალთა. ესრეთი ბრძანება მეფისა მეფისძმისადმი
 მსწრაფელ განითქვა, და თვით ვახტანგ ანუ აღმასსნან, სუსტი სული-
 თა, დამორჩილდა დამორჩილებითა თვისითა, და დასდვა შიში და
 დუმილი მსღებულთა თვისთა ზედა. მეფეთით არაგვი, დაურსრომელი

ესრეთ შეაჩვია უშიშოებანა და სიყრმიოვანვე გულოვნობასა მეფეთათვის
 საპიროსა.

ხატი, მისი ნაქონი აქვნდა მეფის ძეს მიზაილის და შემდგომად გა-
 რდაცვალებისა მისისა ხვდა წილად მეფის ძის ბაგრატის ძეს ალექსანდრეს
 და აქვსთ საზლობასა მისსა აქა ქ. თფილისს.

და გაუმძღარი ომითა, ვითარცა ღვთისა და მკვლადგან იმდროსს (1823 წლის) ტეისა კაცი დახუშდა, და იყო მოლოდინისა, შინაკვარსა იგდოს დრო მარტვე და მიუდგენს ერთგულობითა მეფის ძეს იულონსა, რომელიცა იდუმალ არა დახსენებოდა წინააღმდეგობითა მეფისადმი, და ჯგონებდა გამეფებისა ვითარცა უფროსი შვილი ირაკლისა მეორისა ცოლიდამ. მასინ მეფემს მოაწადინა თვით წარსულა არატკეჯე და ქსანსეჯე ჯან-რით მით, რათა გამოდვენოს იულონ და ვახტანგიცა. სხეულობამს არ მისცა დრო თავისუფელი და ვერ შესარულა ჯანრი თვისა და სამეფოებულად სამეფოსა.

CVII

ვახტანგ მეფის ძე აღმასრულებელი მეფისა ბრძანებთა, უკვანადა შემოდგომის და განათხუდს სკეის ბერთა ფშავიად სკესურამდინ, თრუსოს სეობამდინ, სკეიადამ და მთიულეთიადამ; და მეფე მადლობელი ძვენთა მათგან მორთმეულთათვის, მოძღვრებდა იუენს ერთგულად მეფისა და არა დაივაწეონ მათ მოკვლეობა მთი მეფე მტრადინებდა რუსთა სიევარულსა და აგონებდა მათ შუწენასა, რომელსაცა მოკლეს მათითა მოყვანითა მტერთა ზედა სჭირასტა ნოთა. ესრეთისა ჯანრისა განფენისათვის მათათ შინა აუად რუსთათვის მოსახუბართა, — ორგზის წარაელანს მთებთა შორის ზეფნუტი არჭამხდრიტი. ესე ზეფნუტი იყო თვით იგი, რომელიცა შემდგომად კნაზმან ციციანოკმან შუკვანა მითათ შინა დასამეფოებულად, და კაშურსა აღშეფოთებულთა მთიულთა ქსცეს 40 გზის თუმცა ნელად ხანჯალი და უბრძანებდენ მას რუსისა ერთგულსა და ჭკუენისა ორგულსა, შუკვადეს ვირსა მიკერილსა მისდა საკიცხველად. ამ დროსა მიკედ მე მუნ კაშურსაო, მიბრძანა მეფის ძემან ფანანოზ, დეენულმან რუსთაგან და კისსენ იგი განსადელისაგან და დაკუბრუნე ანანურისაკენა. ესე ზეფნუტი იჭმნა შემდეგ არჭიკისკოზოსი და გარდაიცვალა მოსკოკს 1823 წელსა.

CVIII

ამჟამად დროსა მიეწერა მეფისა ბრძანება მეფის ძეს ვახტანგს, რათა დაწესებული 1 იანვარს 1774 წელსა ირაკლისაჲ დროსა მორიგეთა კანონნი აღსრულდებოდეს კერეთჲ ფიცხელად, ვითარცა მამისა მისისა მეფობასა. ამჟამად ბრძანებითა, დასდეს მას კალად მეფემან შეჭვაროს, ვითარცა კარისა მისისა მოხელენი საღთ-სუფესი, ამილახვარი, ბოჭოულთ-სუფესი კერეთჲ, მოურავნი, ხვეის ბურნი და სხვანი და გამოუცხადოს მათ ესრეთი მოკვლეობა მათი. ესრეთმან მეფისა ბრძანებამან დიდად შეაშინა მეფის ძეცა და თვით ჩვენცაო, იტყოდნენ მოსუენი დუშეთში ჩემთან დაახლოებულნი გომპარკობააშვილი და ასეუ ყარანგოზიშვილი, რომელთაგან შირველი გარდაიცვალა 112 წელსა 1862 წელსა და მეორე 87 წელსა 1864 წელსა.

CIX

1809 წელსა განზდა ჭირი ქალაქს. შემოიტანეს ესე ახალციხისა მხრით: რუსთა ყარისა შეფთა და თვით გოკალენსკიმან ქსთსოვეს მეფესა, მიიღოს ზომა და დონე ყარანტინებისა. მეფემან წერილითა უწეებულმან, წერილითაჲ აცნობა; ყარანთინსა უნდა ყარაულეობა და ძნელად შოგნა ესოდნთა ყარაულისა რიცხვთა, რომ კერვინ შემოვიდეს მუნით აქეთ ჩემსა სამეფოშაო. ამისთვის კმარა ეს ზომიო. მე მივქსნწერე ახალციხისა ფაშასა გამოუცხადოს ვაჭართა უოგელგან აქეთ მკალთა: თუ შემოვა კინმე ჩემს სამძღვრებში, არავის მივიღებთო, სეკატროსა წყართმეკეთო და თვით მასცა თოფსა ქვერეზო“. გაიცინეს შეფთა ესრეთისა ხასუსზედ; გარნა მეფემან ქქმნა ესე; აცნობა ფაშასა ბრძანება თვისი და ნამდვილ აღარავინ შემოვიდა და ექვს თვეზედ ჭირიც გაქრა და შემდეგ ვაჭრობაცა კვალად

გამართა. იტყვიან მომსწრენი დღეთა ამით მწარეთა: მართლად მან კაცმან ვერ გაბედა შემოსულს სოფლებშიაღა; მიუბრუნებდა ესრეთ აღსრულდა მტკიცედ, რომელ არავინ უხანავთ არავის მისრული სამძიკრებისა სოფლებშიც კაცი ოსმაღთა ადგილებადამ. გავზავნაღთა ამ სოფლებში კაცთა აზნუროთა მოხელეთა აღსრულებასათვის ბრძანებისა, მოახსენეს მეფესა: „უხედავთ მსოფლოდ ლეკთა გუნდ-გუნდით მიმავალთ. შორით ტეიას და შიებას გზებითა ანუ ახალციხეს, ანუ მუხნათ დაღესტანსა. „ამაკე დროსა მოართკეს მეფესა და წარუდგინეს 4 საღდათა გაჭრეული თფალისადამ ახალციხისაკენ. ესენი დაჭირათ წაღვისსა თავსა გარდასაკლსა შიამი. მიტყუელნი სამყაროსა, რუსთა წესითა, ამატევა მეფემან და ანება არღა დასჯა მათი. შორნიღ კქნა ლენურღლი ლახარევი და თვით მოახსენს მას შადლობა მითთვის. — მეტად ფიცხელად კეიდებიან, კე გუროთხუელნი საღდათთაო. ბრძანა მეფემან და უპასუხს ესრეთისა სატყვისათვის სამომრმან მისიმან სარდალმან გიორგი ციცი-შვილმან: „ამისთვის ამირტყუებენ რუსნა, რომ ესრეთ დიდსა შორნიღლებში ჭეუხან.“

სასრულყო ჭირიანთათვის გამართეს თვით რუსთა ვერაზედ ლურჯ მონასტრისა კეერდით. სახლად აუშენეს 4 წნელის დიდი სახლი, გარედამ და შინადამ ლესულნი გაჯითა და ზეკით ჭერი ფიცროთა დახურვილი. აშრიღადამ აკვისტომდინ იყო ესე. მზრუნველობა სხუელთა სანოკავისა და სწოლისა, მანდვეს ქალაქისა მელაქსა ბებუთოკს და ერთსა სომეხსა, ალაღოს, ოსმალოდამ მოსულსა, ჭირნახანდას.

CX

მკენე და გულოკანა, გმირ კეეკაცობისა და შატავ-ცემული მეფისა ირაკლისაგან ზაალ ყაფლანის-შვილი, — ობლად ვათარცა თვით იტყოდა დაშთენილი, შემდეგ მეფისა ირაკლისა, წარვიდა სოფლად

და გოდედა მუნ ჭკუენისათვის აღწეულას. — ოდეს გაშეგებულდომე
ფე გიორგი თელავად მიბრძნდა თბილისს და მოიბრძნა სსსსსსსს
კაკლესიაში ფიცი თაკათა და აზნაურთაგან, მაშინ ერთგული მამუ-
ლისა და მეფოსას წაად მოვიდა თბილისსა და ჭფიცა მას ერთ-
გულობა და წარვიდა მოხუცი 84 წლის სიფელადვე. ვითარცა მო-
ხუცი და აღარ სახმარა ომთათვის და ბრძოლათათვის, ჭკონებდა
თავსა თვისსა უსარგებლოდ ჭკუენისათვის და არცაღა მოელოდა შე-
მდგომად ირაკლის ხმალოთ ტრიალსა ვისკანზე, სიტყვისა მებრ შე-
მდეგ თქმულისა ვითარცა გიორგი დიმიტრისძისა ქართულად ნამ-
დვილი ზურაბისძისა ორბულისა:

„მამული ვერღა იხილავს ირაკლის II ხმალსა მელეკარესა,
დიდება ივერიისა მასთან მარხაა სმარესა“.

მეფე გიორგი დამფასებელი წაადის გმირობისა, ქსწუხდა, მის-
სა უნახაობასა. მაშინვე წარავლისა გოგია ბართათშვილი, ხელჯო-
სიანი და უბრძნა ქსთხოვოს ჩამოსვლა ქალაქად. წაადმან მოხუც-
მან თბილისად, იხილა მეფე და ტირილით მოაგანა გარდაცვლუ-
ბულისა მეფისა მასთან აღერსა, ვითარცა მეგობრული მასთან, მე-
ფემა ქსცა ნუგეში, აღუთქვა სიყვარული და დაქმარდა სამსახურთა
მისთა დაუვაწუებლობა, დროსა ამას მუნ მოაფმან მეფემან სარდალ-
მან იოანე ორბულისმან, აღიმაღლა სმა და ვითარცა სარდალმან,
ჭრჭვა მას: „გმირად გსახვეს წაად: და იუკუნა ვინით ესე; ზატკეა
არ მიკელებას არავისაგანო“ მაშინ წაადმან, შინაურთა დაკვებითა მ-
მულთა-გამო დამდურებულმან და ადრევე სიყვარულისა ერთობითა
არ შეკრულმან, ზასუნ-უგო გმირად სათქმელი: „ჩემი სამსახური მ-
შინ იყო, როდესაც ხმალი მეფისა წინ მიძლოდა, ესლა მოხუცი და
სხუელი რილას გამოსადეგი ვარ. აბა სარდალო! მეფეს და ჭკუენა-
სა გვიჩვენე ხმალი შენი ლესული და გაათქმევენიე გმირობანა შენი.“

სარდალს იოანეს ეწეინა და მეფეს გაკლიმა და იამა: იგოდ-
ნენ სარდალისა იოანესა არა კავკარობა და ნეტარებითა მოიხსენებ-
დენ მამასა მისსა, სარდალსა დავით, მხნესა და გულოკანსა, ნამდ-

კად დაეკაცა და მეფეთთან შელაღებულსა. ზად გმირთაგანსა
 გარდაიცვალა 1808 წელს და დასაფლავდა სიონის თბილისს
 კლესიასა, საკვიდიამდე იყო დაუეწიეებელი ანახანუმ დედოფალსა
 და უოკელ წლივ წარვიდოდა მცხეთას და გარდაუხდა და მას ზნა-
 შეიდას⁴¹).

CXI

დაესა ერთსა მეფესთან გარისებულსა, მმთაგან თვისთა
 შეფოთთა გამო, შეიეყნეს წარიღნა შეაღნა მისნი: ოჭროზი და ირა-
 კლი. გამდელთა მათთა დაუსკეს იგინა ახლოს მეფისა დაფიქრებუ-
 ლისა. დადა მეფის-მისა იღასა დაკით აბაშიძე და გოგია ბარათა-

⁴¹) ესე ანახანუმ იყო მეორე ცოლი თეიმურაზ მეორისა, ასული
 ბარათაანთი, ჳერივი ჳიბოსრო ციციშვილისა. ოდეს მოკვდა ცოლი თამარ,
 მეექვსესა თვესა შეირთო იგი მშვენიერებისა გამო. ჳსტელდათ ირაკლის და
 ანანს ვითარცა დედინაცვალი და არ უნებდათ ზილვა მისი, რადგანაც ეც-
 ვათ ჳერეთ შავი გლოვისა, შემდგომად რადენიმე ეამისა, მივიდა ირაკლი
 სანახავად მისისა. დედოფალი ანახანუმ, რათა არა ეჭვენოს მას უზღელად,
 მოირთო ვითარცა დედოფალი, ყელსა და თმთა, ხელთა და გულსა მოი-
 ღინა თვალი და მარგალიტი, წამოისხა ხაში ანუ ფლვერი ინდოეთისა ნაქ-
 სოვი და ამით რეცა იფარვიდა და მალევიდა მათ სამკაულთა. ესრეთ ეჭვენა
 ირაკლის და ესრეთვე მეფის ასულს ანანს, იყო დიდი მორწმუნე და ჳრის-
 ტეს მოყვარე. მრავლად შეამყო ეკკლესიანი ჳართლსა და კახეთსა. დიდად
 ჳრუნვიდა მონასტერთათვის შემდგომად სიკვიდილისა თეიმურაზისა რუსეთს,
 ჳსტოვრებდა თფილისს და უკანასკნელთა ცხოვრებისა თვისისა წელთა,
 იკურთხა ჩოხა სამონოზნო და იტირა მრავლად, მუნ მყოფნი და დამსწრე-
 ნი ვერთხვისა: დედოფალი დარეჯან და სასახლისა ჳალნი. ჩოხა უკურთ-
 ხა კათოლიკოსმან ანტონი პირველმან ნათლის მცემლისა ეკკლესიასა შინა
 პირის-პირს სასახლისა, გარდაიცვალა შემდგომად რვისა დღისა გარდაცვა-
 ლებიდგან თვით კათოლიკოსისა ანტონისა. სიკვიდილი ანტონისა, ჩვეულებ-
 ბისა მეზრ ჳართველთა ჩასძახეს მომკვდავესა ანახანუმს. დაასაფლავეს მცხე-
 თისა ეკკლესიასა მეფეთა სამარზოსა.

შვილი უაღურსებდენ უმაცალოთ. ესრეთსა აღურსსა შერდეს მათსა წყობითა „აწილო-ბაწილოსა“ სავსებისათვის მოთხრობისა ამის მართლად დაკსწერ ამასაც აჭავე: აწილო, ბაწილო, შრომანო გური-ტინო, აღხო მღხო, ჩიტმა გნხო, შენი ფესვი ფესმანდუვი, აბდა უბდა გადასუბდა, აუქქ მუქქ, მუფვე ჩაუქქ.

ჩვეულებისამებრ ქართველთა, იტყოდენ ამას რაკდენჯერმე და დასწავლიდენ ურძთა განმასვილებისათვის და დაღესისათვის მეს-სიერებისა ეგრეთვე ბლეირისა, მტკიცისა და წყობითისა ლექსთა და სატყუათა, წარმოთქმისათვის.

დროსა ამას, როდესაც მუფე დუმილითა დაღრმობილია, ტრფა-ლებდა შვილთა სიუარულითა, შევიდა მუფესთან მუქვიდრე მისი დაუით. ამას გამოჰკითხა ჭკუენისა საქმენი და რაკდენისაშე მოხსე-ნებისა საქმეთათვის უმასუხს დიდად მკვასედ. დაუითს არ იამა ესე და დათუქრებული გამოკითხოვა მამსა და გამოვიდა, მოვიდა დაუით და შევიდა იოანე მძ მისი, მუფემან შესწივლა დაუითსაკან უფრო-ნი მოხსენებუბები და უბრძანა სიფრთხილით მოქცევა: „ჩკუენისა გა-ოსრებულისა მუფე ვარ, დიდი ჭკუა გკანდა ამისთანა დროებაშიო. უფროსნი შვილნი სართ ჩემიო და უნდა მეცა მშატროხებდეთო“. რაი იყო საგანი ესე მათის საუბრისა, არა დასსოვნებოდა გოგია ბარათაშვილსა, გარდაცვალებულსა 1850 წელსა, რომელმანცა მომი-თხრა ამბავი ესე.

მეორესა დღესა განვიდა ხმა ქალაქში: მუფე აწილო-ბაწილოს შექცევიაო. ესცხო ესე მუფემან, გარნა არ განრისხდა, შვილებსა და-სდვა ეჭვი და ესდუმნა.—დედოფაღმან მარამ შვიტყო ესე და შე-სწივლა მამსა თვისსა გოგას. აჩქარებული გოგია დაამშვიდა თვით მუფემან სიძემან მისმან და უბრძანა დუმილი. ამავე დროს შევიდნენ მუფესთან სარდალი იოანე, აღექსანდრე მყაშვილი, ელიზბარ ფელა-ჯანდისშვილი და მუღაქა ქალაქისა დარჩია, თანა შეჰყვა ამით წირვის შემდგომად მღუდელი ონისიმე იოსელიანი და მართება მუფესა ზე-ფის-კვერი. მაშინ უბრძანა შეიქვანის მასთან უმაცალები ილია, ოქ-

როზმირი და ირაკლი, „გოგიაჲ“ ბრძანს მუფუჲს—თუ გიყვარებდა ესე მუფუჲსა, აქედე უმსწვილედა იწილო-ბაწილოთი, დაქსხედით ონისამქსთან: მაგასაც კროდინებს „იწილო-ბაწილო“ ამთ უნებ და ესეკების, რომელ მუფუბისას სსქმეთათა განჯაგებო და აღერსაც უმსწვილეებთან დროს უწიანიო.

ესრეთითა მოჭრეკათა ამხილა და არცხუანს დამცინებულნი. განვიდა კვლად სხ უოკელგან და მიუძღეს ესანი, ბოროტისა მუფუზედ მქუეკელნი.

CXII

ამბავსა ამას დაურათი არიკი მსხუე გოგია ბრძანთაშვიდმან.— ქალაქი ამ დროს დამსეული იყო და შური კერ მოდიოდა ადვილად ამ ქალაქშიაო. მუფესს გაკრხანს ემიერბაში გიორგი ციციშვილი და მალხაზ ამირეჯობი და ხაზირ კათოლიკოსისს ნიკოლოზ კლიოზისიშვილი და ბორჩალოში გაკრხანს თითქო განკებ შეთქმითა. ერთს დღეს შემოიტანეს თბილისში 320 ურემი ქართლიდამ და 400 ყაზახ-ბორჩალოდამ. გაავსო ბაზარი შურიით, ხმოვარდა საიფე და გაიძლო ქალაქმა კუჭი. მცხოვრებნი თბილისელნი ადიადებენ მუფესს და ჯგონებენ მაგებელთა მისთა. მარდიც შემვირებული იყო და ამისთვის წარგხანს მხუელე მელაქაშვილი და ქალაქისა ხრკელი სურგუნაშვილი ყულთვისკენ, რომელთაც წარილეს ბრძანება მუფესსა ყაზახისა და ბორჩალოსს სულთნებთან. ესენი წარუძღვიენ და მოიტანეს ერთს თვეზედ 200 ურემი და 700 აქლემებითა მირიდი. „მრავლად დიდად ბეჭითად მუფობდა“, იტყობდა იგი გოგია—„მაგრამ მძეუბი და მხლეულებნი მათნი აშფოთებდნენო, ძრწოდენ უოკელნიკუ, მუფესისგან იმაშოდენ ძლიერ, მაგრამ არ დასცნო-ბოდენ ხოლმე; მაკვირს ესლაც მოთმინება და სულ-გრძელება მუფესისა, უმსწვილი კიუკია, სხ არა მქონდა დიდ-კარებშიაო, მაგრამ მუსმობდა კარგად უოკელიკუ და ბევრჯერ დაუფიქრებია ესლაც და კი-

ტყვი: რათ სწადიოდნენ ასეო, რა კანნი იყუნენო, რას სემკვეთსო
 სემკვეთ გოჭვიით ატყხილი იყო დიდი და ზატარო! მართლად იტყვიანო: ღმერთი რომ კანს გაუწერება, ზირველად ჭკუას წაართმევს და იმ დროს აღარავინ იყო რიგიანი კანი, აღარც სარდალი, აღარც საღებავი, აღარც მწკრილი, აღარც მდივან-ბუკი და აღარც მღვდელ-მთავარი. ჭკმშირიტად ვიტყვი მხოლოდ ამას, რომ მუჟე გიორგი თვით იყო სწორეთ ჭკვიანი, თვით სარდალი, თვით მსახული და თვით მღვდელ-მთავარიო.

ამაჟი ესე მიამო თვით გოგამან,—არა გუწოდებ გიორგი, რადგან ამას სსხელით „გოგია“ იგი იყო ცნობილი, როდესაც 1847 წელს მიხვეს მან ბირთვისისა ცხეს დაწვლილებით და ვიუჟი მისთან სტუმრად. ერთსა დამესა, ოსურით მითხრა მან: ესრეთისა სიმკრისა მუქონე ჭკვიანს, და რამდენი ამისთანა არიან სომხეთისაკეს! როგორ უნდა წამხდარიყო. ჭკმშირიტად ცოდვისა მოგვეკვლინო და მტყრმან ასე გაგვაქროო! ჭკმშირიტა თქმულესა მისი ესე უგანსგხელი და აჭა მოსმენისა მესტორიე წახდენისა მიხეზსა წინანწარ-მეტყველისა ზირითა მასეე იტყვის ღმერთი, განმე მუჟეთა და მუჟობისა: წარვედი და არჭე, ურბრძან ღმერთმან ისისა ერსა ჩემსა ისრაილსა: „არა ვიყო მე წინამძღვრად ერისა ჩემისა: რამეთუ ენანი მისნი უსჯულოებენ და უფლისა მიმართ ურწმუნობენ“.

ნუ დამცინებენ თქმას ამას მკითხველნი შრომისა ამის ჩემისა, მიიღონ ჰაზრი ესე ანუ თქმულად ტანტისაცან, რომელთაცა ვითარცა წარმართი ესრეთეე ეძიებდა რომელთამე დაცემისა მიხეზთა; ანუ თქმულად მესტორიეს დეისტისა, ანუ თქმულად ბოსკეტისაცან და მიშელსაცან, ისტორიისა ფილოსოფიურად მწერალთა, მე ვიტყვი წინანწარ-მეტყველისაცან თქმულსა: მიიღონ სარწმუნობასჯედ შერეუკითა ანუ ურწმუნოთა, ჰაზრი მისი ვითარცა თქმული კანისაცან გონიერისა, მამულისა ფეხისა მოყვარისა, შორს მსგველისა, დაწვლილებით უოკვლისავე გამოკმეძებელისა, მთრთოლარისა სამეფოისა და მუჟეთა თვის, თაგ-განწირულისა, რათა არა გამჭრადიყო, სარწმუნ-

ნოება მტკიცე აზრამისა, კარსკვლავი იზრდილისა, ძალი და მტკიცე
რება დაკითხისა, სიბრძნე და მართლ-მსაჯულება სოლომონისა. აჭა
კვლად ვსდუმებ, უძღურება და დუმილი კალმისა ჩემისა განხლვიძონ
და არაუბრონ სსკათა...

CXIII

1799 წელსა მოვიდა ელჩი უაენისა და წერილი მისი, მეგობ-
რული, ქსთხოვა მეფესა არ დაარღვიონ კვეშირი ძველთა საქართვე-
ლოსა მეფეთა ერანის უაენტანსა, რათა არა დაივიწყოს წყალობებია,
რომლითადა სკესე იყო საქართველო, რათა რუსთა არა სვე და ბე-
დი თვისი: უაენი აღუთქმიდა მთარგელობასა თვისსა საქართველოსა
კალმსტანზედა სარწმუნოებისა მათისა არა დეკნასა უფლებასა სსს-
ხოებათა ზედა ერეკნისა, განჯისა და უარაბადისა, კითარდა იყო მე-
ფისა ირაკლისა დროსა და უკეთუ ისტაროებს მეფე ჯარისადა გა-
მოგზავნისა 600 კაცისა უაენისა სარჯითა დასარეკვლად გზათა, რო-
მელნიდა აჭუნდუნს სკელელად ლეკთა ქვეყნისა ამოსრებულთა.—მე-
ფემან მიიღო ელჩი პეტრეითა და მამინვე მისწერა წერილი, რომ-
ლითადა დაუმაღველად გამოცხადებულად ახლით არა სტაროება ქვე-
უნისა დასარეკვლად მანდობით და მიმართვით რუსთა ხელმწიფისადა-
მი, მისწერა მეფემან: ირანი შეგვექმნა მდევნელად და მტკრად ჩვენდა
დაივიწყა სისხლი მეფეთა ქართველთა ჯარისა დაღვირდისა აგანა-
სტანსა; ირანმან აწვეიტა ური და გააოხრა სამეფო ჩვენი, ირანმა
აღძრა ლეკი ასაკლებად ჩვენდა, ერთი სარწმუნოება რუსთა ხელმწი-
ფეთა თანა მაიმედებს ქვეყნისა დამშვიდებისა, დარღვევა მითთან კვე-
შირისა არ შემოდლან და კერც შევირცხვენ ჰირსა და კერც გაეს-
ტესხე სიტუკასა მიცემულსა“

ყოველივე სასულიერონი და საერონი გვამნი თხოულაბენ რუ-
სეთისა ხელმწიფისა მთარგელობასა, მასუხითა ამით წერილითითა
წარვიდა ელჩი მამინ უაენმან მისწერა წერილი უარაბადისა, განჯა-

ქართული

სა და შვი-შირუხისა ხანთა დასაპყრობად საქართველთა მხარეთა მზად საგზადი და აიოლიონ სარი. მეფისძე აღუქსანდრე დროთა ამით იყო თავრისა და იმედულობდნენ შეწყვენითა მისითა, შემოვიდნენ ქართლსა განჯის გზით და ფუღითა ნაჭირანითა ღვეთა ჯარითა შემოვიდნენ კახეთსა, კარდაგდონ ტახტიდან მეფე გიორგი, შუგერან და გამაგრონ გზები რუსეთისა მხრით და გამეფონ აღუქსანდრე, ანუ უფროს მძა მისი იულონ. მეფისძეს ასლდენ ქართველთაგანი: ზაქარია ხერხეულიძე, ადამ ბებურაშვილი, როსტომ საგონაშვილი, თადია ჩოღაყაშვილი და სხვანი. ხანძან ყარაბაღისა აცნობა ესე მეფესა გიორგის და თვით მეფემან დამარბუელმან რუსთა იმედსა ზედა, არ მისცა ჰასუხი ხანსა, თუმიცა მეგობარსა თვისსა, ჭუსეინ-ბეგი ყარაბაღისა, კლხად გამოგზავნილი ეკედრებოდა მეფესა, უბოძოს წერილი ხანსა და მეფე უბოძანებდა: „რუსთა ჯარი ეჭისისა დღისა სავალზედ შორ არს ჩემგან. დაბარება და მოსკლა მათი აქ ადვილია, ესრეთ აცნობე ხანსა. მე წერილსა ვერ მიჭკსწერ; არცა არის რიგი და უკითხვად რუსთა სელმწიფისა მქონდეს მიწერ-მოწერა. ზაკეითსა მოქმედებასა იხანებს ირანი, არ შერჩება ყანთა თბილისისა აობრება, და სისხლი მცხოვრებთა დაღვრილი აქა. ირანმა წაგვასდინა: რუსეთი გარდაუხდის მაგერს ირანს. უწერილოს მისულმან ეღმძან, რომელიცა მოვიდა უწერილოდ მეფისაგან, განარისხნა ხანი ყარაბაღისა და მოიყვანა განცეითრებასა ესრეთი მეფისა მასთან მოჭკეკა. აცნობა ესეცა ყანსა და აღუთქვა მზა ყოფნა თვისი შეერთებისათვის მისისა ყანისა ჯარითან შესასვლელად საქართველოსა და დასასვლელად გამაგებულისა მეფისა. ორის თთვის შემდეგ, მსცნო ყარაბაღისა ხანძან და თვით ყანძან რუსთა ჯარისა შემოსულად თბილისსა.

CXIV

ამსვე დროსა იღეს სელსა თადია ჩოღაყაშვილთან მოწერილი წერილი თვით მეფის-ძის აღუქსანდრესაგან და ესრეთვე ითანე ბოძ-

ბელთან, მუჟაშელთან, რომელმანცა მიძღვა, თუმცა სცნო მისთვის ერთი ესრეთი წერილი მიიღო იდუმად ორგულმან მეფისა ჩოღაყა-შეიღმან და ბრძანა მეფემან შეიძურან იგი და მისცენ სამსჯავროსა. ჰერობიღმან და შეშინებულმან გამოაცხადა წერილიცა მიწერილი ბოღ-ბელთან და ორთა სსკათა თავადთადმი და მეფემან ნაცვლად სასკულისა, რადგანც ჩოღაყაშეიღა იყო სიმე მეფისა მის აღეჭსანდრესი, ბრძანა სინანულისათვის მათისა მოსცენ ფიციითი წინაშენ კარის კეკლესიას ხატისა თელავსა, საიტყვა წერილითი ერთ-გულობისათვის მეფისა გიორგისა და კეპოსცა მათ ესე. გულ-ტვიკუნულმან მეფემან და გულწიღმან, უბრძანა იყუნენ დამნაშავენი საფრთხილით ებრალებო-დესთ ცოლშვილნი თვისნი, ვითარცა ებრალეს თვით მეფეს ივანი, არა ღირსნი საბრალულისა და შეწყვლუბისა. იოანე ბოღბელს მისწერა სუკედურიითი წერილი ესრეთისა საიტყვებითა, რომელ მოიყვანა ძრწოდისა და მიშსა, ყოვლადი კახეთი ორგული მეფისა და გამ-ტესი ფიცისა არაა შეწყესი კეკლესიას-მისწერა კათოლიკოსმან ან-ტონი, საიტყვა და თქმა მეფისა თვით გაიკეთ ესრეთითა მოტყუ-ვათა თავსა შესა ხარისიდგან შენისა.—ნუ მიმიყვან აქამდინ აღვა-სრულა იგივე სასკული, რომლითაც დაისაყა ორგული მეფისა კა-თოლიკოსი დაისამიძე, შეკრთომილი ბოღბელი, თვით მოკადა ჭ-ლაქსა, წარდგა მეფესთან და მოითხოვა ბოდიში და მიტყუება ბრალისა: მისწერა ბრათი თვით ძმისა მისსა მეფის-მეს აღეჭსანდრეს, რომელა-მანცა მისწერა წერილი უქმად და უფრ-უგდებლად დარჩენილი, ამით დანცნრა კახეთი და შეშინდა ქართლი. სამტკიცემან მეფისა მიანუმა ბორცვანი მრავალთა, იდუმად მუშაკათა ზირის-ზირ მეფისა ამბავი მიამბო მეფის-მემან თეიმურაზ ერთისა და მასვე დღეს, ოდეს მე-საუბრებოდა ს. ზ. ბ. ხატისა გამო კარის კეკლესიასა ღვთისა-მშო-ბლისა, რომელიცა აქენდ? მას ს. ზ. ბ. და რომელიცა შემდგომად გარდაცვალებისა მისისა აქენდაცა კვლად მუღლესს მისსა მეფის რძალს ელენეს, და აწ მეფის-მეს იოანეს შეიღის-შეიღს იოანესვე. დაიდად შინაურად შეჩვეული მსითან მოკისკენებდი ხშირად საიტყვასა:

ქართული
ლიტერატურის
მემორიალი

ბატონის შვილო! ხატა ეგე ტაძრისა ჰსწუნს ტყვეობასა და ღუგუნიანსა ტაძრისაგან თვისისა დაშორებასა და უცხოებასა შინა მწირობასა. ამის მაღლი, მეტეოდა, შემეწიოს, მე როგორ მოვიშორებ მას მანამ ცოცხალი ვარ. ჩემი რჩევა, ბატონის შვილო, მოკახსენეთ წარგზავნათ თელავსა; არ დაუგარგოთ საუნჯე ქვეყნასა და თვისსა ადგილსა ფასა ხატისაა მაგისა, იცის ქვეყნამან, რომელსაცა იგი ეკუთვნის და რომელმანცა იგი ჰქმნა და შეამზადა. ზედა წარწერა ხატისა ამის არა მაქვს და მახსოვს ზეპირ ნამდვილ, რომელი იყო შემეგული კართა მეფისა დეონისაგან. დედოფალიცა თინათინ მეუღლე მისა იყო მუნ მოხსენებული ⁴²⁾

CXV

მოთხრობასა ზემორესა დაუმტა მეფის-ძემან თეიმურაზმან შემდეგი: როდესაც მე თვით შემდგომად მეფისა გარდაცვალებისა წარუგედი სპარსეთისა, მაშინ მეფის-ძე აღეკასანდრე დიდად მეკედრიადა მეფისა მამისა ჩემისა ესრეთ მოჭრეკასა. წერილთა შინა მისგან მოწერილთა, მოახსენებდა მეფესა უშუერად და უკადრისად და სწუვდა მას. საიტევანი ესე მოსწუვლადენ ჩემსა გულსაო და მაშინ ეკსცან მტერობა მისა მამისა ჩემისა სახლისათვის და ბოროტა განზრახვა მისა მამათვის ჩემთა.— შემძგდა მეფის-ძე აღეკასანდრე და განსე თვით სპარსელთა ქრევა, ბაღწი ჰზირი, მათი უსაფეძლო განმეკ-

⁴²⁾ ხატი ესე, შემდგომად გარდაცვალებისა მეფის რძლისა ელენესა, მეუღლის მეფის-ძის თეიმურაზისა, წარმოიგზავნა თფილისს დასასვენებლად თელავისა მეფეთა კარისა-ეკლესიისა 1866 წელსა, იოანე ბატონის-შვილის-შვილმან იოანე გრიგორის-ძემან გამოითხოვა იგი და მიიღო თვისად საკეთრებად, ვითარცა სახლისა მისისა საუნჯე. ძვირ-ფასითა მინაჭრისა ხელღვნებითა არის ესე შემეგული. რიგი იყო ვითარცა ტაძრისა ხატი, ყოფილიყო დასვენებული თელავს, თვისსავე ტაძარსა შინა თაყვანის საცემლად ქრისტეანეთა, კახეთისა მხარისა ქართველთა.

ბლახისათვის და სამომად კსსცან იგინა არა რასის მცოდნეობისა და მისი განსაკუთრებული, ვერ-გამბედავნი სიტყვას თავისსა შეფუთის და ქსწორიდა სსსარკებლოსა ქსწორისა არ-გამომთქმელნი. დიდად მკვადრად მდგომარეობა ირანისა, მეფეთა კარისა, და მოკისსუნებდი ჰანისა ჩემისა კარისა და თვით მამისა ჩემისა, უოულად მეფურისა, დიდებულისა, განცხრობითისა, მხარულუბითისა, სამართლადურისა და კარდა ტანტისა მდიდართა, მოკლებულთა, სხუელთა, მშვირთა, ობოლთა, ქვრავთა და ზურობილთათვის. ესლად კეკეირვა, მიხედვით სპარსეთისა და სხვათად კეროზისა მეფეთა, ჩემთაგან ნახულისა სუ-ანისა ზირამდინ, მამისა ჩემისა სიმალესა და ბრწყინვალეებასა, ესლად კსედაკ, რომელ ქრისტიანობა არის სსმეაული მეფეთა და მასხედ დაფუძნებული მეფობა და განმკეობა ქვეყნისა არის სსწინო, ტკბილი, სამართლადური და უცთომელი.—აი, ჩემო ზელატონ, მიბრძნებდა მეფის-მე—რითაცა იყო დიდი კარისა მამისა ჩემისა,—იყო ქრისტეს მოყვარე უოულად და ამისთვის იყო მეფე ზირეული, თემცა მტერთაგან გარეულთა და შინაურთა შეიწროებულთა.

CXVI

დიდად ესაროდა ქართველთა ერისა ჩვეულებასა, ოდესცა აღდგომისა დღესა მიერთმოდა კეცხლის სინხედ, მილოცვით დღესასწაულსა, სსვათა შორის სსპასკოდ მომწვადებულთა სსწოვატეთა თავი ღორისა მოუსარმავი და მოსახარმავად გამწვადებულთა. გურთხუელმან ვასილი, ბრძნებდა მეფე, ვასისა ჭამა ღორის ხორცისა, აკურთხა და განსწმიდა რასაცა მოსე მცნებთა თვისითა უწოდებს ბილწად თქმული, ესე თემცა არსად ქსწვრია ბრძნთა და ქართველთა წერალებში, ვარსა სსწოვადოდ ზეზირ თქმულობით, მანწერენ დიდსა ვასილს. დიდმან ვასილი შემოაღო ესე, რათა ჭამითა ღორის ხორცისა და ამორას ზურით-ქრისტიანენი და რათა მოქვეულნი ქრისტიანედ და

მიმდევლნი ურიაობასა ქურანია, ადვილად განიბრეოდნენ, ^{ქრისტეანობის} ~~ქრისტეანობის~~ სადმე განმარტებული დოსათეოს ნეკრესისაგან.

ესე დოსათეოს იყო ტყარით ჩერქეზი-შვილი, კახელი ენცი, ღვთის-მეტყველი და ფილოსოფოსი, მეფესა ირაკლის მეორეს უხუბდა ებოძა მისთვის კათოლიკოსობა შემდგომად ანტონისა ზირგელისა, გარნა არა ჭმინა მეფის-ძემან გიორგი და მიუბოძა შვილსა თვისსა ანტონის. იცოდა კარგად სომხური, იყო კოჭლი დაზადებით. გარდაიცვალა 1789 წელსა. მას შუუდგა ნეკრესელად ამბროსი.

CXVII

თელავიდამ მოსრულსა დაკითხ რეგტორსა, თელავისა სემენარიისა შემდგომად გაიოსისა მოძღვარსა, უბრძანა მეფემან დახედოს ჭდაჭსა თბილისსა სსწაულებულთა, რომელნიც იყვნენ დროსა ამას. ნათლავსმცემლის ეკკლესიისა: კალოუბნისა, სიონისა, ჭაშუკეთისა, მეტეხისა და ანჩისსატისა. ასწაუბდენ აქ წერასა, კითხვასა, გალობასა, ღრამატაკას, კატეხიზმოს ანტონი კათოლიკოსისა სისტემითა, ძველთა სამოფოთა ისტორიისა და სხვანი. მოსრულთა ჰასკსა შინა კერძოდ და არა ეოკელგან ასწაუბდენ ძველსა და ახალსა ფილოსოფიასა და ღვთის-მეტყველებასა ანტონისაგანვე შედგენილსა. მოწაფენი დროთა ამით იყვნენ ოთხსამდანი, კათარცა იტყოდენ თკულით მხადლუნი მოხუცი. მასის თკესა მეფე მიბრძანდა კალოუბნსა და იხილა მოწაფენი ეფრემ ღვდღისა კალოუბნელისა: თკით-თკით-გულს უბრძანა წაიკითხოს დაკითხნი, ზარაკლიტონი, ჟმინი ხუცურად: აგალობნა ივანი და თკითცა გალობდა წირვისა და მწუხრისა სსაგალობულთა. დიდად განმხარულდა მეფე, იხილა რა ურმანი მადლავანად კათარცა სადმე თკით ბრძანა მეფემან,—მკითხველთ უბოძა: თკითთა აბაზი და ამცნო ურმითა, რათა ემინოდესთ მათ ღვთისაგან და შეიქმნებან ბრძენნი და შვილნი ეკკლესიისანი, დასაწყისა სიბრძნისა არს შიში უფლისა, ხშირად ბრძანებდა მეფე, ესე მიაშბო თკით მო-

ხუცმან იოანე, ვიკარძის საქართველოს ეპისკოპოსმან მუხნ დაძმწრემან დროსა ამას. ამასთანავე დაუმატა ესეცა: ფული თეთრი, რომელიცა მუშაობდა დროთა ამით ქალაქსა, და რომელიცა მიერთებოდა მეფესა, უოკლეთვის ჩაჭყრიდნენ ადრელებულს ნაცრიანს წყალში და ესრეთ ფულსა განწმენდისა და ჩირქიდაძ მოშორებულსა, მიართმევდენ მეფესა.— უბე მისი იყო შიოს მარხილი ე. ი. უხვი და მოწულე მოკლებულთა თვის და მარხვის უკლებელი ფულისა. დიდად უყვარდა განსკვნებულსა იოანეს მოგონება მეფისა გიორგისა, — იყო კაცი წმიდა, ფაქიზი და მართალი, მოძულე არა წმინდებისა, არცა ერთი ძმა, არც ერთი შვილი არ იყო, ეკოდენ წმინდა და ღირსი და გონიერი კითარცა გიორგი, კითარცა მზე ბრწყინვალე და კითარცა მთვარე სიდიდით სჭარბობს კანსკვლავთა, ეგრეთ მანათობლად ქსნდა მეფე გიორგი შორს ძმათა და შვილთა თვისთაო.

CXVIII

დიდად ქსმაგდა აღთაფისა დანახვა, და ბრძნებდა სადმე: არ ეკადრება ქრისტაწიესა მისი ქონება, რადგანაც არის ნაშანი მამადიანობისა. სპარსნი აღთაფისა ხატკენ მამადისა გვერდზედ, იტყოდა მეფე, და ცხონებისა თვისსა მოკლად აღთაფისაგან განწმენდითა: — ძმანი მისნი ეცინოდენ ამისთვის მეფესა და ჭკონებდენ უშეკრად თქმასა მისგან აღთაფისათვის. დროთა ამით, თათრობისა დასასუსტებლად, იტყოდა მეფე სიტყვასა ამას, კერძო-მხედველნი შორით არა მოაწონებდენ მეფისა ჭზრსა და გამკენი თქმულობისა მისისა, ნაცვლად აღთაფისა მამადისა სიმეოლისა, სმარობდენ სპილენძისა თუნგსა ძველთა ქართველთა ერისა ჩვეულებითა.

CXIX

მეფე უოკლისა ღონისძიებითა მეცადინებდა, დაესუსტებინა და

განუჭარვა სხარსთა წესნი და ჩვეულებანი, როსტომ მეფისაჲს (1382.)
 გან ჭართუელთა შორის შემოტანილნი და დამკვიდრებულნი. განხმ-
 ტკიცეთ კაცნი სარწმუნოებასა ზედა ქრისტესისა, უბრძნებდა სწორად
 მღვდელთ მთავართა და არსენისა თფილელსა, არა დიდად მისვან
 ჰატაკ-გემულსა, — შუკუარეთ ერსა ჩემსა ქრისტე: — განათესეთ მცხე-
 ბანი მაცხოვრისა, სამტკიცე სარწმუნოებასა სამტკიცე მეფობისა და
 ბედნიერებისა. მორწმუნე მეფე და მორწმუნე კრი მეგობარი არიან
 ღვთისა და შეიღნი მადლისანი, დაღუღნი ქრისტეანობითისა სიწმი-
 დისა, დაიციებან განსაღდელთაგან. მწყემსისა კეთილსა არა წარუ-
 წმდეგების სიშწესო სუღიერი, მოსაჳი ჟუარისა არა სადა დაეცემის.“
 კიუნეთ მტკიცედ სახარებისა სიტყუათა ზედა; დავეძუარეთ სარწმუ-
 ნოებისა კლდესა ზედა, ვასსოებდეთ და მიკუნდოთ ღმერთისა და იგი
 დაგვიცუამს. ნუ ჰტანებთ მტკიცედ საქმესა, თუ ღმერთი არ წარ-
 მართებს მას. მოახსენეთ რუსთუელისა სიტყუანი:

განგებას ვერ ვინ შესცვლას, არ საჭმნელი არ იქმნების“. (192.)
 იგი მიენდას სოფელსა, ვინცა თავისა მტერია (1382.) მაგრამ
 ღმერთი არ განწირავს კაცსა შენგან განწირისა“ (981.)

დაესენ, სხვანი სხვად ფიქრობდენ, ჩვენ, ჩვენო მოძღვარხო,
 უბრძნა კეთიმის თვისსა საყვარელსა ჩვენებურად ვიფიქროთ. როგორც
 გვიწირავს ისე ესწიროთ. შოთამაც ასრე სთქვა ღექსად;

„ზოგთა აჭვსთ საღმთო სიახლე დაშვრების აღმა ფრენითა,
 კელავ ზოგთა ჰვეუშთ ბუნება, კველუნათ ზედა ფრენითა“. (29.)

CXX

სიყრმიდამ გასწავლული სამღრთოთა და სჯეროთა წერილითა,
 უუკარდა დიდად კითხვა კეფხვის ტუაოსნისა, ზეპირად ძველ-დროთა
 ჩვეულებრივითა წერითა, წარმოთქმიდა ოცდაათისა და მეტად მუნდთა;
 კტრფოდა ღექსთა წყობისა და გულ-შხარულებით გასაგონად,
 ტკბილად აბოლებდა შოთასა ტკბილთა ნათქვამთა. კათოლიკოსისა

ანტონის ზირკულსა, რომელსაცა არა ქსწყალობდა სიყრმიდგანევე წამან
 ცა კაცსა ჰაპისაგან მისისა თეიმურაზისა შუბულეზულსა, მოაზსწრნებდა
 არა კეთილად. რადგან ვერ ქსენო ღირსება შოთასა, რადგანაც დღესა
 ერთსა 80 დაბუკდილი წიგნი ვახტანგ მეფისავე დროსა შთაყურებისა
 მტკვარსა, ვითარცა წიგნი მხენებელი მკათხეულთა-თვის, მოძწამულე-
 ღი ქრისტიანეთა გონებისა და გრძნობისა. დიდად ეკვირებოდა ეს-
 რეთსა ბრძნისა კაცისაგან მოქმედებისა. „წიგნი შოთასა, იტყოდა
 მეფე, არის მხვილი სახმარი თვისსა დროსა. გონიერი მოახმარებს
 და უგუჟური მითვე საჭურველთა თვისსა თვისსა განიგმირავს. ღვი-
 ნო არის სამეურნალო და უგუჟური კარდაჯექვეს საწამლაკად, სა-
 ლოთაკად, სიმდიდრე არის ნიჭი ღვთისა: ერთი მოახმარებს კეთი-
 ლად და მეორე წარსაწყმედელად თავისა თვისისა, ნუემე ცეცხლი
 მთბობელი და დამწველი, არის რამე საკმობელი? ბატონი კათო-
 ლიკოსი, არა ჩემგან საკაცხეული შეაქმნა მართლად სამარხისად მწე-
 რაღთაგან. შოთას თქმული ატკობენ სულსა, ასუჭებენ გონებასა,
 ამღვლებენ გრძნობასა, აგრძელებენ გულსა, ამხიარულებენ კაცსა: დი-
 დაბუღ უოფენ ქართველთა ენასა, ამუსიკებენ ჭაღთა და კაცთა, თუ-
 ცა არ არის ბევრთა თვის დაწერილი, კარნა არა უხმარი ბევრთა-
 თვისცა მწერაღთა სახედ მწერლობისა ლექსთა ხმათა შეწყობისა-
 თვის, ასოთა დახაკეთობისათვის, აჰა ერთი ესე კარი ლექსთა-
 განი:

„ლაშქარნი და დიდაბუღნი მოდრეკეს, მდაბლად კთაქვანეს,
 მოასხენეს: მიწად ექმნეთ, ვითარც მიწად მიკაიკვანეს.
 მორნიღ ქმნილნი დაკკადიდეს, ურხნი მკკდართა დატკკენეს,
 მტერთა მკლავნი შებუნტეს, გულნი ჩუენნი ატულვანეს, (1684.)

ხმარად იტყოდა კეთიმისათვის მოძღვარისა თვისისა, რომელ-
 საცა არა უყვარდა ლექსთა კითხვა მსოფლიოთა შოთას თქმული:

ანუ არის ბრძენი ენმე, ძალი და ძალად მხედი.
 არცა ღხინი ღხინად უხხხ, არცა ჭირი ზედა ზედი,

კათ ზღაპარი ასე ესმის, უბედობა თუნდა ბედი, ეროვნული
ბიბლიოთეკა
(1215)
სხვაგან არის, სხვაგან ფრინავს, გონება უმს კითხ მტრული.

CXXI

1799 წელსა, თთვესა ნოემბერსა 26 შემოვიდა თბილისს ჯარი რუსისა ე. ი. პოლკი დანარკვისა, მეფის-ძენი დავით და იოანე წინა უძღოდენ მას დარიალის გზით. მეფის-ძე აღმასხანს ანუ კახტანგ, უნებლიეთ მიეკება ანანურსა და თან ჰქუა 30 ანანური კარისა თვისისა კაცი და მოხელენი. გომშარ, დიმიტრი და ღურმიშხან კობიაშვილნი; გლახა ჭილაშვილი და გრიგორ ყარანგოზის-შვილი ზარეკლადენ მით შორის⁴¹). გონიერთა ქართველთა უნაროდით რუსთა ჯარისა შემოსულა, კითარცა ერთ მორწმუნისა კრი-სტან ელოდენ ჭკუენისა დაცვასა. მკამოხენი და მეფისა იღუმად წინააღმდეგნი იტყოდენ სხვად: განმარტებდენ ბოროტად და ჭკონუბდენ მეფობისა და სამეფოსისა ღატაკად, მეფემან წინათ-ცნობადმან მოუწინადა 4,000 კოდი პური, რომელიც კმაყებაშმან თამაზ ორბელიანმან, და სვიმონ ანდრონიკაშვილმან მეფისა სიძემან მოატანინეს ურმებითა. სადგურად ჯარისა დაუნიშეს საბურთალო, ასლას მტკვარისა. 12 ხაზანი აცხოვდნენ ჯარისათვის პურსა თბილისსა და გოდარებით, ურმებით მიჰქონდათ. მესამეს დღესა საღდათთა თვით იწყეს ცხოვა პურისა ფეხში მომეყოად: ვერ იამათ ჩკეებურად მცხარი პური. დიდმისა მოურაენი დღე ყოველ უზიდავდენ შესასა... მას-

⁴¹) გომშარ, დიმიტრი და ღურმიშხან კობიაშვილნი და გრიგოლ ყარანგოზის შვილი 1803 წელსა იყენენ აშფოთებულისა არაგვისა წინამძღომელნი 1803 წელსა. მერეთ შვიპყრეს რუსთა და დაბორკილნი დაატუსალეს ანანურისა ციხეში. აღდგომისა დღესა ესენი გადმოცვიედენ მაღლისა კოშკიდან და ივლტოდენ მთიულეთისა მთებში. ფებ-მოტეხილი გომშარ იბრძოდა პირის-პირ რუსთა. უკანასკნელ შემოირიგეს და დაშვიდებულნი ცხოვრებდენ სახლთა შინა თვისთა.

ვე დროსა მიეწერა ფავნული ბრძანება ნინია სუმბათი-შვილს, ლუხნის მოურავსა. კომლზედ სამოურავობასა მისის შექსწერდეს თვითო ურემა შეშა რუსის ჯარისათვის და მომზადდეს ესე დეკემბრისა თვისა-თვისთ 1800 წელსა. მეფე განვიდა ცხენითა საბურთალოსა: მიბრძანდა და ხანა; დაიარა, მუზიკა, გამოკვიმა ჯარი; ღენურაღმინ მოართვა ლაპორტი რუსულად და ქართულად დაწერილია—მახლოკდა მეფე და უბრძანა მადლის ხმითა: „გამარჯვება ქრისტეს-მოყვარეს მხედრობასა“, მაშინ შესძისა ჯარმან: სამართელ მეფისა, რუსთა ჩვეულებითა.—ვეცდები ღენურალო, არ დაკვლო არა რაი ჯარისა; რასაც მოითხოვთ აღვისრულებთ. ესე იყო დაღათ, რაკდუნიძე ხანა კანნი დაუენეს თბილისსა, სადაცა შემოვიდა ჯარი მუზიკითა, და წინა უძღოდა 15,000 კაცი მცხოვრებთაგანა და იყო ცხიხადი სროლა ზარბაზნითა და რეკა ზარითა.

ამავე დღესა სიღამოზედ კვალად წაბრძანდა მეფე სანსაკად მათის ბანაკისა, და ისინამოვნა დიდად საღდათთა ხალვა, თავისუფლად, კარკათ ჩაცმულთა და მომღერალთა. სამღერანა მათა ბოხასა ხმითა, უკირილითა, ცქიტად წარმოთქმულია, მოაყვანდა მეფესა კანციფორება. — „გამარულა მღერა, რუსთა სამღერაო, სარდალო, უბრძანა იოანე ორბელიანსა, მსხე უნდა იყენხო. ახლა კსედეუ და მრწამს, რომ ავღილად შეგვიძინებს და მოერეკიან ჩემთა მტერთაო. ამით კერ დაუდგება კერც ლეკი, კერც სპარსი და თურქიო, ჩემის ქრისტეს ძაღითა, განსვენებით ვაქმნებით ამერიადგანაო, მაცხოვარო! შენ შეგვეწიე, — წარმოსთქვა მეფემან ჭედ-მოხდაითა. შემდგომად ათას დღისა იხება მეფემან, მოსმენა რუსულად წირვისა. მოვიდა ბატალიონისა მღვდელი და მკალობელი საღდათნი სისახლისა წმინდისა გიორგის კვლესიასა. უოკელივე იყო რუსულად. დიდად მოკწონა მეფესა წირვისა წესა, მკალობელთა მოაყვანეს მეფე ღმობაკრებასა და ბრძანა: „უცხოთ ქსცოდნათ გაღობა“. მოსსენებისა დროსა იმპერატორისა და სახლუელთა მისთა მღვდელმან მოიხსენია მხოლოდ მეფე და დედოფალი. მკვიდრემან დაკით იწუანა ესე

და ჰუკედრს მღვდელთა რუსულის ენისა მცოდნეთა ზაქარია-სილონის მონსა, იოსებ წინამძღვარის შვილსა, და იოანე ქართველოვსა⁴⁴⁾ დავაწუებისათვის მისისა, ოდეს მისცემდენ იგინი რუსისა მღვდელსა წირვისათვის დაწიგებასა.— შემდგომად წირვისა შეფემან მიიწვია ღენერალი და მღვდელი თვისთხანსა დაიღადა და მკალობელთა რუსთა საღდათთა თვით, თვისის ჟიბიადამ მათთან მოღუბულა უბოძა 4 მანეთი ფულად წერილის აბაჩებისა.

CXXII

მომწონებელი რუსეთისა ჯართა წყობისა, ჭგონებდა წარველიანს შვილი თვისი უფროსი ზირ-მშო მუორისა ცოლიადამ მისაილ ამ-ჰერატორისა ჰავლესადმი. დროსა ამის იყო ესე, კითარცა თვით მი-ამბო, 17 წლისა დაიბარა კავალენსკი, რეზიდენტი და უბრძანა მო-შნადება შესაბამისა წერილისა ნოემბრის თთვის 8 დღესასწაულსა მთაკარანგელოსისა მისხილისასა, წარავზავნა წერილი ესე; გარნა მასვე წელსა გარდაიცვალა მეფე გიორგი და ორის თთვის შემდეგ თვით ამჰერატორიცა ჰავლე. ამისთვის დაქმთა ჰაზრა ესე და განზ-რახეა უქმად. შეფის-ძე მისაილ, თვით ბრძანებითა დედოფლისა დე-დისა წარვიდა რუსეთად და არღა მხილველი სომხობლიისა ქვეყნი-სა, გარდაიცვალა 82 წლისა ჭღწფულებითისა ცხოვრებითა 2 ნოემ-ბერს 1861 წელსა და დასაფლავდა ოქროზირის კველესიას, აღექ-

⁴⁴⁾ ამათ ესწავათ რუსული ასტრახანში. იოსებ წინამძღვრის-შვილი იყო მოძღვრად, საქართველოისა განმგვისა კნიაზის ციციანოვისა და გარ-დაიცვალა მოხუცი 1827 წელსა. იოანე ქართველოვი იყო მასწავლებლად თფილისის საკეთილ-შობილოსა სასწავლებელსა, რომელიცა გამართა კნი-აზმან ციციანოვმან 1803 წელსა და გარდაიცვალა 1816 წელსა. ზაქარია სილაშინი-შვილი, კახელი ვადაძევა მეფის-ძეს მიზაილს და რადგან ორჯერ მიიღო სახუქრად ჯვარი ოჭროსი, ეწოდა მას: „ორ-ჯვარა დეკანოზი“ მოკვდა მოხუცი 1834 წელსა თელავს უკუ-მოქცეული რუსეთით.

სანდრე ნეესკის მონასტერსა, სამარხისა ძმათა და ნათესავთა თვისთა.

CXXIII

დიდ-მარხის 5 კვირიაკესა, მწუხრად მიბრძანდა მეტესსა, დღესასწაულობისა გამო ტაძრისა დაუყვდომლობისა. მოიხილა ადგილი. გარემო ტაძრისა და ძველი ნეშტნი ძველთა მეფეთა სახლსა. თვით ამოწმებდა სამირკველთა ღანაშთენთა იმ-გერგლავ კლდოკანისა მის ადგილისა, რომელზედაცა კასტანკ გორგასლანისა დროდგან როსტომ მეფისა დრომდე 455—1630 იყო სასახლე საქართველოსა მეფეთა, და თვით კვლესია ვითარცა კარის-საუდარი.

ბრძანა და განაჩინა დაფუძნება მუნ სახლისა და განწმედა ადგილისა მცხოვრებთაგან, რომელთაცა აქნდათ მუსაფგურად დროებითად მიღებული, ანუ კვლესიის მსახური, ანუ კვლესიის უძითა, ანუ სასახლისადმი მიწრილთა მოხელეთა და მსლუბელთა.

განსაკვირებლად მეფისა და ჭაღატაისა მცხოვრებთა, ზასუქისა შემდგომად, ოდეს განსწმედდენ ადგილსა აღმენებისათვის ჟურეთსალო კვლესიისა 300 ჟანანდრისა ადლისა სიგრძეხედ მტკვრისა მხარეს, ზღანისაშებრ ანუ სახისა ხატულისა მეფესთან მეოფისა ნემეისა დეიტრანისა (?) დაეცა მუხი თვით ადგილსა მას. შემინებულმან მეფემან შეაყენა შენობა მუნ თავისთა სასახლის. მცხოვრებნი თბილისისა მორწმუნენი და ურწმუნონი, ბუნების-მეტყველნი და ღვთის-მეტყველნი, თვისებრ სხვად და სხვად განმარტებდენ ესრეთსა შემთხვევასა. თვით მეფე მიეცა შიშსა და ოცნებასა.—ბნელი იგი რაღაცა საიდუმლობითი კაცთა ბუნებისა, ქმთაუსდა გონებასა და სულსა მისსა და მოაჩიღმან მარადის უხილავისა ხელისა, ხელთა ხილულთა კებდა მარადის სამეურნალოსა მოწყალეობითა, რომლისაგა აწყო გარეშა უხვად ქვრავთა, ობოლთა და გლახაკთადმი. მაშინ

შიშმა ღვთისა დაამატა ღოცვასა, ღოცვა კედრებსა, ცრემლთა ღოცვითთა, ცრემლნი.

CXXIV

დღესა ერთსა მოახსენეს მეფესა, იტყოდა იოანე მდავანა ბეგ-
თაბეგი შეილი, უხგებმან თქვენმან და გარემამან გამოლია საეუფისო
თქვენთა. მეფემან უბრძანა მას: „უხსნა მეფესა არ მოაკლდებო
საუხუკე, ვითარცა შიოს მარანსაო. მოწუალება, — კარაია სასუფევე-
ლისა გამდება. მოწუალებს კაცსა მოცაქეული პაკლე შეადარებს თვით
ღმერთსა“.

CXXV

ჯერეთ მეფისა ირაკლისავე დროსა აქენდა შეტყობილი, რომ-
მელ რუსთა შენახუბებითა აკადემიისა კალენდარში, მოახსენებდენ სა-
ჭართუელისა მეფეთა სახლისა წკვრთაცა დროდგან იდეს საჭართუ-
ელის მეფემან ირაკლი ალიარა ტრაქტატითი (1783 წ.) კასისალობა
რუსეთისა და საშეთიცა საჭართუელისა დაიდვა კალისტანთ რუსე-
თისა, მარადის აცნობებდენ ახალთა დაბადებულთა თვისა დამცველთა-
თვისა. ესე იყო მიწეზი, რომელ მეფისა გიორგისა შემდგომად
მაჰსწერეს, რათა მეფისა რძელი ელენე, მეუღლე შემკვიდრისა ჩუ-
წერათ 1801 წლის კალენდარში. მასუხად ესე ვითარისა წერილისა
ჭსწერს მამსა ჩემსა ეგნატის შმა მეფის რძლისა ელენესა თავადი
სვიმონ აბა-მელიქი, შემდეგსა: ჩემო უსაყვარელესო მოწუალეო უფა-
ლო ხათლიაკი⁴⁴⁾ ამ ჩემს ჭსწერს ასე შემოკლებით მოგახსენებ,

⁴⁴⁾ უწოდებს ნათლიად, რადგანაც შმა ჩემი ქრისტიანობა გარდაცული-
ლი 1808 წელსა და თვით მეცა მისის დისა მეფის რძლის ელენესაგან
ვართ მონათლულნი.

დმურთი არ წამწყემდეკს და ჩემს უდიდეს სასურველით ხელეწიფებ
 ღირსებს, რაც შენი სიკეთე და ღვაწლი არის ჩემზედ და ჩემს ოჯახ-
 ზედ, რომ ვარ სარწმუნო ჩემს გულში ჩამარსული და ჩამკვიდრე-
 ბული არის. დიდათ მინდა რომ შეეძლო წიგნის მოწერა; დავერო
 და მოგახსენო, იცოდე, რომ ასე ვიცი, მაგრამ რა კვძნა არც დაწე-
 რა შემიძლიან და არც წერილით მოხსენება, თუ დმურთი მღირსებს
 თქვენს ხელკას, მაშინ მოგხსენებთ.

თქვენს ნათლიადედას ჩემს სიცოცხლეს ასე მოვხსენებ: უო-
 კელნი წამებულნი უზომისა და უდიდესი ტანჯვის მიღებით, ღირ-
 სებულნი შეფობასა. ასრეთვე ეგზომა შენი ჭირი და ნაღველი
 რაც გაგაწევა დმურთი და ჩვენი მრავლად მოწყაღე წმინდა გი-
 ორგი გაღირსებს საატჯო სოფლის სიხარულს და ბედნიერე-
 ბას და საატჯოსაც სარწმუნობას რომ უმოწყალოთ არ დატკ-
 გებეს.

ჩემი ხელმწიფე შეიღის სახელის კაღენდარში ჩაწერისება გი-
 ბრძინებთათ, ამ წლისა აღრიდებანე დაბეჭდილი გამოხული განხაუთ,
 რომ ამას აღარ ეწმდება-რა ათის მარცვლის და ოცისათვის აღარ
 დაბეჭდვენ. ღვითთ მეორე მამკაღის წლისა იჭნება ღვითთ სხვა უკე-
 თისს და უდიდეს ტკარათ ჩაწეროს.

სხვა ამბავი აქ ჩვენთვის არა კეთილი და არც მშვიდობა და
 სიხარული ღვითთ და წმინდის გიორგის შეწყენით—მანდედამ მო-
 კელით ჩვენს სიხარულსა, ნუგეშსა და ბედნიერებასა. დაკთებით
 ჩემის უსაუბრელეს მოწყაღის ხელმწიფის მონა თავადი სვიმონ აბა-
 მელიაქოვი.

ჭ. მათს უგანათლებულობას ჩემს უდიდეს სასურველს და სა-
 ნახავ სასატრელს მეფის რბაღსა კღენეს დამაზ ზირს კოცნას მო-
 ვახსენებ“.

წელსა 1801

აბურის..... ჭ. ასტრახანს.

CXXVI

მეფის გიორგისა სიგონცლისაგე დროსა ძმა მეფის რძლისა ზურაბ ქსწყერს ქ. ასტრახანიდგან შემდეგსა წერილსა მამასა ჩემსა:

ჩემო სელმწიფევე კენტო!
უფალო ნათლიავ!

ამას წინა ფაშტით კნაზმან ძაკათს უგანთლებულესობას არ-
ზა მოართვა და მცირე ხანს დაცლა ქსთხოვა იმ ნივთისა: ეს ნუ
მამიკვდება და შენმა შრემა ყოელის ცდით ვცდილობთ, რომ ამ შე-
ნობის ცოტა რომ გაკეთება დაკანასოთ ქვეყანასა და მერე სახელ-
მწიფო საზინადამ თითონ ავიღოთ შირველად ძაკათს უგანთლებუ-
ლებას კახლებთ, ამხედ სათრიაყამა იყავით და ნუ სწყხართ⁴³).

ამ თთვის 23 ძაკათ უგანთლებულებობას კნაზისათვის ბაბა-
ხანის შვილის თაგრიზისა მოსვლა ებრძნა, აქარ ბეერის ამბავს აჭო-
რებენ ბაბა-ხანისასა, ღმერთმან ქნას, რომ ამათი დიდებულებადამ
სამხედრო წარმოველინოს ჩვენს სელმწიფეს. გამრღერი-გრაფი მუ-
სინ-ბუშეინი მოკიდა ბეტერბურდიდამ კოკწი? გუბერნატორთან გო-
რინლთან მიდის, ასე მოკასსენებენ, რომ ოსეთის გზა უნდა დანს-
რიკონ, ორი დღის მოსულა არის, ჟერ კნაზს არ უნახავ: თუმცა
უნდოდა, რომ მამინეკ ენახა, მაგრამ თავის შეუძლებლობისა მიზე-
ზით ვერ ნახა, მერე ასეთს ყოფაში ბძინდება, რომ შგებრადებათ
და დღისით შენობისა მიზეზით ადგება გაკა საღამომდინ ოსტა-

⁴³) ძმანი მეფის რძლისა ჰპირდებოდენ ფულისა გამოგზავნასა, ნაცვალ
გებითა წოდებისათვის თავადობისა, ოდეს მამა მათი სვიმონ აღა წარვიდა
რუსეთად დიდისა საუნჯითა თვალთა და მარგალიტთა ნადის-შინისაგან ნა-
ქონთა იმპერატორიკამან ეკატერინა ანუ იმპერატორმან პავლე შერისიდეეს
და უბოძეს მამული პოლშისა მხარესა და თვით წოდებისაგამო მათისა, მე-
ფისა წერილსა შინა, თვადად დარჩნენცა კნაზად რუსეთისა.

ტებს თავს ადგა, ძლიან ბეჯითად ეამუშავებთ იმ ზემო ჯანსაღს მშენებელს (ზეზიოთ⁴⁶).

ჩვენს ხელმწიფეს ბატონის რძლისათვის შეფისაგან სოფლის ბოძება ებძინა: ღმერთმან ბედნიერებაში მოახმაროს, კაცი, ესეც შენი გარიგებულა იქნება⁴⁷).

ბატონის შვილისაგან გამოვჩვენელი არესაშვილი მარტორუხაი აქ მოსულა. ამას წინათ მოგახსენე, რომ ჩვენსა ჩამოკახდინეთ, კარგის შატავითა მიანდო აღა ურძის ქისა ჩვენ მოგვარემინა მამინეკ ხუთ მინაღთუნაინა ჩქმამ უყიდეთ და ჩაკაცით. ახლა ამბობს, რომ აქ აბრა ხანს ჭორწილი მინდა ექნათ, დანიშნული კარო. ეს თუ რამე ჭორწილისათვის მოსულა და მანდ ბატონიშვილი მოუტყუებია და აქ ჩვენ მოტყუებას გვიბარობდა, რომ ბატონის შვილმა იკისროს ახლა ჩემი თავიო. ამისა მოსულა იყო და აქ რაცინდარა ჭორების დაურა, რომ ბატონის შვილს სსკა სჭმესეკ გამოვჩვენა და რასაც ამბობდნენ, რაგორ შემძღვან მოხსენება.

ამას წინათ მუდი ბასტისეკი და ტუმლაკი გეთხოვნათ თეთრი მუდი აქ არ იმოკება და მამინეკ მოსკოკს მივსწერეთ, რომ წინას ფოშტით გამოგვიჩვენოს, იმედი მაქვს ჩქარა მოგვიკიდეც და ჩქარა გაასლოთ. ახლაც შლანა ებძინა მამინეკ კიდედეთ კარგი შლანა, გუშინ კვირა იყო და გუშინ წინ შრახნაკი: იაშაკი კერ გუგუთებინეთ და ვახლებთ⁴⁸) ამას წინათ ას ხუთი მარცვალა ბაკალდოს რჭრო გამოვჩვენეთ, როდესაც მოგერთვით გვაცოდინეთ და მე თქვენს მონას ნუ დამკადებთ თქვენის გულისაგან.

მისს უგანათლებულესობას ჩემს ხელმწიფეს ბატონის რძალს და თქვენ ხთლი დედას სურვილით ხელს ვაკოცებ. ჭ. ბატონის მამა თქვენს, ქრისტეფორეს დედას ქრისტეფორეთ და მათათი მრავალს

⁴⁶) ვინ არის ესე კნიაზი არ ვიცი.

⁴⁷) მეფემან გიორგიმ უბოძა პიროს სანაზავად თვისსა რძალსა გურჯანი, სახასო კაცები, მახტანი სოფელი და ქარვასლა ჭ. თფილისს.

⁴⁸) შლანა ღენურლისა მემკვიდრისა დავითისათვის.

მოკითხვას მოკახსენებ. თქვენი და დაქორწინეთ, თუ ^{არაქვია} მონა ზურაბ სვინიოს ძე აბა-მელიძეოვი.

ჩემს სიძეს მირზას წიგნი ებოძებინა, ამ წიგნის ზასუსს სხვას დროს მოკახსენებ. წყალობას ვითხოვ მომიკითხო და მიაღ შექარათი, ჩვენი კუთრას სისუფ მომიკითხე ^ა) წელსა 1800 ივნისის 25 ახსტრახანს.

CXXVII

აზრიდის თვის დღეთა შინა მოუვიდა მეფეს წერილი ომარხანისა ავარდისა სდაცა იყო შენიზნული მეფის ძე ალექსანდრე ომარხანი. მცოდნე საქართველოსა შინა გზათა და კვალთა ამაოხრებელი სურამისა ტაღისა აბაშიძეთა სოფლისა და ახტაღისა, — მუღაქიანთა სდგურისა, — ქსთხოვდა მეფესა, რათა მისცეს წილი სამეფოისა მძისა თვისისა ალექსანდრეს; რათა კავშირისა გამო კურთ მძისა დროსავე მისისა ირაგლისა ეკზავნოს საყოველ წლოდ დანიშნულისა საჩუქარი ანუ ხარჯი მას ბატონსა და ოსაქოლისა ზატროხსა დიდათ მაჩნდათ სოფელი ორაჭლი ესე სდგური ხანთა, შეუკალი მტერთათვის, კჭესასისა კომლისა შეტურვიდისა ღვეისა ბოღაზი და ხყოფიერებითა თვით ომარ მდიდარი მათა ადგილთა უსხან იყო ბრძანებული და თაკად მრთელისა დროთა ამით დაღესტანისა.

მეფე კრიდებოდა ავარისა ხანსა; იცოდა ძალი მისი და ხმა, რომელიცა აქ უნდა დაღესტნელთა ზედა ხანი ესე ადვილად შექერიდა 2,0000 ღვეკსა 6,000 ღვეკი ცხენოსანი, გულხადრი მზად იყვნენ ბრძანებასა ქვეშე მისისა გარდა ამისა აქენდაცა დიდი ნათესაო-

^ა) კრისტეფორე იყო ჩემი ძმა; მიაი არის ჩემი დაი დღეს ცოცხალი; დაი რომელსაცა კითხულობს, იყო მამიდა ჩემი თინათინ.

^ბ) სიძე მირზა იყო გულასპიშვილი ბენიორგანი ტფილისისა; შაქარა იყო შვილი მისი და მიაი დედა შაქარაისი და დაი ღვიძლი მეფის რძალი ელენესი.

ბითი ვაკშირი ერთობისა ყარაბაღისა ხანთან, ამ დროდგანკარადგან
 გამოსრუბულმან ჭელისა წარიუვან ტუვედ ორნი დახი აბაშმანს ქალ-
 ნი და მათგან ერთი თვით ქუვა ცოლად და მეორე მთართუა ძღუნად
 ყარაბაღისა ხანსა.

მეფემან მისწერა წერილი ერთი არაბულად თვით ომარ ხანსა
 და მეორე ძმას თვისსა ალექსანდრეს. ზირკელისა წერილითა აუწყა
 ომარ ხანს, რომელ ვაკშირი მასთან მას არ დავიწყებია; ელის დროსა
 უკეთესსა, რათა უფრო მტკიცედ დაამუაროს იგი მასთან. დაღისტანი
 სიმტკიცეა ჩემოა, ესწრდა მეფე, უკეთუ ავარიისა ხანთა შეწყებითა
 და ძლითა დამშვიდდება ლეკი და არღა შემოკა თარაფ თარაფად,
 გუნდ-გუნდათ ასოსრუბულად სოფელთა, მე ვარ ზირმშოა შვილი მ-
 მისა ჩემისა, მეფედ დამტკიცებული რუსთა, სპარსთა და თურქთაგან.
 ძმთა ჩემთა და თვით ალექსანდრემან, არ ანებეს ჩემი მეფობა, გა-
 მუჭნენ და მით აშოფოთებენ ჭკუენასა, ურჩივთ თქვენსა მას, დამე-
 მორჩილოს და მიესცემ მას სოფლებთა და ადგილთა სარჩოდ რაცა
 კერ მიწსა მას მამამ ჩემმან. თუ დამშვიდდება ალექსანდრე, მე და
 ჩემი ჭკუენა გაგმადრდებით და მამის ვაკშირი და ერთობა თქვენთან
 უფრო მტკი აქმნება.— დავახლოვდებით ძველთა ჩვეულებისა-ებრ და
 სარგებლობაჩა ჩვენგან ეოკელთვის ექმნება დაღისტნელთა, ესღა
 მდგომარეობა ჭკუენისა ცუდად არის: აღრულებისა გამო გაღარობდა
 ერი ჩემი. რუსთა მფარველობისა არ უნდა ეშინოდეს არცა ძმისა
 ჩემსა არცა დაღისტნელთა“.

მეორითა წერილითა ძმასთან, ამცნებდა მას ტპბილად ქრისტეს
 სიყვარულისათვის დაქსენრეს, მოვიდეს მისდა და მიიღონ ეოკე-
 ლიკე რასაცა შეიძლებს მეფე მისდა მისანიჭებულად. მისცა აღთქმითი
 ზირობა შეფიცებითა წინაშე ძელისა ჭეშმარიტისა, ესოს იგი გამოუ-
 თვლი. მეფობისა დათქენ არ შეიძლება, ძმო ალექსანდრე, — ესწრდა
 მას. დაეცმა მეფობა, უკეთუ განუყოფ მე სამეფოსა ძმთა ჩემთა.
 ვის უჭმნია ესე და არ უნანი? ნუ ექმნება მტერი ოჯახსა და სჭ-
 რისტანოსა. დამახლოვე ავარიისა ხანი: შენყედ უკეთეს შუამდგო-

მელს მასთან კაცსა მე ვერ ვიპოვნა, — ნუ იჭმნები ორგულის ქვეყნისა ახვეწე ერთგულობა მეფობასა გაოსრებულსა და ამით ჯიბდე შენი სასული. ამ ჩემ წერილთან მოგაკა კათოლიკოსისაგა წერილი ვედრებითი. ამოარს გეყოფე შორიდაძმ და გელი მალე. მომეშველე და ვაუკნეთ საყვარულით ჭკუენისა. ⁸¹⁾

მასუხი წერილთა ამით არ მოკრთო მეფესა, ოძარხანსა მოუკვდა დროთა ამით ცოლი ახაშიძეთა ასული და იკლოდა, აღექსანდრე ჭარიდაძმ გზითა წარვიდა სპირსეთად და ელოდა მალე ლეკთა ჯარითა კახეთში შემოსვლასა.

CXXVIII

ჩერქეზ ქარმანის ბატონმან უცმან აღექსანდრს მეფის ძის სამძიმან და მეფეთა თანა დახლოებულმან ადრითგან მოართვა მეფესა გიორგის ცხენი უხარდოელი, ორი თეთრი და ოთხი სხვისა ფერისა, ტახოვანნი და ძლიერნი დიდ სხეულოვნებისა გამო მეფისა, ვერ სადმე უძღებდნენ მას ცხენები და ამისთვის გამოარჩევით, მცნობმან მოყვარემან მოართვა ძღვნად. — იამა მეფესა და მიუძღვნა ნაცვლად გებისა სასუქარი მას და რიცხვით სახლეულობისა მისისა ჭაღთა ოთხი ბეჭედი აღმასისა იავუნდ მოდებულნი თანასწორისა ფასისა და ხელოვნებისა და გუფსაკიდი მარგარიტისა მეწყვი. თვით

⁸¹⁾ ესე წერილი დაწერა მეფისა მდივანმან იოანე ბეგთაბეგოვმან, რომელიცა გარდაიცვალა 1838 წელსა, თვით მისგან ვიცი ესე.

მანვე მიამბო, რომელ მეფე გიორგი ხშირად მათქმევიებდაო ძველად თქმულსა სიტყვასა მოლეჭისასა.

როსტომმა სიქვა, სიბერიკაციოთა სიტყვა სათქმელად ვაპირდაო, ასსა ლიტრასა რკინასა კბილ-ქვეშ შევიდებ კნატს უზამო, ალაზანსა და იორსა დავეწაფები ყლაპს უზამო, იჭით მთასა და აჭეთსა ხელს მოუჭირებ რაბტს უზამო, თავსა ვასულსა დიაცსა, მე იმას ვერას ვუზამო.

ქართული
ენის
საზოგადოებრივი
მუშაობის
სამსახური

მას წარუვლანს დიდი საგზაო აწარფეშა კერცხლასა შიგნით-შიგნით
ვიღა და თოფი, რომელიცა ადრევე აქვნდა ნახუქრად ინგლისსა
კატრისაგან, თფიღისს მოსულასა მეფისა ირაკლისავე დროსა.

კაცთა, სასუქარისა მოძტანთა, უბოძა ტან-საცმელი მდიდარი და
შესაბამი მათდა იარაღი და გაისტუმრა ღიახეისა სეობითა იმავე
გზითა, რომელითაცა მოვიდნენ. — ესენი ნაბარა მშვიდობითისა მგზავ-
რობითისათვის იასე მანაბელსა, ღიახეისა ბატონსა და დავით ამი-
რეჯიბსა, იმერეთისა შესამწღურეთა და მოყურობით იმერეთისა და
მკერეღიისა თავადთა თანა დამოკიდებულთა აწაზვი ესე მიაშხო მე-
ფის-მეძნ მისაიდ დამქსწრემან საქმისა ამის. ერთი ცხენი ამთგანი
იყო თვით იგი, რომელიცა შემდგომად ლეკთა ჯარისა და აღუ-
ქსანდრე მეფისა-ძისა მათა-თანა ყოფისა ომისა საგარეჟოსა ახლოს
ნახურას დამარცხებისა წარუვლანს თვისის უნაგირითა ღენურაღსა
რუსისა გულაგოკსა ძღუნად, და მიაგება აკლამბრისა თავსა ესრეთ,
კითარც ძღვეა შეჯდომით მეფისა ცხენსუდ შემოვიდა ჭლავქისა და
ზირდაზირ წარდგა იგი მეფესთან, სსეულეობით საწოლსა ზედა მდუ-
ბარესთან და მიუღოცა ერთობ ქართველთა და რუსთა ჯარისაგან
გამარჯვება შირველი, და ძღაერი, სასელოვანისა და საიმედო შემდეგ
დროთათვის ლეკთა ბაირაღები მოტარებულნი მძღვეკელთაგან, მო-
აქვნდათ თვით ლეკთა ტყვედ შემურობილთა: კერეთვე ზურნა და
დაფი ლეკებისა. მცხოვრებნი ჭლავქისა აკლამბრიდამ სასახლემდე მო-
ჭეკუბოდნენ ძღვეა მოსიღსა ღენურაღსა ზურნითა, და დაფითა და-
საზრითა: მეფის ძენი იოანე და ბაგრატ, — რომელიცა დაეწინაჟენ
ბრძოლასა ამს დიდსა და სასელოვანსა და რომელიცა დააჯილდოვა
იმპერატორმან ზავლე ბოძებულთა მათდა 2 სარისხისა იოანე ერუ-
სალიმელის ორდენითა, — იდგნენ მარჯვნივ და მარცხნივ ღენურღის,
დიდი და ვრცელი დროთა ამით მოკლანი სასახლისა გაიკისო მყოფ-
ებელთაგან, დედოფალი მარიაშ, და მეფის ასულნი მუნ დამქსწრენი
შესაროდნენ მძღვეკელთა. განმხიარულებულმან მეფის ასულმან რიფსიმემ
ადრევე მცნობმან ღენურღისა, წაიძრო თითიდაშ, კითარცა თვით

მიამბო, ბეჭედი ფერუზისა და უბობა მის სანუჭრად, მიხედვით მის გულითისა ამის დედოფელმან უბრძანა მოხელესა თვისსა მოართვან ბეჭედი და ერთიდა სამ-იაგუნდ სმული ოქროს ბეჭედი ზეთვისითა უბობა ღენურადსა თვით მეფემან, ოდეს ღენურადა მოკადა და აკოცა მეგრდსა, აკოცა თვით ღენურადსა შუბლზედ და უბრძანა სიტყვასი ტგბილნი მივსწერე იმპერატორსა ზაღლესაო მხნეობა შენი: იმედი მაჭეს დაგაკადოვოს დიდად“.

აჭავე იყვნენ შეკრებილნი კათოლიკოზი ანტონი, არსენი თბილელი, იუსტანე მთავარ ეპისკოპოსი და სომეხთა ეპისკოპოსი ოქსანუზ თფილისისა.

ესრეთათავე დიდებითა და დღესსაწაუღობითა წარუძღვანე მის სხლად თვისად, რომელიცა იყო ახლოს მეფის მის დავითის სსახლდისა მტკვარისა კიდეა ზედა. ესე იყო დაღით 11 საათსა, დღე იყო, თუმცა ნოემბრისა თთვისა, მზიანი, მშვიდი და თბილია, მიამბო მანვე მეფის ასულმან რიფსიძე.

აჭავე დაუაწვეულობისათვის კიტყვი ამსცა, რომელ მეფემან ირაგლი იხილა შვილი თვისი აღეჭსინდრე, არა კეთილად მჭრევი და მოუძებნა ცოლად ქალი ქორმანის ბატონითა ყბართოდამ. მოაყვანეს ქალი ესე თორმეტი მოახლათა 14 წლისა თფილისს წითლისა თხლათინითა მშენიერად წელ რტყმულითა ზორტებითა, იშვიათისა მშენიერებისა. შემდგომად ორის კვირისა ნათელ ქსცეს მის სსახლდისა კაკლესიასა, უწოდეს სახელად ნინა. მეფის ძე აღეჭსინდრე ცოკად ეჭრეოდა სსხდლოსა თვისსა და ქაღმან, ჟურთ ჟვარ-დაუწერავძან იგრძნო ობლობა თვისი და მწუხარებითა დუმილითა განატარა ნთთვე. მოწელული გულითა დაჭლეჭდა და გარდაიცვალა და დასაფლავდა თფილისს, მტეხისა კაკლესიასა შინა.

CXXIX

შემდგომად რუსთა და ქართლისა ჟარისაგან ნიხურას გამარ-

კვებისა, შეიკვამნ გიორგი სნეულად საწოდსა ზედ მდებარეობისა, მის წერა დესპანთა თვისთა შემდეგი წერილია:

„ჩვენ მბეკრად მისს ბრწყინვალეხას ჭაკაკაძეს უფაღსა კმიკა-
ღაბაშს უაზახის მთაკარს და ამირას გარსეკახს და კნაზს აგალოკს
თანს განმზრახსსა ჩვენსა გიორგის და კნაზს ფაღაღანდოკს²²) მდი-
ვანს ეღაზარს მრავალი მშვიდობითა სუფუკა და სიეკარული ეუწ-
ყოსთ: აქაურს ამაგს აქიდგანკე თქვენც კარგად შეიტუობდით. და-
ფარულად რაოდენს საქმეს ცდილობდენს, მოწერა აღარ ვინებეთ სა-
ქმით გამორცხადება შეუყენეს. ბაბა-ხანის-შვილი და მისი სარდარი
როსსიას მსედრობისა ამოსაწყუკუტათ და საქართუელასა დასაპერო-
ბულად, რომ მოვიდნენ ერეკახს, აღეკსანდრე იმითთან მივიდა აქედ-
გან გჭტეული. იმთ იქიდგან წიგნი და კარგი მოსდიოდათ; ჯარი
შეიყარეს ამთ, მოვიდნენ, მაგრამ ღვთის-მშობლისა მოწყაღებაშან
განაქარეა იმთი განზრახვა, მათისა დიდებულებისაგან როსსიას მსე-
დრობის მოშეკლება რომ შეიტუეს უაზიღბაშთა, წავიდნენ შეშინე-
ბულნი. იქიდგან უჭმით დაწომილი აღეკსანდრე შუშის ხანთან მი-
ვიდა; ომარ-ხან დაბრეკული ჭყუანდათ; ომარ-ხან რომ ჩამოვიდა
აღეკსანდრე იბრაიმ-ხანის-შვილიც იმისთანა ომარ-ხანთან მივიდნენ,
დიდი ჯარი შეიყარეს; ჯარის მნახუნი კარნი ასე ამობდნენ: ოცდა-
ათი ათასი არისო, რომელიც გაღმიდგან გამოდიოდნენ, მაგრამ
ათასი კი შუტი იყო. ომარ-ხან, აღეკსანდრე და მათთან სხუანი წა-
მოვიდნენ საგარეყოს, მარტუოფს დამდგარ იყენს; აქედგან ესენი
მისუღიევენენ ვისთანაც შუთქმუღობა ჭქონდათ; ამთათით როსსიას
მსედრობა ჩვენ ამოკეწყუკუტენით; ომარ-ხანს და იმთ საქართუელი
დაკეურათ, მაგრამ ეს კი არ იცოდნენ, ომარ-ხანს და ჭარეღნი სა-

²²) მოხსენებულნი აქა გვარნი ავალის შვილისა და ფაღაღანდის-
შვილისა არიან თქმულნი რუსულისა ენისა მიხაკით „ავალოვად“ და „ფა-
ღაღანდოვად“ ესე ნამდვილი რომელიცა აქეს დღეს უგანათლებულესს
ირაკლის აღეკსანდრეს-ძეს, არის დაწერილი კიკოლა დიკენისაგან. (იხილე
სხოლიო 6).

საქართველოს
ქრონიკა

ქართველს იმით აღარ დახეებუდენ. ნახურას რომ მოკვდა-
 ხან უფაღნი ღენურაღნი⁵⁴⁾ ჭიზიეს მისუღნი, რაოდენისაჲ როსისაის
 მსედრობით და ჩვენი შეიღუბი იოანე და ბატრატ კახეთისა მსედრო-
 ბითა ნახურას მოქაიენენ; სოკმბრის შეადს სამი საათი დღისა
 ღარწომილი იყო, რომ მოქაიენენ და მუის თანა შეებენენ; სადაც
 ბინა ჭქონდათ და განზრახვა მისუღისა, იქ არ მიესწრათ, ქრი-
 სტეს ღეთისა და ღეთის-მშობლის მოწყალებით შეებენ და
 მსძღეს და ფრად მრავალი მოსწყვიდეს. ჟონგათაის თაჲი აქ
 მოკვივიდა; ომარ-ხანის დიდათ დაკოდეს ამბობენ იმათის ჟარით
 მოსუღნი⁵⁵⁾. ჩვენ ახლა ამისთვის გწერთ ამ წიგნსა, ამით ამის-
 თანა მაგათის დიდებულების მსედრობის ამოწყვეტა როგორ და
 კითხიართ? მაგათის დიდებულების საფარველი რომ მოკვდეს
 საქართველოსა, საქართველოდგან ქრისტიანობის ნათელი აღსდგე-
 ბა. ⁵⁶⁾ ჟურთხუღის მეფის მამის ჩვენისა ანდერძიც ასე გააჭეს,
 თქვენც კარგათ იცით. ამ ჟამად ღეთის-მშობლის მოწყალებით მი-
 მეს სნუღებისაგან განკთავისუფლდით; სრულიად სიმრთელეს რომ
 მივიღებ ქრისტეს ღეთის მოწყალებით არაკეს აუღ, არაკესა და
 საბატრანიშვილოებს ჩამოკართმევ; ვიდრე ჟამადმდე დაკდუმდები. მა-
 გრამ ამათის მხრისაგან მეშინის მტერთა ჩვენთაგან შემწყობით, როს-
 სიის მსედრობას შესცოდონ რა; ვინ იცის ამათგან მოხსენდეს რა
 მაგათის დიდებულების დიდებულსა კარსა. თქვენ იცოდეთ მიზეზი
 საქმისა ამის. ჭეშმარიტება ვიდრე აქამდისან მრავლისაგან მრავალი
 დამითმენია; მაგათის დიდებულებისა და მსედრობისა მუსხანათობა და
 მაგის უძლეველის მსედრობისა მუსხანათობა და მაგის უძლეველის
 მსედრობისა ვნება კი ჩვენგან არ მოითმინება. ჩემი სული უნდა დაკ-

⁵⁴⁾ გულიაკოვი და ლაზარევი. ესე ომი აღარ აღწერე, რადგან რუ-
 სთაქა აქვსთ აღწერილი და ქართულადაცა არის აღწერილი.

⁵⁵⁾ ომარ-ხან დაქრილობითა ამით მოკვდა ზაქათალას და მუნვე მე-
 ჩითში დასაფლავდა.

⁵⁶⁾ ესე იგი განქარდება.

სდკა მატათის დიდებულებისა და მხედრობისათვის მათისა შემდგომად მატათი დიდებულება არის ეოკლას მხრით ჩვენა შესაკდრებელი. წელთა ჩუ. ნოემბრის იბ. ქართლისა და კახეთისა და სხეთა მეფე გიორგი. უვარგობა კი არ იქმნება ასე იცოდეთ, გიორგი“²⁶).

CXXX

დღეთა ამით შოფოთისა და ამბოხისა მძათეგან და კარე მტერთა, მოერთვა მეფესა, ოთხთავე მართლ-მადიდებელთა ჰატრიარხთა კურთსეკითა წერილი და ნაცვლად გებითი საჩუქრებითი და სატები კაც წაწინაღობათვის საწუართა და შესაწირაკთა, კითარცა მოსახსენებელთა განსკვნებულისა მეფისა ირაკლისა, კერეთვე წარსამართებულად გაშეფეხულისა გიორგისა. სამი ესეთი სატთაკანი დღესცა იპოება ჩემსა სახლში და მატანან თაყუანის-საცემელად; ესე არის კვიპროზისა ფიდარზედ ამოჭრილი სატები საუფლოთა დღესასწაულთა, მეორე ჟვარი, და მესამე სადაფისა სატი... სსუანი ესე კითარნი ჟვარნი და სატნი წარავლიან მეფემა კეკელსითა შინა კახეთისა და ქართლისა და ჟვარნიცა მოსახმარებულად ტრავკითა ზედა. გამიგონია 200 თუმნისა ნავთნი კურცხლისა და ოჭროსა წარავლიან საბერძნეთსა მეფემანო და ფუულად 80 თუმანი, დროთა ამითთვის უფულობისა და ქვეყნისა გაოსრებისათვის ღუკთა და სპარსთაგან, არა მცირედი. ამასვე დროსა მოერთვა კონსტანტინეპოლით ჰატრიარხთა

²⁶) ესე მიმატებული ესრეთ თვით მეფესა მიეწერა. აქა იგულისხმებს მეფე, რომელ მოღება საუფლისწულოთა და არავგისაცა მძათეგან. უვარგისი ანუ უსარგებლო არ იქმნებოა, წერილსა ამას ნამდვილსა, რიცხვი არ უზის. მხოლოდ გარსევიან ჰავტავაძეს მეორესა გვერდზედ დაუნიშნეს რიცხვი მიღებისა 28 დეკემბერს 1800 წელსა მივიღე. დღე ესე არის დღე მეფის გარდაცვალებისა.

საგან სატა ფიციარზედ ნასატი „წუარო ცხოვრებისა“ დღედადურად
ესე წმიდის გიორგის კარის ეკვლესიაში.

CXXXI

მსეე დროსა ზატრმან დამიანე ანკონელმან მოსრულმან რომით
თბილისად მიაართა მეფესა წერილი ზაპისა ზიოს მეექვსისა. წერი-
ლითა ამით სთხოვდა ზაპა მკვლელობა-მეზრ მამისა მისისა გარდ-
ცვალებულისა, აქენდეს მფარველობა მღვდელთა ზედა გამოგზავნილ-
თა მოციქულთა ქალაქადამ საქართველოს: ჰსწერდა მადლობასა ზა-
ტივის-ცემისათვის მათისა კათოლიკეთს სამწყსოისა და ეკვლესიისა
განმკეთს ღათინთა ზედა ენასა დაწერილი ეპისტოლეუ ანუ ბულღა
გარდმოადეს ქართულად ექიმმან რომში აღზრდილმან კათოლიკემან
ქართველ გიორგის შარბინა შვილმან⁵⁷⁾ რომელიცა მოკვდა თბილის-
სა 1836 წელსა. წერილი ესე ნამდვილია და თარგმნილიცა ქართუ-
ლად აქენდა დავით თუმანიშვილსა, ეგნატი თუმანიშვილისა ძმისა
(გარდაიცვალა 1832 წ.) ვის დამთა იგი არა ვუწუი.

იოანე უარაემან კათოლიკემან ექიმმან მეფისა გიორგისა მო-
მიტხრო ამავე ესე და ჰსთქვა:

„დადად იამა მეფესა, წერილი ზაპისაო, და იეთსა, რატომ არ
იციან სატითა ანუ ვუარითა დალოცვა? თუმცა არა ვარ ზაპისა სა-
რწმუნოებისა, გარნა მეფე ქრისტიანეო და თვით ზაპა არის მღვდელთ
მთავრობა, რიგია იცოდეს მეფეთა ზატაეო“.

ზატრი დამიანე. მიმართევი წერილისა შეწუნდა მეფისა ესრე-
თითა სატყუათა გამო, მაშინ მეფემან განამხრო დაბრძანა ნუგეშად

⁵⁷⁾ ვკონებ ვრქვა მას სტეფანე, ამან შეადგინა ლექსიკონი ბოტანი-
კური მცირე ბალახთა და მცენარათვის სამეურნალოთა. შემდეგ იოანე
მეფის-ძემან დაურთო ესე თვისგან ქმნილსა ლექსიკონსა. ნ. დ. ჩუბინოვიან
შეიტანა ლექსნი ესენი თვისსა ლექსიკონსა, რომელიცა დაბეჭდა შემდეგ
დავით ჩუბინოვიან.

შატრისა აცნობონ თვისსა ენაზედ შატრსა, რომელ მეფეებსა დათ ეყოლებს იგი შატრებითა და სიყვარულითა. „არავარ თქვენისა სარწმუნოებისა“ ბრძანა მეფემან, ვარ ოხთოდოჭისი (ხშირად ხშირობდა ლექსისა ამას ბერძნულსა, რომელიცა 16. ნიშნავს „მართმადიდებელსა), გარსა მიუყარან შატრნი სარწმუნოებისა მათისა ცხოვრებისათვის, გულისა კეთილისა ქონვისათვის: ქველის-მოქმედებათა თვის, რომელსაცა იქონიებენ, გლახკობა, ობოლთა და სხუელთა მზრუნველობისათვის.—ჩემო შატრო, აჟე განსკვნებით, დაახლოებით ჩემისა ვარისა, შემიწიე თუ სარწმუნობა რაიმე გაქვინდეს. განმხარულეული შატრი წარვიდა სხლად თვისსა და შემდგომად გარდაცვალებისა მისისა, მწუნარე და ჯურთხევითა მომხსენებელი მეფისა 1801 წელსა თვითცა გარდაიცვალა ჭ. თფილისის.

მისსა მოადგილედ დაშთა შატრი ფილიპე, კაცი მადლისა სთხოებისა და აღმაშენებელი ღვთისთა ეკლესიისა თფილისისა და დამფუძნებელი სასწავლებლისა ურმათა-თვის ფრანგთა, სასტუმროსა სხლისა შესაწყნარებლად უცხოთა კაცთა და სასწუელისა,—საკურნებლად სხუელთა უზოკართა. 1859 წელსა გარდაიცვალა 77 წლისა და დასაფლავდა აღმენებულსა მისკანეე მცირესა ქვა-ჯუთხიანს, ეკლესიასა ზოგადსა ფრანგთათვის სასაფლაოსა სოლოლაკის მთისკენ, მშენიერსა და თვალ-საჩინსა ადგილსა.

CXXXII

სხუელობისა დროსა მოუხარმან მეფემან ინება გამოკითხვა ლექსისა „მღვდელი“-ს მნიშვნელობისა, მოახსენა იაანე ოსეს შვილმან განმარტება ლექსისა, გაცონილი მზე-ჭაბუკ დაამბეგისაგან ორბელიანისა **) რომელსაცა წარვეითსა ესე წერილთა შინა თფილი-

**) ესე მზებამე იყო ორბელიანი (ყოფიანი-შვილი) კაცი რიტორი, მკოდნე ძველისა და ახლისა ფილოსოფიისა, განსწავლეს იგი ვინცა ისე

სას მიტროპოლიტისა ნიკოლოზისა⁸⁹⁾ ღეჳსა „მღვდელმთავრისა“
 იგივე მღვდლისა ღეჳსადგან წარმოებულთა ე. ი. ლეღელი ლეღე-
 ლი, მღვდელი ანუ „მღვდელი“ აქედგან წარმოსდგა ესენათ, რომელ
 შეფენი მღვთისა ცხებულნი იუენენ მასკე დროსა გეგმნი
 ლეთისანიო ე. ი. საღმრთონიო. აქედამკე შემოავადა თქმულთა
 ზა დაიდ ქველთ ჭართველთა შორის დახმარებული გელსთავან

დიაკონმან (ვინ იყო ვერ ვსცან)—მოძღვრად მისსა იყენენ ზაქარია სომეხ-
 თა ვართაპეტი იტალიაში აღზრდილი და ზაქარია გაბაშვილი მოძღვრად
 წოდებული—იყო ტანით და საზით სრულიად ეზოვე. გარდაიცვალა 1794
 წელსა. მოწაფე მისი იყო მამა ჩემი ეგნატი.

⁸⁹⁾ მისგან დაწერილისა წიგნისა ბოლოს ჰსწერია ესეცა:

ქართული ქორანიკონი ჯდებოდა ოვე მეთათხმეტეს მოქცევაში ვი-
 ყავით. მთავარნი ესე ასოთანი ძველადვე ქართველთ ეწერათ და არღარავინ
 სწავლულიყო ამისა, თვინიერ უბუცესისა ამისა ჩემისა სულხან საბა ორბე-
 ლის-ძისაგან კიდე. მასკა მამისა ჩემისაგან ესწავა და მან მე მასწავა ეამსა
 მას, რომელთა ინებეს ზელთაგან ჩემთა ისწავეს, არამედ ვერ სწოარ ქმნილ-
 თა ჩემთასა! მას ეამისა მეფენი და შემდგომნი მათნი მოკლედ ჰყვარობდენ
 ამა წერასა. მე ქართველთა, იმერელთა და კახთა მეფედ დედის ამის-წულ-
 მან და საქართველოს მოსამართლეთ უბუცესის ორბელის-ძემან პროველ
 ეპისკოპოსმან, და აწ თფილელ-მიტროპოლიტმან, უღირსმან ნიკოლოზ ან-
 ბანი ესრეთ დავწერე; ტრფიალე მსწრაფლ გულის-ხმა ჰყოფს და მოსურნე
 ადვილ მიხედების-ურთიერთარს დაქსელვა და გვარ-კეთილობა საჩინო მი-
 ქმნიეს, და უმეტესსა გვარსა თუ ვინ შესძინებს ჩემსავე ცხოვრებასა ვინი-
 ლე ჩემ-მიერ სწავლულის-მიერ, ვითაც სხვა თვით მოიგონოს და ჩვენსა
 პირველად მყოფსა შლაო არა ჯერარს. გვარი და ერთმანერთში დაქსელვა
 ესრეთ ხამს გულის-ხმიერისაგან სხვა და სხვა რიგად დაქსელვა ტანის სი-
 სხო ყოველთავე მსწორედ ჰხამს. მე თხოვებულის თვალით დავსწერე; რა-
 მეთუ ვიყავ ორმოცდა ათექვსმეტისა წლისა მის წერაშია, მზილველთაგან
 შენდობასა ვითხოვ, ლეთის-სიყვარულისათვის ჩემი სიმძიმე იტვირთეთ და
 ჰსჯული ქრისტესი აღასრულეთ. ქალაქსა დიდსა სამეფოსა შინა მოსკოვს,
 1628. აგვისტოსა.

დაუკარგულობისათვის ამისსა, ესე აქა დავსდევ. ნუ მრისხვენ მკით-
 ხველნი ი „მეფისა ცხოვრებისა მწერალსა“.

ცა სოფლებში: „მღვდელთა და მეფეთა“ ამით იგულისხმებოდა არა უპირატესობა მღვდელთა მეფეთა ზედა, კითარცა აწცა ჭკონებზე მრავალნი შედგომით, არამედ ესე, რომელ თვათ მეფენი იყვნენ ერთსა და მასვე დროსა მღვდელნიცა და მეფენიცა დროთა წარმართობისადა.

მეფე გიორგი ოდესცა მოისხამდა სუფრასზედ მღვდელთა, უჩვენებდა მარადის ახლოს თვისსა ადგილსა და უბოძებდა უოკელთვის „მღვდელთა და მეფეთა“ ძალეი ხარისხი არის მღვდელთ-მთავრობა, ბრძანა მეფემა თვათ:

აქვს უფლება შკკორისა და გახსნისაო, ესე უფლება არ მისცე-
მა არცა ანგელოზთა და არცა მთავარ ანგელოზთაო. ს:ამოსი მთი
ბისონი არის სამოსი მეფეთა, დიდისა წმინდისა კოსტანტინე კე-
სრისაგან მართმეული. ამითა აღიუკანა ეპისკოპოსი ერთსა და მს-
ვე თვისთანა სამეფოსა ზეტავსა, ამისთვისა გამიგონია ზეტრთავანა,
მრავალთა არა უწყიან, სად და რით თავდება უფლება მთი. ესე იყო
მისეზი, რომელ წმინდათა ზეშათა აღიარეს თავი თვისიო უფლად
და მსაჯულად მეფეთა და თავად გველესიასა და მოადგილედ ქრის-
ტესა ჭეკუანაზედ.

CXXXIII

ლეკნი მოწოდებულნი ქალაქსა მეფისა მტკელად, ითხოვდენ და-
ნიშნულსა, ჭამაგირსა თბილისის ქალაქისა შემოსავალი არა ეკმაჟა
ამით, ამისთვის უბოძანა მელაქსა დარნიას შეაწეროს მოქალაქეთა და
უფრორე შემძლეთა კაცთა ფული. სომეხნი დრტკინვიდენ, გარნა
მისცეს საკმაოდ და არა გაწერილებისაებრ, მეფემან უბოძანა მელაქ-
სა, გამოურცხადოს რათა სომეხთა ვაჭართა, რომელ, „შემოხანხულ-
ნი საქართველოსა დაიცივებან ქართველთა ძლითა აქვსთ ვალი ეწეო-
დენ გუფითა ჭეკუანასა გაჭირებისა დროსა, შეუწუხებლად არა იჭნე-

ბარა: კობო-კვერცხისა ჭამისა მოსურნემან უნდა გატყუროს, —
 ნი. — გამოუცხადე მათ არ იყვნენ უმადლონი ქართველთა“.

ჭკონებდა სადაჲმე მუფე, რომელ სომეხთა შოგოთისა აქნებოდა
 თანა-ზიარო ყორღანაშვილი ოსეჯა, აძილასკარი დედოფლისა დარუ-
 ჯანისა. მაშინ მოახსენეს მუფესა, რომელ თვით ყორღანაშვილმან
 მოსცა მელაქსა ოთხი თემანი. მსდუმან მუფემან და არა მომლოდ-
 ნულმან მისგან, ესრეთისა მოჭრეკისა, — რათა არა აწეინოს დედო-
 ფელსა უბრძან საიდუმლოდ მელაქსა: „გუდათა ქქმნა ესე, თუ ხემ-
 სა მოსატყუებლად? ბატონ-გემულად მუფისგან იყვნენ მოჭაღაჭქნი
 გურგინბეგა სტუფანე; თვითუა-შვილი და მუნთა-შვილი. სომეხთა გვა-
 რი ემდურებოდა ამათ, ვითარცა მუფისადმი დახსლობულთა და დამ-
 ხატვრელთა დანაშოთნთა სომეხთა. — ხშირად სადმე კტუოდა სომეხ-
 თა თფილისელთა თვითუაშვილი უფრო მინუელი ძალი ქართველთა
 მუფისა, ჩვენი დონიერებან არისო. რატომ არ სედავთ და არ შინ-
 ჯავთ ერთს ბედნიერებაში ვართ ჩვენ სომეხნი აქა, სპარსეთისა და
 ოსმალთაში? ესრეთ ლეკთა ჯარითა დარული მუფე იყო მწუნსრად და
 მაშინ შევიდა გოჯალენსკი და მთართვა წყრალი იმპერატორისა ბუ-
 ლესი. წყრალითა ამით სთხოვეს მუფესა სომეხთა მელაქსა ჯიმშიდ
 შახნაროკსა და თრადონ ბეგლაროკსა, სურვილისა მებრ მათისა
 უბოძოს ადგილი ხაჩახში რათა დახსნდონ თვისნი უმანი სომეხ-
 ნი, დეკნაღნი სპარსთაგან ამისთვის იკვრიან ესენი პირობითიო,
 სწერს ბუღუ-დაივან ძალითა თვისითა სიმეფო თქვენიო, კეთილო-
 ბისათვის სიმეფოთა თქვენისა და სიბრადულელისაგანო ვითარცა ქრი-
 სტიანთა მივილე მე ესენი ხემდა ქვეშეკრდომად და მოვარუემუ ს-
 ქმეს ამის, მიიღოთ ივინი ვითარცა სტუმარნი და უბოძოთ დას-
 სახლემულად ადგილი თხოვილი და უფლებანც თვისთა სომეხთა ზე-
 და, ვითარცა აქვანთ მათ თვისსა ქვეყანასა. 3 ივნისის, 1799 წელ-
 ს „მუფემან ესე კერ ქქმნა და უბრძანა მინისტრისა სიმნელე საქმი-
 სსა და ესეცა, რომელ თვით სომეხთა არა სურდათ მისი ბატონობა
 ხემს ქვეყანაშიო. გარნა აღისსრულებულად ბუღეს სურვილისა უბო-

მა გრამატა, რომელთაც აძლევს ღორებს, დაზირებულსა და სოთის კალეუტელას სომხსას. თუ ეს შიშირადა მოვა, ანუ მისა შვილია, მაშინ სწორს შევე, ღორებს მას მივსცემ და სამეციეროსა თქვენსა.

CXXXIV

1200 კაცსა ღვესა მეომარსა კბლავდა თთვე და თთვე ჭამა-გარი თეთოს თთვეში 30 მხეთი.— მესამესა თვესა მათისა თფი-ღისის უოფინისსა გუორგულეს მძთა იუღანმა და ალექსანდრემან ბელადი მთი. ერთგული კაცი მეფისა მივიდა და მოახსენა ესე მეფესა. მეფემან არა შეამჩნევინა შიში, რომელსაცა მიეცა თეთ. უბრ-მან ბელადსა მდღობა და სიფრთხილე. მეორესა დღეს დღით, ახლად გაღვიძებულმან მეფემან იხილა 150 ღვეი სასახლისა თეი-სისა წინარე მისრული და რენა მოხოველი დაზირებული ჭამაგარი-სა. გამობრძნდა გადმოვიადებულისა მოკნისავეს ზღვანსა და აქი-დამ დიდისა წახილით უბრძნა, შედგენ და მაშინვე მოუწოდა ჭრ-თველთა ქეშავთა ანუ მხლებელთა. ესენი მწწრთელ უოკლისა კუთ-ხისა სასახლისა გამოცევიდნენ სანჯლებითა, კეტებითა და გაყარეს ღვეები, შეშინებულნი დროს. ამას გააფრთხილა მეფემან, არავინ მოკლან ღვეი, აქმნა მიება, ბელადმან გამოაცხადა დაღატა მძთაგან მეფისა და გარდა დაღატობაში კუჩიანი მელაქა, მღატელაშვილი და შიო თუშინაშვილი. მიუბრძნა გამოცხადდა, რომელ სამთა უცნასუ-ნელთა ზართა იცოდნენ ესე და შიშისათვის მძთა მეფისა კერ მო-ახსენეს მეფესა, გარნა დაღატობას შინა და ორგულეასა არა კრი-ენენ. ამისთვის უბრძნა ჭარიმისა გარდახდა და წართვეს მთ 400 თუშინა ფულად და კერცხად. ამ ფულთა მიერათ ჭამაგარი ღვე-თა და დანაშოქისა ჭამაგარისა გარდასახელად დიდ-მღვი კერცხლი-სა ნიკთინი სუთარნი, დაშლევინა და მოაჭრევინა ფულად. ღვეები დაითხოვა, რადგან შემოდიოდა რუსისა ჭარიცა. შემხდურათ ღვეთა

იყო მოხენილი ხადისთაველი თომა მეღვინეთხუცესის შვილიშვილი
ნე კარკად ლეკურის ენისა.

შმა თვისი იულონ დატუქსა ქათოლიკოზისა შირითა და გა-
ნძობა თფილისიდაჲმ, ნუ მიმიყვანს აჭამდინ, რომ სძარსთა და მეფე-
თა უფლებითა დავთსარო თვალები, — შეუთავლა მეფეჲმან. მაშინ წარ-
ვიდა იულონ ქართლისკენ. აღექსანდრე, მაშისავე თვისისა დროს-
გაჭრეული და ასად მეფობაში უკუ მოჭრეული თფილისად და მიღე-
ბული კეთილად მეფისა გიორგისაგან, შეშინდა და კვლად გა-
ეჭრა სძარსუთად.

შოთ თემინიშვილმან, მღალაქელაშვილმან და კუზანძან მეღვიმან
დაწიბა, მეორედ შეჭვიცეს ერთგულობაზედა და ჩამოართკეს წერი-
ლი მათ მოღბისა სამეხთა კეკელისაში თანა-დასწრებითა მათისავე
ეპისკოპოსისა ოქანუზისა, ქალაქისა მოურავისა კესტატი რაციშვი-
ლისა და ეშკაბაშისა ასლან ორბელიანისა. ამიღახვარი ყოარღანაშვი-
ლი იღუბლ გარეული ამა საქმეში, არა დასაჯა მეფეჲმან დედოფლის-
სა გამო დედი-ჩაცვალისა და ბრძანა მისთვის:

„მაგისსა ფიცსა არა მივიღებ. კვ არის მურალი ფატრუჭი აბ-
ეუტაკს და აუროლებს. მაგისი რადი არავის არ უნდა ჰქონდეს, თვით
მოჭკლავს თავსა თვისსა, ასლდექ დედასა ჩემსა მეფისაგან მოძულე-
ბული. არ გავერევი მისსა სისხლშია, სისხლსა სისხლითა არ და-
ინანუნო: ვარ მეფე და ვაქონიებ მოთმინებასა და სულ გრძელებასა,
რომლითაგა განშენებებან მეფენი დეთისაგან დადგინებულნი ძა-
ღდაჲ.“

CXXXV

ჟერეთ მეფისა ერეკლესავე დროსა 1767 წ. მოახსენეს იმპერა-
ტრიცასა კატორინას სამდიდრისთვის ოქროისა და კერცხლისა და
სხვათა მადნებისა საქართველოს შინა. ღრამდმან აზოლოს მუსინ-
ბუშკინმან მოსთხოვა იმპერატორსა პავლეს 20 სეკდემბერს, 1799 წ.

ბრძანება წასკლდის საჭაროთელოდ. მოსკლადმდე მისსა თმწილსსა
 მეფემან გიორგი ჰსცხო მისულა მისი ღინასსა, უბრძანა გარსკვას
 ჰკატკავამკს წარმოაღინოს მუსინ-ჰუშეინი მასთან. მოსრულმან ახ
 ტადას განიილა ალავერდისა მადანი და ჰბოკა, რომელ ერთსა წე
 ღიწადს მოსცა ბერძენთა მემადნეთა 445 ლიტრა, (ლიტრა 9 ფ.)
 და უოკელ თთვე გამოჰქონდათ 30 ლიტრა და 2000 ფუთი რუს
 ული ტუკია. ამავე კერხლიდამ გამოარჩევს ლიტრიდამ 30-მდე მი
 სხადსა ოქროსა. 800 კაცი მუშაობდა მუნ მეფისა ხარკითა. მე
 ფემან გიორგი გაცცა ესე აჯარით და ბერძენნი თვითოსა ლიტრისა
 თვის აძლევდენ მეფესა 160 ფ.

18 სექტემბერს 1800 წელსა გრაფმან მუსინ ჰუშეინმან აც
 ნობა იმპერატორის ჰაკლეს. მამინ იმპერატორმან უბრძანა გამო
 სთხოვოს მეფესა, რათა ჰირობაებთა გარდაეცეს მადანი ესე და
 სხვანიცა რუსთა მემადნეთა უფლებასა. მეფემან გიორგი ინება მო
 ურიგდენ სომეხთა მოაჯარადრეთა, რომელნიცა აძლევდენ წელიწად
 ში 12,000 მანეთსა, რათა გარდაეცეს ესე თვით გრაფსა მუსინ
 ჰუშეინსა. 8 ოკტომბერსა 1800 წელსა მოკიდა ბრძანება იმპერა
 ტორისა რათა შეიკრას ჰირობაები მეფესთან. გრაფმან ჰუშეინმან
 მოსწერა წერილი ღინიით მეფესა 16 ნოემბერს, 1800 წელსა, გან
 სწავლულდისა მემადნისა ეისკლდისა ხელითა და ჰირობაებიცა:

- 1., გარდაეცეს რუსეთსა მადნები საჭაროთელოსა სამეფოსისა.
- 2., მიეცეს საუკუნოდ საჭარო მადნებთათვის, ტუკი, წყალი, და
 ესე ვითარნი სახმარნი.
- 3., მიეცეს უფლება ციხეთა და სიმაგრეთა აშენებისა და მი
 ენაჭოსთ მუშაკთათვის მემადნეთა სავაზო სახსნავი მიწა ჰურისა მო
 სუყანათ და სათიკეპსადა.
- 4., გარდაეცესთ მადნებიცა ისეთნი, რომელთაცა იპოვიან სა
 დამე რუსნი.
- 5., ჩაუყენონ მადნებში მუშაკნი იმერულნი, ქართველნი, კახელ-

ნი, ოსნი უზახნი, ბორჩალოენი და სსკანი, და დაბინძურებისაგან მუნიციპალიტეტის მათისა, მიეცეს ცხოვრებისათვის შეწყვენა.

6., კბლოადესთ ზური ქართლიადმ, უზახ ბორჩალოადმ ფასითა და როგორც ფასობდეს ადგილობრივ.

7., უკეთუ მებატონებთა მამულეში გამოსხნდეს მადანი, ესეცა მათ მიეცეს ზირობებითა, ამთ მეფე აყო თანხამა და აღსასრულელებად დაუდგა, თვით შემდგენიან ზირობაუბი:

1., დაიწკას საბუღამოდ რუსეთმან სამეფო მისა მტერთა დაცემისაგან.

2., მიეცეს მეფეს ერთ-დროებით ფული ნაცვლადი.

3., მიეცეს მადანთა დასაცვლათ 3000 რუსთა უარული.

მაშინ მეფემან დაამტკიცა კანტრაქტი და დაუსვა მას ბეჭედი მეფისა და დედოფლისა. მოაწერეს მას ხელი გენერალმა ლახარევიმან და მღვდელმან მადნისა იოსებ წინამძღვრის შვილმან.

გრაფმან მუსინ-პუშკინმან 5 იანვარს, 1801 წელსა, წარადგინა ესე ხელშეწყობისა შემდგომად მეფისა კარდაცვალებისა და შეიწყვლას ახლისა მთავრობისაგან წარიცა მეფისა და მდგომარეობიანა ქვეყნისა განმკობითა (პოლიტიკური).

1801 წელსა მუსინ-პუშკინმან იწყო მუშაობა მადნებისა და 3 წელსა კერა რაი ქქმხეს. ვნახიმან ციციანოვიმან 1803 წელსა ახილა ესე მძიმედ მმართველობისათვის და უნებდა შეუყენება მუშაობისა. მუსინ-პუშკინი მწუხარებითა მოკვდა თბილისს და დასაფლავდა კურორს-მამის კვდესიასა. მუშაობა შედგა ვითარცა დღეობელად დღემდღე.

ვნახიმან მ. ს. კორობცოვიმან განხილდა ესე ადგილი და საქმეცა დაწყობილი ბეჭდად. მეცა მინდოა თვისთან და მისთან მოგზაურობიანა ჩემი აღსაწერად და დაბეჭდვად რუსულად თბილისს (1850 წელს) და გამობეჭდით გზათა ცუდთა მუნ მისასკვლელად არდა იხება დროდმდე განახლებად მადანთა ამთ მუშაობისა.

CXXXVI

დედოფალმა და რეჟის მუდომარემა დედოფლის მარამისთანა რძლისა თვისისა, რომელიცა მშობიარად იყო ირაკლიზედ უკანასკნელსა შვილზედ. მოასუნა მეფეს სამდურავი კარისა კაცთათვის, რომელნიცა ატარებენ ენათა და აქმონენ ამოსთა, იმდღესაც მოკართვი ხოსბეობა და კარისა კაცთა გაკბუნთ და ეთქოთ არ მართოთ, მოწამდულნი იქმნებანო. აბა რა სთქმედა და როგორ მოსათმენა? უნდა მოკვლა და ვინა? შვილი ჩემი და მეფე. შვილი ხარ ჩემი და რა ზისუხა უნდა მკვსვე ღმერთსა, რომ ესე კითვირო? იმდურებით ჩემს შვილზედ. რა ექნა, ატერ რაი თეკა, ალექსანდრე გამეჭვა, მისარანი ესე? მიმართა თათარსა და მე ხელს მოუმართავ როგორმე? რომელი შვილი დაეიწყელო? რომელი შვილი მოკვლა? თქვენცა გუვანან შვილები, რომელს გაიმეტებთ მოსაკლავად და შესამდებელად? მეფე შესწუსდა და მოვიდა ღმობიარებსა და იტყოდა დედოფლისა დასამშვიდებლათა სიტყვათა.

დედოფალი და რეჟის ჭკონებდა მუამოხვედ და აღმაშფოთებულად სამეფოისა სახლისა მყა-შვილსა ალექსანდრეს, რომელიცა იყო დიდად მიხნული მეფისა გაორგისაგან და მისგან მეკობრად ხადილი. მეფემან შემდგომად კრწელისა სუბარისა იხუბა და სთხოვა დედოფლისა დედინაცალსა თვისსა, დაშოეს მათთან სადილად და განატაროს მათთან დღე. დედოფალმა ზატაე-სცა და დაშთა სადილად, სადილზედ გამხარულეზულმა და რეჟის უბრძანა მეფეს. „შვილო ჩემო! † წლისა დაშხვადი, როდესაც შემოკვდ სამეფოსა სახლსა; შვილი იყავ ჩემი და მე დედა ვიყავ, არ უნდა მალე დაეიწყო წარსული დრო, და არცა აღერსა ჩემი შენდა უმაწილობისა დღეთა. სხვა რომ არა მქონდეს რა შენთან ამაგი ეს ხომ არის დაუვიწყებელი ჩემგან, ახად შეაქმენ † წლისა და რა გვართა მტადინუობითა, მოკარე და მოკარჩინე, არც ერთს ჩემ შვილზედ ესოდენა ამაგი

არ მიმიძღვის.“ მამინ, დედოფლისა დარეჯანისა მუნ მეფისა⁶⁰ ოფინისა დროსა, მოართვეს მეფესა ბრძანება იულონთან, ახლოს კვიკაბასა თვისსა აღუქმანდრე მკაცრადსა დაკით აბაზაძე, რომელიცა მიდიოდა იმერეთსა წერილითა სოლომონ მეფესთან, იკითხა დედოფალმან აზრი დესპანობისა, მეფემან მრისხანედ ბრძანა მასუსად: „სოლომონ მეფესა წარუთმეკია ხატი ჩემისა სიძისა დადიანისათვის ხატი კლახერანისა, თუ არ უბრუნა და არ დაქსცხნა სოლომონ, ამოკადგებ მეფესა იმერეთიდან.“ დიდი ფიცხელი მიწერა იყო ესე მეფისა გიორგისაგან, და კვლად უფიცხელესა თვით იულონთან: მე ზიარნი მათნი არა მძქეს და წამიკითხავს იულონის შვილთან ღუჯრისბთან, რომელსაცა აქუნდა იგი. დამწერე ამა მოთხრობისა კენატი იოსელიანი იტყოდა, ამოასრა მეფემან და მოახსენა დედოფალს დარეჯანს: „მეწესებენ და მოთმინებულად გაუყვარ ამათა“.

CXXXVII

მეფე იქმნა სწეულებითა დამძიმებულა, მოახსენეს ბრძანოს გათხოვება მეფის ასულის თეკლასი, ბრძანა, დალოცა, აკურთხა და დასწერა ჭკარი კახტანგ უაფლანის შვილზედ, რომელიცა იყო მე თავადის დიმიტრისა, ესე ქორწილი იყო 7 სექტემბერს, 1799 წელსა. მეფეს უყვარდა დიდად და გამოარჩევით და თვისა თეკლე⁶⁰) თვით მეფისა ასულისაგან თეკლასა გავიგონე ესე, ოდეს მობრძანებულმან ჩემსა სახლსა ინება და ნახა 1829 წელსა სწეულად მდებარე მამაჩემი კენატი.

მშობრდებოდა და უეჭველად დამწითედაო, უკეთუ დაეცადა ღმერთსა მეფისათვის. მშანი ჩემნი და დანი მართლად ქსოულაბდენო

⁶⁰) გარდაიცვალა 11 მარტსა 1846 წელსა და დიდისა პატივითა დასაფლავა მცხეთას უკანათლებულესმან კნიაზმან მ. ს. ვორონცოვმან.

მას, — შური მეფობისა იყო მიზეზი ესრეთისა სიმძლიერისა და
 გავამართლებოა კერძა დედისა ჩემსა დედოფალსა დარეკანსაო, კერძ
 ძმთა და დათა ჩემთაო. ვარგად ვიცი, რომ აწუხებდენ მეფესაო,
 უბედურება იყო მოსული ჩვენსა სახლსაზედაო, ვიყავით ღირსნი
 დაჭრისაო და დაქვისაჲნიო. კიტყვით მრავალსა ვაბრალვით მრავალ-
 თა, კეძებით მიზეზთა, რომელთაგანცა რა მოხდა:“

მხოლოდ განგების საჭმე გვაგინებდებო: უურთხუელ არს ღმერთი
 ძამათა ჩვენთაო. რუსთა მთავრობა საჭირო იყო ჩვეუნიანთვის დეე-
 ნილისა თათართაგან და ქრისტეს სახელის მოძულეთაგან ჰსრდებთან
 იგინი და სცოდვეს ღმერთსა, რომელნიცა აბრალვებენ ძმას ჩემსა გი-
 ორგის ჩვეუნიანსა გაცემასა და სამეფოისა დაცემასა. ამას ვი გაბეჯვით
 კიტყვიო, რომ რუსეთისა არ კვადრებოდა, რომელ დასტოვა სამეფო-
 ისა სახლისა წვერნი უღუქმოდა. არავინ იყო მთქმელი და მოძისუნე-
 ბელი დიდისა რუსთა ხელმწიფისა, — მიხუბდნათ რა გვარად უხრუნ-
 ველჲო დიდნი ჰეტრე მეფე ვახტანგ, ძენი და ასულნი მისნი, თა-
 ვადნი და ახსაურნი მეფეისა მსლებლნი, ძნელია ძამა შეიღობამ ჩვე-
 ნი მდგომარეობა! კვალად და კვალად იგურთხოს ღვთისა სახელიო.“

ძამ ჩემი ეგნატო დიდად იყო ფრთხილი, სიტყვისა წარმო-
 ჴმისა, გარნა მოსული გრძნობათა სისაჲსკესა, ესრეთისა მეფისა ასუ-
 ლისა საუბარისა გამო, აღიმადლა ხმა და მოახსენა:

„ბატონის ასული! შესძის ყოველივე და კიტყვი მოკლედ გო-
 დებითსადა ჩემსა სიტყვასა: არვინ კვლადით რუსთაგან ამას, რასაც
 თქვენ მიბრძანებთ, ახლა გხუდავთ რაოდენ ძნელი ნათესავი ყოფილა.
 ძლიერნი ძალთ სიმძრავლითა, თურმე ყოფილან სუსტნი ზრდილო-
 ბითა, უცნობნი კაცთა, არა დამფასებლნი ღირსებათა, ცივად მხუდ-
 ველნი, ცივად მგრძნობელნი; მეფენი მათნი თვისთა ერთაგან დაშო-
 რებულნი და ვითარცა ტყვენი კვიროთა სელთა შინა, რომელთაცა
 უწოდებენ მინისტრებად. მიხუდეთ ამით მართალ მსაჯულებას? გარნა
 კაცი დააწოებს ესრეთსა სამსაჯულოსს? არიურთა და ძველთა ჩვენთა
 ჰსჯულის-დებათა ეცინიან რუსნი. განიხილონ:“

რომელია უკეთესი, უმოკლეს და უმეტეს მართლ-მსაჯულად იქნება? ჭრთამიო იტყვიან. გარნა ესოდენა და ესეთი მეჭრთამიან მესამდეუ-
 ლია სადმე? რა გაქვიან! ესრეთ კეთილად დაწესებული სამეფოა, ვი-
 თარცა საქართველოსა, სარწმუნოებითა, კვლესაებითა, მონასტრები-
 თა, მდივან ბეგობითა, სწავლითა და ხელოკნებითა, გუთნითა, და
 სენითა, თესვითა და მკითა, ხატოანობითა და ზრდილობითა აღ-
 სავსე, ესრეთ ბრწყინვალე სამეფოაის ტახტით და თავად აზნაურო-
 ბითა, სამღვდელთა წესითა და სკოლასა სამდიდრითა, თოფითა,
 ზარბაზნითა და საღვთისა სიმშნითა და ვაჟ-ვაჟობითა ჩაბარდა სადმე
 დიდსა რუსეთისა იმპერატორსა?

„მაიღოთ უოკვლავე სამდაბლით და დაკომორჩილეთ განტებისა
 ხელსა. დეთისა განტებისა ხელსა ვერ ენახეთ განტებისა კვლასა და
 გმარს ესე ჩვენთვის დუმილი და კვლად დუმილი, მეფის ასულა,
 კემართებს მუნ სადარც ცხდად და ნათლად ვხედეთ უოკვლავე, მო-
 ვისხენიოთ სიტყვა მოციტულისა აკობისა; ამა რასა იტყვიან იგი!
 ჩამოიღე შვილო ზღატონ მიბრინა მე მამამ ჩემსა მწოდარემან, სახე
 იგი რომითა ზღისა ზიოს მერეისა, და მართვი ბატონის-შვიდსა
 წარავითხოს თვით ჭვე სახისა წერილი აკობ მოციტულისა; მი-
 ვართვი და წარავითხა მამისა ჩემისა ხელითა მიწერილი სიტყვა
 მოციტულისა, რომელიცა ზე ამა წერილისა, იყო ნემკურადნა ნა-
 ბეჭდი“.

„ნეტარ-არს ვანი, რომელმან დაუთმოს განსაცდელსა; რამეთუ
 გამოცდილი-იქმნას და მოიღოს გვირგვინი ცხოვრებისა, რომელიცა
 აღუთქვა მოყვარეთა თვისთა“⁶¹⁾.

დაესადა მატეს სახე ესე მე, დიდსა დროსა დაჰყო მეფის
 ასულმან თველე და მერეთ ფარნითა წაბრძანდა სახლად თვისად,
 რომელიცა დიდად ახლოს იყო სახლსაგან ჩვენისა.

⁶¹⁾ იაკობ. 1, 12.)

CXXXVIII

შიში იყო დიდი სპარსთაგან და ომარხანისა. შიშის ამას და-
ერთო ძმთა აზოხა. იუღონ, კახტანგ და ფარნაოზ ზარგულელებენ
ჭართლას და ზაგუსა, ორჯერ მოუხდენ ქალაქსა 4,000 კაცითა და
უნებდათ დედისა თვისისა დარეჯანისა წაუყან თბილისიდან. მეფემან
არ მისცა ნება დედინაცვლისა ქალაქიდან გასვლისა. დაუყენ მცველად
800 კაცი თვისისა ჯარისა და რუსთა სალდათნი, განშკად უოკლასა
ამის დანიშნა კოკალენსკი და მეფის ძე იოანე.

დაბარებულა ჯარი რუსთა კვლად შემოკადა, გულაიკოვი აღე-
რადი მას მოუძღვა 23 სეკტემბერს, მეფე თკით გაბრძნდა ტრახტე-
ვანდით გარე ქალაქისა და მიუკება თუმცა სხუელა ჯარსა და ესრეთვე
შემოუძღვა ქალაქსა. იყო მეფესთან დედოფელიცა მარამ და სხვანიცა
მრავლნი ქლნი, ზარბაზნთა სროლითა ცინიდან და ზარბასი რე-
კითა დაუხკდენ ქრისტეს მოყვარეს მხედრობასა, მხედრობა ესე და-
ბინავეს ავლაბარსა, კუვიასა და ვაითიმე როტანი ღიღოსა და მარტ-
ყოფსა. შემინდენ მეფის ძენი და განმხეკდა მეფე.

მეფემან კვლად სულ-გრძელებითა მოინება დაშვიდება ძმთა.
ამისთვის უბძნა კოკალენსკის, კათოლიკოსსა და მეფის-ძეს იოანეს,
დაბოლოოს საქმე ესე მეფესთან მორიგებისა. ფარნაოზ უმეტეს
სხვათა ძმთა დაშთა შეურთებულად. ამას აღუქსინდრეზუდ აჭენდა
დიდი იმედი, რომელდინა სწერდა სპარსეთით წერილითა დედოფელსა
დარეჯანს, იმერთა მეფეს სოლომონს, ძმთა: იუღონს, კახტანგს,
ფარნაოზს და მარამს, კერეთვე ბოდბელსა იოანეს, თამარ უფ-
ლისის შვილს და სხ.

ჭკონებდენ ლეკთა ჯარსა და სპარსთა შემოსაკლას მალე საქარ-
თუელად, გარსა რუსთა ჯარმან, საკმაოდ თფილისის მეოფემან, შა-
შინსა უოკელნივე. დარხით მით იმედით სხუელუბა მეფისა სსსაკედინე,
ჭკონებდენ შემდეგ მისსა იუღონისა გამეფებასა და რუსთა ჯარისა

დათხოვნასა. ჟერეთ მეფისა სიციცხლისა დროსა, მტკიცისა მისისა განთესეს ხმა გარდაცვალებისა და ეხაროდენ დროთა ცვლილებისა. ესე იყო მიზეზი, რომელ ვერც ვოკალესკამ, ვერც შემდეგ მისსა ლახარეკმა, ვერც მეფის-ქემან იოანე, ვერ დაამშვიდეს მეფის ძენი იულონ და ფარნაოზ, უმეტეს ფარნაოზ იყო შფოთვისა მიზეზი, ამისთვის რომელ მეფემან მისწრაფი ფიცხელი წერილი ოთარ აბლახვარს: „სადგენოს ფარნაოზ და უბრძანოს სოფლისა მოხელეთა არ მიუშვან იგი არსად.“

ბრძანებამან ამან ქქმნა ესე, რომელ ფარნაოზ გაჭირებული უსარხოობითა მოდრკა და მოსწერა რუსისა ღებურაღსა ლახარეკსა, შეკადეს მისსა მდგომარეობასა და ქქმნას მან თვით სამართალი. მასუნად მისისა წერილისა, იყო მოწოდება მისი თფილისად და დამორჩალება მეფისა.

ესრეთივე აღრუელობა იყო კახეთსა, რომელსაცა განაკება მეფის-ქე ბაგრატ. ესე ითხოკდა, რათა მეფემან მიაშველოს მუნ დასამშვიდებულად აღრუელობისა მეფის ქე დავით. თემცა მეფე იყო დროთა ამით დადად სსუელი; კარნა სსქმობდა დადად, იყო მიწერ-მოწერასა შინა უოველგან და მსნედ და დაუღალეულად ზრუნვიდა, რათა რუსთა ჟარსა აქვდეს ბური მზად თფილისსა, გორსა, თელავსა და სიღნაღსა. მასლობელნი მისნი დადისა განკვირებითა მოუთხრობდენ მისსა, დროთა ამით მეცადინებასა, რათა დაეწყო სსქმე ბინიანად და მტკიცეთ. მარადის სსქმისა დაწყებისა წინათ და დაბოლოებისა დროსაცა ბრძანებდა სიტყვისა თვისსა და თქმისა ჩუეულებრივსა: „ჭრისტეს ღვთისა მადლითა“.

CXXXIX

ორისა კვირისა წინათ მეფისა გარდაცვალებისა, განუძლიერდა მეფესა წყაღმინეი და მოუმეტა ქქმნა. თხოვისა დელოფლისა მარამისა, კათალიკოზი პატრიარხმან ანტონი მისწერა ქართლისა და კახე-

თისა მღვდელ-მთავართა და მონასტრისა წინამძღვართა იფრინებოდა მუფისა სწუელისა განკურნებისათვის, და ჰყოფდენ კედრებისა წესას-ებრ წინა კვლესიასა. თვით თფილისსა, დღე უოკელ კვლესიათა შინა იყო კედრება. დედოფელი მარამ მსღებუელითა თვისითა თერხ-შიშველი ვადოდა აწმის-სატისა კვლესიასა, და წინაშე ხელთ-უქმნელისა სატისა დაწოჭვითა, ცხარეთა ცრემლთა დანუბითა, წვრილ-თა შვილთა ილიასა ოჭრობირისა, ირავლისა და თამარისა მუნ დასწ-რებითა კედრებოდა ღმერთსა განაგროს დღე მუფისა დროთა ამით მწარეთა ამოხთა დასამშვიადებულთ საჭიროისა, იტყვიან მუნ დამსწ-რენი მოხუენი: გრგენავდა ხმა გოდებისა და ტირილისა კარეშო დე-დოფელისა მწარედ მტირაღისაო. ძნელი დღე იყო დღე ესე ცრემლთ-და კაებისაო. შემდგომად ჰარავლისისა, რომელისა გარდაიხდა იუსა ტანე მთავარ-გუბისკოპოსმან, განბანეს სატა და ნაბანი სატისა, თვით ხელითა თვისითა თეთრისა მინისა ჰურჭლითა წარიღო დედოფელ-მან და მიართვა მუფესა. მუფემან ჩვეულებისებრ თვისისა ცრემლითა-ვე მიიღო, ახმია, აისურა წყლი ჰიარსა თვისსა და გულ-მკერდსა წარმოთქმული მხურავლედ ლოცვისა და კედრებისა და თვით წმინ-დასა სატისათვის თქმულისა ტროპირისა, რომელიცა იცოდა მტკი-ვლედ ზეპირად მუფემან მოაწმუნებან.

▲ CXL

მუფემან მდებარემან საწოდსა უამდოსა განკურნებისა წყლმან-კისა გამო განმლაკრებულისა, იხება და სთხოვა კათალიკოზსა ან-ტონის განხსნას საფლავი და ღუსკუმა წმინდასა იოანე მანგ-ლელისა.

22 დეკემბერსა, მიბრძანდა სიონსა კვლესიასა კათალიკოზი ანტონი და თანა დასწრებითა იუსტინე მთავარ-გუბისკოპოსისა, იოანე ბოდბელისა მიტროპოლიტისა და სტეფანე რუსთველისა იწვეს ჰარავლისისა გარდახდა. შეიკრებენ დროსა ამას მუნ სამრავლე კრისა

და მუშენი საფლავისა განსნისათვის, სადაცა იყო ლეონტი მცხეთელისა გვიგამისა. ზარაკლისი ზდილობითა განგრძელებოდა მრთულსა საათსა. დაზარევი დარწმუნდა, რომელ მიზეზი საონისა კვლესიასა შინა შეკრებისა არის აღსრულება ზარაკლისისა და არა შესახები მუფობისა, გამოვიდა და წარვიდა.

ამოიღეს ლესკუმა და ესრეთ ზდილობითა და ლოცვითა წარვიდა იგი და შეიტანეს მუფისა საწოდისა. მეფე განმხრედა, წარვიდა და უბრძანა: დახრეწე წინაშე ლესკუმისა. დიდითა კედრებითა და ცრემლთა ღვინთა და სარწმუნოებითა ემთხვია წმინდათა ნაწილთა. დალოცული მარამ და მხლებელნი სტიროდენ მწარედ და ატირებდენ სხვათადა. ღენურადი დაზარევი თვით დაესწრო მუნ დროსა ამას და ამასდა, მწუხარესა ცოდისა და შეიღისა, სიკედილისა გამო მასვე ეკუმბერსა თვესა, განუხლეს ტკივილი გულისა და ატირეს მრავლად. მამის მივიდა მუნ და მსწრესთან დაკანონთან იასკუ წინამძღვრისა შეიღთან. რომელმანცა იცოდა რუსულად და ქრქვა ხელა კხედა რომელ მეფე გიორგი მადლად ქსდგას ღმერთთანაო!

შემდგომად ლოცვისა, წასკენს ლესკუმა წმინდისა და დასდევს თვისსა საფლავსა დიდითა კრძალვითა და თაყვანისცემითა.

მეფე შეიჭმნა უკეთ და მასვე დღეს დაზარევიან ანობა ამბავი ესე ღენურადსა კნორინგსა.

CXLI

22 დაკუმბერს, სნულმან მეფემან თვით მოიხება, რათა აღსრულან მას ზედა საიდუმლო ზეთის კურთხევისა, ამისთვის შეკრებენ სახლსა მისსა კათოლიკოსი ანტონი, მთავარ ეპისკოპოსი იუსტინე, მიტროპოლიტი იოანე ბოღბული, არხიეპისკოპოსი რუსთველი სტეფანე, მიტროპოლიტი თფილელი არსენი, არხიმანდრიტი და მოძღვარი მუფისა კეთიმი და მღვდელი სისახლისა ონისიმე იასკუღანი, მოკვარე ქრისტესი მეფე გიორგი, მღებარე ცხედირსა ზედა, ილოცვიდა

და ევედრებოდა ღმერთსა, რათა ქსცეს მას კურნება სუფთადი მკურნალობით. ცრემლითა დახიათა თვალთაგან, ცოცხათათვის მტარაღთა მოიყვანდა ღმობაერებასა თვით მკედრებულთა განკურნებასათვის სწუღისა. შემდგომად სრულყოფისა ზეთის კურთხევისა მოეცა შუება მეფესა მწესარესა. განატარა ღამე მშვიდობით და დღესა მოარესა დაღლით, ოდეს შებრძანდა დედოფალი მარამ სანახავად მეფისა, ისინა მეფე თვალბ შერეულია და რცხ მატრიაღებულა თვალთა უსკეუღოისა მისთვის სხათა. შესწევნდა და მოასსენა გაბეჯათ ცრემლმორეულმან მეფესა:

„ბატონო, რას უბრძანებთ შვილებსა ამით! ვის აბარებთ, თუ ბეჭევა უბედურება რაიმე? დაუთ უნდა იყოს ამითა პატრონი? ანუ თქვენა მძებია? ანუ დედოფალი (დარეჯან არღა ახსენა სხელია ქართველთა ზრდილობისა გოგო)?—“ ბატონო დედოფალი, გაიგონე რა გაიმბო; მე უჩენ მათ პატრონსა დიდსა და ძლიერსა“ — უბრძანა პასუხად დედოფალსა ცოდსა თვისსა: „ზართაშვილო, გიორგი!“ მომკარე ღენურალი, ბრძანა მეფემან მწწრად, აწნობეს ღენურალსა და მივიდა მეფესთან. მეფემან სთხოვა დაწეროს წერილი იმპერატორსა პავლესთან, აწნობოს უკანასკნელი დღე მისისა ცხოვრებასა, და ესეცა, რომელ ჩამბარებაა ანდობად ცოდშვილი ჩემი და სანქართველო. ესლავ დაწერეთ წერილი ჩემ მკაცრ მოკლე, დაუწერეს წერილი მოკლე, და მოაწერ ხელი და დასსვა ბეჭედი თვისა.

ესე ამბავი მამბო ეჭამმა იოანე ყარაგუმან, მუნ დღით საღა-

მომდინ მყოფმან და უკულისა ამისა ამბავისა მცოდნეებან და მისებან და მსწრებან.— მაშინვე იოანე ყარაგვი დაუძებდა მხარულებით და უკლ-მოღურებით სიტყვათა: „ქსწორე მეფე იყო, უხუცა, ძღაური სიტყვათ, მღორეკელი, უტყველი, წმიდა თებრითა, ბეგრით უგეთესი ამბავად ქრეითა, თუმცა არა სიმსნითა“.

CXLII

შობისა დღესა 25 დეკემბერსა, დსდგეს კარავა ჩაურთხი პირის-პირ ოთახისა მისისა, დაიწყეს წირვა, თვით მეფე მწოდარე ცხუ-დარსა დიდისა მხურვალებითა ისმუნდა ლატურლიას და თვით წირაკითხს დღისა ამის სამოცაქულა რაოდენ შეებლო სმითა დიდითა სამეფოისა კილოთა, მტვირედ ლექსთა გამოთქმითა, აზროვანად, ძღაურითა ბაკეთა ბეგრითა, თანხმად ძღალოთავე აზრითა და სიტყვათა თვით ზეგნით გარდამომეტყველისა მოცაქულასა.

ლატურლია აღასრულა მოძღვარმან მისმან არსამხნდრატმან ეკთიმო, იოანე ნათლის-მცემლისა უდაბნოისა წინა-მძღვარმან, — და მასვე დღეს ეზიარა ცრემლითა და დიდისა ვედრებითა ღვთისადმი სორცსა და სისხლსა ღვთისა მაცხოვრისა ჩვენისა.

მასვე დღესა წირვისა შემდგომად, მოახსენეს მეფესა ახლად მოყვანილთა ინდოეთისა ქათმითა თვით თფილასის უცხოად რამე სანსხვისა. ინუბა რათა აჩვენოს მს. მსწრაფელ აცნობეს რუსისა საღდათისა, ქათმითა ამით რუსეთით მომეყახსა და მოჭკვარეს მეფესა ორი ძამაღი და ოთხი დედაღი. მუნ მხლებულთა გაცთა დაუსტეინეს და ქათმითა გაძღვეს ფრთება, დაუშვეს აოვჩა, იწყეს სმაურობა თვისებრი. განცვიფრებით მშინჯველსა მათსა მეფეს მოახსენეს ღირსება და გემოვნება ინდოეთისა ქათმის სორცისა. ნუშუმ სჭამენ ამათსა სორცსა? იკითხა მეფემ. დიას მეფე! დიდსა სმარუბაშია რუსეთში სორცი ინდოეთისა ქათმისა. „ღმერთმან დამიფაროს ძეგთის ჭამისაგან“ ბრძანა მეფემან და მაშინვე დაიწერა პირჯვარი

ხელათ, რომელიათაც მარადის ჩვეულებას-მეზერ ზირ-ჟუარის
 ხვისა დროსა, ხვებოდა ცხვირსა მისსა. ესრეთ წარიყვანა ინდო-
 თისა ქათმება რუსისა სხედათმან და აქედამ განითქსა სსჭართკელ-
 ში ინდოეთისა ქათმისა სიმრავლე და ეწოდა მათ დღემდე ინდო-
 რა. ესე მიაშბო ეპისკოპოსმან ნიკაიფორე ჟორჯაძემან, რომელიცა
 დღესა ამას იყო დამსწრე წირვისა ვითარცა არხიდაეკონი მიტრო-
 პოლიტისა იოანე ბოდბელისა. და შემდგომად გარდაიცვალა ვიკარად
 ექსარხოსთა.

CXLIII

26 საღამოს იქმნა შეურალობა 40-დმდე კაცთა თაკადთა და
 აზნაურთა სარდლისა სახელში. სარდალმან იოანე ორბელანიმან სთქვა:
 „ბატონებო! ძნელსა მდგომარეობაში არის დღეს ქვეყანა ჩვენი. ბა-
 ტონი შეფე უყურნებულათა სენითა მწოლარე, დღეს ანუ ხვალე მი-
 გვეცვლებს. შემკვიდრე მისი დაკით გვეჭადის მერა და მუხრანის
 ბატონსა-შეურანსებით განჯენსა, ჩვენასა ღირსებასაგან. მე შევა-
 ნან ნამდვილნი სარდალნიო, არა ერთხელ ბრძანა დავითმან საქროდ
 და გასაგონად.—იგივე დაკით ეჭადის ცუდად დედინაცვალსა თვის-
 სა, დედოფალსა მარამს და იგიცა მწუსარე ღნება ვითარცა სანთ-
 ლა და არ იცის რა ქმნას.—მეოანა დამშვიდებისათვის ქვეყნისა და
 ჩვენისა საუთარისა ჰეტოვისა დასაცვლად, ვასურვოთ,—დაშოქს
 რუსეთისა მეფობა, ნურღა გვიანდა შეფედ დაკით.—დროსა ამას შე-
 ვიდა მუნ მუხრანის-ბატონი ჟურეთ ჭაბუკი კონსტანტინე, კაცა
 გვარ-შათაშობით სხლთ-ხურესა, გარნა გამოუცვლელი, ვითარცა სარ-
 დალი. მიადეს ჰეტოვითა დადითა და დაითანსმა იგი სარდალმან იო-
 ანე ორბელანიმან, ვითარცა უფროსმან უნდროსა. მუხრანის-ბატონ-
 სა თანა-ახლადენ დროსა ამას: ზედგანიძე, ვითარცა ღაღა ანუ მრჩე-
 ველი და ერთ-გული სახლისა მისისა, და რატის-შვილი მუხრან-ბა-
 ტონისავე აზნაურ-შვილი. ესენი ადრევე ჩაგონებულნი მეფის ასუ-

ღვის ქეთევანისაგან, ღვიძლისა მუსრან-ბატონისა კონსტანტინისაგან, იტყუოდენ და წარმოსთქმოდენ სიტყვათა მკვასხეთა დაკითხისათვის. მამინ მუნ მეოფემან მღვდელმან თურქისტანის შვილმან იოსებ გაბუღვათ სტუქსა რატის-შვილი და აუკუდარ მას კანდიდობითა მის მეფის მის დაკითხისათვის სიტყვა. — ზღიღობითა საუბარიცა დააკარგა დროთა ამით შინაო, იტყუდა ეგნატო იოსელაინი. კერვის გაბუღვა ჭკმძირიტების თქმა. სოლომონ ღიონიძე, ვითარცა ღომი გარემოცული მტერთაგან, იბრძოდა ქვეყნისათვის, მეფობისა დაუჯარგელობისათვის. ღუქსი „მეფე“ დაღუშდა აქა? ბატონებო იყენით ფრთხილად; ჯვარცმულისა მადლმა ილუბება ქვეყანა უშველებელად. იქით სარდალები აწიკენ, აქით მეფის ძენი; მელაქი და სომხობა გვეღუწად იქცვიან. მოადით გონებასა. დაფიქრდით და შედით საქმისა ბჭობაში. დაკითხისა შემკვიდრისა მტერობისათვის, რათა უნდა შექმნათ მტერი ქვეყნისა, ნამუსიანად უნდა ვიყვნეთ ქვეყნისათვის და მეფობისათვის. დასაწყობელად საქმეთა და შინა აღრეულობათა კმარა რუსნი და ტრაქტატი მეფისა გიორგისა. ღვთის-გულისათვის მოითმინეთ და სულგრძელებით და დამშვიდებით მოკილანარაკოთ და დაუწყოთ საქმე საქვეყნო თვით დაკით შემკვიდრისა სახლში.

სარდალმან არ უსმინა ღიონიძესა კაცსა მას მხოლოსა, რომელსაცა ესმოდა ყოველად და რომელიცა ხედავდა შორსა. ხმა მისი იყო ნამდვილი ხმა ღაღადების უდაბნოსა შინა, კურარისა მოჭმედი მივიდა ღიონიძე დაკითხიან; ესაუბრა მას და ვითარცა მეგობარსა ურჩია მრავალი რაიძე. დაკით მერყევი ჭაზრითა და აღმთოთებული არ ისმენდა სიტყვათა ბრძნისა თვისისა მეგობრისა. მან არა იხება მიეწოდა, თვისთანა სარდალი და სხვანი ზიარნი საქვეყნონი; არცა აჩვენა ვითამც თავი თვისი სუსტად და მოკლებულად მეფობითისა ძალისა, ვითარცა ჭურთ შემკვიდრე და მომლოდინე მეფობისა გვირგვინისა, ტრაქტატისა ძალითა რუსეთისა ხელმწიფესთან. ამიერიტგან იტყუდა დაკით, ჩემი სახლი დახშულია სარდალისათვის და მისთა მეგობართათვის. მე გავხდი მას მელაქისა სარდა-

ლად და დაუანხეკებ მას მადე, — ვარ ანუ არა მეფე ნამდვილია? ლიკოსი ანტონი დროსა ამას მიბრძნდა მეფის ძეს დაკითხან და სისხოკა რა სურს მას ამა დროსათვის, უკეთუ არღა იქმნება მანა მისი მეფე, უიძელა ცხოვრებისა? დაკითხნ ზესუხ უგო მას: „თვით იცით კინ ვარ და რა მეკუთნის, მოკვლეობა თქვენი გაქმნიკინებისთ მას რაღა იქმნება საქმეღა. წინათ ვერა რას მოგახსენებ“. იოანე- მან ძმამან დაკითხისა მუნ დამსწრემან დაუმატა ესეცა: „როგორ უნ და წაერთოს მეფობა დაკითხა ჩემსა ძმასა არ კაცი? არ არის ზირ- მშოა მეფისა? არ არის შემკვიდრე თვით რუსეთისაგან აღსარებული? როგორც მამა ჩემა გამეფდა, გამეფდება დაკით შემდეგ მამის თვი- სისა. საწყენი იქმნება ესე ანუ სისამოკუნო მრავალთათვის, საქმე ესე ესრეთ მოხდება: მეფისა გაორგისა შემდეგ არის დაკით მეფე საქართველოსა.

კათოლიკოსი იქნეოდა დროსაღა ამას და შემდეგცა ესრეთ, კო- თარცა კეიდებოდა მისსა ხარისხსა. ვერ ჰქლია აზრი მისი ვერცა დედოფალმან დარეკან, ესე იგი დედამან მისმან, ვერცა ძმთა და ვერცა სხვათა მეფისა გაორგისა წინააღმდეგთა. ესრედ მტკიცედ და შეურყეველად იყო კათოლიკოზი, აღმასრულებელი მხოლოდ მოკ- ლეობისა თვისისა კათოლიკოზობისა.

CXLIV

27 დეკემბერსა, დილით, მეფესა დაეპარტა მადა. არღა ანება არ- ცა წინან, არცა ზაი ზეტრისაგან მომხადებულია, არცაღა მიადლებდა წამადსა დათულა კქამისაგან და იოსება აჭამაშისაგან (ყარაეკისა). წყაღმანკი განძლიერდა, მოაწვა გულსა და დაწყებინა ქმენა. დრო- თი-დროდ მოითხოვდა აღბრუნრისა წყაღსა. მამან მოუწოდა მოძ- ლვარსა თვისსა წინამძღვარსა კეთამის; სთხოვა უკითხოს ლოცვანი ანგელოსისა მფარველისა, აკედრებდა სულსა მოძღვარსა თვისსა, რომელსაღა ესაჯდა დიდად, კითარცა კაცსა წმინდასა და ჰქეენიერად

ანგელოსად ხმობილსა მეფისაგან და ესრეთვე ცნობილსა გარდასა-
გან. დილითვე, 8 სათხედ, უბრძანა წაუციტოსას დაუფლოძელი, —
ღვთისა დედისა ჭებანი, 9 სათსა, დილით, დასდევს კარავი და სწი-
რა თვით კეთილმან და კვლად ეზიარა მეფე დიდითა ცრემლთა დე-
ნითა და კედრებითა. შემდგომად მიღებისა სამღროთათა საიდუმლოთა:
ხმითა ძღაერთათავე სთქვა:

„ხორცი და სისხლი მცნოვრისა შემიყვანს მე სასუფეველე-
სა. ჭეუნიერსა მე კვლარსლა ვიტყვი. თვით მცნოვარი იზრუნებს
სამეფოსათვის, არა ჩემისა. რუსთა ხელმწიფევსა ვუტყვებ ჰატრო-
ნად ქრისტანობისა. იგი განაკებს უოველსავე. — დედოფალო, ნუ
სტარი ჩემთვის. აესო ჩემი ტკბილი, დაგატკბობს შენ და შეიღთა
ჩემთა. მოსავი ქრისტესა, არა სადა დაეცემის. — დაიხ დედოფალო!
არა სადა დაეცემის“.

საღამოსა მწუხრისა ლოცვისა, წინათ შემძიმდა მეფე. მოვიდა
კათალიკონი და ამა, ნახე მისიდა, ნახე მისი. მობრძანდა დედოფა-
ლი დარეკან და ამა მოსთხოვა მას ხელი და ამოარს უფო. ავოცა
დედოფაღმან შუბლზედ.

„მომიტყეე დანაშაული დედაო ჩემო, სთხოვე ძმთადა ჩემთა
მომიტეონ ბრალი ჩემი მათთან.“ აღივსენ თქალნი ცრემლითა გა-
რემოდგომილთა მეფისა საწოლისა. შეიქმნა მსახურთა და მსლე-
ბელთა ქალთა და კაცთა გრგვინება გულთა მწუხარეთა. „ნუ სტარიან
ბრძანა მეფემან; ილოცონ ჩემთვის, რათა კეთილად და სათნოდ წა-
ვრსდეკ ღმერთთან“ — იწვეს მწუხრი და შეიქმნა მცირედ უკეთ და
მოსხდვით. წაბრძანდა დედოფალი დარეკან, წარვიდა კათალიკონი.
დაძთა მოძღვარი და აქიმი თათულა, ჰატრი ნიკოლა და იოსებ-
ვა. ღამე ესე განულო მეფემან ღუმილითა ვათარდა მისუსტებულ-
მან და სშირად ნახეკარ ფსახელმან იტყოდა: „კარიელეისონ,
უფალო შემიწვალე.“ მერეთ, „ღვთისა დედაო, მიაბარე სული
ჩემი“!

28 დღით შეეყეს, განუბისა არა დამკარავს უღოცეს ცისკარი და მერეთ წირვაც და 11 საათსა დღით შემდგომად ჩამოლოცვისა განუტყვა სული. — ვითარცა ცხოვრება მისა იყო ქრისტიანებრი, იტყოდენ ხშირად მუნ დამსწრენი კერეთვე აღსასრულიცა მისა იყო ქრისტიანეთა კედრებისა გვარი: „ქრისტიანობითი აღსასრული ცხოვრებისა ჩვენისანი, უჭირველნი, ურცხველნი, მშვიდობითნი, — უფლისა მიერ თხოვიდნი“⁶²). — ნამდვილ შეინატა შეეყეს ქრისტეს მოყვარესა.

აწნობეს გარდაცვალება შეყვისა დაწარვეს და სსსსლისა კანთა: წარგზავნეს კანნი საუწყებულად ქართლისა და კახეთისა; და გურიერი მსკე დღით გაიგზავნა ს. ბ. საუწყებულად იმპერატორისა ჰელესისა: დაწარვემან აწნობა ესე წრადლითავე თვისითა ქაღაქისა მელიქსა დარნია ბებუთას შეიღისა და უოკელგანცა და მისწერა საწნობელად, რომელ უოკელივე განკარგულება და ბრძნებებო, — დამტყიცებამდე შემკვიდრისა დაკითისა შეეყედ იმპერატორისაგან — იქნება ბეჭედ სმულნი სამთა ჰირთაგან ე. ი. შეყვის-მის იოანესი, კგნატ მდივნისა თუმანის-შვილისა და ჩემისაო.

მსკე დღესა მოძღვარმან მისმან კეთიმი გამოუცხნადა ანდერძი შეყვისა დასაფლავებისა გამო მისისა, რომელიცა იყო დაცული კერცხლისა კანდელსა შინა, კადულსა წინაშე იოანე ნათლის მცემელისა ხატისა უდაბნოსა შინა იოანე ნათლის მცემელისა. წარავლინეს კანნი და მოიტანეს ანდერძი თვით შეყვისა ბეჭდითა დაბეჭდილი და მისგან დაწერილი და ხელმოწერილი. კანდელი ესე კერცხლისა შეწირული შეყვის მის გიორგისაგან, არის დღესცა მუნ კადულად⁶³)

⁶²) ლიტურგია იოანე ოჭროპირისა ანუ ვასილისა კვერექსი პირველი.

⁶³) საფლავსა შინა დანიშნულსა მეფისათვის, დასაფლავდა თვით ევ-

დაზარკემან აღრეულობისა გამო სამეფოსა, ვერ გაბედა ^{რუსეთს მშენებელს} ^{ნიკოლოზს} ჯარი უდაბნომდე. მეფის ქე აღეკსანდრე მიმალული თვით დაკით-
გარესჯისა უდაბნოსა, შემდგომად ნიანურას დამარცხებასა, ჭგონებ-
და თფილისად ჯარითა მოსკლასა და უწოდდა მმათაცა თეისთა: იუ-
ლონს, კასტანგს და თარნაოზს ჯარებითავე. ამისთვისა დაკეთსნა
ქნორინგსა. ესრეთ დაგვიანდა დასაფლავება მეფისა.

მაშინ დეოთფელმან მეუღლემან მისმან, თვით რუსეთის ღენუ-
რალმან და კარისა კაცთა, — არღა ინებეს აღსრულება ანდერძისა სუ-

თიმი მოძღვარი მისი. ზედ-წარწერა თვით-ვერცხლისა კანდელისა, ოქროთ
დაფერილისა, დღემდე კიდულისა წინაშე ნათლის მცემლისა ხატისა არის
შემდეგი:

„ქ. წინამძღვრობასა ევთიმისასა, ჩვენ ყოვლად უღირსმან საქართვე-
ლოსა მეფის-ძემ გიორგიმ, შემოაჭირე მცირე ეს შესაწირავი კანდელი ვერ-
ცხლისა, შენ სასოსა და მეოხსა ჩვენსა, ნათლის-მცემლის მონასტერს, მრავალ-
მოთისასა, რათა მფარველ მემკნა მზრობლისავე ცხოვრებასა, შინა მე-
უღლით ჩემით, ძეგბითა და ასულეზბითა წელსა ზღპ. მიხეილი ო.“

სხვანი იტყვიან, რომელ ვერცხლისა მოსვლისა ბუშტში იყო ჩადე-
ბულიო ანდერძი მეფისაო, ხომლსა ამას აქვს ზედა-წერილი შემდეგი: „ქ.
ვინადგან ყოველნი მორწმუნენი ქრისტეს-მიერნი, ქრისტეს მიმართ აღსუ-
ლად მოსწრაფე არიან თვითოველნი სიმკაცრისა-ებრ თვისისა, ამით ხატისა
მიხედულმან, ყოვლისა საქართველოსა მეფისა ირაკლისა ძემან გიორგი, მე-
ცა ვიგულის-მოდგინე შეწირვად შენდა ზეცათა მეფისა, წინა-მსობოლო,
ხომლი ვერცხლისა კეთილად-მკმნილი სახსენებელად საუკუნოდ, სულისა
ჩემისა და სხეულთაცა ჩემთა სიმრთელედ და ვგრეთვე მეფის-რძლის კეთი-
ვანისა მეუღლისა ჩემისა სადღევრძელოდ, და ძეთა და ასულთა ჩემთა-
თვის, — შეიწირნე ესე მცირედი წულილი ქრისტეს წინა მორბედო და შენ
გვაგენ ნაცვალი ბევრ წილად მერმესა მას ცხოვრებასა და აქა სამარადისა
საფარველი შენი; — და რომელმან ამის დაშლად ზელ-ჰყოს ან წარიღოს
იგიმცა შეიშლების რისხვითა ღვთისათა, ნოემბრის 29, ქრისტეს აქეთ 1778
წ. მისხალი ტნა. გარესჯის ნათლის-მცემლის უდაბნოსია ესე ხომლი“.

ესე მშვენიერი ხომლი სწორად გაუყვა ვისლაცა და ესრეთ ჰკიდიან
მუნ ნათლის-მცემლისა ეკკლესიაში.

რეიდისა-მებრ თვით მეფისა და დასდევს, რათა მეფეთა შინა იჭმნას გკამი მისი დასაფლავებულა.

CXLVI

30 დეკემბერსა, გკამი მეფისა, მდიდრად ეუბოსა შინა მორთული, მასკენეს სიონსა სამღვდელ-მთავროსა კეკელესასა. მიცვლებულსა მიუძღოდა ჯარი რუსთა და ქართველთა, ზარბაზნები, დროშა სამეფო და ღერბი სამეფო, და იკუროდა მუზიკა სავლოკული. გარე-მოადგნენ ეუბოსა რუსთა სულდანი და ქართველთა ქეშიმნი. უოკულ დღეს გარდაიხდებოდა ზნაშვიდი; მდივანბეგთა ძველთა წესითა, დაჯარნეს კეკელესიას იატაკსა, საწერელნი და ულამინი, —ნიშნად შეუენებულსა ბრძანებითა მწერლობისა; კვლ-ჯოხიანთა სასახლისა კვერთხნი, —ნიშნად გაუქმებულსა მათისა ხელობისა; მზარეულთა ქაბი ფლავის საწურაჲი და ესე ვითარნი, —ნიშნად უქმთაღა მათთვის ნიკთთა; ზირას მწდემან მეფისა ოჭროსა და კერცხლისა და სხვათა გკარისა სასმელისა ჭურჭელნი, —ნიშნად აღარ-სახმართა მათთვის; მიღასკარმან ძვირფასნი აღვირნი ცხენთა. თვით ადგნენ თავსა, ნიკთთა ამით მიურილთა გუნდ გუნდად აქა იჭა. კეკელესა გლობდა ზნაშვიდსა სავლობელთა. სასახლისა კარის-კარნი იგლოვდენ მეფესა, დედოფალი მირამ და შვილნი ქსტიროდნენ აღლობისა მწესარებლსა; რუსთა ჯარი დაიცვამდა ქალაქსა; ძმანი მეფისა, მტერნი მისნი, გაბნეულნი სხვათა და სხვათა სამეფოსა კერძოთა, ესროდენ დროთა ცვლილებისა; დედოფალი დარეჲან მწესარებდა არა კვოდენ მეფისა გიორგისათვის, რაოდენ შვილთა თვის თვისთა გაბნეულთა და მისთვისცა უმეტეს, რომელ არა იცოდა რ, რაი, შეუდგებოდა ქვეყნისა რუსთაგან დარეულსა, მეფის მისა დაკითხისაგან რუსთა იმედითა დაპურობილსა. დაკით მეშვეადრე მეფისა, გარე ქალაქისა თვისისა სასახლესა, განიზრახვიდა მეფობისა და ელოდა მეფისა დასაფლავებლსა; სარდალნი და თავნი კარნი მეფობისა,

დათურხალნი ურჩებთა დავითისადმი შემკვიდრისა, უკეთესისა მისა ლოდნულნი, მეფეთა არღა მოსურნენი, იყუნენ დუმილსა შინა. —

მღვიმარენი დაუგარკველობისათვის მეფობისა მეფის ძენა იოანე, ბაგრატ, თეიმურაზ და მისილჳ, სარდალა იოანე უფლანის შვილი, ეგნატე იოსელიანი, შეითან თარხნიშვილი და მათ შორის უბრძნესი და ხათლად მსედველი მუზაბდისა და მოძაქლასა სოლომონ ლიონიძე, დიდი მტერთ მოძული ლაზარევისა, ქსთხოკდენ და ევედრებოდენ დავითსა წარვიდეს ცხეთას და დაგვიარკვიდეს მეფეთ. დავითმა ესე არა ინება, ელოდა სამეფოთა ნიშნითა რუსეთიდან, და მიღო მოსელადმე ბრძანებისა, მსოლოდ წოდებასა ნაცვლად მეფისა, რეღუნტობისა ანუ სამეფოისა განმეცისა. შემდგომად სამისა დღისა შემკვიდრე დავით აშოფოთდა იოანე სარდალსჯედ და მუხრანის ბატონს კონსტანტინესჯედ, რომელთაცა უგვიანად მოეხსენებინათ დავითსა უბარისა შინა მეფობისათვის. მამინ წარვიდა სოლომონ ლიონიძე და მოახსენა დავითს: „დასამშვიდებლად მეფობისა და აღრუელობისა დასაცნრომელად, მიიღეთ ზომა მტკიცე. ქმენით რაცა არის სავქმელი. აჩვენეთ ძალი და ძლიერება თქვენი. გამართებთ აქ გამრობა; დუმილი თქვენი და სასუსტე რადა, აძლიერებს თქვენთა მეტოჭეთა. „დაეცზარი და მენი შიშისა, მუხრანის ბატონისა და სარდალსა; ესლად უბრძნე დაიფიცონ მორჩილებასჯედ. ნუ ჰკარგამ მეფობისა და ნუ ლუპამ ქვეყანასა. ვინ არის მოცილე მეფობისა? რუსეთმა ადრევე აღვიარა შემკვიდრედ და ზირშობითა გაჭეს უფლება მიიღო კვერთხი მეფობისა.“ ესრეთ მტერნი იდუმილ მოქმედებდენ; თვით ღენერალი ლაზარევი არა მეფობად მსადილი არ ურჩევდა რათა მიეღო წოდება მეფისა. ურჩება განდიდებოდა; მოხელენი გაუქმდებოდნენ და თვით სჯედ წარწერაცა აძილასკარისა ბეჭდისა: „მეფისა მტრისა ლასკარი, ვამტკიცებ აძილასკარი.“ შეიქმნა საციხლად! თვით მსლუბელნი მისნი და მრჩეველნი სუსტებოდენ. ვათარცა მოხურცებულნი, კერსადა ქპოკებენ გურნებისა არცა ოქმთა სჯედ და ბძნებთა დავითისაჯან ბეჭდილთა, არც კველესისა შინა მოხსენებულთა ადგილთა არცა მო-

ედანთა და არცა სახლსა შინა ისმოდა ლექსი „მეფე“. წოდება გარდაცვალებულსა გიორგისა და ასტორიას შემდეგთა დროთათვის საუწყებულად იგივე წოდება „მეფესა“ დამატებით „უკანასკნელსა“ მტურნო გიხაროდენ! იწყო გლოვისა ხმამან, — ვაებაძან მეფობისათვის! დაუშთა ლუთისა განგებასა რადა კეთილად ქსნკალოს ბოროტი, ბნელი გარდაქციოს ნათლად, და წყლული ჭკურნოს.

რუსეთისა მეფეთა, მეფობისა მფარველთა ზედა წილად, მოსტკს ღირსებითი მნიშვნელობა ერსა მორწმუნესა და ესე იწყო დღიადგან გარდაცვალებისა „უკანასკნელად“ წოდებულისა მეფისა გიორგი მეტრეხისა და მომდინარებს დიდებულად, ერისა სამრავლითა, სამდიდრეთა და სწავლითა, ვიდრე დღეინდელად-დღედმდე.

CXLVII

დაუფლებულმან ბერთ უბნისა კომესა ზედა იოანაკემან კახმან, მობამკემან სვიამან დიდისა შესვეტისა, ქსნო გარდაცვალება მეფისა და მოსწერა დედოფალსა მარიამსა შემდეგი წერილი: საკვდილი მეფისა ჭრისტეს მოყვარისა, არის ვაება ჭკეუანისა, საგლოველი კვლესიანსაგან წმიდისა, გარნა, ბატონო დედოფალო! მიიღე სუტეში და ირწმუნე ესე, რომელ დახლოებული ღმერთთან, უმეტესად იქმნების მფარველად სამეფოსა თვისისა. ღოცვა მისი, ვითარცა კიბე იაკობისა შთამოიყვანსა ზეკარდმო გურთხეკას თქვენთა ზედა და შვილთა თქვენთა ზედა საქრისტიანოსა. შეუდეგით კვლეს მისსა ღოცვითსა; იუვენით ბატონხად ობოლთა და ჭკრიეთა და ამით იხილავით და იყოლებს მეფესა გიორგის, არა ვითარცა არა მეოფსა, არამედ, ვითარცა გარდასულსა ამიერ სოფლით, მას სოფელსა. ნკენ ცოდვილნი ვერ დავივიწყებთ მოხსენებითა სახელისა მამისა და სულისა მისისა სამღეითისა უსისნლოისა შეწირვისა დროსა. მრავლი კეთილი გვახსოვან მისგან მამთა და ძმთა მუუდაბნოეთა. გურთხეკა

უფლისა იყოს თქვენთა თანა მადლი და მშვიდობა უსვენელად
 გაკლოს თქვენ . . . მადლი და უნდოა სუღითა გლახაკი ბერი
 იოანე.

ბერი ესე იყო ჭოტორისა სოფლიდგან; საურმადგან ახლდა
 ზაქარია მოძღვარსა გაბაშვილსა და მისთანა მოკსმინა თელავსოვითა
 და ღვთის მტყუალება. განდევნილსა ზაქარიასა გარდაუდლოდა იმე-
 რეთს და მუნათ მღვდელ მონოზნათ შემოსილი წარვიდა ცხოვრებად
 ბერთუბანსა დიდისა მოღვაწებითა. იტყვიან მისთვის და კაცისა-
 თვის წმინდისა და ღირსისა, გულთა და აზრთა გამოძიარგმანეუ-
 ლისა. მამნა მონასტერთა ხდოდენ მას, კითარცა ახლთა დროთა
 ქართველთა ეკლესიასა მნათობთა. გარდა ღოცვათა შინა მოღებულ-
 თა, თვით სადამე დღე და ღამე თსვზვიდა და შეადგენდა ზეპირად
 გონებითა ღოცვათა და იტყოდა მათ, ესრეთ განატარა ცხოვრება
 თვისა და სარბიელი სოფლისა მწირობისა 1802 წლისა ღრმად მო-
 ხუცმან. ბოდაბუღმან იოანე, დროსა ამას ხათლის მცემლისა მონას-
 ტრსა უოფილმან, დასაფლავა მუნვე მისსაკე სასკეტოსა. გაბრეულ
 მონოზონმან ხათლის მცემლისა, აღმწერულმან „ჟჳარ მოსილსა“
 ცრემლით წარსთქვა ქებითა მისთვის საიტყვა, რომელიცა მინასაკს
 იოანე რუსთავეისა არქიუბისკოპოსთან. ვისა აქვს იგი დღეს, არა
 ვუწყო.

CXLVIII

გარდაცვალებულისა მეფისათვის სამწუხარობა ახუ სამძიმარი-
 სა წერილნი, მრავლად სადმე მოკრთუნენ დედოფალსა; მეტრულიადამ,
 გურიადამ და იმერეთადამ. სანთა ერეკნისა, ურბაღისა, იბრაიდგან,
 ჯაკთხანმან განჯისა, შაქი-შირვანისა მოართვეს ძეკენნი, რომელთა-
 ცა უწოდებდნენ ძველთავე ლექსითა „შესაწკრად.“ დღესაცა არს
 ადგილადგილ ჩვეულება ესე ძველივე. ამასვე დროსა მოვიდა წერი-

და ომბრსხანას, რომელსაც უოკელ-წლიკ კძლეოდა მეფისაგან, თათარსა მანეთი ჯამაგორისა სსხითა.

ესრეთივე წერილი მოაწერათ ახლდხისა ფაშას, ძეგლთა ათბატაგან კარისა ჩამომავლთა, რომელთანც იყო მეფე დაჯავშირუბული ძეგობრობითთა მიწერ მოწერთა.

მოსულთა თბილისად მიუტირეს მეფე დედოფელსა; იხილეს დავით განმკედ ძეგობისა და ჟურედ არ მეფედ. სამეფო ჭართველთა ეჩვენებოდათ მათ უდაბნოდ, — მოკლებულად მცხოვრებთა ხმაურობისა; მინდრად-თვალთათვის მიუწდომელად და დასალკელად; გვამად კაცისა თავმოკვეთილისა; შხედ წამთორისა არ მათობელისა; ტყედ მალნარისა; — რუღით დაკოდილისა და მკედრად არ აღმაფშვინავისა. მწუსარებისა ამისა დღეებში მიიღო დედოფალმან დაწერილი იმპერატორისა ზავლეს, მეფე გიორგისთან მოწერილი 23 ნოემბერს 1800 წელსა, რომლითაც უცხადებს მეფეს უსამოვნებასა თვისსა სწეულებსა და უძღურებისა გამო თვით მეფისა. წერილი ესე წარუკეთხეს დედოფელსა 14 ანკარსა.

ნუშტი მეფობისა და კარისა სამეფოსა ფიქრ მორკვიდნა, ვიდოდნენ ვითარცა ანდდილნი მთვარინისა დამისა. საუბარი მათი იყო ვითარცა ბკერა ზარისა, ჭკერისა მხოლოდ შემარევეკელისა, საქმე მათი და წუობანი საქკუნთ, ივენენ ვითარცა ქსელი ბაბატუისა სუსტთა ფესთათვის გაბმულისა და ქსოვილისა, შეურიღება მათი მოსწრეველად უმჯობესისა, დაბადება მფოთისა და უთანხმობასა.

საბატონი კაცნი შვირუნენ და დაჯენენ, ვითარცა სკეტნი შენობათ ძერისაგან შერეულნი და დაცემულნი. მამინ ვითარცა მიძინებულთა განიღვიძეს იხილეს და იგრძნეს კალთა უბედურობა თვისი, მამინ ოდეს მწუსარებამან, ვითარცა მხკვიდმან განიკლო გულთა მათთა. ურჩებამან დაბადა სინახული ესე. ჭამეს კიწანი და მოსჭრეს გბილნი, სიტყვისა მებრ წინასწარმეტყველისა.

CXLIX

რუსთა მთავრობა, რუსთა ენა, რუსული მითი და შთა იმედად. იმედითა ამით სასოკებს ქვეყნის განმტკიცადეს მშვიდობა, დაუცხროს მტერი შინა და გარე, მოუძიოს სამშენებლო თვისა ძველი, ჟურეთ თურქთაგან ჰერობილი; განახლდეს ვაჭრობითი ერთობა, ვითარცა ძველად, ფინიკელთა ტვირთს და სიდიანისა, ფრიდიისა და კაბადოკიისა, მისირისა და ეგვიპტისა, ლიბანისა და ბაღდადისა, ლიბიისა და ბაგტრიისა, სამარყანისა და ინდოეთისა, ბაზანტიისა და ათინისა; აუკადეს სწავლას და ხელოვნება; დაფუძნდეს ძირ მტკიცედ ქრისტიანობა მართლმადიდებლობითა ძველავითა მტკიცითა დაცული, კვლად შეიძოს მეფობითა გვირგვინი ქვეყნისა ვითარცა ქრისტეს კენხისა, მეფეთა და წამებულთა ურიცხვთა სისხლთა მორწეულისა; და ესრეთ დიდებასა, სიძაადრესა, ერთა სამრავლესა და ქართველთა თქმთა და ტომთა ერთობისა მოყვანითა განახლდეს ვითარცა ორბისა საჭებუკე მისი და მოაგონონ ძველნი სამეფოსათვის მოღვაწენი მეფენი.

CL

დადა იყო დროთა ამით ამბოხისა და შფოთითა და ამასთანავე დადა სიცილი და შექცევა დადითა და მცირედითა არ კვებოდენ ამას მრავალნი და არცა ჯგონებდენ ამას უშუკრად და ჭირსა და ლხინსა აერთებდენ. ესრეთ იყო მამინ და ესრეთვე არს დღეს. ქართველთა ერი ძველი და მრავალთა ჭირთა და შეიწროებათა მნახულნი, ადვილად მიადებდა მწუხარებასა და ადვილად განიკურნებდა თავის ვითარცა ჭირ-ნახანდა. გაკლავილი ცეცხლისა, ვითარცა ბრძმედსა შინა, ოქრო იყო ხათლად და წმინდად სჩვენებელი, ქსურსისავე დროსა 400 წლით წინათ ქრისტესა, შეჩვიან სძარსთა უფლებასა და ქველავ-

და მათთან ერთად ეკვიპეტისა და ატტიკისა მათთა და
თარღა ქსწერს ღეროდოტი. სმაღა ქართველთა ღელაუდა ომისა და
ბრძოლასა ზირის-ზირ მკეედონელთა დროსა გმირისა მათისა მეფე-
ისა ალექსანდრესა. შეჩვენებულნი არბთა უფლებასა, კერ დამორჩილ-
და მათ სრულთა მონებთა. მორჩილია ქრისტეს მცნებთა, იყო
ურჩი ბერძენთა ანუ ბაზანტიის იმპერატორთა, რომელნიცა იპრო-
ბდენ ზღვისა შავისა ზირთა, მოსცემდენ მეფეთა ქალთა და წარი-
უვანდნენ მეფისა ქალთა, თვისდა სსძლოდ. ჩინგოჩი და თემურლან-
გი უჭკეედნენ ქართველთა მეფობასა და ქართველნი კვლად გან-
ხლდედებდნენ. მიძინებულნი მტერთა და უცხო ნათესავთა ზედა დას-
მისგან, კვლად განხლდედნენ. პოლიტიკა შუბბაზის ამოფხურის-
თვის ქრისტანობისა ქართველთა შორისა, რომელთაცა მოსცემდა
200 წლისა განგრობისა მეფეთა მხმდაანთა,—დაშთა უნაყოფოდ.
სმაღა ქართველთა ტრიალებდა აკანასტანისა მთებზედ, კაქვარობა
მათი და გმირობა განაკვირვებდა სზარსთა და ყახითა. ყანდარი და
სოროსანი, ურადებოდა მათ, ვითარცა კაკასაისა გმირთა. თვით ყა-
ენი მიუწოდებდა ქართველთა მეფეთა დასასჯელად მუშობითა აუ-
განთა, თურქნი მეზობლად მოკრულნი ქართველთა იმიშოვდენ შე-
მოსკლასა შინა ქართლსა და კახეთსა შეუქალსა. ქართველთა ესრედ
მრავად საუყუნობითა, გამოცდილთა და ცეცხლში ვითარცა პური
გამომცხვართა, კერ კრეოდა კერცა შინაგანი, კერცა გარეგანი მწუ-
ხარება. გელელებული თავის-უფლებითა და განლალებული მთებითა,
კენოდა ბუღსაცა და უბედობისაცა, ქართველთა გამოსწოვეს ტვინი
სზარსთა, შექამეს იმპერია რომისა, ვითარცა იტყვის ჰელინოს, შე-
ქამეს ბაზანტია და თვით დაშთა შეუჭმელად მათთვის, რომელნიცა
ჭკონებდენ მათსა შეჭმასა.

მასესა დაგებულსა მტერთაგან, თვით მტერნი გაუბნენ. საბრხე
შეიძუსრა და ჩვენ განკერნით,—იტყოდენ და იტყვიან ქართველნი
დღემდე, წერილსა სიტყვასა.

ქსრეთი არს თვისება და ხასიათი ჭართველთა ხათველთა
ღისა კაცთა ხათველთა შორის!

CLI

მეფისმე იუღონ აღირებდა თაჲს თვისსა შემდგომად მისა
თვისისა გიორგისა. დარეჲსან დედოფალი სიტყუითა და საქმითა და
წერილითა რუსთა ლენერადთა თანა, მტკადინებდა მისსა დადგინებასა,
ამისთვის მისწერა წერილნი ჭალაქისა მელაქის დარჩიას და ოთარ ამი-
ლასკარისა და კახეთსა, აღიარონ იგი მეფედ. ამასვე დროს მოსწე-
რანა წერილი ბელოტიდამ, სდაცა სდაგურებდა იგი, თვით ღაზარ-
რეჲსა. ღაზარევი ფრთხილი ჰყუდრიდა მას წერილითავე და სთხოვა
კათალიკოსსა ანტონის აღუერთდოს ჭართლისა მღვდელთა მოხს-
ნება მისი მეფედ. ამასვე დროს 9 ანკარსა 1801 წელს მისწერა
წერილნი იუღონსა, კახტანგსა, მირიანსა და ფარნაოზს. მოვიდნენ
თბილისს და მოამბინონ ბრძანება იმპერატორისა ჰელესი დადგინ-
ბისა გამო მეფის მისა დაკითხისა განმტკად საქართველოისა და არს
მეფედ: გრამატა ესე მოიტანეს ს. პ. ბურღით დესპანთა გიორგი
აჲლიშვილმან და ელიაზარ ფაღავენდისშვილმან 8 ანკარსა. 14 ან-
კარსა წმინდისა ნინოს დღესასწაულის დღესა გამოცხადდა გრამატა
ესე თბილისს და ჰსტნესცა უოკელგან, გარნა არს მიიღეს არცა ბაძითა
მისთა და არცა დედოფალმან დარეჲსან. „როდესაც დაიწერა გრამატა,
მამინ იმპერატორმან ჰელესმ არ იცოდა გარდაცვალება მეფისა გიორ-
გისა“ — იცოდენ იგინი და არცა იუო ცნობილი ჰურეთ ანდერძი გან-
სვენებულისა ირაკლისა, მეფის ძენი იუღონი, კახტანგ, მირიან, ფა-
რნაოზი შეგროვდნენ დუშეთს, აქედამ მივიდნენ მუხრანსა და უნებდათ
დაეკვირგებინათ მეფედ იუღონ მცხეთას. ღაზარევიმან, რჩევითა
თვით შემკვიდრისა დაკითხისა წარგზავნა მუნ სალდათა 250 ამან
დახბროლდა განზრანვა მათი, ამისთვის წარვიდენ მართუფისა გზით
კახეთსა და მუნით ბოდბესა. აქედამ მოუწოდებდენ ომარხანსა და

ლექთა. მეფის ძე იოანე ჰსდგედა მათ თვისისა და რუსისა ჯარით, ლექნი კერ შეერთდენ მათ და მეფის ძე აღექსანდრე, მამფოთებელი ფაზისისა კურანასა ბედადა. ესე იყო მიზეზი, რომელ მეფის ძენი იულონ და ძმანი მისნი წარვიდენ დუშეთისა გზით ჭართლადე და ამბოსებდენ მუნ. მეფის-ძემან დავით გამოსთხოვა ჯარი და აზირებდა თვით სღვასა და წარვიქანს ღენურადის ლაზარეკისა დასამშვიდებულად ჭართლისა და დასასჯელად მათ, რომელნიცა ლაღატობდენ მას, მამან იულონ და ფარნაოზ გაკიდენ 18 თებერვალსა, 1801 წელსა, იმერეთსა და შეეხინენ მეფესა სოლომონს.

გარდასულამან მათმან იმერეთად, დაამშვიდა ჭართლი მცირედ, მისცა დრო მეფის ძეთა მეფისა დასაფლავებისა, რომელიცა იქმნა 20 თებერვალს. მეფის ძე აღექსანდრე ჰკონებდა შეიწიოს მეფე სოლომონ სუსტი ძალითა, ანუ თურქნი, ანუ ლექნი, ანუ სპარსთა ჯარი. ესე ყოველი დაძთა უხეყოფოდ. ბრძანება დავითისა მრავლად განთესილი 15 ანურიდამ ჭართლსა და კახეთსა დადგინებისა გამო მისისა განმკედ ამინებდა მრავლთა, კარნა კერ დაუმორწილებდა დიდთა და მცირედთა. მომლოდინე თვით რეკადიასა სამეფოსა, არა ინებდა მეფედ წოდებასა და არცა აძლევდა ნებასა ღენურადი ლაზარეკი მოსვლადმდე იმპერატორისა სურვილისა და განწინებისა. ლაზარეკი სძაგდა მეფის ძეს დავითს და თვით ლაზარეკს არ უყვარდა დავითი, მოძულე მისი და მეუკედრებელი მრავლად უშეერთა რომელთამე საქმეთათვის.

დროთა ამით მოიყვანეს მარტყოფით ზერობილი სიონის დეკანოზი იოანე ოსესშვილი, ერთგული მეფის მისა კახტანგისა და ჰსტუქსეს დიდად, რომელ დაუტყვა მოკვლეობა თვისი და ლტოლვილი დეშეთს ერეოდა ქვეყნისა ორგულობასა.

მრავლთა შეცდინებით თვით დედოფლისა დარეჯანისა, გამოიყვანეს საზერობლით დეკანოზი იოანე და ისილა თვით დედოფალმან. ამიერიდგან არლა იქმნებოდა დედოფალი დუმილითა, ჰსწორდა ყოველგან წერილთა, მიუხდებოდა რუსთა ჯარსა, გაამეფონ იულონ

და ნუ ითხოვენ რუსთაგან დამტკიცებას აუღონისა მუცხე ^{ქვემოთა} _{საქონლისა} უოდა და მსწერდა დაუცხრომელად.

დედოფალი განთავსდა უმეტეს მამინ, ოდესცა რუსთა ღენურა-
ლი არ აძლევდა ნებასა რათა წარსულაიუთა თბილისათ სოფლად შვილ-
თა თვისთადმი და არცა მოუშებდენ შვილთა მისთა დედასადმი
ჭარბით მოძიკალთა მისთა წასაუყვანად, მხოლოდ მუცის-მე მარჩან
იუოფოდის მისთანა ოდესმე. სატყუათა მისათა აშფოთდა კახეთი,
კადეიდენ აუღონისაგან ბოდბელი იოანე და დიდნი თავადნი. ესენი
ითხოვდნენ რუსთა ღენარღისაგან იმპერატორის უფლებასა ქვემე
და მოსწერესცა წერალი, რათა უმეტეს 1000 მუცე ბატონთა
გვარისა, რომელთაცა მათთან ერთად იყვნენ ქვეყნისათვის თავდადუ-
ბულნი, წმიდანნი და მოწამენი და რათა არ მოელისთ მათ მუცე.

კანმკემან მუფობისა მიწერითა კათოლიკოსისადმი, ჩამოართვა
მღვდელ მთაგრობა ამბროსი ნეკრესელს და სტუქსა ნიკოლოზ ხარ-
ჭაშხელი, მასვე დროსა შვიშურეს და მისცეს ზერობილებასა ოთარ
ამილახვარი, კითარცა მოურავი გორისა და აიანე ამილახვარი, არ-
ხიმანდრიტი ბარსხანაფე აკელისშვილი, ნათლის მცემლის უდაბნოსა
შინა მუოფი, ელეკთერი მღვდელი, იოსებ ჭკჭკვაძე და თვით ალე-
ქსანდრე რეკტორი თელავის სემინარიისა.

დესპანნი გიორგი აკელისშვილი და ელიანარ ფელაქანიშვილი
წასრულნი თფილისათ 20 იანვარს, 1801 წელსა და 12 სსხანი, —
დაქმთენ ქართველთა საუბრად და გამოცანად: რა უნდა შეუდგეს ქვე-
უნის მდგომარეობასა? მოლოდინი კახელთა და ქართლისა ითხო-
და მუცედ აუღონისა ჩნდომისა მებრ არაგლისა; განმკე დაუთ თვის-
და სამეფოისა რეგალისა, კითარცა ადრევე აღსარებული მემკვიდრედ
თვით რუსეთისაგან და თვით კნორინგი და ღარკევი ცდილობდენ
დამშვიდებისათვის ქვეყნისა, გუბერნიისა განხსნასა, უოვლადობით
რუსეთისა მმართველობისა დადგინებისა და სამეფოისა სსხლისა
წვერთა კაცთა და ქალთა გარდაყვანისა რუსეთად, — დაწყნარებისათვის
და განჭარკებისათვისვე ამბოისა ქართველთაგან. ჰარო ესე დაბო-

ლოებითა იყო რუსთა განმკეთა აჭა და მასეე ქაზრსა შუადგენს მშენებელნი
კაღნიცა ქართულთაგანნი, მტერნი მეფისა სსხლისა.

CLII

ესრეთსა მდგომარეობასა შინა მოსუფი ჭეკუხან კლოდა ზატ-
როხსა, მეფის-ძენი იულონ, კასტანგ, მირიან, ალექსანდრე, იოანე და
ბაგრატ ცილობდნენ (?) და იუენენ. თვითოეულსა ამთგანსა ჭეკუხ-
დნენ ოც-ოცნი დადთა კაცთაგანნი მსლებელნი. ერთი წილი განს-
რულთა ერთობისაგან, კრადებოდა მეორესა; ერთი მეორესა ეცი-
ნოდა. ვაეთთამე უნებდათ მეფედ იულონ, ვაეთთამე დავით, ვაეთ-
თამე სურდათ აღსრულებულიყო მეფისა ირაკლისა უგკანი ანდერძი,
დასაღუპნაჲდ ჭეკუხანისა შედგენილი. ანდერძითა ამით უნდა მიქსცე-
მოდა მეფობა ზირველად იულონსა, მერეო კასტანგსა, მერეთ მარია-
ნისა მერეთ ალექსანდრესა, მერეთ უგანასკნელ შვილსა ირაკლისსა
ფარნაოზს.— შემდეგ ამითსა უნდა გარდასულიყო გვირგვინი მეფო-
ბისა მეფისა გიორგისა შვილებზედ ე. ი. ზირველად უნდა მიხცე-
მოდა მეფობა დავითის, მერეთ იოანეს, მერეთ ბაგრატს, მერეთ თე-
იმურაზს, მერეთ მისიადს და სსკათა. შემდეგ ამითსა მეფობა უნდა
გარდასრულიყო იულონისა შვილზედ, მერეთ კასტანგისა შვილზედ
და სსკა.

იტყვიან ანდერძი ესე შედგინა ოსეფა ყორღანის შვილმანო
და იყო თანხმბ თვით დედოფალიცაო. დარეჟიანს დედოფალსა მხო-
ლოდ ქსურდა დასამშვიდებლად შფოთისა თვით ემეფა, ვათარცა იყო
ოჯესმე რუსეთის იმპერტორიცა კატორინა მეორე. მეფესა გიორგის
სსკაცა აქენდა ანდერძი მამისაგან დაწერილი. ამა ანდერძით ირდეო-
და ანდერძი, გამოცხადებული დარეჟიან დედოფლისაგან. ესე იყო მი-
წეწი, რომელმანცა დაადა შფოთი ძმითა შორის და გადუწყნა ერთ-
გულობიდან მრავალნი. ესრეთ, რომელ დადასა მცენდებნითა მეფის-
ძემან თემურაზ დაუახლოვა მემკვიდრესა დავითს სამძირი თვისა

სარდალი ოთარ ამილახვარის შვილია. ესე ოთარ აღრთიქმდნობის და მეფის ძესა დავითს, რომელიცა იჲსა დახიშნული მისისა ქალზედ და არღა დაიწერა მასზედ ვეპარი (იხ. LXXXII.) გარნა შემდეგ მისცა საძურობილესიცა დროებით სხვათა თანა, და ესრე იქმნა მიწეზედ, რომელ მეფისძე თეიმურაზ, სიძე ოთარისა, გაიქცა სპარსეთისა და კახლა ეექნის.

CLIII

უთანხმობისა დროთა შინა ქალაქი თბილისა ეკლავდა. განდხენ მეამბოხენი, რომელთაც ზოგთა უნებლათ შემკვიდრე დავით, ზოგთა არც იუღონ და არცა სსკანა, ზოგთა უნებლათ იქმნეს აღრბევით მეფე მიუხედეკლად პირშობისა; და ვიეთამე დასაწყინარებულად შიგოთისა ქსურდათ მეფედ დედოფალი დარეჯან.

იოანე სარდალი განღებულელი სხვათაგან და დამშკადებული მეფის ძის იოანესაგან და აღექანსანდრე მუყაშვილისაგან მივიდა და წარსდგა დავით შემკვიდრესთან და მოასსენა: „ბატონიშვილო და ბიძაე! ნუ ჰკარგავ მეფობასა, მიბძანე და გამოფუცხადებ რუსისა აქა ჯარსა წარვიდეს რუსეთად და თუ არ იქმს რუსის ღენერალი, აღვილია მისი აქედამ განღენა, დავიცივთ მეფობა და განეამტკიცოთ მეფობითი სახელი ჩენი, როგორც გვიმეფნია, ისევე ვიმეფოთ“. მეფის ძემან დავით, მიუთხრა ესე ამბავი ღენერალსა დაზარეკსა და მან კოკაუენსისა. მათ დაიბარეს იოანე სარდალი და გამოჰკითხეს ესე. სარდალმან აღიარა, არა ბრადი თვისი, არამედ სიტყვა თვისი. მე მოკანსენო, იტყოდა სარდალი, დავითს ჩემი რჩევა დასარეკლად მეფობისა, ნიშნად ერთგულობისა, ვითარცა ფიციითა შეგარული მეფეთათვისა ქართუელთა. რადგანაც არა ქსურს მას დავითს მეფობა, რადგანაც მივსრეშ ფიცსა რუსეთისა იმპერატორსა, კექმნუბი ერთგული და მოკვკადები მისთვისა ერთგულობაშიო. — ესე იკმავეს ღენერალთა რუსეთისა. სარდალი იოანე ამიერადგან უგუოდგა შემკვიდრესა

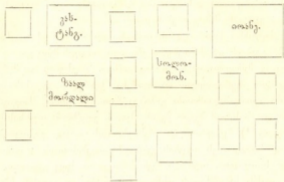
დავითსა. ანდა გაერია ანა რასამე საქმეში, არცა შევიდომხარ
 თქმულობაში, რომელიცა ჰქმნეს თავადმან დუცალ ბარათა-
 შეილმან და სხვათა დასარღვეველად ესრეთისა შეთქმულობისა
 და სსკათა შფოთთა დასაწყნარებულად განყოფინა საქართველას მი-
 წერილი ყველგან შემდეგი ეპისტოლე:

„ბატონო საქართველოს თავადნო და აზნაურნო! თქვენი მე-
 ჯადობა გკებობ და მართებული ესე იყო, რადგან მეფე გიორგი მი-
 იცვლას, აქ შემოურთილებათ და გეტირნათ, წაგესურათ და მერე დი-
 დნი დიდათ შეურთილებათ და მცირენი მცირედათ და სხოგადო
 ქვეყნისა კეთილ-მდგომიობა გამოგკერნათ. ამ ეჰმად ზოგაერთნი
 სსკანი და როსტომ ბეგთა ბეგის შვილი, ელიზბარ თუმანისშვილი
 და დურულ⁶⁴⁾ შეგაერთათ და რესპუბლიკის თავად გაგიკეთებათ.
 ახა სად მივიდეთ. ეს თქვენის კეთილშობილებისათვის დიდად აუ-
 გია და სათავილოა, თუმცაღა ჩვენ ქართველთა მეფე გყოლია, მა-
 გრამ ოდესმე საბურძნეთის უმანი კოფილეკართ და ოდესმე სპარსე-
 თისა, და ახლა მეფე თეიმურაზმან, მეფემ ერეკლემ და მეფე გიორ-
 გიმ ეს ქვეყანა რუსეთის ხელმწიფეს მისცა. დაგინიებით, მეფის ერე-
 კლეს ანდერძოდ დაუდგეთო. მეფემ ერეკლემ დასტოვა თავისის ან-
 დერძის დამარტკველი მორე ანდერძი, რომელიც მეფეს გიორგის
 მისცა; ეს ანდერძი გარსეკანმან წაიღო მეფესთან იმპერატორთან,
 მოიციადეთ, ნუ აჩქარებულხართ, ნურც თქვენს სოფლებს ახდენთ, და
 ნურც ჩვენი ბატონის შვილების ოჯახს აჩვენეთ და სისხლს აგდებთ
 ერთი ერთმანეთში. რაც იმპერატორის ნება და ბრძანება მოვა, თქვენც
 იმაზედ დადგეთ და ჩვენც იმის ზირდაზირი ხომ იცით არავის შე-
 უძლიან. და მერმე ერთი რამ რომ გარდამაჯლობა ვქმნათ და ძალით

⁶⁴⁾ როსტომ ბეგთაბეგის შვილი გარდაიცვალა 1836 წელსა, ელიზ-
 ბარ თუმანის შვილი წელსა და დუცალ იყო თავადი იოანე
 ბარათოვი, ზედ დამატებით დუცალი შვილი, ესე გარდაიცვალა 1810
 წელსა.

გვაქმნევინონ, სიარცხვილი იქმნება საზოგადოებისათვის ^{მეცნიერების} ^{საზოგადოების} ^{სათვის} ^{და} ^{აზრის} ^{და} ^{აზრის} ^{ნება} ^{თქვენათ.} ^{ინერის} ^{და} ^{ჭრ.} ^{უპო.} ⁴³)

43) ნამდვილი ესე, რომელიცა მე მაქვს არის ბეჭედ-სმულნი — ზოგერთი ძნელი გასარჩევია და რაედენიმე მხოლოდ წარვიციოთ. გვამნი ესენი არიან:

- მეფის-ძე იოანე.
- მონა ღვთისა გაბრიელ.
- დიმიტრი (თუმანიშვილი მდივანი).
- ალექსანდრე მაყაშვილი (ეშიკოლაბაში მეფისა).
- სოლომონ მეითარი (თარხნის შვილი).
- ზაად მორდალი (ბარათაშვილი, მოკლული ყმათავან თვისთა 1810 წ.)
- ვახტანგ (ორბელიანა კმარი მეფის ასულის თექლასი).
- დავით რეკტორი (ალექსის შვილი).
- ნიკოლოზ.
- ფარსადან.
- დავით მიმბაში, თარხნის შვილი.

CLIV

მეფისავე გიორგისა დროთა ერის-კაცობაში და მერეთ შესუ-
ლი სამღვდელთა წოდებაში კენტია იოსებლანი, აჲო მიწერ-მოწე-
რაში სომეხთა დავით კათოლიკოსთან. ერთმან ესე ერთა წერილთა-
განმან მოაწიკა სუბდა და ამისთვის დაუგარტკულობისათვის დროთა
წარსულთა მოთხრობისა, დაურთებ აქა მას მიწერილსა სომეხურად
მისგანვე თარგმნილსა ქართულად: ⁶⁶⁾

უწმინდესო მეუფეო

უმაგურთსეველესო უფალო!

კინაიდგან არა არს ხელმწიფება, გარსა ღვთისაგან, ამისთვის
ღვთისა განიკესულ განძიდურმან მძეობელმან ხელმწიფეთა შორის
იმპერატორმან და იმპერატორთა ხელმწიფემან ჰაკლემ პირველმან
აღბაგო და აგანთო შენ უწმინდესა კეკე კინმე სასთლად მთებარედ,
რომელთა დაგადგანა არა სვიმირსა ქვეშე დაფარულად, არამედ სა-
სანთლესა ზედა განბრწენკალებულად, რათა ნათობდე ყოველთა, და
მით პირსა ყოვლისა ქვეყანისასა ბრწენიანედ და უსაკუთრესად სა-
თესაკესა ზედა და ჭაიასთასა, რომელთაგა საზოგადოდ მამად და
მწვემსად იწე იწოდე. შენ ამიერიდგან ხარ კითარცა ჭაღაჭა მთასა

⁶⁶⁾ ესე დავით იყო სოფლისა ენაგეთიდამ ახლოს თფილისისა მცხო-
ბი მეფის გიორგისა და მეგობარი მეფის ძისა დავითისა. ოდეს სომეხთა
კათოლიკოსი იოსებ არღეთაშვილი მოსრული რუსეთით მოვიდა თფილისს
და მოკვდაცა აქა 11 მარტა, 1801 წელსა, მაშინ მეცადინობითა მეფის
ძისა დავითისა და მამაღბან ერევნისა ხანისა დამტკიცდა კათოლიკოსად
სომეხთა დავით ენაგეთელი. შემდეგ 1804 წ. ვანაგდეს სომეხთა და დასვეს
ბრძანებითა ალექსანდრე იმპერატორისა დანიილ სტამბოლელი.

ზედა დაშენებული იმპერატორისაგან, რომელსაცა ნათესავს ამჟამად
 უმს დაუფაროს ვინმე; ესე ყოველი აქმს სელმწიფეთა სულისა წმი-
 დისა ღვთისათა, რომელმანცა ქსნო ფონებსა იმპერატორისასა
 უხილავად ვიდრემე მკალისა ფრთისა კალმითა; და ვინაღგან იცის
 მოწყალებამან ღვთისამან, კვლად შემდგომად რისხვისა შეიწყალებს
 შერისხულთა. ამისთვის ჩვენ შერისხულთა მტერთაგან საუმილითა,
 სრვითა და ჰატრონთა მამთა ჩვენთა სელმწიფეთა მეფეთა გარდა-
 ნკალებულთაგან აღგუდგინა უსელმწიფესი და უთოით-მპურობელესი
 იმპერატორი, რომელმანცა შეიწყალა და განუშვენა მემკვიდრესა აღ-
 დგინებითა და თქვენ უწმინდესისა აჭა მონაშეპითა, რათა აკურთხო
 შენ მემკვიდრე ჩვენი იკურთხულთა გვარისა, და მეოფე იკურთხას შინა
 მონანი მისნი და მეცა უმონესი მონა თქვენისა უწმინდესობისა.

ეგნატი იოსელიანი.

20 აპრილსა 1801 წელსა.

თფილისით.

CLV

დღიდაგან გარდაცვალებისა მეფისა არა დაქსნსრებოდა ღელვა
 აღრუფლობისა ჭ. თბილისს. არცა დავით მემკვიდრე, არცა შეიღნი
 სსკანი მეფისა და არცა რუსთა ჟარისა ბრძანებულნი არა აბოლოკუ-
 დენ მეფისა გვამისა დასაფლავებისა სჰქმეს. დაზარეკეს ბრძანებისა
 მომლოდინესა კნორრინგადამ და შიშმან ძმითაგან მეფისა, რომელ-
 ნიცა აგროკებდენ ჟართა დასაწყემად თბილისზედ, კერ გააბედინა
 მიანკმა ჟარისა რათა წარუღოთ გვამი უდაბნოდ, მოშორებულსა
 თბილისიდან 60 კერსტითა. ესე იყო მიზეზი: რომელ 20 თებერ-
 ვლამდე, 1801 წლისა, ესკენა გვამი მეფისა სიონისა კველესიასა და
 სხუელისა ხრწნილებასა იმაგრებდენ და ეშკვლებოდენ კუბოსა შინა
 უინულთა შთადებითა. თაკანნი და ახნურნი ჭართლისა და კახეთი-

ქართული
ენების
საქართველო

სა, მომკაღინა თბილისს, მიმოვიდოდნენ კუბოდ მისსა, დენ, კითხუოდენ სელთა მისთა და ესაღებოდენ საუგუნოდ. უკანსკენელ, გასულმან მოთმინებიდამ მეფის-ძემან იოანე დაუდგენელობისკამო მეფის-ძისა და მეძვედრისა დაკითისა თვით აზრუნვა და დაასრულეს უკანსკენელი ანდერძის აგება 20 თებერვალსა და მასკე დღესა წასკენება გუამისა მცხეთას. შემდგომად წირვისა და ანდერძისა გამოასკენეს ეკლესიით კუბო მეფისა. კუბოსა ამს, რომელიცა ეპურათ თავადთა ურჩეულესთა უძლოდენ წინა ჟურთ თავადნი და აზნაურნი, მათ შეუდგნენ ეკლესიის მსახურნი ხატუბითა და სხნთლებითა; მურეთ ორდენნი აღეჭმანდრე ნეკელისა და წმინდისა ანდრია ზირველ წოდებულისა, ხმალი, სკიპტრა, გვირგვინი, ბაიარლი. მარჯვნივ იყო კათოლიკოსი ანტონი სამღვდელთათა და მარცხნივ იოსებ კათოლიკოსი სამეხთა თვისითა სამღვდელთათა. ბაღდახინისა ჭკუშე გარემო კუბოსა მიუძლოდენ მეფისძე და მეძვედრე დავით, იოანე და ბაგრატ. დიდმის კართა განსკენეს მიგვაღებულა და გარე ჭლანქისა დასდგეს გუამი, ქსთჭკეს ზანაშვიდი და მამინ დაცაღეს 6 ბატალიონმან თოფუბი და 3 ზოლკის ზარბაზნითა სამ გზის ქუმნეს სროლა. მასკე დროსა ცხისს მუზარბაზნეთა ასროლეს 31 სროლა. ჭაშოეთისა წინ გამოეთხოვა სამეფო ჭლანქი თბილისი მეფესა თვისსა. დადუმიდა ხმა საგლოკელი ბარბანთა და მუსიკისა და ხმა ზარბაზნითა. ჟარი რუსისა უკუ იჭრა ჭლანქად და გუამი მეფისა წარიღეს მცხეთას. ესე იყო დღე ოთხმუბითი, მესამისა დიდმარხვისა კვირისა. მეორე დღესა შემდგომად ლიტურგიისა კათოლიკოსმან ანტონი და მღვდელ მთავართა დასადგლავეს მარცხნივ აღსაკელისა კარისა. მუნ იყვნენ და დაესწრნენ მეფის ძენი იოანე, ბაგრატ, თეიმურაზ, მისაილ და ილია, თავადნი და აზნაურნი და მოხელენი მრავლად. დედოფალი და ჭლანი, ქართველთა წესითა, დაშთენ თბილისს კითარცა მტლოკარენი და მხოლოდ საღამოსა დროსა წაბრძანდნენ, მეფე გარდაიცვალა 56 წლისა შობიდავან. განმკუ-

ეროვნული

მან საქართველოს მარკის მუდუხნი 1812 წელსა უმჯობესად და დასდგა თითობისა ფინანსად რუსულა ზედ-წარწერა:

Здѣсь покоится царь Георгій, родившійся въ 1750 году, который взомель на престоль Грузинскій изъ любви къ благу своихъ подданныхъ, желая на всегда обезпечить ихъ благосостояніе, 1799 году уступилъ Грузію Россійской Имперіи и скончался 1800 году. Дабы предать потомству память о послѣднемъ Грузинскомъ Царѣ, именемъ Его Императорскаго Величества Александра, главнокомандующій въ Грузіи Маркизь Паулуччи соорудилъ ему сей памятникъ въ 1812 въ году.

მოხსენებული აქ წელიწადი ცხოვრებისა არის უოკლად შევითამაღი.

CLVI

დედოფელმან მარიამ და მგლოვარეთა შვლთა მისთა გარდაიხადეს ორმოცი. კათოლიკოსმან და მღვდელ მთავართა და ერთგულთა გარდაცვალებულთა მეფისა კვლად დაუბრუნეს დედოფალთა ცრემლთა ცრემლნი თვისნი. მცხეთას მიბრძანდნენ დედოფალი და შვალნი, გარდა მეფისმისა დაუბრუნეს. განმგედ კალდეებულებისა ამის, წესისამებრ კვლესიას, იყო მეფის ძე იოანე. მარჯვე საქმეთა შინა მხოლოდ ესე მეფის-ძე შეეჭმნა ქვეყანასა და სახლუელობასა თვისსა, მისაყრდნობულად. მორიდებაც დადი აქვნდა უოკელთავე ამისა. სარდალი იოანე ორბელიანი ეჭმნა მორჩილი და იახლაც თვისთნა მცხეთას სახლუელობითა. ქალაქისა მცხოვრებნი ურმებითა, ცხენებითა და ქვეითითა მივიდნენ მრავლად მცხეთასა და დაესწრნენ წირვისსა და ორმოცისა გარდახდასა. მოიკლადნენ სოფლუელებადამ ქალნი

და კანნი და ქსტაროდენ მეფესა და ობლობასა. ოთხი მკტი ჭალი და კანი ისტუმრა ტრანკეზითა მეფისმემან იონე. მას-
 ზინძელნი სანოკავითა უხვად იყვნენ თვით კათოლიკოსი ანტონი,
 მთავარ-ეპისკოპოსი იუსტინე, სტუფანე რუსთველი ეპისკოპოსი და
 არსენი თბილელი. იყო 21 თებერვალსა და დღე თბილი უტალახო
 და მშვიდი. წინამძღვარმან ჟვარას მონასტრისა ტრიფილე წირვის
 შემდგომად, ქსთჭა ჭადაგებითი სიტყვა, რომელსა შინა გამოხატა
 ღირსება მეფე გიორგისა, ვითარცა ნამდვილასა ქრისტიანისა წმინ-
 დისა ჰაზრითა და განებითა, წმინდისა ცხოვრებითა განკრძალულა-
 თა და წმინდასავე ქრისტიანებრითა აღსასრულათა.

ტრანკეზისა შემდგომად წარვიდენ თვისდა მცხოვრებნი და ს-
 მეფო სახლი და დედოფალი წამობრძანდნენ თბილასად მეორესა
 დღესა, შემდგომად ლიტურგიასავე აღსრულებისა დიღით ზედ-მრ-
 ბით ცისკრისა.

CLVII

მეფის-მე და მეშვიადრე დავით, ვითარცა რეგენტი ანუ განმ-
 გე საქართველოსა ელოდა წერილთა თვისთა, მიწერილთა იმპერა-
 ტორისადმი ზუღესა მასუნთა. შესული რეცა სრულსა განმგეობით-
 სა ძალსა, იქმოდა სამართალსა, მიიღებდა მოწიკართა და უძღვიდა
 სამეფოსა. განრისხებულმან ვიეთთამე გკამთა ზედა ვითამცა ურწთა,
 ბრძანა და მისცა საპურობილესა სარდალი ოთარ მდილასკარი და სხვა-
 ნიცა. ამით შორის იყო თვით უუგონიერესი სოფრამონ დიონიძე.
 ესე თვით საპურობილესაცა შინა არა დასცხრებოდა სიტყვითა და
 თქმითა გლოვითითთ: „დავითმან დალუბა ოჯახი მეფეთა, გამოსკრა
 ყელი მეფობასა და დაამკირა ერი თვისი და თვით თავი თვისი“.
 დასადუშეულად მწარედ მოუბარისა ენისა ამის ურწიკეს მეშვიადრესა
 დავითს, მისცეს მას შემთხვევა ლტოლვისა საპურობილედამ. მაშინ
 მიუჩინეს ადრედალ კანნი და აღუთქვეს კანპარონ იგი იმერეთსა. კთან-

სმა სოფლომონ დიონიმე, გამოვიდა იდუმალ ციხიდან და წაიქცა ქუთაისს და შეესაზნა ამერეთისა მეფესა სოფლომონს.

ეუწოდებ მას, პატროსნებისა გამო მალლისა დროთა ამით, თაბრიციოდ ქართველთა, და ერთარცა მტკიცე და შეურყეველი, იქნა წამდიელ ქართველთა ერასა და ისტორიისა კატონად.

CLVIII

შეერთების ჩმსარიბტი

შემდეგ ამისა 14 თებერვალსა მოვიდა რუსეთით ორა რესკ-რიბტი იმპერატორისა ჰელესი: ერთი ქართველთა ზედა სახელზედა და ერთი სახელსა ზედა დავით მეშვედრისა, ესრეთ ქართულად თარგმნილა მასვე დროსა: ⁶¹⁾

რესკრიბტი 1.

„წყალობითა დვთისათა ჩვენ ჰელე პირველი იმპერატორი და თვით იმპერატორელი ყოველისა როსიისა და სხვათა.

„ადრიდ დროთაგან საქართველოსა სამეფოა შეჭირვეულიყო უცხო თესლთაგან, რომელთაცა მეზობლობით განუღათ ძელა და უცხო რომელთა ბრძოლითა საკუთრითა დამცელობისა თავისა თვისისათა და განმხიდეკლნი განუფტოდეკლობისა შედგომიდეება აქუნდათ უბედურად. ამასთანავე შეერთდა უთანხმოება სახლსა შინა სამეფოსა

⁶¹⁾ ორივე ესე რესკრიბტი მაქვს მე მამისავე ჩემისა ზელითა ნაწერი, რუსული ვერ ვიპოვე. ვინ სთარგმნა ქართულად არ ვიცი. ამისთვის ისევე დავსწერე, როგორც იყო დაწერილი და არა შევეჩეე გასწორებასა.

სამეჭრობო სრულ ყოფილ დატყვევების სამეფოსა და ამისდა ერთ-ერთ-ანს შორის ბრძოლადა. მეფემან გიორგი ირაკლეს-მემან იხილა მოახლოება დასასრული დღისა თვისისა. ჩინებულნი გეგმნი და თვით ერთი საქართველოსა მოდტოლავდა იქმნეს საფარველსა ქვეშე ჩვენსა და არა რაიმე განხილეს განრინებისათვის თვისისა დაუსრულებულ-საგან წარწყმედისა და დამორჩილებისადმი მტერთა თვისთა, ითხოვეს წარმოგზავნილთ მიერ კლნთა სსკისა ძაღისა მჭონებელთაგან უსაძვ-ლოდ მოხება იმპერატორისა ყოვლისა რუსეთისა ტასტისა. ამის-თვის ყურადღივებით ითხოვა მათი მებრ-თან-შობილისა მოწყობებისა ჩვენისა ერთ მოარწმუნეთა ერთა ზედა და სამარადისოდ ზარუნეთა სარგებელისათვის საქართველოსა ერთასა, განხვსაზრეთ ჩვენ აღსრუ-ლება სურვილისა მეფისა გიორგისა ირაკლეს-მისა და ერის თვისისა. და ამისთვის კბრძნით რაოდენ დაპურობისათვის შინარუნისა დაწუნ-რებისა, კგოდენ გარე მოზღუდვისათვის მისივე გარეგანთაგან დატყ-მითა და უუბრძნით შეკვანება მხედრობისა ჩვენისა საპურობელოსა საქართველოსა და ამით გამოუცხადებთ იმპერატორულისა ჩვენისა სიტყვითა ვითარმედ შეერთებისა ზე სამეფოსა ქართლოსისა საუგუ-ნობითათა დროთა, მპურობელობას ქვეშე ჩვენსა. არა თუ ოდენ დატყვევებულ იქმნებან (საყვარელ სამრავლესა შინა დატყვისა ჩვენისასა განონნი მათნი) საყვარელ სარწმუნოთა ახალი ყმანი ჩვენნი სამეფო-ჭართლოსი და სამფლობელობა მისნი, არამედ წარმატებულება და საკუთრად მსურულითა თვითოეული შესაბამობა, რომლისაგანცა თვი-თოეულისა დროსა დანიშნვილებ მდგომილება ერისა სამფლობე-ლოსაგა აქვს სარგებლობად ყოვლითა მით განონითა, რომლითაგა რუსეთისა ძველნი ყმანი წყალობითა ჩვენითა წინა-შართათა და ჩვენითა დატყვევებულნი თავისუფლებითა და წარმატებულებითა საქართვე-ლოსა ქვეშე ჩვენსა, სხეუბრ ვეგებით რწმუნებულნი ვითარმედ ესე ახალნი ყმანი ჩვენნი და შემდგომნი ძენი მათნი დატყულ იქმნებან შეურყვევლითა დარწმუნებითა ჩვენთა და მოსაუდრეთა ჩვენთაგან და ვამედაოვებთ, რომელ იქმნებან მცდეელ ერთგულობისა ჩვენისა და

ქართული

სარგებლობის იმპერიის ჩვენის უოკლის უძღვეს და მონარხის კეთილ მონებლობით ჩვენის. გამოცხადდა სანკტ-პეტერბურღს შინა წელს 1801 იანუარის 18 დღეს. წელს მეფობის ჩვენის 5 დიდის მაცისტრობის ჩვენის წელს 3.“

პაელე.

რესკროპტი 2.

„უფალო ღენერალ დეიტენანტო, მეფის-ძეო დაჲით! წერილნი თქენნი ოცდა ოთხით და ოცდა რუით დეკემბრით ჩვენგან მიღებულ იქმნეს. თანა ამს უწყებად უგანთლებულესობას თქვენსა თხოვა ნეტარ სსენებულისა მამის თქვენისა, დიდებულთა და ერთა საქართველოსთა ჩვენდამო გამოცხადებულისა მიღებისათვის სამეფოსა საქართველოსსა საგუენობითსა მონებასა შინა იმპერიის ჩვენისსა, რომლისა თვისცა გამოცხადებულ იქმნებინება ჩვენი მდებარითა ამს უკვე წერილსა შინა გამოცხადებულთა მანიჭესტითა, რომელნიცა თვის ეუიან პეტერბურღსა გაქმს თქვენსა, წარმოგზავნილითა აჭდგან სრულისა ძალისა მქონებთა საქართველოსა დესპანიითა ძალეჲით უწყებად თქვენდა წინადადებულთა თვის ჩვენთა, რომელთაცა შინა ქობით თქვენ საკუთარსა მტკიცედ დამტკიცებას მზრუნველობის ჩვენისსა თქვენდამი. ვით თქვენთვის კერეთჲ საზოგადოდ კეთილობისათვის საქართველოსა განკუთვნიითა მოწყალებითა თქვენდამი კეთილ- მონებულთა.“

პაელე.

რესკროპტი პაელესა წარიეთხეს სიონისა ეკლესიისა შინა. შემდგომად წირვისა აღსრულებულისა არსენი თბილელისაგან, კათოლიკოსმან ანტონი აღსრულა პარაკლისა. მუნ დაესწრნენ მეფის-ძენი დაჲით, იოანე, ბავრატ, მისაილ და სარდალნი სამეფონი და მოხელენი. მასკე დროსა იმპერატორმან მოქსწერა ღენერალსა კონორ-

რინგსა. რათა სიმტკიცისათვის ერთგულობისა, წარგზავნოს სწავლულნი
ჭარბეულთაგან ღუპუტანტი, დასაფიცებულად მათისა მუნ.

CLVIX

მეფის-ძე დაუთ, დაშთომილი განმტკად საქართველოსა კითარ-
ცა მოადგილე იმპერატორისა, განაგრძელებდა მოქმედებასა თვისისა
დაწობისათვის ქვეყნისა. მეფის-ძენი ⁶⁵⁾ იოანე, ბაგრატ და მისილე
წარვიდნენ რუსეთად და გზაზედ გიორგიეკსკის ქსტნეს გადაცალ-
ება იმპერატორისა პაულესა 11 მარტსა, 1801 წელსა. მოვიდა
ამბავი ესე თბილისსა და შემოვიდაცა თბილისს დასაწვობულად სა-
ქმეთა და დასაცვლად სამეფოსა საქართველოსა ღუპურადი კარ-
ლე კნორრინგი ნ აპრილს, 1802 წელსა, ამან იხილა დიდი დაუ-
ბოლოებელი აღრუელობა ქართველთა და მოახსენა იმპერატორს
აღუქსანდრე პირველსა მდგომარეობა ქვეყნისა. აღუქსანდრე შერუნ-
ველი ქვეყნისათვის ჭკონებდა რუსთა ჟარსა შემოსულითა შფოთ-
თა დაცხრომასა. კნორრინგმა კვლად მოახსენა დაუცხრომელობა ამ-
ბოსთა, უსურველობა ქართველთაგან თვისთა მეფის-ძეთა და წადი-

⁶⁵⁾ წერილი მეფის-ძის მიხაილისა ს. პ.-ბურლით მამა ჩემთან, რომე-
ლიცა იყო მასწავლებელი მისი და ძმისა მისისა მეფის-ძის ილიასი.

უფადო ზროთოდიაკონო კკნატი!

მრავალი მოკითხვა მოგხსენდესთ. ჩვენ მშვიდობით ვაბლავართ.
შენს ფილონს დიმიტრი თუმანოვი მოგიტანს. ესე მარტივი წიგნი ანუ
პროსტოი არ გეწყინოსთ. თუ შეგობრად არ გრაცხდე ასე არ მოგწერდი.

თქვენი მეკობარი მეფის-ძე მისილია.

1806 ⁹/₅

წერილსა ამას მოხსენებული თუმანის შვილი არის ძე მდივნისა იო-
ნებისა, მოლექსე და მწერალი. გარდაიცვალა თფილისს 1821 წელსა. თვით
მამა ჩემი გარდაიცვალა 77 წლისა, 22 იელისს, 1844 წელსა.

ღა დადოა და მცირედთა, რათა განცხადდეს საქართველოს მთავრობის უოკლადი მმართველობა რუსეთისა. რუსთა დაადგინეს დავით და განსსნეს მმართველობა დროებითა, სადგა ისინდნენ ღკურად მათარი ღაზარკა და თავადნი ზაალ ბართოკა, იოანე ხოლუყუკა, სულხან მდივანი თუმანოკა და კგნატი მდივანი თუმანოკა. მამინ იმპერატორმან აღეჭსანდრემ გამოსნა მანიჭესტი ესე. მამინე ითარგმნა ქართულად და დაბეჭდაცა. აქ თვით ნამდვილი რუსულად და ქართულადცა თარგმნილი:

შეერთების განცხადება

Божією Милостію Мы

Александръ первый

Императоръ и Самодержецъ
Всероссійскій
и прочая, в прочая, и прочая.

Объявляемъ всѣмъ обывателямъ царства грузинскаго, кому о томъ вѣдать надлежить.

Покровительство и Верховная власть Россійской Имперіи надъ Царствомъ Грузинскимъ всегда налагали на монарховъ Россійскихъ и долгъ защиты.

Въ 1796 г. противъ силъ

წყალობითა ღვთისათა ჩვენ

ალექსანდრა პირველი

იმპერატორი და თვით მმართველი
ყოვლისა რუსეთისა
და სხვათა და სხვათა და სხვათა.

განუცხადებთ ყოველთა საქართველოსა სამეფოსა შინა მეოფთა კისდამიცა სათანადო არს ცნობად მისთვის.

მფარველობა და უზენაესი ხელმწიფება რუსეთისა იმპერიისა სამეფოსა ზედა ქართველთასა, სდებებს მარადის ერთ მთავართა ზედა როსაელთა, კაცსაცა ხელის აღმურობისასა.

ჩლევ წელსა პირის-პირ ძლიე

наго нападенія на васъ Аги Мегеметь Хана, въ Востѣ почивающая Великая Государыня Императрица Екатерина Алексѣевна послала часть войскъ своихъ. Столь усибнное тогда не токмо спасеніе Царства грузинскаго, но и счастливое покореніе всѣхъ областей и народовъ отъ береговъ Каспійскаго моря до рѣкъ Куры и Аракса ограждали васъ отъ всякихъ опасностей; оставалось токмо внутреннимъ благоучрежденіемъ благоденствіе ваше утвердить на вѣки. Но внезапное и скоропостижное отступленіе войскъ Россійскихъ изъ Персіи, Арменіи и изъ пределовъ вашихъ, изпровергли справедливое ожиданіе ваше.

Всѣ потомъ претерпенныя вами бѣдствія отъ нашествія невѣрныхъ и иноплеменныхъ народовъ, поработеніе и увлеченіе въ плѣнъ отцовъ, матерей, женъ и дѣтей вашихъ; наконецъ раздоръ Царской фамиліи, и раздѣленіе народа между разными искателями Царскаго дос-

რად დაწყების თქვენსედა მამად-სახისა ღუთისადმი განსკუ-
ნებულმან დადმან სელმწიფო ამჟ-
რატორიც კვატორინა აღქსანდრე-
ნამ წარგზავნა ნაწილი მხედრო-
ბათა თვისთასა ესე ოდენა წარ-
მართებია, მამინ არა თუ ოდენ
განარანებდა საქართველოსა ს-
მეფოსა, არამედ ბედნიერებითა
დაშეობა უოკულთა სამეფოე-
ლოთა და ერთა კიდურსა ზედა
კასპიასა ზღვისსა მდებარეთა-
კიდრე მტკვრად და არსადმდე,
შეგზღუდვიდენ თქვენ უოკულთა
სამიშოთა გამო; და მთებოდა ოდენ
შინაგანით კეთილ დაწესებითა
დამუარება კეთილ დღეობისა თქვე-
ნისა სსუგუნოდ. გარნა მუყსეუ-
ლად მსწრაფლ მოწვეწიბთმან გა-
მოსკლამან რუსეთისა მხედრობა-
სამან სპარსეთით, სომხითათ და ს-
ზღვრით გამო თქვენათ აღმოცუ-
რეს სამართლანა დოადინინ თქვე-
ნა.

შემდგომად უოკულმან თქვენ
მიერ მოთმენილმან განსაცდელმან
შემოსკლათაგან უარმუნოთა და
უნხო თესლთა ერთა მას, დაქვეყ-
თაგან ჭაღაქთა და შერობათა და
დატყვევებთაგან მამათა, დედათა,
ცოლთა და შვილთა თქვენთა: უკ-
ნასკნელ უთანხმოებთაგან მეფისთა
სქესთამან და განყოფიოთაგან ერთთა
შორის სხვათა და სხვათა მეფობისა

тоинства вовлекли васъ въ
междоусобныя брани.

Окружающіе васъ хищныя
народы готовы были напасть
на Царство ваше и ненака-
занно разтерзать его ос-
татки.

Соединеніемъ всѣхъ сихъ
золь не токмо народъ, но
даже и имя народа грузин-
скаго, храбростію прежде
столь славнаго во всей Азіи,
истребилось бы отъ лица
земли. Стоя въ безднѣ сей,
не одно-кратно призывали
вы покровительство Рос-
сійское.

Вступленіе войскъ Нашихъ
и поражение Омаръ - Хана
Аварскаго пріостановили ги-
бель вашу, устранивъ всѣхъ
хищниковъ, наполняющихъ
горы Кавказскія и тѣхъ, кои
раздираютъ область Персіи
и Великой Арменіи; затихли
крамолы по средѣ васъ, и
всѣ вы единодушно и тор-
жественно воззвали власть
Россійскую управлять вами
непосредственно. Мы всту-
пивъ на Россійскій престолъ

ღირსების მუძიებულთა, მადგინებელნი
თქვენ ურთიერთისა საბრძოლველ-
ად გარემოსხი თქვენნი.

წარმტაცნი კრნი იუვნენ შზა და
ცემად სამეფოსა ზედა თქვენსა და
დაუსჯელად განგლეკად დაშთო-
მითა მისთა.

შეერთებითა ყოვლისა მის ბო-
როტებისათა არა თუ ოდენ კრი,
არამედ თითქმის საქართველოს სა-
ხელადი პირველადეე გულოვნო-
ბითა დიდებულა ყოველსა აზიასა
შინა, აღიფხვრებოდაცა პირისაკან
ქვეყნისა. მდგომელნი უფსკრულ-
სა ამს შინა არა ერთ-გზის უწო-
დდით თქვენ მივარეულობასა როს-
სიასასა.

შემოსვლათა სძათა ჩვენთა და
დაწულვამან ომარხან არაიასა შე-
ეენეს წარწემუნდა თქვენნი, შეამრ-
წუნსა ყოველნი წარმტაცნი კა-
კასიის მითათა აღმაკსებელნი, და
აგინიცა, რომელნიცა ჭკერებსენ სამ-
ფლობელოსსა სპარსეთისა და დი-
დისა სომხეთისასა; დამუედრდა-
შორას თქვენსა მიმგვირიობა და
თქვენ ყოველთაცა ერთ სულობი-
თა და დღესსწავლებითა დაღად-
ჭეკთ, რათა ხელმწიფება რუსეთი-
სა გმართებდესთ თქვენ უსსჷა-
ლოდ. ჩვენ აღსრულთა ყოვლისა

ობრქლი Царство Грузинское, присоединенное къ Россіи; о чемъ и манифестъ въ 18 день генваря 1801 г. изданъ уже былъ во всенародное извѣстіе. Вникая въ положеніе ваше, и видя что посредство и присутствіе войскъ Россійскихъ въ Грузіи и донинѣ одно удерживаетъ пролитіе крови намъ единоврѣнныхъ, и конечную гибель уготованную вамъ отъ хищныхъ и неверныхъ сопредѣльныхъ вамъ народовъ, желали мы испытать еще, нѣтъ ли возможности возстановить первое правленіе подъ покровительствомъ Нашимъ и сохранить васъ въ спокойствіи и въ безопасности.—Но ближайшее по сему изслѣдованіе наконецъ убѣдили насъ, что разныя части народа грузинскаго равно драгоценныя намъ по челоуѣчеству, праведно страшаться гоненія и мести того, кто изъ искателей достоинства Царскаго могъ бы достигнуть его власти полику противъ всѣхъ ихъ большая часть въ народѣ столь явно себя обонаружила.

რუსეთის საყდარს ზედსამართლებად, საქართველოს, შვედეთისა და რუსეთის თანა; რომელისთვისცა გამოცხადება იყო უკვე ახერხის იმ დღეს წელს იყო, საყოველთაოდ ცნობისთვის. მიმართობან მდგომარეობის თქვენისა, ვინაღუ რომელ მხლად დონიერება და უოფხ რუსეთის მხედრობათა საქართველოს შინა შეუენებენ დათხვევისგან სისხლსა ჩვენთა ერთ სარწმუნოთასა და ნამდვილისა წაწმუქდისგან, განმზადებულსა თქვენთვის სხვათა ურწმუნოთა ნათესავთაგან მესაღღერეთა თქვენთა, და ვისურვეთ ჩვენ რათა გამოცხადოთ არსა შემდეგა კვლად აღდგინება ჰირეკლის მმართველობისა მფარველობისა ქვეშე ჩვენსა და მით დარცა თქვენი უშიშროებისა და განსვენებისა შინა.—გარნა უსხლოესმან გამოძიებამან ამისმან დატყარწმუნეს ჩვენ, ვითარმუდ სხვა და სხვა ნაწილი საქართველოს კრისა თანასწორ უმეარფესუსი ჩვენთვის კაცობრიობისა ძლით გულისა მიშით და სამართლიანად დკენულეპასა და ნაცვალ-ტეპასა მისგან, რომელიცა მეფობისა ღირსებისა მეძებელთა შეძლებდაცა მიწდომსა ხელმწიფებისა მისა ვინაიდგან უფროს საქართველოს ნაწილმან ესოდენ ცხად-ყოთავი თვისა მოიპირდაპირედ მითდა.

Одно сомнѣніе и страхъ сихъ послѣдствій возродивъ безпокойства, неминуемо были бы источникомъ междоусобій и кровопролитія; сверхъ того бывшее правленіе даже и въ царствованіе Царя Праклія, который духомъ и достоинствомъ своимъ соединилъ все подъ власть свою, не могло утвердить ни внѣшней ни внутренней безопасности.

Напротивъ столь кратно вовлекало васъ въ бездну золь на краю коей и нынѣ вы стоите, и въ которую по вѣсьмъ соображеніямъ должны вы будете низвергнуться, естли мощная рука справедливой власти отъ паденія сего васъ не удержитъ.

Сила обстоятельствъ сихъ общее по сему чувство ваше и гласъ Грузинскаго народа, преклонили насъ не оставить и не предать на жертву бѣдствія языкъ единовѣрный вручившій жребій свой великодушной защитѣ Россіи. Возбужденная надежда ваша сей разъ обманута не

მხოლოდმან კსოვდეს ზეის მიჯ-
შესადგომელთა ამით შუა განუსკე-
ნებულობა და უცადებულად იქმნე-
ბოდაცა წყაროდ ურთიერთისა მო-
რის სასხლოთ მთსკველობისა; გარ-
და ამისა მმართველობამხნა მე-
ფობისა შინა შეფას ირავლისისა,
რომელმანცა სუფითა და ღირსე-
ბითა თვისითა შეკურთა უოკელი
ხელმწიფეებსა ქვეშე თვისისა, ვერ
სელეწიფა დამტკიცება ვერცა გა-
რგებანისა და ვერცა შინაგანისა
უძაშროებისა.

ვირის-ვირ კსოვდეს ზეის მიჯ-
ვიდნათ თქვენ ფსკერსა შინა ბო-
როტებისისა, რომლისა კადურსა
წუდაცა დღეს სდგესართ თქვენ,
და რომელსა შინაცა უოკლისა
გამოანგარიშებითა უუკველად მთი-
რეკუდებითცა, უკეთუ ძლიერი ხე-
ლი მართლისა ხელმწიფეებისა არა
შეგანურობსთ თქვენ დარემისგან
ამისა.

ძღვმან გარემოებითა ამით, ზო-
გად ამის ძლითგონებობამან თქვენ-
მან, და ხმამან საქართველოსა
ერისამან, მოკვნიდნეს ჩვენ, არა
დაუტკოთ და არა მიკსნეთ მსხვერ-
პლად განსაცდელისა ენა ერთ
მორწმუნეთა, მომცემელთა ხედა-
რისა თვისისა დიდ სუფისა რუ-
სეთისა საფარველისა:დმა. — გან-
ღებებულა იმედი თქვენი არა

будеть. Не для прираще-
 нія силъ, не для корысти,
 не для распространенія пре-
 дѣловъ и такъ уже обшир-
 нѣйшей въ свѣтѣ Имперіи,
 пріемлемъ Мы на себя бре-
 мя управленія Царства Гру-
 зинскаго. Единое достоин-
 ство, единая честь и чело-
 вѣчество налагаютъ на насъ
 священный долгъ, внявъ мо-
 лению страждущихъ въ отв-
 ращеніе ихъ скорбей учре-
 дить въ Г'рузіи Правленіе,
 которое могло бы утвердить
 правосудіе личную и иму-
 щественную безопасность и
 дать каждому защиту зако-
 на.

А по сему избравшего на
 генераль-лейтенанта Кнор-
 ринга быть главно-управ-
 ляющимъ по средѣ Васъ,
 дали Мы ему полное настав-
 леніе открыть сіе Правленіе
 особеннымъ отъ имени на-
 шего объявленіемъ и при-
 вестъ въ силу и дѣйстви-
 е предначертанное отъ Насъ
 постановленіе, къ исполненію
 пріобщая избранныхъ изъ
 васъ по достоинствамъ и по
 общей довѣренности упова-
 емъ, что вы ввѣряясь Прав-

აქმნების მოტყუებულად მიტყუებისა და
 არა აღორძინებისათვის ძალთა,
 არა ნივთთვის, არა განზრცდელ-
 ბისათვის საზღვართა, და ესრეთაც
 უტევე ვრცელისა ქვეყნისას ზედა
 იმპერიასა შინა, მივიღებთ ჩვენ-
 თვის ზედა ტვირთსა საქართველოს
 სამეფოსა მართებელბობისას. მხო-
 ლო მატკივი და კარობრიობა სდე-
 ბენ ჩვენზედა სღორძითისა ვალსა,
 მსმენძენ ჩებულთა ვედრებისა
 განსადევნელად შეჭირვებით მით-
 თა დაჯაწესო საქართველოსა შინა
 მმართველობა, რომელსაცა კდლოს-
 ცა დამყარება მარღ-მსაჯულებისა,
 ნათისა და საქონდისა უშიშროე-
 ბისა, და მიტყუად თვითთუელისა
 დაცვა ჰსჯულთა.

ხოლო ამისათვის გამოამრ-
 ჩეველმან ჩვენისა დენერალ-დვი
 ტენანტისა ვნორრინგისა რათა
 იყოს უშირატეს მმართველად
 თქვენ შორის, მივეცით ჩვენ მას
 სრული მოძღვრება გამოაცხადოს
 მმართველობა ესე საუეთოდ სა-
 სელოთა ჩენითა და მოიყვანოს
 ძალსა და მოქმედებას შინა ჩვენ
 მიერ დათხზული განწყებათ,
 რომლის სრულის საუთელადცა
 უზიარებთ თქვენ მიერ ღირსება-
 თა და საზოგადოდ ხლობათამებრ
 გამოარჩეულთა ვსასოებით, ვითარ-
 მედ თქვენ მორწმუნებია მმართვე-

лению сему несомнѣнно под-
сѣнию онаго начально спо-
койствіе и безопасность об-
рашете а потомъ и благо-
денствіе и изобиліе.

Всѣ подати съ земли ва-
шей повелѣли мы обращать
въ пользу вашу, и что за
содержаніемъ Правленія ос-
таваться будетъ употреблять
на возстановленіе раззерен-
ныхъ городовъ и селеній.
Каждый пребудетъ при пре-
имуществахъ состоянія сво-
его, при свободномъ отпра-
вленіи своей вѣры и при-
собственности своей не при-
косновенно.

Царавичи сохранять удѣ-
лы свой кромѣ отсутствующ-
ихъ; а симъ годовой до-
ходъ съ удѣловъ ихъ еже-
годно производимъ будетъ
деньгами, гдѣ бы они ни
обрѣтались, лишь бы сох-
раняли долгъ присяги. Во
взаимность сихъ великоду-
шныхъ попеченій нашихъ о
благѣ всѣхъ и каждаго изъ
васъ, мы требуемъ, чтобы
вы для утверженія постано-
вленной надъ вами власти
дали присягу въ вѣрности

დობისა ამის უკუკუდ და სრული
დისა ქვეშე მის დასაბამსავე მოა-
ხოვებთ განსკუენებას და უშიშრო-
ებასა და შემდგომად კეთილ-
დღეობასა და უხუებასა.

ყოველნი ხარკნი თქვენისა ქვე-
ყნისანა, კუბრძნეთ ჩვენ რათა
მაქციონ სსსარკებლოდ თქვენდა
და რაიღა სსხარკოდ შმართებლო-
ბისა დარჩების აღსადგენებულად
დაქვეყულთა ქალაქთა და მუხობა-
თა. თვითოყული დარჩების უში-
როტესობათა თანა-მდგომარეობა-
სა თვისისათა, თავისუფლად და
შუუხებულად სარწმუნოებისა და
საკუთრისა თვისისა თახ.

მეფის-მენა დასრკენ მამულთა
თვისთა გარდა განმორებულთა,
და განმორებულთა მათ მიეცემისთ
მამულთა თვისთა გამოსაკად ყო-
ველ წლივ თეთრად სდაცა იქმნე-
ბიან იკინი, რდენის სკადენ კალ-
სა ფიცისისა. — ხარკლად დიდსუ-
ლობითთა ზრუნუთა ამთ ჩვენ-
თვის კითხოვთ ჩვენ თქვენგან
რათამდა თქვენ დამტვიცებისა-
თვის თქვენზედ დაწესებულისა
ხელმწიფებისა ჰყოთ ფიცა ერთ-
გულუბისა ზედა ამს-თანა მდებ-
რისა სხისა მებრ. სამჯველო-
თა კითარდა მწყემისთა სულისათა

по формѣ при семь приложенной. Духовенство, яко пастыри, душевные первые должны дать примѣръ.

Наконецъ, да познаете и вы цѣну добраго правленія, да водворится между Вами миръ, правосудіе, уверенность какъ личная, такъ и имущественная, да престѣкуются самоуправство и лютыя истязанія да обратится каждый къ лучшимъ пользамъ своимъ и общественнымъ, свободно и невозбранно упражняясь въ земледѣліи, промыслахъ, торговлѣ, рукодѣліяхъ подѣ сѣнію законовъ всѣхъ равно покровительствующихъ. Избытки и благоденствіе ваше будетъ пріятнѣйшею и единною для насъ наградою. Данъ въ престольномъ градѣ Москвѣ сентября 12 дня 1801 года.

Подлинный подписалъ собственною Его Императорскаго величества рукою такъ:

Александръ.
(м. п.)

პირველად შვენიისთ მიგვეცა
ღათისა.

უკანსკულ რათა სცნათ თქვენ
ფასა კეთილად მმართველობასა,
რათა დაუმუნოს შორის თქვენსა
მშვიდობა, მართლ - მსაჯულება,
რწმუნება ვითარცა ნიკითთა ესრე-
თვე საქონლისადა, რათა მოას-
წოს თვით მმართველობა (?) და
მხედრებრთა უთანხმოება, რათა
აქტუოდეს თვითოველი უმჯობეს-
თა სარგებელთა თვისთა და ს-
წოკადობისადა თავისუფლად
დაუბრკოლებლად, შრომის მო-
უკარებდეს მიწისა მუშაკობასა,
განზრახვითა ეპყრობათა და ხელთ-
საქმეთა შინა სარაღსა ქვეშე
სჯულთა ვოკელთა თანასწორ
მფარველთასა. ნაშთი და კეთლ-
დღეობა თქვენი აქმნების მხოლოდ
ჯილდო ჩვენთვის. მიენა საყდრო-
სანსა ქალაქსა მოსკოვს სეკდემბ-
რის იბ. დღესა ჩუა წელსა.

ნამდვილზედ ქვემო წერაღ
არს, საკუთარიით ხელათა მისისა
იმპერატორების დიდებულებისათა
ესრეთ:

ალექსანდრე.
(ადგილი ბეჭდას.)

CLX

მანიფესტისა ამის გამოცემისა დროსა დაესწრნენ იოსკოვსა დაქაზანი, შეფის გიორგისგანვე გაგზავნილნი! გიორგი აკალიშვილი და ელიაზარ ფაღავანდის შვილი. მუხევე იყვნენ 12 დეპუტატად ქართველთაგან მისრულნი თაკანა და აზნაურნი გიორგი თუმანიშვილი, ⁶⁸) გლახა კანხაძე, ოთარ ქობულაშვილი, ახესალომ ბებუთოვი, გაბრიელ ხატიაშვილი, რომელიცა ახლდა იოანე მეთვისძეს, აია აკალიშვილი, ძმა გიორგი აკალიშვილისა, გიორგი თუმანიშვილი, იოანე ძაღლაოვი; შავლე წინამძღვრის-შვილი, დავით ზანდუკელი, გრიგოლ ოჭროშკედლიშვილი, ნიკოლოზ ონიკოვი.

CLXI

მსევე დროსა ამთაგან ორთა გიორგი აკალისშვილმან და ელიაზარ ფაღავანდისშვილმან იმპერატორისა ბრძანებითა წარმოადეს საქართველოდ მანიფესტი ესე რათა მართონ მემკვიდრესა დავითს I საცნობელად ქართველთა. კნორინგმან, განმგემან საქართველოსა გამოქსნა ქართულად დაბეჭდილი თბილისს თვისი გამოცხადება ქართველთადმი შემდეგი:

„მისას იმპერატორებითას დიდებულებისა თვით მწურობელისა ყოვლისა როსიასა ღებურაღ-ღეიტენანტი, კაკასიასა ინსპექციისა ინსპექტორი, უპირატეს მმართველთა საქართველოსა, ასტრახანისა მხედრობითა ღებურანტორი, მემთავრე ასტრახანისა ღებურანისა შინა საქმეთადა სამოქალაქოთა, კაზანის მუშკეტერის ზოღვისა

⁶⁸) ესე იყო შვილი ევნატი თუმანიშვილისა, მოღვემე და მოყვარე ქართველთ მწერლობისა. გარდაიცვალა სტატსკი სოვეტნიკად 1837 წელსა.

შევი და ორდენით: წმინდისა ლექსანდრე ნეკელისა, წმინდისა ნასია ზარეკელისა სარისხისა, სამხედროსა წმინდისა დადისა მოწამისა და ძღუეა-მოსილისა გიორგისა მეოთხისა ხარისხისა, და მწყობრულობითისა წმინდისა იოანე იერუსალიმელისა უფროსისა ჯვარისა ეკვლური განუწყნხადებ ყოველთა სწოგადოდ ქართლსა და ეახეთისა შინა მცხოვრებთა“.

„ეიწვევ რა აღსრულებად მოეყანება უმაღლესისა ნებისა მისისა დიდებულებისა ყოველისა რისიისა იმპერატორისა, მაჭკს მე ვალი და შეკრულება. რათა განკაწესო კვლავ უმაღმდეგ ტფილისსა შინა უზენაესა საქართველოსა მმართველობა ჩემსა ჭეშუ ქართველ მჯდომარეებისა; სოფლა ქალაქთა შინა და მხრათა, ეითარცა სსსს-მართლო და განმკებელობა, ეგრეთვე კეთილ-წესობაცა, რომლისა გამო, განმცემა აწ საყოველთაოდ უწყებად განწყესებისა შინაგანისა საქართველო მმართველობისა, რომელიცა დამტკიცებულ არს საღრმითათა ნებითა ხელმწიფისა იმპერატორისათა, შეკრულ ვარ მე, რათა შეკრულდო სამეფლობელანი ესე გარეშეთა დანეშითა გამო, დავიცვა მცხოვრებელნი მათნი უშიშრობასა შინა თვათ თავისა მათისა და ქონებისაცა, და მიკაწიო ყოველთაგანი დაფარვა, პრწმუნება და განსკუნება მმართველობითა მღვიძრითა და ძღვირისათა, მარადის განმზადებულთა, რათა მისცეს მართლ-მსაჯულება დასაგრულსა, შემე კქმნეს არა ბრალეულობასა, და სამეგალითოდ ბოროტთა დაი-საჯოს კანონითა გარდამაკალი. ამისთვის უკვე რე ვინმე იკადნიეროს-ცა თავ-ნებად და მძღვარობითა გამყოფიერება სამეებელისა თვისისა, არამედ თვითოეულმან წარადგინოს საზიარო თვისა განწყესებულთა მისთვის ადგილსა შინა, მსასწყებელმან უბჭეულად, რომელ მიიღებს მსწრაფლსა და ზირ-მიუფიერებელსა სამართალსა. მოგანებანი განსაგდელთა მათ, რომელნიცა განზგაგებულ იყვნენ საქართველოსა შინა, წარმოდგენენ სარწმუნოსა ყოველთა მისთა მცხოვრებელთათვის თავებობასა, რომელ იგინი საკსითა სსსს-ობითა აღიარებენ ხელმწიფებასა განმზადებულისა მფარველობისასა, რომელიცა განზ-

დეენის მათგან უფსკრულისა ბორცუბისა მათდა გარეუბრტყელისა და უოკელთა მათთა საზღვართა ზედა განაპრობს დაფარვას მშვიდობისა და უშიშრობისას, რომელ მიჩნევს საკუთრისა კეთილ-დღეობისა თვისისა აღსპრავს გუღთა მათთა საუფუნოსადმი მადღობის-ცემისა და შეკრდომილებისა, და რომელ სრულადითა მოინადღობითა განამართლებენ იგინი ზრუნვითა ნებისა კეთილ-მდგომარეობისა მათისა დამამყარებელისათა მოყვარენი მშვიდობისა და კაცობრიობისანი აიძულებულ იქმნან, რომელ მოხალისობა და შრომანი და არა მანჭანებანი; უსკება მცხოვრებულთა, და არა სიგლასხაკე მათი; მტკიცე და შეურუქელი სასიკება სახიერებისადმი უფლისა, და არა სასოწარკვეთილება, უკანასკნელ არა მზაკვარება, სასიხლისა თხევა, სუღელობა, უწყალობა და არცა სიგლასხაკე; არამედ წრთულ სულაერობა, კაცთ-მოყვარება და შებრალება, ჭკელის მოჭმელებანი, რომელთაცა მებრ შეენის ქრისტიანესა ჩინებულ უოფა, არიან წყაროდ ერთთა განსკუნებისა და კეთილდღეობისა. მიცემულ არს თბილისს მათისს ზ დღესა, ჩუბ წელსა.“

მოწერილ არს: კნორინგი.

CLXII

4,000 კგ ზემზღიარი გამოცხადებისა ამის და ესოდენივე რიცხვი იმპერატორისა მანიფესტისა მხოლოდ ქართულად დაბეჭდილი თბილისს მეფის გიორგისაგანვე გამართულსა სტამბაში, — განუფინა და განითესა ქართლ-კახეთისა ადგილთა.

ქსენეს ესე დიდთა და მცირედთა, მოხარულთა და არა მოხარულთა დროთა ცვლილებისა. ქსენო უკნმან ფათალიბაშმან და სულთანიმან თურქთა სელაიმან, ხანთა და ფაშათა მურობელმან. მეფე იმერეთისა სოლომონ შედგა და შესწუნდა: იწყო განმტკრება სამ-

ზღვართა თვისთა და დაკავშირება თურქთა ფაშებთა შიგნითა და ზღვრეთა. დაღესტანი შესწუხდა რუსთა მესობლობითა.

მეფის-მენი იულონ და ფარნაოზ, მოძღვნი ძმისწულისა თვისისა დაკითისა, იუკუნ ქართლსა და განაზრახვიდენ რუსთა მთავრობის ურჩებასა. კერა რაისა მქმნელნი, კერცა იმერთა მეფისა შეწყენითა, რომელსაცა შეეხიზნენ ცოლ-შვილითა, და კერცა აშფოთებითა, მოიკნენ რუსთა და წარვიდენ რუსეთად 1805 წელსა და აღსრულდენ ს: ჰ.-ბ. იულონ 23 აგვისტოს, 1816 წელსა და ფარნაოზ 30 მარტს, 1852 წელსა. მეფის-მე აღექსანდრე გაქცეული მეფისავე დროსა სპარსეთად დაშთა მუნ; ვითარცა მიტრიდატე ქართველთა ისტორიისა სიძულოლითა რუსთა მთავრობისა და დაუძინებელითა მათლამი მტერობითა, აღსრულდა თავრახის ახლო 1844 წელსა. დედოფალი დარეკან გარდავიდა 1804 წელსა რუსეთისა და მიღებული პატივითა იმპერატორისაგან გარდაიცვალა ს. ჰ.-ბ. 1804 წელსა და დასაფლავდა აღექსანდრე ნეკელისა მონასტრისა ხარბისა კველესიასა, თვით საფლავსა მას, რომელიცა იყო უქმი და ცარიელი შემდგომად გარდასვენებისა მუნით იმპერატორთა სპეციალსა გაკმისა იმპერატორისა პეტრე მესამისა იმპერატორისა პავლესაგან 1796 წელსა.

CLXIII

აღსასრულებულად ესრეთისა მანიფესტისა, განმკემან საქართველოისა კნორინგმან, შეჭვარნა თავადნი და აზნაურნი ქართლისა და კახეთისა ქ. თფილისს და გამოუცხადა მათ ნება იმპერატორისა. სიონისა საკათედროსა კველესიასა შინა კათოლიკოსმან ანტონიმ წარავითხა ქართულად არსიამნდრიტსა თვისსა ტრიფილეს. შემდგომად წარკითხვისა დაქსდვეს საწიგნე და მასზედა დაბეჭდილი პეტრობურღისავე რუსულად და ქართულად ფიციითი აღთქმა შემდგომად:

Клятвенное обѣщаніе.

Я ниже поименованный обѣщаюсь и клянусь Всевышнимъ Богомъ Предъ святымъ его Евангеліемъ въ томъ, что хочу и долженъ Его Императорскому Величеству Великому Государю Императору Александру Павловичу Самодержцу Всероссийскому и Его Императорскаго Величества Всероссийскаго Престола наследнику, который назначенъ будетъ, вѣрно и не лицемерно служить и во всемъ Высочайшей его волѣ повиноваться, не шая живота своего до послѣдней капли крови; всѣ изданные и впредь издаваемые отъ постановленной Его Величествомъ власти узаконенія или учрежденія принимать съ должнымъ послушаніемъ и оныя по крайнему разумнію, силъ и возможности предостерегать и оборонять; возстановленное Его Императорскимъ Величествомъ въ отечествѣ моемъ спокойствіе и тишину покрайней возможности моей соблюдать

საძაბრთველმოს რუსეთთან დაერთების ფიცითი აღთქმა

მე ქვემო სსსკლდებული აღუსთქვავ და ვფიჯავ უოკლისა შემდებელებლითა ღვთითა წინაშე წმინდისა სსხარებისა მისისა მს წინა, ვითარმედ მნებავს და თანამძს მითის იმპერატორების დიდებულეებისა აღექსნხდრე ჰაგლოკიისის თვით მშურობელისა უოკლისა რუსეთისა, და მითის იმპერატორებითის დიდებულეებისა უოკლისა რუსეთისა სუფრისა შემკვიდრისა, რომელიც იქმნებას დანაშნულ, ერთგულად და ჰირუთენულად ვმსხურთ და დაკემორხილო უოკელსა შინა უმდღესს ნებესა მისსა, არა დაუზოგო ცხოკრება თვისა ვადრე უკანსკელ წკოთად სისხლისა უოკელი მოცემული და შემდგომად მოსცემელი მითის დიდებულეებისა დადგინებულისა ხელმწიფებისაგან სჯულისა დება ანუ განწყებია მივილო სითანდლითა მოახილებლითა, და მითცა უკიდურესისა გულისა ხმის უოფისა, ძალია და შემდებელობისა მებრ გაუფრთხილდე და მივაქციო; აღდგინებულისა მითის იმპერატორებისა დიდებულეებისაგან მამულსა შინა ჩემსა განსკებება და მუდროება უკიდურესისა შემდებისა მებრ ჩემისა დაკიცვა და არავითარიმე მიწერ-მოწერა აღმრეკელთა-

и никакихъ сношеній съ возмутителями отечества моего прямо или посредственно, тайно или явно не токмо дѣломъ, но внушеніями или инымъ чемъ замысломъ, дѣйствіемъ и намѣреніемъ не имѣть. О вредѣ же Его Величества интересамъ или общей пользѣ, какъ скоро увѣдаю, не токмо благовременно объявлять, но и всякими мѣрами отвращать и недопускать буду; и такимъ образомъ себя вѣсть и поступать какъ вѣрному къ установленной надо мною Его Императорскаго Величества власти и спокойному гражданину благопристойность и надлежить и какъ я предъ богомъ и судомъ Его страшнымъ въ томъ всегда отвѣтъ дать могу, въ чемъ суще мнѣ Господь Богъ душевно и тѣлесно да поможетъ. Въ заключеніи же сей моей клятвы иѣлую слова и крестъ спасителя моего Аминь.

დამი ჩემისა მამულისათა სიყვარულით
 ანუ სამუდლოთ, სიადრუძლოდ ანუ
 ცხადად არა თუ რადენ საქმით არა
 მედ მსაღებოთცა ანუ სხვათა რაი-
 თამე მოგონებოთა, მოქმედობითა
 და განზრახვითა არა ვიქონიო.
 ხოლო ვნებსაცა მითის დიდებუ-
 ლების სარგებელისა ანუ სარზგა
 დოსა შესამატისასა, ვითარცა
 ესცნობ რა, არა თუ რადენ ცხად
 კუთვ აღმსობითუკ, არამედ უოუ-
 ლითა ზომითა გარე ვაქმნე და
 არა მიუშუბ და ესე ვითარითა
 სიტითა მოვაქმნე თავსა, ვითარცა
 სარწმუნოსა მითის იმპერატორე-
 ბის დიდებულების ჩემსედა დად-
 გებულელისა სელმწიფებისადმი, და
 მშვიდისა მოქალაქისა კეთილ-
 შესაძამ და თანამდებ არს, და
 ვითარცა ჯერ მინსს მე წინამე
 ლეთისა და სმინელისა მსჯავრი-
 სის მისისა მარადის მის შინა სი-
 ტუვის-გება, რომელსა შინცა მწე
 მეუოს მე უფალი დემართა სუ-
 ლიკურად და ხორციელად. დასამტ-
 კიცებულადცა ფინისა ამის ჩემისა
 ამბორს უყოფ სიტუვას და ჯვარსა
 მაცხოვარისა ჩემისასა. ამინ.

ფიციითს აღთქმის ფურცელსედა, მომწერეს სელა კათოლი-
 კოსმან ანტონი, მთავარ-ეპისკოპოსმან იუსტეს: თბილელმან არსენი,
 ბრძებლმან იოანე, რუსთველმან სტეფანე. წილენელმან გერვასი,

ნეკრესელძის აზროსა, ნაქოზელძის აზიანსა, წინამძღვარის ნათლის-
მცემლის კეთილმან და სხვათა სამღვდელთა. მათ შუგდგნენ მუ-
ხრანის ბატონი კონსტანტინე, სარდალი იოანე ორბელიანი, მორდალი
ზაად ბარათაშვილი, აბელ ჩოღაყაშვილი, გიორგი ავალიშვილი,
ელაიზარ ფელაქანდიშვილი და სხვა.

გნორრინგი თვით დაესწრო მუნ და ღენურაღნი რუსთა ჟარის
ლაზარეკა, გულაყოკა, კარიაგინი და კოვალენსკიცა ადრითვე ელ-
ხად რუსეთისა უოფელი თფილისს შეფისა კარზედ. 10,000 რუს-
ეთისა ჟარი იდგა და იცაჟდა საქართველოსა.

1803 წელსა, აპრილის 18, წარიყვანეს რუსეთსა დედოფალი
მარიამ, შეუღლე შეფისა გიორგისა მოკვლისაგამო ღენურაღისა ლაზა-
რეკისა. თანა ქუეხენ მას შვილნი: ჯიბრაილ, ილია, ოქროშიარ, ირაკ-
ლი და ქაღნი ანნა და თამარ, თვით დედოფალი კითარცა შერობილი,
დაბინავეს ეურსკისა გუბერნიისა ბელგოროდისა დედათა მონასტერ-
ში, სადარა დაქუო 1811 წლამდე. მერეთ მივიდა მოსკოუს, გარდაი-
ცვალა 30 მარტსა, 1851 წელსა, მოასვენეს გაჰმა მისი საქართვე-
ლოს და დასაფლავეს მცხეთას.

შეფის-ძე თეიმურაზ წავიდა სპარსეთისა და კახლა ყანსა. მოიქ-
ცა მუნით და წარვიდა რუსეთად 1810 და მუნ გარდაიცვალა 25
ოქტომბერსა, 1846 წელსა.

თვით შეფის-ძე და შემკვიდრე დავით და ბიძა მისი ვახტანგ
წარვიდენ რუსეთად 18 თებერვალსა, 1803 წელსა. მისრულთა მცხე-
თას მოკვებნენ შიომღვიმისა ბერნი და მათ უბოძა თოფი თვისა
„გველტუნა“ რათა დასდგან უდაბნოსა და გაემეზავრა. ვახტანგ გარ-
დაიცვალა ს. ზ. ბ. 23 ოქტომბერსა, 1814 წელსა, სოლო თვით და-
ვით ს. ზ. ბ. 50 წლისა, 13 მაისს, 1819 წელსა.

CLXIV

დავით, კითარცა ღენურაღ-ლეიტენანტი და სენატორი, იყო

მიწერ-მოწერას შინა მამა ჩემთან და დავით რეკტორთან. რუსულად და უკრაინულად და ვითარცა კაცთა განსწავლულთა. საქართველოს საჭმელთა შინა არდა ერუდა, იყო მორიდებული და მომდურავიცა ქართველთა.

1819 წელს იანუარის 8 მოსწერა წერილი, და ესევე იყო მისგან უკანასკნელი, შვიგნობობისა და მწერლობისა მასწავლებელსა თვისსა დავით რეკტორს. წერილსა ამას შინა სსკათა შორის იტყვის შემდეგსა:

„ჩემო ღაღაჲ! უკვლას მოკითხვა უბრძანეთ ვინც ჩემსედ იცნის, და ვინც ჩემთვის ქსწეს, იმათ წაუკითხე ღუკას თაკი, კბ. კბ. ვიდრე ლბ-მდის.

„კმადლობ ღმერთსა, სუეკვლას მოვრჩი.“

დასრულდა ესე ამბავი, ვითა სიზმარი ღამისა.

რუსთველი.

დაბოლოება

ლეთის განგებას კერვინ შეუყენებს. განხილონ მკითხველთა წიგნისა ამის, ვის შეუძლოა ქართველთა სამეფოისა დაცვა, გარდა რუსთა. თვით რუსეთი ვითარცა კოლოსისა დიდი, ებრძოდა 70 მეტსა წელსა კავკასიისა მთისა მცხოვრებთა, თათრობისა გამო მათ შინა შესულისა, ქართველთა ქრისტიანობისა გამო მტერთა. განგებამან ლეთისა ქმნა ესე, რომელ რუსთა ძლითა დამშვიდდნენ მთისა მცხოვრებნი, თუმხი თვით ქართველთა სამეფოისა დაგლეჯილნი და დანაწევრებულნი გაუქმდნენ და მცხოვრებნი თემთა ამათ: იმერულნი, მეგრულნი, გურულნი, სვანნი, რაჭველნი და სამცხენი ათაბაგთა, შეიქმნენ და იწოდნენ ქართველებად.

განგება ლეთისა რუსთავე ძლითა მოაყვანს ნათესაობითა ერთობასა ქობულეთსა, აჭარასა, ლეკანასა, ყურეთა თურქთაგან ზერობილთა. განგება ლეთისა შეიტანს და განიყენს ქრისტიანობისა ნათელსა მთათა შინა, სადაცა მკვიდრობენ ლეკნი, ჩეჩენნი, ქისტნი, ჩერქეზნი და აფსაზნი. ნათესაობითი ერთობა ქართველთა გვირისა, განტვიცდება სარწმუნოებითითა ერთობითა მათთან. მართლ-მადიდებლობა რუსეთისა ვითარცა შუჭი შვისა მცხოვრებულებისა და მანათობულისა, მოხანს ვითარცა განხვევლად მჭამდიანობისა საბხულისა, ბოროტისა კაცთა ნათესაუისათვის და მარადის უნყოფოისა. ესე ყოველი ხვდა წილად რუსეთსა და აღსრულდებოდა ესე ვითარი ქრისტიანობითა და მოჭაღაჭობითა განახლება კავკასიისა, სასაჩაღულოდ ქვეუნიისა და კაცთა ნათესაისა.

მაშინ ქვეუნი კავკასიისა სავსე ქვეუნიერთა და ზეციურითა მადლითა, უხკებითა, სამდიდრითა და მშეკნიერებითა, შეიქმნა ერთი და ყოვლადი. მცხოვრებნი ქვეუნიისა ამის, შორის ორთა ზღვათა მკურთხებულისა ევროპისა და აზიისა, მოიგონებენ მცხოვრისა ნუგეშინის-ცემითსა სატყუას: „და იყენენ ერთ მწყემსს და ერთი სამწყსო“.

სამეფოსა ნალარა-ხანისა კინარი:

- 1) იოსებ ბარათაშვილი, ზედამხედველი, შემდეგ უზმაშად და-
დგენილი ზღაპერდისა და ახტაღისა მადნებზედ 1809 წელსა. მო-
კვდა 1811 წელსა.
- 2) შედაფანე ივანე კოტეტიშვილი.
დავით ოჯახოლბაშვილი.
ფიფაზე გოგირიძე და 4 სხვანი.
- 3) მებუკენი: სტეფანე ნორიელი.
შიო ბარათაშვილი, დიდი ფაღვანი და მოყრიაკე.
ქრისტესია კაკთის-ხეველი.
- 4) მეზურნენი: ღათია ლოდოლაშვილი.
პატა მისხაშვილი.
არუთინა ტაგურგის შვილი და 3 სხვანი.
- 5) მექოსენი ჰაღლე სოფასშვილი.
სოლომონ . . . კუკიელი და ორი სხვანი.
- 6) მენაღარე დავით ირემაშვილი
სესია
როსტომ გელაშვილი.
- 7) ტაბლაკი.
- 8) ჟიმჯიმა.

თობხანისა მსახურნი.

- 1) განშკე ვახაჩანისა მეფის-ძე იოანე. 2) იოანე ჭობულაშვი-
ლი. რუსთა მიაღეს იგი ზოდნოლეკოვნაკად.

ქართული
ნაციონალური
ბიბლიოთეკა

2) ზედა მხედველი თავადი... გურამიშვილი და მისი შვილები ნაზარაშვილი, ხუმრობით კნაზად წოდებული თვით ახალ მოსრულთა რუსთაგან.

3) . . . ელამთაროკი. ესე დაესწრა ნახურას ომშიაცა. რუსთა მიიღეს იგი არტელერიისა კაპიტნად.

4) გიორგი რუმსურასშვილი, ხირსული.

მ ს რ ო ლ ე ლ ნ ი.

1) ზურაბა ხიდის თაველი. ესე ცხოვრებდა მეფისძეს იოანესთან ს. ზ.-ბ. მერეთ მეფისძეს ბაგრატიან. 1834 წ. მოვიდა საქართველოსა და მოკვდა ხიდისთავს 1837 წ. ღრმად მოხუცი. მამინ შესწირა აქა თვისსა კვლესასა ზარება ზედა წარწერიითა.

ზურაბა ხანიშვილი ბოდბის ხეკელი, ამის მოხუცსა მეც მოკვსწარი. მოკვდა 1826 წელსა ქ. თბილისს, იყო ემა ნათლის-მცემლის უდაბნოსა. ბ) კაპიტან... კაცი მესუმარი და მოხუცებაშიაცა ცქეიტა. მოკვდა 1824 წელსა. ბ) 40 სხვანა, რომელთა სსხელნი და გვარნი დააკვირდენ დროთაგან.

ას-ოცი ხარი და კამეჩნი იყო მზად ზარბაზნითათვის დანიშნული და მათი მესხენა.

თოფის წამლის მკეთებელნი.

1) ზედამხედველი ერასტი სიოროლაშვილი, ხაღვეარა, ხერთვისიდან ტყვედ მოყვანილი 1770 წელსა. მისა თანამემწე:

2) პეტრე ხიზაბარელი და 10 სხვანი.

წამლის კეთება არავისა ქჭონდა აღკრძალული. უოკელს

სოფელში აკეთებდენ თეისთვის სხმარსა და ჭეიდენსა უფლად.

ზარბი-ხანა

ფულის მომკრელი.

ფულსა ქსტრიდენ მეფისა გიორგისა დროსა კეცხლისა აბაზიანსა, ორ-აბაზიანსა, ორ-შურაიანსა და ერთ-შურაიანსა, და შვიი ფულიდამ ორ-ფულიანსა და ერთ-ფულიანსა.

ლექთა გამო, რომელნიცა თხოულაბდენ ჟამბარსა, მეფემან უბოძა კეცხლისა ბადიეუბა და კეცხლისა კოვზეუბა და აქედამ მოაქსტრეიანა 700 თუმანა.

მუსინ-ბუშეიანისა დროსა 1800 წელსა, მასვე ზარბი-ხანაში, რომელსაც უწოდეს „მონეტნი დეორი“ ახტალის მანკუბადგან გამოატანილისა კეცხლისა მოქსტრეს სხედ და სჩეუნებულად რუსთა და ქართველთა რამდენიმე ბრონძისა ფულნი, მათზედ იუენენ გამოჩენილი ერთსა მხარესა არწივი რუსეთისა და მეორესა ღერბი ქართველთა მეფისა. ესენი შემდგომით წარუედინეს რუსეთისა დიდთა კანტთა. გარდა ამ დაწყებისა დროსა რუსთაგან ფულის-მოჭრისა, არა რაი მოუჭრათ 1802 წლამდე. 1802 წელსა იწვეს მოჭრა ორ-აბაზიანისა და აბაზიანისა, ესრეთვე სწილენიდაძამც ორკაბეიკიანისა და ერთ კაბეიკიანისა.

დროთა მეფობისა მისისა ტკაში, წარჩინებულნი ტკარ-შთამოებთა სჷმითა, სიტუეთა, ცხოვრებითა იუენენ შემდეგნი.

1.) მუხრანის ბატონი იოანე სიმე მეფისა და მუხლუე ქეთიკან მეფის ასულისა, — მექონი ხმისა და ზეტეისა... საღთ-ხუცესისა სხსხლისა; არა ცხადად, გარნა არა შეკარებელი მეფისა, მორადე-

ქვემოთხსენიებული
ქვემოთხსენიებული

ბუღალდე მეფისა ცხოვრებისა მუსონსა, შემსენებული მეფისა მლახკანან ჭკონებდა, რათა მოეღოს მს სლთ-ხუცესობა მიტემულისა მეფისა ირაკლისა შერე დხვით სარდლისკან ორბელიანისა. ესე გარდაიგვალა 1798 წელსა. მისმან შეიღმან ჟერეთ 26 წლასამან კოსტანტინეუმან დაიპყვიდრა ადგალი მისი დამტკიცებითა თვით მეფისა გიორგისკან და გარდაიგვალა 1843 წელსა.

2.) დავით სარდალი ვაფლანისშვილი, სიძე მეფისა გიორგისა, ქმარი დისა მისისა თამარისა კრთისა დედიდამ. ამან ჭკვანდა ცოლად... და იყო კაცი მსხე და ამან დააშენა სომხეთი მტკერთაკან კახსრუბული. გარდაიგვალა 1796 წელსა.

3.) ოთარ ამილახვარი, სარდარი, სამილახვროსი და ლახუხუდ სურისტოასი. მოურავი გორისა, ქალი მისი ელენე იყო ცოლი თეიმურაზ მეფის-მის გიორგისა შვილი. გარდაიგვალა 1827 წელსა.

4.) გიორგი ციციშვილი ეშიკაღბაში მეფისა გიორგისა. გარდაიგვალა 1850 წელსა, ღრმად მოხუცი.

5.) ლუარსაბ თარხნისშვილი, ქმარი სოფიო მეფისა გიორგისა ასულისა, გარდაიგვალა წელსა.

6.) ვესტატე ციციშვილი ქაღაჩის მოურავი ნაშობა მეფისა ირაკლისა ასულისკან, მეგობარი კათოლიკოსისა ანტონისა მუორისა. გარდაიგვალა ნიჟნი-ნოკგოროდში მეჭიანი ჩინისა **Д. СТ. СОВ.** კაცი წერილთატა შინა დახელავხუბული.

7.) დავით თარხნისშვილი. მიშაში მეფისა კარხუდ მეოფი. გარდაიგვალა 1847 წელსა.

8.) ნიკოლოზ ნიმშიაშვილი. რომელმანდა მოკლა ღენურალი დაზარევი, იყო უფლუხნი მორიამ დედოფლისა. გადაჯარდა ასაღვიცეს და მუნ მოკვდა.

9.) როინ ამირჯიბი. დიდა მხხე და გუკაცი. ერთგული მეფისა.

10.) ფარსადან მანაბელი. შინა ყმა მეფისა, ავსთა მფარუბელი, და ხარკისა სასასოს მომგროვებელი.

11.) ელიაზარ ფალაენდისშვილი, რომელმანცა მოაწერა ხელი ტრაქტატსუდ ზავლეს იმპერატორის მეფისა.

12.) შანშე ერისთავი. შინა მეფესა ახლდა, მოკვდა 1831 წელსა.

13.) ელისბარ ერისთავი. უფლასდარი. ესე იყო სიმე იმერეთისა მეფისა სოლომონისა დიდისა. ჭალი ამის ახნა იყო ცოლი მეფის-მის ფარნაოზისა. მოკვდა . . . წელსა.

14.) . . . შალიკაშვილი. მხნე და კაცადი, მტერთა უშიშარი, გამბედავი მგომარი.—მეფე ირაკლი იტყუოდა:—„სამისა შალიკაშვილითა 500 კაცს მტერს არ შეუშინდებია“

15.) ზაალ ბარათაშვილი. უმაწვილი კაცი, მკრამ მანინ მეფე გიორგიმ ისევე უბოძა გაშის ადგილ სუფთაყოფა და კმსახურებოდა.

16.) გიორგი ბარათაშვილი. ახლდა განუშორებლად მეფესა, გარდაიქალა 1854 წელსა.

17.) ზაზა სოლოლაშვილი. ღვეთა აიკლეს მისი სოფელი, დაასახლა გლეხნი, აღაშენა კოშკი. მიუხდა ახალციხის ფაშა რვა ასოსა კანითა; გაუმტრდა კოშკში და მოუკლეს შვილი ფაშასა. ზაალ გამოუსდა კოშკით, მოსტანა მოკლული შვილი და შეითრია კოშკში. ფაშა სიარცხილეული დბორუნდა. ამას ზაზას ჭყვანდა მძა სვიმონ რუსეთისა კარსუდ ცერემონიემესტარი.

18) ეახტანგ ყაფლანიშვილი. ახუ ორბელაინი, ჭმარი თკელა მეფის ასულისა, მოკლული კახეთს, 1812 წელსა. ამას ებარა ყარაბულასი და გარემო სოფლები და იფარვიდა სეკარეჟოს, მანაკს ღვეთა დაცემისგან. უდაბნის ბოდოს დაამარცხა ერთი ბელადი და მოსტრა თავი.

19) თამაზ ყაფლანიშვილი. კშიკლა-ბაში მეფისა. გაიჭრა იმერეთისა და მერეთ მობრუნდა და მოკვდა თბილისს.

20) ზაალ ორბელიანი. მეომარი, თანამხედველები

21) ჰაბუა, ანუ იოანე ყაფლანისშვილი. მდივან ბეგი, ფილოსოფოსი, მოღვაწე, მწერალი სამართალთა და საეროთა წერილთა. სატყვა მჭკერი.

22) ეგნატი თუმანიშვილი მდივანი. მეფისა კაცი გონიერი, მწერალი და მწიგნობარი.

23) სოლომონ ლიონიძე. მაღლის გონების კაცი. ერთგული ქვეყნისა, დიდი მრჩეველი და უცთომელად შემენებელი საქმისა.

24) შიო სილომონიძე. საუვარელი მეფისა. ამას ჩაახარა მეფემან გემის კეკლესია, სადაც დაუმტკიცა მამულებიცა, მოკვდა 1810 წელსა.

25) იესე დევანოზი. იყო სსსხლასა. მეფემან გაორგამ უბოძა მას აზნაურობა, შეიღი მისი ეფურემ მოხსენებულა ზეკათ.

26) იესე იესეს შვილი. გვართ ბართაშვილი, მსაჯულობით ხმობილი, მისსა ბეჭედზედ ესრეთ ეწერა: „ესეი ესენა წარვლის“. აჭნდა მას სხვა ბეჭედი წარწერთა: „შირი ესენა მტკიცე არს“. მტერთა დაახეზლეს მეფესთან, რომელ ესე მსაჯულს ორი ბეჭედი აჭეს და ასკამს ზოგს ჭდალდზედ ერთსა და ზოგს მეორესა. მეფემან მიიხმო და მოსთხოვა ჰასუნა: დიას ბატონო მეფეე! თქვენს განჩინებაზედ, ვითარცა მტკიცედ და სამართლიერად ესდებ სამტკიცისა ბეჭედსა და სხვათა წერილთა ზედა ადვილ დასარღვეველია მეორესა. ორთავე ბეჭედთა ზედა წარწერთა ქსანს ლექსი სახელისა მისისა „იესე“ მეფემან გაიღი და ქსდუმსა. იხილა, რომელ არა რაი იყო უგანა ბეჭედთა მისთა გამო.

27) ეგნატი იოსელიანი. მწერალი მეფისა, მისკანვე მიხარებული სომხის მოძღვართან სასწავლებლად ენისა და სომხურისა ენისათვის. მოხმარებული მეფისაგან, მწერალი წიგნთა. გარდაცვალებული 1843 წელსა, 77 წლისა.

28) გლახა კილაშვილი. მღვანეარი მეფის-მისა კახტანგისა

ანუ აღმასსახნისა, აზნაურიშვილი არაგვისა. მობრუნდა რუსეთში და მოკვდა 1815 წელს.

29) ადამ ყარანგოზას-შვილი. ვაჟკაცობით ცნობილი, მოკლული ლეკთაგან ნაოზასა 1801 წელსა.

30) გიორგი ყარანგოზას-შვილი. შებრძოლულია რუსთა.

31) იესე. ძმა მისა, დიდივე ვაჟკაცი.

32) გომპარ კობიაშვილი.

33) ზაალ ჟერიშვილი. მეფის კარზედ აღზრდილი და მეფისა გიორგის საყვარელი, მოკვდა 1824 წ. გუბერნიისშვილა საკათოლიკოსო აზნაური, და სარდალი სეკველესიო ყმათა.

34) ბეკია კობიაშვილი. მეფემან გიორგამ მიანდო გზაზედ დარბაღს დახვედრად და გამოაძღვლა რუსთა ჯარისა. თუმცა იწყინა ესე ძმამან მისმან ვახტანგ, კარნა კერ იქმნა წინა-აღმდეგა.

35) ზაალ გურამიშვილი. მისსა სახლში ქვემო აჭაღას ვახტანგ მეფემ სახლობით თვისით ორი ზაფხული. ცოლი მისა ნინო დღესაც ცოცხალია 104 წლისა. თვით მოკვდა 1803 წელსა.

36) იოანე კეზერელი. არა აზნაურთაგანი, მეფის სადილზედ განუშორებელი, იყო ერთგული მეფისა, მესაფურე, კარგი დამლოცველი, კარი მეფისა იყო მისთვის ღია მარადის.

37) იოსებ ზვიდლის შვილი. წინამძღვარი გვარით, რუსულის ენისა მცოდნე. მერეთ მოძღვარი გ. ნიციანოვისა. მოკვდა 1827 წ. თვით მე გამიგონია მისგან შემდეგი ამბავი: „მოკვდა აფიერარი ღუტრანია 1801 წელსაო, არ ვიცოდი როგორ უნდა დაგვემარხო. მიბრძანეს დასაფლავეო. გადავიკიდე ოღარი და გავეყე მიცულეზულსაო, მოთქმით გალობისა: „არც ჩვენა, არც სხვისა, ეშმაკმან იცის ვისა“. ესრეთი ხუმრობა მრავალი იცოდა მან.

38) ზაქარია სიღომონი.

39) იასე სულხანისშვილი.

40) თეიმურაზ ტიციშვილი. მდივანბეგა, დიდი ჭკვიანი კაცი, ორჯერ სტამბოლში ეღწადა გავზახნილი. მოკვდა 1802 წელსა.

საქართველოს
ხალხთა ენობრივი
მემკვიდრეობის
სამეცნიერო ცენტრი

41) ბარძიმი. (მოკვდა მოსურცა ღრმად 1827; მისი მემკვიდრეობა მისი შვილების მიერ შენახულია) და წაწა მიმბაში ბორტოშვილება მინა-
ბლები. ბარძიმს მკვლე უწოდებდა „უმსნეო ტრედი“ და წაწას „მე-
წარდენი“. წაწა დაწესდა ასპინძლის ოქმი, როდესაც მეფის-ძეს გი-
ორგის არ დაუყურა ტოტლობენმან მიშველება, მასინ წაწამ მე-
ჭკივლა. დაწებუ მკ მ. . . მ. წამობრძანდით, ჩვენ შეკვებით და
გაქმირვევებთო. შემდეგ რუსთა შეიპყრეს წაწა და ხადაურ მინა-
ბელივე და ორნივე ცისეში დაიხიციენ 1801. ამ წადას უბოძა
კესვის ცისე, — მეფის-ძემან დაკით.

42) წყრამ ფალავანდის-შვილი, მამა მისილისა. მეფემან გი-
ორგამ მიუხინა რუსისა კარსა საგზლისა მისცემად. მიჰსრეს ზი-
რდაზირ ნინი ტიტულიარნი სოკეტნიკისა. მოკვდა მოსურცა 1819
წელსა, ანუ 1820 წელსა.

43) ნიკოლოზ კელიოზის-შვილი. ნაწირი კათოლიკოზისა ან-
ტონი მეორისა. თანა ჭევა მას რუსეთს და უკუნ ჭრეულია მუნით
მოკვდა 1857 წელსა ღრმად მოსურცა,

1) კათოლიკოსი ანტონი. მეორე მეფის არავლის-ძე. უკვარ-
და მეფესა, კითარცა მამა თვისა და კაცი განკრძალულია. საკვირველი
სასოებანი მწირველია. იონა მიტროპოლიტი და კქსარხოსი, ხში-
რად მეტყობდა ხოლმე მისთვის, რუსეთში მისგან ვისწავლე წირ-
კოა. თვით იონა იყო დიდად სასოებანი მწირველი. გარეგანსა რე-
რემიანასა გარდაქმტებოდა მარადის ღირსებითა ცრემლითა დენითა
და კრძალვითა აღსრულება სამღვთოთისა ღაღურღიისა მისგან აღ-
სრულება.

2) იუსტინე. მთავარ ეპისკოპოსი, მალაღაშვილი, გაზდილი დი-
დის კათოლიკოზისაგან. წირვისათვის მისისა იტყობდა, გიორგი მე-
ფე: „წირვა იუსტინესი არის გარედგან რაიმე სახეებზელია დიდისა
საიდუმლოსი, რომელიცა არის ღაღურღია; კეთილია და ზატოასანი;
მაგრამ გვაკიწებს და არა გვაგონებს ღაღურღიისა სიღრმესა. კი-
თარცა მზე წამთრისა ანათებს და არ გვათბობს. წირვა უნდა სკდე-

ბოძეს გულსა და არა თვალსა“. ესე ვიცი თვით მიტროპოლიტისა იონანე ბოძებულისაგან, და სწორად მეტყოდა მეფისა ამის თქმასა იმერეთისა მიტროპოლიტიცა დავით წერეთელი.

3) იესე. თბილელი ქართველთა მეფეთ ჩამომავლობა. მოკვდა განდევნილი კათედრიდან 1813 წელსა. ესე არა უყვარდა მეფესა გიორგის.

4) ეარლამ. შემდეგ ექსარქოსად ყოფილი, ქსნის ერისთვის-შვილი, მცოდნე ებრაულისა ენისა, დეკანოზი და მსწავლებუელიცა ხელმწიფე იმპერატორისა ალექსანდრე მეორისა გერასიმე შავსვი, მსწავლებუელიცა ჩემი ს. ჰ.-ბ. ებრაულისა ენისა მეტყოდა ვარლამისთვის 1834 წელსა, რომელმან მისისა თხოვნათა თარგმნა რუსულად ჭადაგებებეი ვარლამისა, რომელიცა დაიბეჭდაცა. მისგანუკ ვარლამისა ესწავა მრავლთა ქართველთა ლექსთა, ებრაულის ენითა სხმარსა.

4) იოანე. ბოძებელი მუაშვილი. ამის არ უყვარდა მეფე გიორგი და მარადის მოახსენებდა არა კეთილად. აიო ორგული მეფისა, თუმცა მიძღულია. მისსა მისსა ალექსანდრესთან აჭენდა იფუ მად მიწურ მოწერა. ღრმად მოხუცი გარდაიცვალა 1837 წელსა, აიო დიდი პურბაი, დიდი კველესითა ძველთა განმანსლებელი. დიდად მენადინებდა შემდგომად თვისსა ყოფილიყო ვინმე მღვდელ-მთავრად ბოძებს და კურვის დაჯგურა. მრავალი ვიცი მისგან ძველი ამბავი და მრავალი მჭენდა მისთან ბასია მრავალთათვის სავანთა.

5) მიხეილ ნინოწმინდელი. არ უყვარდა მეფესა გიორგის. მოკვდა 1813 წელსა ბრმად. აიო მოწიფე ანტონი კათოლიკოსისა. ამან უქმნა სარდალსა დავითს ყაფლანის-შვილსა ზედა წარწერა, ლეთისა დედისა ხატზედ:

„სიტყვისა ლეთისა დედაო, მღვეს მცირესა გაცობედაო, როს აწუურ მექმენ მწედაო, მუნ შოხნით გიმეობ ზედაო? შენდა ვითხოვ უამსა არ დრობით შენდა ვითხოვ არა დრობით.“

ხატი ესე დღესაცა აქვს ცხენის ახანს ორბელაიანის^{მეორე ცხენი} საძეგული და სუნივე ოჯახისა. არის სახე ივერიისა ახუ კარის მღვთისმშობლისა და გარეშო 26 უსსუდან წმიდანა ნაწილნი, ზედა წარწერებითა თვით წმიდანთა მათ, რომელთაცა ნაწილნი განაშენებენ ხატსა წმიდანსა.

7) ამპროსი ნეკრესელი. ნამღკდეულება, მოკვდა თბილისს 1809 წელსა. ჭალი მისა თინათინ იყო დედა ნ. ო. ფელაქანდოვისა ლუბერნატორად უოფილისა 1837 წელსა. ესე ამპროსი იყო უკანასკნელ ეპისკოპოსა ნეკრესისა, ლეკთაგან გაოხრებულია.

8) გერეასი. წილკნელი, გკარით მაჭკარაინი, ესე გურთოსა მეფისა გიორგისა დროსა, რომელიცა მას კერა ქსწყალობდა. რად? კერ ვსცან, მოკვდა 1817 წელსა. ამის მეტი მეფისა გიორგის დროს არ გურთხებულია ეპისკოპოსად.

9) მროველი.

10) ევთიმი. არჩიმიანდრიტი წინამძღვარი ნათლის-მცემლის უდაბნოსა, მოძღვარი მეფისა. მისა იყო ხშირად საუბარში თქმა: „ჩქრისტეს ღვთის მადლითა“ ესე თქმა მიიღო თვით მეფემან გიორგამ მისგან და ხშირად ხმარობდა საუბართა შინა სამეფოისა საქათა გამო.

11) იოანე ქარუმიძე, სამთავნელი, მერეთ მთავარ ეპისკოპოსა, კაცი ნასწული. მოკვდა თფილისს და დასაფლავა არსენი თფილელმან თვისსა სამეტოქოსა კვირ-ცხოვლისა ეკელესიასა 1804 წელსა.

12) იულიოს. ურბნელი, თუხარელი. კაცი მადლისა სათნობისა, ღირსი კითარცა მეუდაბნოე. მოძღვარი ტრაპეზუნტისა და აღკვეცილია ახლოს მისსა ნათლის მცემლისა უდაბნოისა; წინამძღვარმან უდაბნოისა ამას უწოდა სახელი თვისი და მოკიდა ახალციხით თფილისად. იყო არჩიმიანდრიტად დიდისა ანტონისაგან ნაკურთხი. მანვე მიუბოძა ურბნისულობა.

13) სერაპიონ. წინამძღვარი დავით გარესჯისა.

14) ნეოფიტე. არჩიმიანდრიტი და წინამძღვარი მცხეთისა დაუ-

ჯდომლობის კვადრისა, დაჭრულის 1838 წელს. მოკვდა 1841 წ. •

15) ნიკოლოზ. შუა შიისა მოძღვართ მოძღვარი, ჭობულის-
შვილი მოკვდა 1803 წელს.

16) ნიკიფორე. შიო მღვიმისა, რომელიცა დაიკეტა ღვთა
გამო 1800 წ. 1802-მდე.

17) გამალიელ წინამძღვარი ავორთისა მოკვდა 1816 წელს.
არ უყვარდა ამს კარლამ კქსარსოსა, რადგანც კბრძოდა ერისთვიან-
თა უმთა და მამულთათვის ძველად შეწირულთა და მისგან კქსარ-
ხა მიძღულათა.

18) ათანასი. ჟვარის მამა, ბურძენი, მოკვდა ზატრიარხად აუ-
რუსალიმისა 1834 წ.

19) ნიკიფორე. არხიდავონი იოანე ბოდბულისა; მერეთ არ-
ხიმანდრიტი ხირსისა, მერეთ ეპისკოპოსი გორისა და ვიკარი ექ-
სარსოსთა. მოკვდა 1850 წ. სნეულმან მდებარემან სარეველსა მრ-
ვლად ეცადა ენახა და მოკლო გურთსეკა კქსარხისა ისიდორესა, გარ-
ნა ამან არა ნახა, მტურობისა გამო მისდა და მეშურნეობისა, რო-
მელ მს უმეტესსა უძღვადენ ზატრისცემასა კ. კორონოვი და სსვა-
ნიცა.— მე თვით ვარ მოწამე ამისა და თვით ვიყუე შუამავლად რათა
ენახა მას იგი.

20) სიან-შიისა.

. ათონისა.

21) იოაკიმ. ვიკარი კაპრიისა მონასტრისა, იქმან ეპისკოპო-
სად ასტალისა 1803 წელსა, მოკვდა 1829 წელსა. ამას ასლდა დაი-
ხოჭად ვასილი... რომელმანცა მიიღო დეკანოზობისა ხარისხი და
აღაშენა ხარფუხს თფილისს კვკლესია გუმბათიანი წმინდისა ნიკო-
ლოზისა სახელზედ.

22) ტრიფილე. აღმწერელი წიგნთა, წინამძღვარი ჟვარისა მო-
ნასტრისა, არაკეს გაღმა პირის-პირ მცხეთისა. მოკვდა 1818 წ.

23) იოსტოს მღვდელ-მონაზონი ანდრონიკაშვილი. კაცი ფი-

დოსოფოსა და ერთგულა მეფეთა მოკვდა კეკელიძე

24) იოანე ოსესშვილი. სიონის დეკანოზი იყო.

25) ონისიმე იოსელიანი საეპარქოლო მეფის გიორგის იოსებ კათალიკოსისაგან წაუკრთნა. მამა მისი ქრისტეფორე გადმოვიდა იმერეთით წყალ-ტუმბოდგან. ორნი ძმანი მისნი დახორციენ ჭარის ომში. კათალიკოსსა ანტონის უნებდა რათა მიქვიდოს მან მამული თვისა და კენხნი მარტყოფს „სესიაური“ სხვასა. უარისათვის გადაიუქნა მღვდელობადამ. მეფემან თეოდორე აწყინა და კვლად გახსნეს კრულებადამ.

26) სოლომონ დეკანოზი ანის-სატისა ლექსიკვი. მწერალი და მწიგნობარი; ძე ლექსი დეკანოზისა, მწერალისავე ჩინებულისა. მოკვდა 1808 წელს, ამან 1795 წელსა ზურგით გაიტანა სატი ზირის მღვთისასა ქალაქადამ; დადგა ურემსა მცხეთაში და აქედამ გასული არაგვსა წარვიდა თელავსა და დახიზნვა მუნ იგი წინ ჭუთკან დედოფლის კვლესიასა.

27) კეფრაშვილი. მარტყოფელი, მბეჭდავი წიგნთა.

28) აბრამ. გვარით ურიათყოფელი, მოუსტანედ წოდებული, მბეჭდავი წიგნთა, ზატაეცემული მეფისაგან; მგობარი დაკით სარდლისა ორბელიანისა; მშრომელი მეტეხისა კვლესიასა განახლებაზედ სოფელსა მეტეხს. დიდი მლოცველი და მემარსულე, და მღვდელი განკრძალული. იდგა მარტყოფს.

29) ზაქარია სულხანოვი. მბეჭდავი წიგნთა, მოძღვარი დედოფლისა დარეჯანისა. დახლოებული მეფისა გიორგისა. მოკვდა 1820 წელს.

30) ისაკ მწიგნობარი. სიონისა თფილისს კვლესიასთან მცხოვრები. მოკვდა 1799 წელსა. მეფემან გიორგიმ თავისის ხარჯითა დაასაფლავა იგი მუნვე. მეფისძემან დაკით ახლა თვისთან, ოდეს მოახილბა ერეკნი და განჯა, უმიაწინის კვლესიასა შინა შესულმან, არ დაიწრა ზირჯარი და ამით აწყინა სომეხთა ოქკვარტერსა ლუკას. ამან არ მიიღო მღვდელობისა ხარისხი სიმდაბლი-

სა გამოა და იმავე მწიგნობრისა ანუ მკითხველისა ხარისხისა სრულდა.

31) ჰარონ. მღვდელი ალექსიკვი. ეხლა კათოლიკოსსა ანტონის მკორესსა. არ უყვარდა ესე შეფეს. მოკვდა თბილისს 1827 წელსა.

32) ელიევერი. საეკარგელი მეფის გიორგისა მღვდელობაში. 1827 წ. ბერი და არსიმანდრიტი. 1812 წელსა წინა უძღოდა კახეთისა დამამშვიდებელსა, გარნა მრავალთა თაკადთა, აზნაურთა და სამღვდელთა ბოროტად და შეუწყალებლად დამკისულსა ლენერას დიმიტრი ორბელიანსა. აჭა შეიძგეს იგი. შეიძგა თვით ერმალოვმანა. გარნა უყვარდა მრავალთა ზურაფობისათვის და ტყბილისა ხსიათისათვის. მოკვდა 1825 წელსა.

33) გოგია. დიაკონი, საეკარგელი მეფის გიორგისა. სხელობა მისა ახლდა მას და დედოფალსა მსახურებად. იყო გარკვევით ლექსითა და აზრთა გამოხატვით მკითხველი კვლესიისა წიგნთა. ხმა მისა არის, ბრძანებდა მეფე, ხმა ღოცვისა და კედრებისა, ხმა საგაღობელისა ხმითა.

34) დავით. მღვდელი ჩუბინიძე, ხათლის-მცემლის კვლესიისა აწ დაჭეულისა, და იესე დეკანოზი შეიღო მისა. ამას აჭვნდა მუნ სასწავლებელი, სადაცა მერა ესწავლობდი ქართულისა კითხვასა და წერასა ხარისა ბეჭისა ძვალზედ დროთა ჩვეულებისა გამოა. 1817 გაუჭმდა სასწავლებელი ესე და გადაგვიყვანეს სემენარისა, რომელიცა განხსნა მასვე წელსა 1 ოკტომბერსა ექსარხოისმან თეოფილაქტემ. კარგად მასსოკს დღე ესე 8 წლისა, ოდეს რეკტორმან ჰირეკელმან. ვიტალი გურთხევისა დროსა და სხურებისა გვიბრძნა გუურიდეთ თეოფილაქტეს უკვილოკანთა ბაღასთა.

35) ზოზისმე. ბერი დავით გარესკული, გამოამკვეთელი სუნაკისა და კახელებისა, სიონისა გამართველი.

36) ილარიონ არსიმანდრიტი კანხაძე, — მრავალი დაქსდვა ამაგი საბა წმიდის მოწამურისა განახლებასზედ კახეთისა.

1) დარჩია მელიქია ბეზუთაშვილი, კუზიანი ტახიის, მდიდარი კაცი და სჯიმი კაცი. ჰატავს სსრკმდა მას მეფე გიორგი, თუმცა განარისხნა ორგულობისა შეწამებისგამო. მოკვდა 1827 წელს.

2) სტეფანე გურგინბეგაშვილი, კაცი მდიდარი და დარბაისელი, მოკვდა 1808 წელს.

3) ოსეთა ბეზუთაშვილი, მაშკარბაში, მამა ვასილისა ღენურალოტინფანტურისა. ელხად სმარობდა მას კმბაწინსა და ერკუანსა. მოკვდა 1807 წელს.

4) ალა და დანიელ ფითუაშვილნი, მოჭალაქენი დარბაისელნი.

5) მუნთვაშვილი.

6) მიკირტუმ ოჭკაშვილი, სსახდისა კაცი და მოჭალაქე.

7) ალალო ოჭკაშვილი, დიდი მდიდარი სკათაღიკოსო უმა.

8) რევაზ და ზაქარია ანდრონიკაშვილი, ქაზიყისა მოურაენი.

9) იონანე ანდრონიკაშვილი კმეკლახაში, მეკვიდრისა მხლობელი და ერთგული გარდაიკვალა 1830 წელს.

10) სიმონ აბაშიძე, მეფის გიორგისა მძახლი და მისგან ჰატავრეკმული.

11) სვიმონ ბეზურიშვილი, დიდი და გამოჩენილი კაქკანგმართა გმირი. ესე გაიქცა 1803 წელს და მივიდა თვისსა მძახთან ადამთან, რომელიცა ახლდა მეფისმეს ალექსანდრეს. დაქსწრემნ რუსთა თანა სმარსთა ომისა, შეამინა სმარსნი მხდალნი. ამისთვის უამედო მითგან გამოვიდა რუსთან და გამოიყვანნა მძახ თვისა.

12) თალია ზოლუაშვილი, — გაიქცა სმარსეთსა ალექსანდრესთან და მერეთ მობრუნდა. მოკვდა 1836 წელს, მეფე გიორგიმ მიანდა მწრუხველობა რუსთა ვარისათვის, რომელიცა იდგა სკარუჯოში და ახლო მისსა სოფლებში.

13) უსეინოლლი სულიან, ბორჩალოელი, მეფისა მცნობი; სჯიქეთა შინა მრავალთა მისგან სმარებული. შემდგომად მეფისა არ დამორჩილდა რუსთან და ივლტოდა სმარსეთად.

14) ალობევე, სულთან ყაზიყისა, მდიდარი სჯიანლთა, შემხ-

ზავი შეფასა გიორგისა, ცხკრისა და ძროხისა არკეთა. სწარსუთად.

15) იბრალიმ, სულთანნი შამშადილისა, ამას კხარა შეფასა ვორები და აჭლეუბი.

16) პეტრე ღარაძე, მოლექსე და შწაენობარი შვილი მღვდელთა ხარებისა კეკელისაისა, რომელმანც თეიმურაზ შეფემან მოულო ფრანკთა. მოკვდა 1837 წელსა.

17) დავით რეკტორი ალექსიკვი. მოკვდა 1825 წელსა.

18) ომან ხერხეულიძე, აღმწერელი შეფის ირავლის ცხოვრებისა; მოკვდა 1805 წელსა. ახლდა იულოხისა და მომდურავი მისი კახლად შეფეს გიორგის, რომელმანც უბოძა მდაენობა კახეთისა ოქმიათა.

19) სტეფანე ფერშანგი, გორელი სომეხი, მოლექსე. მან ტყვედ მოყვანილსა ლეკსა ოსაჭადელსა ასესხა ფული რვა თუმანი და გამოუგზავნა რვისა ნაცვლად ათი. მსწრავე ესე შეფემან და ამა შეფესა.— იყო სტეფანე მოაჯარადრე ბურნუთისა და თამბაქოსი თფილისს. მრავალია მისგან დაწერილი ლექსი. მოკვდა თფილისს, 1839 წელსა. ღრმად მოხუცი.

20) დიმიტრი იოსებ მდაენის შვილი, გვართ თუმანის შვილი, მოლექსე. მოკვდა 1821 წელსა, ახლდა შეფის-მეს მიხაილს. ს. ზ.-ბ. მისგან დაწერილსა ლექსისა სიუჟარულითსა:

„სიგოცხლეს შენგან მოკელი
უკვდავება სარ ცხოველი.“

უქმნა დაწუნება ლექსადვე მღვდელმან კენტე იოსელანმან. ამას შეუდგინეს ბაასი. მიწერ-მოწერისა ესე წიგნავი, წარკითხული ჩემსა სიურმეში, კელარსად და კერვისთან კბოვე. დიდის გონიერებით იყო ორთავე მსრიდგან ნაწერი.— იყვნენ სიურმით მეგობარნი და მეზობელნი სახლთა სადგურით, შეფეთა სასახლისა.

21) ბესიკი ანუ ბესარიონ გაბაშვილი, მოლექსე, ^{მარტოვი 1799} წელსა, ამაჲედ მრავალი ჰსწერია და მე არღა განკამეორჲ.

22) სოლომანა აბაშელიძე, ბიძა მეფის რძლის ელენესი. დავით მეშვედარის ცოლისა. მეფე გიორგი შატავს ჰსწერდა, შატავის-ცემისათვის თვისისა რძლისა. მოკვდა ბრმა, ღრმად მოხუცა 1823 წელსა.

23) საათნაეა, სომეხი, თფილისელი. ცნობილი გეგმა, გამოჩენილი მოლექსე, მოკვდა 1801 წელსა, იყო მწერალი მარტავითა სუბარისა ეხითა და გარნა ჰაზრთა მკვეთრთა მეჭონა. მასთა თქმითა დღესცა იტყვად იტყვიან ჭართველნი; იყო მომღერალიცა, იყო სომეხი და ჰსძაგდა სომეხნი; ამისთვის ეძღუროდენ სომეხნი.

24) ოთარ ქობულაშვილი, სოფლისა კისისხევისა, დესპანი ჭართველთა მოსკოვსა, ოდეს შეერთდა საქართველო რუსეთსა 1801 წელსა. გარდაიცვალა 1830 წელსა, იყო ესეცა მოლექსე სიყვარულისა და მიჯნურობისა. ღექსთა მასთა იმღერდენ ჭართველთა მოსკოვსა და მოჭიანჭურენა.

25) გიორგი ავალის-შვილი, ცოლის-ძმა გარსევან ჭავჭავაძისა.

26) იაია ავალი-შვილი, ძმა გიორგისა, ცოლის-ძმა გარსევან ჭავჭავაძისა. იყო დესპანად, ოდეს შეერთდა საქართველო რუსეთსა 1801 წელსა, მოკვდა კახეთს, 1837 წელსა.

27) გარსევან ჭავჭავაძე, გეგმა ცნობილი.

28) პაატა ჭავჭავაძე, ამას მიანდო მეფეებმ ირავალი გამოეყანა 900 ლეკისა და სარდლობაცა, იმერეთისაჲს მუნ მისრულთა ლეკთა შესწევნელად ჭართველთა ვარისა, ოდეს დასუეს მეფედ სოლომონ. ლეკთა აღაოსრეს იმერეთი დაიტაცეს ეკლესიათა სმკაული და ბარძიმ-ფეშხუმი, ჰქმნეს ჭურჭელად ჭრაქისა ასანთობელად. ესე იწყინეს იმერთა და დიდად ეძღუროდეს მისსა სარდლობასა. იტყვიან დღემდე იმერელთა თფილისისა ალებისა დღესა სპარსთაგან, მკაიერი გარდუხადეს ჭართველთაჲ: ე. ი. გაცარცეს თფილისისა.

29) ნიკოლოზ მხატვარი აბხაზი, შვილი მისი იოანე მკვდრისა შემდგომად ღენურადი. დედოფალმან დარუჯან დასაატყინა ამას კახელი ახანურისა კეკელესიასა და სხვათადა კეკელესიათა. ამანვე განახლდა სიფრთხილით ახანურისა კეკელესიასა კედელზედ დასატუნნი ძველად 13 ასურელთა მამათა ხატნი. დღეს არღა არიან ესენი.

30) იოსებ კალატოზის-შვილი, ახლდა მეფესა გიორგის და შერეთ დედოფალსა მარიამს. ამან გასცა დედოფალი, რომელსადა უნებდა გაქცევა ჭაღაჭიდაძე თუშეთსა ანუ ფშავ-სეკსურეთსა. განაზმინ ციციანოვან დახატარ იგი; მოკვდა 1834 წელსა. მრავლად ემდგუროდა მას მეფის-მე თეიმურაზ, როტაე გოლანდიელი ქსნურს მისთვის თვისსა წიგნში, თუმცა ახსენებს მას გვართთ და არა სახელით.

31) იოანე აბხაზი კარდანახელი, კაცი ჭრისტიანი და პატრიარქული, მოკვდა 1828 წელსა. ესე გატანა მეფემან გიორგი თელავსა ორჯერ და გაატანა სახთლები კელაპტრები, რათა დღეს ქუთაის დედოფალისსა დაქსნოს წირვისა უამსა მწირესა კეკელესიას შინა, აღშენებულსა მუნ თეიმურაზ მეფისაგან შირველისა. ესე კეკელესი არის შირველი, ნაკურთხი ქუთაის დედოფლისა წამებულისა სახელზედ.

32) ალექსანდრე მჟაშვილი, ეშავადაში მეფისა გიორგისა, მე გამდელისა მისისა სვიმონისა. გარდაიცვალა 1823 წელსა ცხენიდაძე გამოკარდნით, ოდეს მთეკებებოდა მისულსა კასეთად და მიამკაღსა გომბორისა გზით ექსარხოსსა იონსა. ამანვე დასაფლავა იგი იუფლოთს მონასტერსა.

33) სვიმონ მჟაშვილი, ღალა მეფისა გიორგისა, დასაფლავდა იუფლოთს მონასტერსა.

34) დავით ყიმიურის-შვილი, ნოღაშვილი, დიდად ნატეხელი კაცისა სატყუითა და მწერლობითა.

35) გიორგი თუმანის-შვილი, მე კახთა მდაგნისა, მოკვარე მწიგნობრობისა და მწერლობისა. ამან შეკრება ერთ წიგნად ლექსნი ძველად თქმულნი და უწოდა ჭართველთა მწერლობისა ამის საუნჯე-

სა: „მრავალ-უკუვიდოვანი“ დღესცა აქვსთ იგი შეიღობა მისი მრავალ-მადონისა აღუქსანდრეს. მოკვდა 1837 წელსა.

36) იოანე აბამელიძე, მძა შეფის რძლის ელენესა.

37) სოლომონ (სოდომონ) აბამელიძე, ბაძა შეფის რძლის ელენესა, მოკვდა 1827 წელსა.

38) მირზა აფრიაზა ენკოლოფეს შვილი, სპარსეთიდან მოსუ-
ლი. მეფემან გიორგიმ სძვერ წარკვლინა ერეკნის სანთან და მუნით
შირკანსა ტყვეთა ქართველთა, დაშთენილთა მუნ დროსა თფილისის
აოხრებისა, მოსუყანად. 1824 წელსა.

39) შიო, მეჭანურე, ქებული მრავალთაგან და მომღერალიცა,
მოკვდა 1828 წელსა, კეპული დროთა ცელილებისაგან, მტირალი
წარსულთა ემთათვის მისთვის ტებილთა და ცრემლით მოსაგონ-
თა. თვით ზოცთა, გოდებით ჰკრავდა ჩანგთა და აგოდებდა თვით
ჩანგსა.

40) დავითა, მეთარე, წაჭკისელი.

41) ალაჯა, მომღერალი, სომეხა თფილისელი.

42) ალაფერდა, მომღერალი, თფილისელი თათარი.

43) ნინია, დურგალი ღაღაშვილი, ჩინებული ხელოსანი.

44) გლაზა კალატოზი ზაზიაშვილი, სომეხა, ამან ააშენა ეკ-
კლესია გუმბათიანი მარტყოფს და იქვე დასაფლავა რუსთველმან
სტეფანემ 1826 წელსა.

45) ოქრომჭედელი გაბრიელ მსხაფოვი, (აწ ბასხაროვი)
მისგან მრავალი ნაკეთობა ბარძიმ-ფეშხუმნი, ჟვარნი და ხატნი შე-
მეულნი. ალკის სამების ეკლესიაში არის ერთი მისგან გაკეთებუ-
ლი სასანთლე ვეცხლისა ბატკნად ანუ ცხვრად ნაკეთი ვეცხლისა.
ესე შეუწირავს მეფისა გიორგის-ძეს იოანეს, როგორც ქსანის ზე-
და წარწერიდაჲ.

46) სამართებლების მეუბელი ივანე ზოტიშვილი. ქალაქსა
ს. ზ. ა. გავიან 1843 წელსა. . . . სღივიცეი მოხუცი მამა მის
სღივიციისა, რომლისცა ძეგლად სიმხნისა იმჟერატორმან ნიკო-

ლოაზ უწოდა სამეგრესა ერთსა ზოდშაში „ფორტა სელევიცკისა“
 ესე მოხუცა სელაიციკა იყო ზუბოვისა ადიუტანტი ჯერბენტსა და
 როდესაც იმპერატორმან ჰაელე დაბრუნა ვარი რუსეთად მაშინ მო-
 ვიდა იგი თფილისს 1827 წელსა და მოიხუცა სამართებლები
 კვანს კადე იუოს სელაოკნება ესე მუნ და მოხუცდა დაუბარო მას
 რაჯდენიქ. თვითოში მივე თითო აბაზიო. არცა ერთი კერომაში ს-
 კეთი არ შეკდრება თფილისისა სამართებლებსაო. ესრეთ აქვილათ
 იკარება სელაოკნება?

48) ასლან ორბელიანი, კშიკაღაბაში მეფისა, მცოდნე სწარსუ-
 ლისა ენისა, დასაფლავდა მთაწმინდას, ტფილისში, წელსა 1826.
 კრმოლოკისა თხოვითა დამშვიდა აღრუქლოაბა უახანში და არცა მი-
 უდგა მეფისძეს ალექსანდრეს, რომელთა წერაღთა არ უძალაუდა
 კრმოლოკისა. შემდგომად სპარსთა დამარცხებისა შამსორს კრმო-
 ლოკმან ჰკითხა ასლანს: „მითხარ გიუყარუარ თუ არაო?.. ასლანის
 უძასუხა: „სარდალო, არც მეყარებინარ და არც მიყარანრო“. —
 მოაწონა ესე ჰსწორე მისი თქმა და უთხრა ერეკანსა რომ შემოკ-
 დებით, მაშინ შეკრივდებოთო.

49) იოანე სარდალა, ოდეს კ. ნინოანოვისა დროსა წარვიდა
 ვარში, მაშინ ესე და ასლანცა და სხვანი თაკადნი იგდეს ტყუედ
 სპარსთა ფათალიშხმანს, ნახა ესე იოანე და ოდეს ახალა მისსა
 გულზედ კარსკვლაჲი ანხასი, ბოძებული იმპერატორისაგან, მაშინ
 ჰყუედრა მრავალი, მისწკა თვით კარსკვლავსა, მოკლავთა იგი და გა-
 რდაავდო და უბრძანა: „ამისთვის ულალატე შენს მეფესა და ქვე-
 ყანასაო?“. — მოჭკეული თვისად გარდაიცვალა თფილისს.

50) აბელ ნოდარაშვილი. მეფისაგან გიორგისა შერისხული
 თელავს, სადაცა მოვიდა კვიან და არა უხებდა მოწერა ხელისა
 ფიცისა ქალაღრედ. 1812 წელსა უღალატა რუსთა, რომელთა-
 რა გაგზავნეს საბარს, უჭუ მოჭკეული მოკვდა კახეთს 1838
 წელსა.

51) აბელ ანდრონიკაშვილი, მიშაში მეფისა გიორგისა, აღმა-

ერეკლესიის

შენებელი ჭადადას დეკანოზის გუმბათიანისა კეკელისაის თფილისს კეკელისაის პლანისა. 1812 წელსა ბუნტისა გამო გაგზავნენ სიბირსა და უკუმოაქცა 1817 წელსა. იყო სიძე სარდლას იოანესა. მოკვდა და დაეფლა მუნვე 1835 წელსა.

52) თომა ანდრონიკაშვილი, შვილის-შვილი მეფისა მეფის ასულის ბარბარესაგან, ჟურეთ ერძა იწოდებოდა მეფესთან. მოკვდა 1847 წელსა.

53) დავით მიმბაში თარხნიშვილი. ცოლი ამისა მკერინა იყო ცოლის და. დადიანის დეონისა, და დადიანი დავით უკანასკნელისა დადიანისა. გარდაიცვალა 1837 წელსა.

54) გიორგი ჩოღაყაშვილი, შერსა მეფესა გიორგის, ვითარცა მეფის-მის ბაგრატის ნათესავსა ცოლით, და კერ შერსა რუსთა რომელთაცა უღალატა 1812 წელსა, ამისთვის პურობილი თფილისის ციხესა მოკვდა 1813 წელსა.

55) აღამ ანდრონიკაშვილი, მილასხარი მეფისა გიორგისა. 1804 წელსა გაჭყვა სპარსეთსა მეფის-მეს ალექსანდრეს. მოვიდა მუნით 1804 წელსა. მოხუცი 80 წლისა მოკვდა 1854 წელსა კეპინში.

56) ბეცია თურქისტანისშვილი. ესე იყო მოურავად ტიარმნისა სოფლისა, მეფისაგან გიორგისა დადგენილად.

ტიარმნისათვის, სადაცა იყო ეკნატი იოსებლანა ქსწერს შემდეგსა:

„ტიარმნისა ყოფილა არაგვის ერისთავის საპურე სოფელი და მეფემ არაკლი არაგვთან ტიარმნისაგა ჩამოართვა არაგვის ერისთავთა.

„მამინ ტიარმნისა მისცა სარჩოდ სერთვისისა ბეგსა ახალციხიდან აქ გადმოვარდნილსა. მას ბეგს გამოართვა მეფემ ერეკლემ და მისცა სამოურავოდ დავით ვისმე აბაშიძეს, და შემდგომად აბაშიძისა, მისცა მეფემ ერეკლემ მეთოდი რაჭის ერისთავსა შემდგომად გარდაცვალებისა მეფის ირაკლისა, გამეფებულმან მეფემან გიორგამ წა-

რეზიუნსი გამოგდ მისს სოფელის ბუნია თურქისტანის შიდა და
 როდესაც ახადსა დროსა მეფისა გიორგისა გამეფებისა, დაიოთ ბა-
 ტონიშვილი გადმოვიდა რუსეთით და დაშქაროვის მკაერ სოფელი
 სთხრა მეფესა, მაშინ მეფემან დაუწერინა სიგელი ტარძნისისა რომ
 არს დაშქარკვისაო. მაშინ ის სოფელი მიანბარ მეფემან სიგელით-
 ურთ დაიოთ ბატონიშვილსა. დაიოთ ბატონიშვილმან გამოგზავნა მე
 განმგედ მის სოფელისა და მე გამოგსცვალე ბუნია და ვიუკ არს
 წელს. გამოგე მისი ჩლქი და ჩუქო და რაც გამოსავალი იყო სოფ-
 ლიდან ჩემს სარგოს მე ვალებდი და საბატონოს უგზავნიდი დაიოთ
 ბატონიშვილსა. მერმე მე გამომცვალა სვიმონ გაბაშვილმან წელსა
 1799-სა. 1802 წელსა რუსეთით მოვიდა ნიკოლოზ ონიკოვი და
 დაშქარკვის ტარძნისა მიებარებინა მისთვის, ამისთვის მან ონიკო-
 ვმან გამოგსცვალა სვიმონ გაბაშვილი და მიიღო ონიკოვმან ტარ-
 ძნისა, შემდგომად მისსა მიანბარ დაშქარკვისაგან და ონიკოვისა
 იასუბ დეკანოზოვმან წინამძღურის შვილმან. ამისას მოქმედებითა
 გაიყიდა ტარძნისა და მიესუიდა სულხანოვს“.

57) იობ ზედგინაძე. ესე იყო მოურავი და სალთხურეკი მუხ-
 რან ბატონისა, მეფე გიორგი ქსნყალობდა მის კითარცა მეფეთა
 ერთგულსა და უბრძნებდა ყოველთვის სამოდ მისდა სიტყვასა, იყო
 თვით მუხრან ბატონი ეჭვოდა მის კითარცა კაცსა და რბასიკლსა,
 მოკვდა მოხუცი 1819 წელსა.

58) დიმიტრი საგინოვი. ზედამხედველი ჭ. თფილისს თამბა-
 ჭოს აჯარისა მეფისა გიორგისა დროსა. ნაცვლად ამის მიერა რუს-
 თაგან ჰენსაა. მოკვდა 1821 წელსა.

59) შიობ თუმანიშვილი მე სულხანისა. მეფე ირაკლი ქსნყრს
 მამსა მისს სულხანს შემდეგსა წერილსა, რომელსა შინა მოახსუ-
 ნებს შიობსაგა:

„ჩვენ მკაერად თუმანოვს მდივანს სულხანს მრავალი მოკითხვა
 ეუწუოს. მერე შენი წარმოგზავნილი მათორის დისწული დაიოთ,
 მრავლის საქმეებისა გამო აჭამომდე ვერ გამოვიხსნებოთ, რომელიც

ერეკლესიის
წიგნების მუზეუმი

ამ დროს ჩვენის ქვეყნის ამბის კითხრება იყო; ჩვენც წიგნებში ვიკითხებოდა და უოკელსავე იმით ჰსწავდა. ამ დავითის ხელით რომ წიგნები წარმოგვგზავნა შენის მძის წიგნში შენი დიას შეწუხება მოგვწერა უღუფის მოურეკმლობის მიზეზად, და ჩვენ ამისთვის წარსულის ვაძს ერთი წიგნი მოვსწერეთ აშტრასხის თარხან აღასკიდის სტეფანეს და სამორის თუმანს დავესტესხეთ, რომ მანდ შენთვის უნდა გამოგვგზავნა და მაგიური ჩვენგან მიეღო, და ერთი წიგნიც იასუბ არქივრს მივსწერეთ და იმასაც ასე თუმანს დავესტესხეთ შენთვის მოსტყმად და ვურთავც არ ვიცი რომ ჩვენის მიწერილობის მებრ ხელი გაგამართეს თუ არა, რადგანაც აჭაური ამბავი უოკელივე ამ ხელის ვაძში მოწერილი გვჭოხდა, რომელსაც ჩვენის წიგნებითა ჰსწავდა; ამისათვის ამ წიგნით ამბავს აღარას მოვიწერეთ: აჭაური ნაღველი სურა გატკვარა, ღვთის მოწყალებით ვინცა ვინ შენთან არიან, ყველანი მშვიდობით იმყოფებიან და შენს შვილს შიობს ჩვენ ფეშქაშნივიშობა უბოძეთ ქართლისა.

„წელსა 1791.

„აგვისტოს 20.

ირაკლი

ესე შიობ იყო შემდეგ გუბერნიისა გახსნისა მიღებული რუსთა მთავრობისაგანცა, მოკვდა 1829 წელსა.

60) იოსებ მელიქიშვილი საზინდარი. ამას ებოძა მეფემან გიორგი დაშქარ-ნივისობა სომხთისა და საბარათაშვილობისა მოკვდა 1830 წელსა.

61) სოლომონ ავალიშვილი, კახელი, 1800 წელსა, ოდეს რუსის ჯარი წარვიდა უზახსა, მაშინ წარატანა ჯარი ქართუელთა 600 კაცი არაგველი სოლომონს. შვილი ამისა იესე იყო ღებურაღ-მარი და მოკვდა 1861 წელსა.

62) ზურაბ უაფლანისშვილი. იყო ზედაშვედელი თფილისის

ბაჟისა, მოკვდა 1827 წელსა, ესე იყო მამა ლენინგოლ-ოტინგოლსკისა და ს. გრიგორი ორბელიანისა.

63) გიორგი ყაფლანისშვილი. ნაზირი მეფისა, გიორგისა მცოდნე არაბულისა, სპარსულისა და თათრულისა ესათა, მოკვდა 1810 წელსა.

64) ელიზბარ ერისთავისშვილი, ყულანადასა. ესე გადვიდა ამერეთისა და მუნ შვირთო ცოლად ქალი ამერთა მეფისა სოლომონ დიდისა. დახლოკებულა ამერთა მეფისა დავითისა, ურჩევდა მიწერა-მოწერასა რუსეთთან და ჭკონებდა ამით ქსნის საერისთავოსა მოპოკებასა ჩამორთმეულსა ქართლისა მეფისაგან. მეფემან სოლომონ მეორემან ჩამოართო სოფლები ამერეთსა ნაშენნი და მიუბოძა რა იგინა მალხაზ ხანდრონიკაშვილისა, რომელიცა იყო ქმარი მეფის-ძის არჩილის ქალისა მარიამისა. გადმოსულა ამერეთით მოკვდა ქართლსა 18 . . . წელსა.

65) მალხაზ ხანდრონიკაშვილი, ამას ჭყენდა ცოლად მეფის-ძის არჩილის ქალი მარიამ და სცხოვრებდა ამერეთსა. შემდგომად მეფისა გიორგისა ებრძოდა რუსთა, კითარცა ერთგული ამერთა მეფისა სოლომონისა. 1811 წელსა წარვიდა სპარსეთად და უკუ მოქცეული მივიდა ახალციხეს და ტრანზუზურსა. აქ მოკვდა მეფე სოლომონ 1815 წელსა. მალხაზ მერეთ მობრუნდა კახეთსა და მოკვდა აქ 18 . . . ლენინგოლ ლეიტენანტი იოანე მალხაზისა ხანდრონიკოვი, დღესაცა ცოცხალი არის შვილი მისა.

66) ნინო ჩერქეზისშვილი, კაკაბეთის მოურავი. დამწრე ნახურას ომშიც, საყვარელი მეფისა.

67) ზაალ ხანდრონიკაშვილი, საღთხუცესი მეფის-ძის იოანესა, დიდი ერთგული მეფისა.

68) დიმიტრი ჩოღაყაშვილი, ფშავისა, ხეკსურისა და თუმეთისა მოურავი.

69) იოსებ ჭავჭავაძე, ნაზირი მეფისა.

70) აღამ კახიანი, დიდი კაცადი. ამან მოკლა თოფითა ვუ-

ნგუთია დაღესტნელი, რომლისა თავი მოართვეს მეფესა მად ნახურას ომისა.

71) ილია ავალიშვილი, ესე გავსაჯნა მეფემან გიორგიმ ძმასთან ალექსანდრესთან ჭარსა წერილითა მასთან და ომარსანთან წინათ ნახურის ომისა, წერილითა ამით მოუწოდებდა ძმას დამორჩილადეს და არა შეკადეს ჭრისტიანეთა სისხლის ღვრისა ღვეთა შეწყებითა.

72) პაატა პაპიაძე, ჭრთველი ნახორი, ამან შეიპყრა გვარად კაცი, ძმისაგან მეფისა ალექსანდრესაგან გავსაჯნილი იმერეთსა და მოართვა მეფესა თფილისს, წერილითა ამით სთხოვდა მოსცეს ჭარი თვისა იულონს, რათა განაძეონ მეფე გიორგი მეფობიდან და მისდა ნაცვლად დასკან იულონ. ამასავე დროს უნიშნავდა დღესს, როდესაც უნდა შემოვიდეს ღვეთა ჭარი და განაძეონ თფილისიდან თვით რუსნიცა, მეფისა გიორგისაგან მოვეპირილნი საჭრთველთა.

მეფემან აჩვენა ესე რუსისა ღენურელსა და თვით ნამდვილი უბრძანა კაცსა ძმისა თვისასა ალექსანდრესსა წერილოს და მართვას მეფესა სოლომონს.

73) გიორგი ხერხეულიძე, მეფემან წარაკვლიან ესე ხაღლ ბართაშვილი მდივან-ბეგი დემურჩაღსადოსა, ბრძანებითა რათა ჩამართოს მოურავობა ესე მეამბოხესა თამაზსა უაფლანის შვილსა და მიიბაროს ხაღლ ბართაშვილმან. დარეჯან დედოფალმან იწინა ესე და იქმნა დიდი შფოთი წინათ გარდაცვალებისა მეფისა. ამისთვის 8 იანვარს, 1801 წელსა, მოვიდა ალექსანდრე უარბადით ყახანში და აღნობა დედასა წერილით, რას მიბრძანებთო. მეფე გიორგი გარდაცვლილი 28 დეკემბერსა, ყურეთ არ იყო დასაფლავებული.

74) გაბრიელ რატიშვილი, ამას ვითარცა ომში ნახურას დასწრობისსა, გაატანა მეფემან წერილი, ერთი ხელმოწიფე იმპერატორთან და ერთი ენობრივებთან ღიანჩაყად. წერილებითა ამით მოახსენებდა ჰავლეს მადლობასა ჭარისათვის და გავსაჯნა ღვეთა

ზაირადები; და ითხოვდა რათა დაჟიდდოკდენ ლაზარევი, მეფის-ძენი იოანე და ბაგრატ და სსკანია. ამასვე გაატანს სსკუთარი მოსსენება, ვითარცა განმკემნ კახასანისა, თვით მეფის-ძემან იოანემ, ღებუნალ კნორინგთან.

75) ზაზა ენდრონიკაშვილი, წასრული ს. ჰ.-ბ. 1800 წელსა დასაბნთა თანა, ზრუნვიდა დიდად მეფობისათვის ქართველთა, და ამისათვის არ მოეწონა მოსსენება ღებუნალისა კნორინგისა მის-რულისა 1801 წელსა ს. ჰ.-ბ. ვითამც ქართველთა არა სურდესთ თვისი მეფე. მასვე დროსა მისწერა წერილი იოანე სარდალსა ორბუ-ღიანისა და ურჩევდა არა ქმნან ამოეარდნა მეფობისა საქართველო-ში. წერილი ესე აგდეს რუსთა და აღუკრძაღეს მოსკლას საქართვე-ლოდ. 1818 ესე ზაზა და დოსითეოს კნისკოპოსი ფინგსელაურა წარვიდენ ნეკისა მდინარისა შესართავსა ფინის ზღვის ჰირსა და აჭა ბანობდენ ცურვითა; მსწრაფელ აღელდა ზღვის-ჰირსა. დოსითე-ოს ცურვითა გაწოვიდა წყლისა ჰირსა და ზაზა მოტარებული ღე-ღვისაგან დაიდრხო. კურღა აბოკეს კერცალა გვაში მისი. იყო წლი-სა 50 და სტხოვრებდა იულონ მეფის-ძესთან მისსა მწყალობულ-თან, რომელთაცა უყვარდა აგი, ვითარცა კაცი დიდად სიტყუა მკე-კრე და აზრთა დიდთა და სიფუძლიანთა მკქონი.

56) გიორგი ამილახვარი. ამას ჭეკანდა ცოლად დაი სარდალ-სა დავით ორბუღიანისა. 1801 წელსა, ანკრის დამდგეს, იულონმან მოიტარა ტყვედ ცოლი ესე მისი ჭეთკან და მიიყვანა თვისდა სო-ფელსა ბელოტს. მემკვიდრე მეფის-ძე დავით აზირებდა რუსთა ჟა-რითა ზედა დასხმისა. მამინ კაიჭა იმერეთსა იულონ და განთავი-სუფელდა დისწული მემკვიდრისა ტყუობისაგან.

მოხელენი მოურავად, მეფისა გიორგისა დროსა
შემდეგნი პირნი:

მოურავენი ქართლისა.

ერასტი ამილახვარი	სოღანლულს.
ჭახოსრო სუმბათოვი მოღა- რეთ სურცსი	ხეთლულსა.
ბარამ გურგენიძე ხაზირი	დიდუბეში.
აღუქსანდრე ძუაშვილი	წინწყვაროს, ორსავე ავღაბარში.
ფარსადან ჭარუმიძე	გუგეას.
გიორგი ამილახვარი	ასალ სოფელში.
ლუარსაბ ლოღაძე და გოგია ბუგიაშვილი	გორში.
გოგია ბუგიაშვილი	მეჯურის-ხეკს.
დავით ბიბილური	მეჯუდაში.
ფიროზ ჩერქეზისშვილი	სათუმოს.
გოგია ფურცელაძე	კიწხისში და ტყეიკეში, ღვი- დისში.
გოგია მირზიშვილი	შატარა ღვიხვისა და ოსუბისა.
ეგნატი იოსელიანი (ორჯურ)	კანათისა, არბის მინდისს.
ნინია ამილახვარი	ტირმნისში.
მიშაში ზაზა მახბული	ცხინვალში და ქარელში.
ნასყიდა ზარდაიშვილი	ჭელვა და ახაბეთი.
ეპკენი აბაშიძე	მადრან დოკლეტში.
ნიკოლოზ გღურჯიძე მოღა- რეთ სურცსი	აღსა, სურამსა და ქეფინის- ხეკსა.
დომენტი წინამძღვრისშვილი	ხიდისთავსა.
დავით აბაშიძე ჭეშინჯი-ბაში	გღურჯეთსა.
	ბორჯულო და შილოსოს.

შანშე ერისთვისშვილი . . .
 რეკავ ვასკახისშვილი . . .
 თამაზ ორბელიანი . . .
 ადამ ანდრონიკაშვილი . . .
 ოსეფა ბუბუთაშვილი, მისკარ-
 ბაში . . .
 სოლომონ ანდრუთაშვილი . . .
 სამ პართაშვილი . . .
 შატა აბაშიძე . . .
 სოლომონ გაბაქია . . .
 ვიორგი ციციშვილი სარდალი.

ოსეფა ყორღანაშვილი . . .
 გარსევან ჭავჭავაძე . . .
 ვიორგი ციციშვილი სარდალი.

კახეთის მოურავნი:

ნიკოლოზ ჩერქეზიშვილი . . .
 თადა ნოდარაშვილი (მის ნაცვ-
 ლად ვახტანგ ორბელიანი). . .
 დავით მუხაშვილი . . .
 შალა ანდრონიკაშვილი . . .
 გოგია ნათლიაშვილი . . .
 დიმიტრი ნოდარაშვილი . . .
 გლახა საგინოვა აზნაურია . . .
 ალექსანდრე მუხაშვილი . . .
 დავით და იოანე ქობულაძე . . .
 ალექსანდრე მუხაშვილი . . .

შულავერსა.
 ახატელისა თათრებისა,
 დემურჩასალოს,
 კახეთში თათრებისა ქაჩხხლას,
 ბუდარსა,
 სარკანში,
 ძეგლს თავქლასა,
 ახალს თავქლასა,
 მუღანლოსა,
 ეღებისა, ქოდაგირისა, მუღან-
 ლოსა, ქოჭილისისა, აული-
 ლისა, უზუნდურისა და დი-
 სიდისა,
 ქასან ხოჯაღისა,
 ყაზახის თათრებისა,
 ფაშაჯისა,

მანაში,
 თვალ-საგარეკოს, სართიჭალაში,
 უჯარმასა,
 ორსავე მარტყოფში,
 დიდოსა,
 თიანეთში და მარაღისში,
 ქისტაური,
 ბოჭორმას,
 ზემოხოდანსა,
 ძეგლის გავაუნისა თედავსა.

იროდიან გურგენიძე
 გიორგი ვახვასიშვილი
 იოსებ ჭავჭავაძე
 სფირიდაონ ჯანდიურის შვილი
 ომან ჯანდიური შვილი
 დიმიტრი ანდრონიკაშვილი
 დავით ჯანდიური შვილი
 დურმიშხან ჩოღაყაშვილი
 აღათახო შერიაშვილი
 ნიკოლოზ ჩოღაყაშვილი
 თამაზ ჯორჯაძე
 დიმიტრი ჯორჯაძე
 დავით მუჯაშვილი
 გიორგი ჩოღაყაშვილი და ფე-
 რეშენიკი ანდრეაშვილ ბანდუ-
 რი შვილი
 კირილე ავალი შვილი
 დავით ჩოღაყაშვილი
 ლუარსაბ თარხნი შვილი
 სვიმონ ქობულაშვილი
 გარსევან კახიძე
 სპირიდაონ თარხნი შვილი
 ლუარსაბ თარხნი შვილი
 ომან მუჯაშვილი
 დავით და იოსებ ქობულაშვილი
 რევაზ ანდრონიკაშვილი სარ-
 დალი
 როსთოპ ჯანდიური ნასახნი-ბაში

თეგავისა
 კალაურისა
 ირაკლის ციხისა
 ჭეშო ჩოღაყაშვილი და შაშაისა
 ურიათ უბანისა
 კელის ციხეს
 გურჯაანში
 ჰანკისში, ბანტრიონისა და ქორ-
 ბაღისა
 მალრანში
 ლაღისუურისა
 შაქრანისა
 ენსელისა
 აღდგომისა
 შიღდას
 ლომის-ციხესა
 კეფხვის-ციხეს
 ფაშანისა
 სანაკარდაოს
 კულაქანისა და ორსავე ტავასისა
 ვანათს
 აკურას
 უარაჯაღას შირაქეთ თათრებისა
 და კახეთში მცხოვრებთა
 თათრებისა უიზიდ აჯალისა
 ქიზიუში
 ჯამითისა და ენდურას

ნინია ჩერქეზისშვილი . . . კაკაბუთსა,
 დურმიშხან ჩოღაყაშვილი . . . თუბებისა,
 დიმიტრი ჩოღაყაშვილი . . . ფშავისა და ხეკსურებისა.

ს ა მ დ ვ დ ე ლ ო წ ე ს ი

მეფისა გიორგი XIII დროსა სამღვდელუო წესი იყო შემდეგი:

- 1) კათოლიკოსი
- 2) ჭართლისა მიტროპოლიტი: სამთავროისა,
თფილისისა,
რუისისა,
- 3) არხეპისკოპოსნი: წიფლისა,
მანგლისისა,
- 4) ეპისკოპოსნი: ურბნისისა,
სამთავისისა,
ნიქოზისა,
კახეთის მიტროპოლიტი: ალავერდისა,
ბოდბისა,
ნინოწმინდისა,
არქეპისკოპოსნი: რუსთავისა,
ნინოწმინდისა,
ხეკრესისა,
ეპისკოპოსნი: ხარჭაშნისა,

მეფისა დროსა იყვნენ მონასტერნი.

- ჭ ა რ თ ლ ი ს ა :
- ჭკათახევისა,
 - შიომღვიმისა,
 - მეტეხისა,
 - იკორთისა,
 - ანანურისა,

ჯუბრისა,
 მღვიმისა.
 ღარტკისისა,
 ხობისა,
 უღუმისა,
 ტეთსამხიისა,
 თიარისა.

გ ა ხ ე თ ა ს ა :

12-გან ორნი: | დაუთ გარესჯეღისა
 | | სა იოანე ხათღის-
 | | მცემლისა.
 შუბთისა. | ალაკურდელი განხ-
 ბოჭორმისა. | კებდა.

წ. სპასია. |
 ხირსისა. | განაკებოდა
 ღუთუბისა გეგინსა | ბოღბუღისა-
 ხათღის-მცემლისა | გან.

ქართლის მღვდელთ-მთავარნი:
 კათოლიკოსი ანტონი II.

გ ა ხ ე თ ა ს ა
 ალაკურდელი, — განმკედ თვით ან-
 ტონი.

მთავარ ეპისკოპოსი იოანე (მო-
 კედა 1802 წ.)
 თფილელი არსენ.
 მროკელი აუსტინე.
 წილკნელი იოანე (შვილი სჭემო-
 სანისა ონისაფორესი 38 წლი-
 სა ქარუმიძე.)
 სამთავრელი გერვასი.
 ნაჭოზელი ათანასი.

ბოღბუღი იოანე.
 ნინოწმინდელი მისაილ.
 რუსთველი სტეფანე.
 ნეერესელი აშროსი, ესე შიღ-
 დას იდგა.

ნიაზურისა ომში დასწრობილნი და მხნეობითა
ნილნი მუნ პირნი იყენენ:

- მეფის-ძენი: იოანე.
ბაგრატ.
- ქართლისა თავადნი: შაატა ზაქიძე ნაზირი მეფისა.
ზაალ ბარათაშვილი მდივან ბეგი.
გიორგი სურსუღიძე.
კაბრიელ რატიშვილი.
- კახეთისა: რეკას ანდრონიკაშვილი ქიზიყის მოურავი.
ზაზა ანდრონიკაშვილი სალთსუცესი მე-
ფის-ძის იოანესა.
იოანე ზურაბისშვილი.
ზაზა ზურაბისშვილი.
იოანე ანდრონიკაშვილი.
როსტომ ჟანდიურისშვილი.
გიორგი ჟანდიურისშვილი.
აბამ კახნაძე.
იოსებს კახნაძე.
ასლან ონანაშვილი.
გიორგი ჩოღაყაშვილი.
დამიტრი ჩოღაყაშვილი ფშაქისა და თუშია
მოურავი.
ლუარსაზ სუმბათისშვილი მიძნაში.
ოსტეპ ჭაკვაძე, ნაზირი მეფისა.
ილია ავალიშვილი.
იოანე ქობულაისშვილი, ჰოლდკოვნიკი ქარ-
თკელთ თოფხანისა.
ალექსი ყაღათარიშვილი, კაპიტანად წოდებული

ქართველთა ვახანხანისა და გიორგისა მთავრებისა
რის შვილია კაპიტანივე ვახანხანისა.

ამასვე ომში დაესწრნენ ქვიშია ქართველთა მეფისა, ფრანგნი
სარწმუნოებით: ოსეფა უარაშვილი და შვილი მისი იოანე.

სამოხელონი მეფისა გიორგისა XIII-სა.

- სამხედრონი: სარდალი, სარჭრდარი, მიმბაში, ჰუნსუდ-ბაში, უზბაში, ფანჯაბაში, დედ-ბაში.
- სასახლისა: სალთხუცესი, კეზირი, მდივანი, ფეშქაშ-ხევისი, მუსტოუფი, მოღარეთ-ხუცესი, ნაზირი, საღაროს ნაზირი, მოღარე, საღაროს მუშირიბი, მუშირიბი, თუშმალი
- სამეფოისა: ყულანი-აღასი, კშიე-აღაბაში, ქეშიქჩი-ბაში, ქორიას-უღი, ნასახნი-ბაში, მიჩისჭარ-ბაში, ბოქოულთხუცესი.
- სამოქალაქონი: მოურავი, მელიქი, მამასახლისი, ნაცვლი, ქეთხუდა თავი, ქეთხუდა მეორე.
- სამოურავონი: თფილისისა, ქაზიუისა, თუშისა, ხეკურეთისა, ფშაქისა, სემსადილისა, ბორჩალოსი, ფამბაკისა, გორისა, თელავისა, სავარეჯოსი, სურამისა.

ქველი წიგნების გაცემის გეგმა.

მე განვიძრახე წიგნების გაცემა ქართული წიგნების გეგმა, მგალითურ: 1, მეფე გიორგის ცხოვრება, აღწერილი პ. იოსელიანის მიერ. 2, „კალმასობა“ ჭმინელი იოანე ბატონიშვილის მიერ, (წიგნის თქმით იოანე ხელაშვილის და 3, რომანი „ამირან დარეჯანიანი“ მოსე ხონელისა (XII სუკ.) ამ უმად დაიბეჭდა და გამოიცა ცალკე წიგნით „მეფე გიორგის ცხოვრება“.

მე გარემოება ნებას არ მძღვეს, რომ ერთს დროს ჩემს ხარებით ორი და სამი სხვა-და-სხვა ხარის წიგნები გეგმად, ამიტომ რომ ერთის წიგნის ხარის მეორე წიგნის გამოცემას უნდება, მეორესი მესამეს, მესამესი მეოთხეს და სხვა წიგნები კი რება დაუბეჭდავით. დრო მდის, უმა იწურვის და წიგნები კი ერთობ ცოტა ისტამბება.

ამიტომ მე გავუდგე შემოსხენებული წიგნების დასაბეჭდათ ხელის მოწერის გამართვა და საწოგადოთ განხედაება. ჩუნი ჰარის და თხოვნა უფურადღებოთ არ დაშთა და საქართველოს წიგნების კუთხეებში სრული თანხრომობა და ხელის მოწერაც მოგეკვიდა. აქ არ შეიძლება, რომ შესაყერი მდღობა არ განუხედა შემდეგ ზირებს: მღ. აღექსანდრე ტატუნაშვილს, პ. სოლომონ დოლიძეს (განუაში), ღ. ბოგვაძეს (კაკავს), ნ. რაზმაძეს (თელავში), არსენ კალანდაძეს (გორში), ლავრენტა ანტონის მე ბერძენიშვილს (ბათუმი) და სახალხო კილოთი ლექსების მოწერას

მის ბოჭორიძეს, დიმიტრი ბატარქაძეს (სამტრედიის) კიკვაძეს (ჭაბურახს), მწერალს თ. ხუციკვაძეს (ყვირილას), ივლიანე სუთიერელს, რომელთაც შრომის მიღებს და ხელის მოწერა გამართეს „გიორგი მეფის ცხოვრების“ დასასრულად.

ამჟამად ურთავთ ეწელები ამ შრომას გვარსა და სსხელებს, რომელთაც ისურვეს სსხელები წიგნის შექმნა. იმედია, რომ ესევე შრომა შემდეგის წიგნისთვისაც არ დაიზარებენ თავიანთი შრომის და დასმარებას აღმოახეხენ. ახლა ხელის მოწერა გამართულია „კალმასობის“ გამოსაცემად.

ტფილისში ხელის მოწერა და ფულის გადაცემა შეიძლება „იკურაის“ რედაქციაში, წერა-კითხვის სამართველოში და ჩუბთან. ეკვლავ ხელის მოწერა ფულთან თავისი გარკვეული სსხელი და გვარი უნდა გვაცნობოს, რომ წიგნები გვკვლავს. ჭადავ გარეშე მცხოვრებთათვის, რადგანაც თათო მანათის გამოგზავნა ძნელი იქნება, ამიტომ კითხვებზე ჩუბთ მცხოვრებთა, მკვობართა და უცხოეთის, რომ ამ საქმეში ჯეროვანი მონაწილეობა მიიღონ, ხელის-მოწერა გამართონ, რამდენიმე წიგნის ფასი ერთად შეკრიბონ და ისე გამოგზავნონ დახმარებისთვის.

„გიორგი მეფის ცხოვრება“ დაიბეჭდა დედნხედ სსსტიკის შუთახსნებით და შედარებით. ბევრს აღაგას ჩვენ შეგდომებაც შეკამდნებით, მაგრამ ამას ჩვენი კალამი არ შეუხება, არსად წერტილი, მძიმევი კი არ შეგვიძლია. მხოლოდ ჩემის ავთოქოფობის მუხებით ერთს ფორმისში შეგდომს მოუხდა კორექტორის მსწორებულს და ერთ აღაგას ჭაბუხს (ორბულიანი) მაგიერ ჭაბუხა ხსნარა.

„კალმასობაც“ ამ ზომის წიგნით იბეჭდება, ამჟამად ჭადავდხედ და ასოებით. ორივე ტომი ერთად, დიმიტრი ბატარქაძის ვრცელად

საქართველოს
ქრონიკა

წინასიტყვაობით, რომელ წინასიტყვაობს წინეთარ იყო დაბეჭდული
ხელის მოწერა მანათი ელირება.

ბ. კ.

15 ივნისს, 1895 წ.
ქ. თფილისი.

„გიორგი შეფის ცხოვრებიდამ“ შემოსული ფუფლით დაბეჭ-
დება ჰ. იოსელიანის სხვა-და-სხვა ჭართული ისტორიული წერილე-
ბი. ამიტომ კითხვით, რომ თუ კისმეს რამე ხაწერება მოკუბეებს
იოსელიანისა, იმან დატკუითმოს და დროებით გკათხოვოს, კიდრე
დაბეჭდავთ.

თფილისში.

ყოვლად სამღვდელი ეპისკოპო-
ზი ალექსანდრე.
არქიმანდრიტი დეონიდი.
დეკანოზი დავით ყონწუაშვილი.
დეკანოზი სოლომონ შოშიკვი.
დეკანოზი თეოდორე სომტარია.
მღვდელი ალექსანდრე მოლოდი-
ნიშვილი.
მღვდელი კასილი კარბულაშვილი.

მღვდელი სეით გამრეკელი.
მღვდელი ალექსანდრე ტატუნა-
შვილი
მღვდელი სეიმონ რცხილაძე.
მღვდელი გიორგი ნასუიდაშვილი.
მღვდელი კალისტრატე რიხრაძე.
მღვდელი გრიგოლ მაჭარაშვილი.
მთავარი გიორგი უწინაძე.
მღვდელი ილარიონ ჯაში.

კნიან ოღვა თადეოზის ასული
ჭავჭავაძისა.
კნიან ელისაბედ გრიგოლის ასუ-
ლი სვინოვისა.
კნიან ნინო ლუკას ასული თარხ-
ნიშვილისა.

ანნა ნიკოლოზის ასული გე-
ლიტაშვილისა.
ანსტასია კოტეტიშვილისა.
ნინო ბერძენიშვილისა.
მარიამ ჯირკველოვისა.

ზროფესორი აღექვსანდრე ცეც-
 რელი.
 გიორგი დავითის ძე ჭართულოვი.
 თ. იასონ დავითის ძე ციციშვილი.
 სოსო რაზმაძე.
 თავადი სოლომონ გიორგის ძე
 ტყეშელაძე.
 ვასილი გერ. ძე ბერულაშვილი.
 ადამ წყურბის ძე ბერულაშვილი.
 სანდრო იას. ძე ბერულაშვილი.
 კოჩია თავართქილაძე.
 თავადი ივანე ყვანხა.
 ს. ქ. ჯაყელი.
 ვასილი დიმიტრის ძე ჭელიძე.
 ვლადიმერ სვიმონის ძე უიფანხა.
 იას. შატ. ძე მკვლამბლიშვილი.
 ვასილი ასე. ძე სარუხნიოვი.
 ი. ლორთქიფანიძე.
 აღექვსანდრე გერ. ძე გვარამაძე.
 ი. რატიშვილი.
 ა. ქუთათულაძე.
 ზარ. ჟაგროვი.
 აღექვსანდრე უიფშიაძე.
 პეტრე უიფანხა.
 ვასო კრუჭაძე.
 აღექვსანდრე ფარსიაკვი.
 თავ. გიორგი ივ. ძე ციციშვილი.
 თავ. დავ. დიმ. ძე ციციშვილი.
 მის. აღექ. ძე გუდუკანიშვილი.
 იოსებ მელაქიშვილი.
 ირაკლი ფურძელაძე.
 ილია რეკასის ძე ყანხელი.
 იოსებ დიმიტრის ძე ყანხელი.
 ვასილი ბუჩახეიშვილი.
 სოროსან რეკასის ძე ყანხელი.

ბენაშვილი.
 მუმიუ კეენდი ზამხას.
 სივრიდონ მთავრულიშვილი.
 არნილ უდელახი.
 დავით ღუნიძე.
 დეიანტი ოთარის ძე მამლაძე.
 სარდიონ ბეჟუგას ძე მამლაძე.
 პეტრე ციხსტოი.
 ჰარმუხ გიორგაძე.
 მისეილ ბურიძე.
 აღექვსანდრე შატაშვილი.
 ვასო ჟაფფარიძე.
 კალისტრატე გოგუზ.
 გორჯისში იესის ძე ბერუქიანი.
 ბესარიონ ფელიძეს ძე კალახდაძე.
 დავით გარსიაშვილი.
 ივ. სპირ. ძე ვლიაშვილი.
 გიორგი მესხიკვი.
 დიმიტრი ლოლაძე.
 მისეილ პოჭორიძე.
 სოლომონ აზმაფიარაშვილი.
 ფელიძე რაჭველიშვილი.
 რეკას ბაგურაძე.
 დავით კალატოზისშვილი.
 გიორგი მღოსჯოვი.
 ივანე ბარამიძე.
 შავლე ასათიანი.
 მისეილ ტარიელაშვილი.
 ნიკო სეთაგური.
 ეფრემ მახსურაძე.
 გიორგი აბრამის ძე სუციშვილი.
 მლაქია ქოიკა.
 მისეილ ტარიელოვი.
 მელიტონ დოლაბურიძე.
 ვარილე ტ. ტეშელაშვილი.

ზოღ. ცინცაძე.
 ვლადიმერ მექმარიასშვილი.
 იოსებ ჯედანიძე.
 მიხეილ შაიჭაძე.
 ალექსანდრე სადიშვილი.
 კოსსტანტინე ივანეს ძე კუმეხაძე.
 სერაპიონ ნიჭარაძე.
 ვასო დავითის ძე რცხილაძე.
 ხოჯე კახაია.
 დავით ლეონტ დავისნიძე.
 მიხეილ სოდრიშვილი.

გიორგი ლევანიძე.
 პეტრე შაროია.
 გიგო ქუძიაშვილი.
 ვასო ყორღანაშვილი.
 ილიკო ქამყურაშვილი.
 სანდრო სოდანაშვილი.
 ზაქარია სოდრიშვილი.
 ალექსი კულუხაშვილი.
 დავით შავლეს ძე გარიგაშვილი.
 ალექსი მიჭელაძე.
 მიხეილ ალექსანდრეს ძე ზარიძე.

განჯამი.

სოლომონ დოლიძე.
 სტეფანე სილაგაძე.
 ილიკო მარტვილი.
 სანდრო კვიციანი.
 როსტომ იოსების ძე იაშვილი.
 ვასილი გიორგის ძე მანკელიძე.
 გიგო ცხომელიძე.
 კოხმა ჯობუტი.
 ხიკო ახვლედიანი.
 თეიმურაზ სოდა.
 პეტრე მექმარიასშვილი.
 სერგო გიორგობაია.
 გიორგი ხიჯაძე.
 ქე. ზაბ. იაკ. სოდანია, სოშ. ასულა.
 ჯაკე ანჯაფარიძე.
 მიხეილ მიქაბერიძე.
 ივანე გოგონია.
 თაქ. ფალავანდოვი.
 თ. ი. უჩხაძე.
 ლევან ფურცელაძე.
 ხიკო ბაქრაძე.
 კოსსტანტინე სოდა.

ონისიმე გურგვაძე.
 აფ. ხუციშვილი.
 დავით ზედგინიძე.
 ტრიფონ ხარაძე.
 გიორგი ჩილაძე.
 დავით გოცირიძე.
 ივანე კუმეხაშვილი.
 მიტროფანე უშკურიძე.
 იოსებ წიკლაური.
 დიმიტრი ბაქრაძე.
 ვასო გეთაშვილი.
 ილიკო ნადირაძე.
 სარიდონ ჭუმბურიძე.
 ვასილი ფანავიძე.
 გიორგი ზალდასტანიშვილი.
 კალისტრატე ჩიქოვანი.
 ერმანოზ გენძესაძე.
 ხესტორ ცხვირაშვილი.
 სიმონ კალახაძე.
 თეოფილე კალახაძე.
 ესტატე შენგელია.
 სარიდონ აბულაძე.

პლატონ ახვათაშვილი.
აგორა წსადე.
სფირიდიონ ტყეშელაშვილი.
ნიკოლოზ კალანდარიძე.

შეკარდენ ზილია. | ბიბლიოთეკა
კოწიახ სოფლი.
ლავროსტი სიხარულიძე.
კონსტანტინე სოფლი.

შუშაში.

აგორა სიმონის ძე ზედეგინიძე.

სალონიში.

ივ. მის. ძე ტყეშელაშვილი.
დავით არაბიძე.

| სოხლულაშვილი.

ახალ ბაიაზეთში.

მიხეილ სიმონის ძე ზედეგინიძე. | ანდრია სოფლი. ძე კომედიანი.

იალტაში.

კონ. ბერულაშვილი.
ე. წსარტიშვილი.
მ. ქარციანიძე.
მ. კვიციანიძე.

| ნ. კალანდარიძე.
ტ. კახიანიძე.
აკაკი დუგას ძე კახიანი.

კავკაზში.

დ. ბორჯაძე.
ი. ლორთქიფანიძე.
კ. კვარაცხელი.
ბ. კვარაცხელი.
გ. როინიშვილი.
თ. ერ. სიმონიძე კრისთავი.
ე. ბუკია.
ივ. ილიაძე.
ი. ფანიანიშვილი.
ი. ბერიანიშვილი.

| ზ. ტყეშელაშვილი.
ტ. ვახუშტიანი.
ხ. წამყვანიშვილი.
დ. სარაძე.
ფონ. ზედეგინი.
ნ. მჭავრავანი.
გ. ბერიანიშვილი.
ი. წითელიანი.
ი. უმედიანი.
ილია მოსხლანიშვილი.

ბათუმში.

დ. ანტონის ძე ბერძენიშვილი. | ნინო ბერძენიშვილისა.

მზრამ ვირეკელოვისა.
 ლეკან გედევასის ძე.
 ივანე გუმულაჯა.
 ვფერემ ბრეგვაძე.
 მისეიდ მარამქსაზის შვილია.
 ნესტორ სანარულაძე.
 კალენიკე გოგოლაძე.
 ნიკოლოზ ვირეკელოვი.
 სია ბერძენი შვილია.

ანტონ სანაია.
 კონდოზ ბერძენი შვილია.
 ანდრო ვაჭაი შვილია.
 ივანე მიჭაძე.
 იღბრიან ბერძენი შვილია.
 სეკსტა შავი შვილია.
 დათიკო სანაია.
 ლ. გი. ბერძენი შვილია.
 ალექსა სალაღია.

ყვირილაში.

თეოფილე სესვიკაძე.
 ალექსანდრე არაბაძე.
 მისეიდ გახეილაძე.
 ტრიფონ ნიონაძე.
 დარისმან მარაქველაძე.
 მისეიდ ბარამაძე.
 სურგო ვანსველი შვილია.
 ბესარიონ კელენჯერიძე.

ილია მღვდელკელიძე.
 ალექსანდრე მღვდელკელიძე.
 იროდი სიაკვაძე.
 ვიქტორ გახეილაძე.
 ვასო არდი შვილია.
 გიორგი ტყეშელაშვილია.
 დიმიტრი სუხდაძე.
 სიმონ კლავა შვილია.

ვორში.

ალექსანდრე სანთაშვილია.
 არსენ კალანდაძე.
 სუმა გაბო. ასულია ზფრიაძე.
 გ. ჯაფარიძე.
 ანტონ მკვლაცია.
 მისეიდ ილურიძე.
 თედო რაჩიკა შვილია.
 კოტე სანთლაყუდოვა

კასილი დედანიძე.
 გენო აბლაძე.
 მღვ. დავით კაკეხიაძე.
 ალექსანდრე შაბულოვა.
 ილია ფერაძე.
 ბესარიონ დათიკაშვილია.
 ნიკოლოზ დომოჟოვი.

სამტრედილაში.

მელიტონ დონაშვილია.
 მელიტონ კვ. ძე გიგენია შვილია.
 ივლიანე ნიკ. ძე ახოზაძე.
 ვასილი ცინცაძე.

დარისმან ნიკ. ძე კუჭუხიაძე.
 დიმიტრი ბუკინის ძე ნინუა.
 იოსებ გრაგორის ძე მელქაძე.
 იზოლიტე ადვი შვილია.

მისეილ ბეჟანის ძე გვაჩუკა.
გიორგი სვიმონის ძე სანთარია.
დავით ანდრეას ძე გაბაშვილი.

ივანე გიორგის ძე მინდრაძე.
რაქდუხ მარტვილაშვილი.
დიმ. გრ. ძე შატაშვილი.

ჭიათურაში.

თ. კიკვაძე.
ირ. დეკანოზიშვილი.
ფილიპე დარჩია.
გერასიმე ბერიძე.
ილია რატანია.

იოსებ აბრამიძე.
დავით კაშკაშიძე.
ლ. ანდრიაძე.
ლადო დარბაზიშვილი.

სიღნაღში.

კ. ტაძოთეს ძე ბაღაშვილი.

ნიკო ძიმიკოვა.

ტყიბულაში.

ივლიანე სეთურელი.
კასილი მასხუღია.
კონსტანტინე ცოძია.
გრიგოლ კახურიძე.
იაგორ კოპალტაძე.
დიმიტრი ბუკია.
გიორგი ხმაღაძე.
ბეჟან წერეთელი.
ბესარიონ გვახარია.

ჭრისტეფორე ავალოვი.
ულადიმერ კარ. ძე შათაყაშვილი.
კირილე ჟიანია.
თეოდორე კეხელაძე.
გიგო რაზმაძე.
ნესტორ ზურაბის ძე გერსამია.
ილია ანტონის ძე ლოდობერიძე.
მელაქსედეკე ფრივიძე.

კერარი.

ივანე ბურტყაშვილი.
სპირიდოს სანიკიძე.

თებრონიან რამსოვსკა.
დათიკო სარჩიძე.

ქართული
ენობის ენციკლოპედია

